

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
FİNANS BANKACILIK BİLİM DALI**

**AB PARASAL ENTEGRASYON SÜRECİNDE TÜRKİYE
MERKEZ BANKASI**

Doktora Tezi

Danışman : Doç. Dr. M. Hasan EKEN

Hazırlayan : Serhat ALBAYRAK

İstanbul - 2009

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
FİNANS BANKACILIK BİLİM DALI**

**AB PARASAL ENTEGRASYON SÜRECİNDE TÜRKİYE
MERKEZ BANKASI**

Doktora Tezi

Danışman: Doç. Dr. M. Hasan EKEN

Hazırlayan: SERHAT ALBAYRAK

İstanbul - 2009

ÖZET

Dünyadaki ekonomik entegrasyonların en önemlilerinden olan Avrupa Birliği'nde, gerçekleştirilen ekonomik ve parasal birlik (tek para birimine geçiş) gerek Avrupa Birliği açısından gerekse de dünya ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır.

Kuşkusuz, Avrupa Birliği Ekonomik ve Parasal Birlik süreci ve Euro'nun kullanımı, entegrasyon olgusuna ilişkin değerlendirmelere yeni bir soluk getirecek niteliktedir. Avrupa Para Birimi üye ülkelere olduğu kadar, dünya ekonomisine etkileri bakımından da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Ortak Para Politikası kadar onun kurumlarının da niteliği tartışıldığı ölçüde Avrupa Merkez Bankası da gündeme gelmektedir. Bu bağlamda bu konuyu çalışma; Avrupa'nın ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirilmesi ile ilgili bilgiler verilerek, tek para birimine geçişin, Avrupa Merkez Bankası'nın aday ülkelerin ekonomik yapıları ve Ulusal Merkez Bankaları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Birliği, Ekonomik ve Parasal Birlik, Euro Alanı, Avrupa Para Birliği

ABSTRACT

Economic and Monetary Union which was implemented by EU, one of the most important economy integrations, holds key for not only EU but also world economy.

Undoubtly, Economic - Monetary Union and usage the of Euro are up to bring fresh blood into the evaluations of integration phenomenon. European Currency Unit is a case to think thoroughly due to the aspects of affects on world economy and other member countries. As much as Common Monetary Policy, European Central Bank comes up in the extent of discussing about its organizations. In this context, this study aims to search the affects of passing to the common currency unit on economic situations of member countries and National Central Banks by giving information about Europe's economic and monetary union.

Key words: European Union, Economic and Monetary Union, Euro Area, European Monetary Union

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ve EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE PARASAL BİRLİK

1.1. Kavramsal ve Teorik Çerçeve.....	5
1.1.1. Entegrasyon Kavramı ve Ekonomik Bütünleşme Aşamaları.....	5
1.1.2. Entegrasyon Teorileri.....	11
1.1.3. Optimum Para Sahası Teorisi.....	23
1.2. Avrupa Birliğinde Ekonomik Entegrasyon ve Parasal Birliğin Tarihsel Süreci.....	24
1.2.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluş ve Genişleme Süreci.....	24
1.2.1.1. Avrupa Birliği Öncesi Avrupa'daki Birlik Oluşumları.....	26
1.2.1.2. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu.....	28
1.2.1.3. Avrupa Birliğinin Temelini Oluşturan Kurumlar.....	30
1.2.1.4. Avrupa Birliğini Yöneten Kurumlar.....	34

1.2.1.5. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci.....	39
1.2.2. Avrupa Birliğinde Parasal Entegrasyon Süreci.....	42
1.2.2.1. Bretton Woods Sistemi.....	44
1.2.2.2. Bretton Woods Sisteminde AB Para Politikası.....	47
1.2.2.3. Roma Antlaşması ve Para Birliği.....	48
1.2.2.4. Barre Raporları.....	49
1.2.2.5. Werner Raporu.....	51
1.2.2.6. Avrupa Para Yılanı.....	52
1.2.3. Avrupa Para Sistemi.....	54
1.2.3.1. Avrupa Para Birimi (ECU).....	57
1.2.3.2. Döviz Kuru Mekanizması.....	59
1.2.3.3. Döviz Kuru Mekanizması 2 (DKM2).....	61
1.2.3.4. Orta Vadeli Parasal Destek.....	62
1.2.4. AB Parasal Entegrasyonu Genişleme Süreci.....	64
1.2.4.1. Delors Raporu.....	65
1.2.4.2. 1990'lı Yıllardan İtibaren Avrupa Parasal Entegrasyonu.....	67
1.2.4.3. Maastricht Antlaşması.....	69
1.2.4.4. Ekonomik ve Parasal Birlik'in (EPB) Son Aşamasına Geçiş Kriterleri.....	75
1.2.4.5. Tek Para (Euro)'ya Geçiş Süreci.....	80
1.2.4.6. Amsterdam Zirvesi.....	81
1.2.4.7. Lüksemburg Zirvesi.....	82
1.2.4.8. ECOFIN Zirvesi -EURO'ya Geçiş.....	84
1.2.5. Avrupa Para Birliğinin Optimum Para Sahası Teorisi Çerçevesinde.....	85
Değerlendirilmesi	

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA MERKEZ BANKASI, UYGULAMALARI ve PARA POLİTİKALARI

2.1. Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) Kuruluşu.....	91
--	----

2.1.1. Avrupa Merkez Bankaları Organizasyon Yapısı.....	92
2.1.2. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (ESCB).....	96
2.1.3. Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) Görevi.....	97
2.1.4. Avrupa Merkez Bankası (ECB) Para Politikası Stratejileri.....	98
2.1.5. Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) Para Politikası Araçları.....	105
2.1.6. TARGET: "Gerçek Zaman Takas Sistemi".....	107
2.1.7. Parasal Birliğe Geçiş Öncesi ve Sonrası.....	108
2.2. Ulusal Merkez Bankalarının Otorite Kaybı.....	112
2.2.1. Para Politikası Uygulamalarında Otorite Kaybı.....	114
2.2.2. Kur Politikaları Uygulamaları ve Ulusal Merkez Bankası.....	116
2.3. Para Birliğinin Üye ve Aday Ülkelerin Maliye Politikaları Etkileri.....	118
2.3.1. Avrupa Para Birliği ve Kamu Borçlanması.....	121
2.3.2. Avrupa Merkez Bankası ve Mali Federalizm.....	122
2.4. EURO'ya Dâhil Olan ve Olmayan Ülkeler Arasındaki Politika Farklılıkları.....	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ AB'ye ÜYE ÜLKELERİNİN MERKEZ BANKALARININ

UYGULAMALARI

3.1. Gelişmiş AB'ye Üye Ülkelerinin Ekonomileri ve Merkez Bankalarının Uygulamaları.....	127
3.1.1. Almanya.....	127
3.1.1.1. Almanya Ekonomisinin Genel Yapısı.....	127
3.1.1.2. Almanya Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları.....	129
3.1.2. Fransa.....	135

3.1.2.1. Fransa Ekonomisinin Genel Yapısı.....	135
3.1.2.2. Fransa Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları.....	136
3.2. Gelişmekte olan AB'ye Üye Ülkelerinin Ekonomileri ve Merkez Bankalarının.....	140
Uygulamaları	
3.2.1. Yunanistan.....	140
3.2.1.1. Yunanistan Ekonomisinin Genel Yapısı.....	140
3.2.1.2. Yunanistan Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları.....	142
3.2.2. İspanya.....	145
3.2.2.1. İspanya Ekonomisinin Genel Yapısı.....	145
3.2.2.2. İspanya Merkez Bankası Para Politikası Uygulamaları.....	146
3.3. Geçiş Ekonomisinde olan AB'ye Üye Ülkelerinin Ekonomileri ve Merkez.....	151
Bankalarının Uygulamaları	
3.3.1. Romanya.....	151
3.3.1.1. Romanya Ekonomisinin Genel Yapısı.....	151
3.3.1.2. Romanya Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları.....	152
3.3.2. Slovenya.....	156
3.3.2.1. Slovenya Ekonomisinin Genel Yapısı.....	156
3.3.2.2. Slovenya Merkez Bankası Para Politikasının Uygulamaları.....	158

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TCMB UYGULAMALARI VE UYUM SÜRECİNDE AMB KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

4.1. Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Para ve Sermaye Piyasaları.....	162
4.2. Ekonomik ve Parasal Politika Müktesebatının İçeriği ve Türkiye'nin Uyumu.....	168

4.2.1. T.C. Merkez Bankası'nın Euro Hazırlıkları Ve Uygulamaları.....	169
4.2.2. Türkiye'nin Euro Öncesi Durumu ve Maastricht Kriterleri.....	170
4.2.3. Türkiye Merkez Bankası'nın Genel Özellikleri.....	181
4.2.4. Avrupa Merkez Bankası'nın İşleyişi	190
4.2.4.1. Avrupa Merkez Bankası'nın Bilânço Kalemleri.....	192
4.2.4.2. AMB ve TCMB Analitik Bilânçolarının Karşılaştırılması.....	195
4.2.5. Türkiye'de Enflasyon ve Enflasyon Hedeflemesi	198
4.2.6. T.C. Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı.....	201
4.2.6.1. Bireysel Bağımsızlık.....	201
4.2.6.2. Kurumsal Bağımsızlık.....	203
4.2.6.3. İşlevsel Bağımsızlık.....	204
4.2.6.4. Ekonomik Bağımsızlık	205
4.2.7. Bağımsızlık Kriterleri Çerçevesinde TCMB'nin AMB'sına Uyumu.....	207
4.2.8. Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın.....	209
Performans ve SWOT Analizi	
SONUÇ.....	217
KAYNAKÇA.....	224

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1. Bütünleşme Türlerinin Aşama Ve Özellikleri.....	8
Tablo 2. AB'deki Entegrasyon Sürecinin Aşamaları.....	13
Tablo 3. Avrupa Birliği Temel Antlaşmaları.....	30
Tablo 4. 1 Ocak 1999 Tarihi İtibariyle Geçerli Olan Euro Dönüşüm Oranları.....	37
Tablo 5. 1 Ocak 1999 Tarihi itibariyle Euro'nun Başlıca Para Birimleri Karşısındaki Başlangıç Değerleri.....	38
Tablo 6. Delors Raporunda Yer Alan Ekonomik Ve Parasal Birliğe Geçiş Aşamalarında Alınması Öngörülen Önlemler.....	66
Tablo 7. Ekonomik Ve Parasal Birliğin Üç Aşamasında Yapılanlar.....	72
Tablo 8. Gelişmekte Olan Ülkelerin Döviz Kuru Mekanizmaları.....	88
Tablo 9. Eurosystem ve Federal Rezerve.....	92
Tablo 10. Euro Alanı UMB Ödenmiş Sermayeleri (1 Ocak 2009 tarihi itibari ile).....	126
Tablo 11. Euro Alanı Parasal Finans Kurumları (Adet, Nisan 2009).....	126
Tablo 12. Almanya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	128

Tablo 13. Almanya Merkez Bankası Mali Tabloları.....	133
Tablo 14. Fransa Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	135
Tablo 15. Fransa Merkez Bankası Mali Tabloları.....	138
Tablo 16. Yunanistan Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	140
Tablo 17. Yunanistan Merkez Bankası Mali Tabloları.....	143
Tablo 18. İspanya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	146
Tablo 19. İspanya Merkez Bankası Mali Tabloları.....	149
Tablo 20. Romanya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	152
Tablo 21. Romanya Enflasyon Hedeflemesi.....	153
Tablo 22. Romanya Merkez Bankası Mali Tabloları.....	155
Tablo 23. Slovenya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	157
Tablo 24. Eurosystem Para Politikası Operasyonları.....	159
Tablo 25. Slovenya Merkez Bankası Mali Tabloları.....	160
Tablo 26. Uzun Vadeli Faiz Oranları (%).....	171
Tablo 27. Kişi Başı Gayrisafi Milli Hasıla (Euro).....	172
Tablo 28. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Göstergeler.....	173

Tablo 29. TCMB Bilânçosu (2008, Milyon TL).....	187
Tablo 30. TCMB Analitik Bilânçosu (Milyar TL, 13.10.2009).....	188
Tablo 31. TCMB Varlıklar / Yükümlülükler Tablosu.....	189
Tablo 32. AMB Bilânçosu.....	193
Tablo 33. AMB Ve TCMB Analitik Bilânçolarının Karşılaştırılması.....	196
Tablo 34. TCMB ve AMB Karşılaştırma.....	208
Tablo 35. AMB ve TCMB'nin Göstergelerle Performans Analizi (%).....	210
Tablo36. Güçlü Yönler.....	212
Tablo 37. Zayıf Yönler.....	214
Tablo 38. Fırsatlar.....	215
Tablo 39. Tehditler.....	215

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1. AB Üye Listesi.....	42
Şekil 2. Tüneldeki Yılan Sistemi.....	52
Şekil 3. AB Ülkeleri Enflasyon Oranları (% , 2008).....	76
Şekil 4. AB ve Diğer Dünya Ülkeleri Kamu Borçları/GSYİH (% , 2008).....	77
Şekil 5. AB ve Diğer Dünya Ülkeleri Bütçe Açığı/ GSYİH (% , 2008).....	77
Şekil 6. AB Ülkeleri Uzun Vadeli Faiz Oranları (% , 2008).....	78
Şekil 7. Krugman Fayda ve Maliyet Şeması.....	89
Şekil 8. Eurosystem Alt Komiteler.....	95
Şekil 9. AB İçinde Eurosystem Tanımı.....	96
Şekil 10. Ekonomik ve Parasal Analiz.....	101
Şekil 11. Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi (Harmonized Indices of Consumer Prices, 2005 = 100).....	103
Şekil 12. Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi (Harmonized Indices of Consumer Prices, 2005=100).....	104

Şekil 13. Ortak Paraya Geçiş Öncesi Enflasyon Oranları.....	110
Şekil 14. Merkez Bankaları Borç Verme Oranları.....	111
Şekil 15. Avrupa ve Türkiye GSYİH Büyümelerinin Karşılaştırması (2001 = 100).....	174
Şekil 16. Türkiye Enflasyon Oranları (1980-2008, %).....	175
Şekil 17. Türkiye Enflasyon Oranları – AB Uyumu (%).....	178
Şekil 18. Türkiye - Kamu Bütçe Açığı / GSYİH (% , 2008).....	179
Şekil 19. Türkiye - Kamu Bütçe Açığı / GSYİH Hedefleri (% , 2008).....	179
Şekil 20. Türkiye - Kamu Borçları / GSYİH (% , 2008).....	180
Şekil 21. Türkiye - Faiz Oranı (% , 2008).....	181
Şekil 22. Enflasyon Hedeflemesi.....	198

KISALTMALAR LİSTESİ

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu

AKÇT: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu

AMB: Avrupa Merkez Bankası

AMBS: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi

APB: Avrupa Para Birliği

APE: Avrupa Para Enstitüsü

APİF: Avrupa Parasal İşbirliği Fonu

APS: Avrupa Para Sistemi

AT: Avrupa Topluluğu

DKM: Döviz Kuru Mekanizması

DKM2: Döviz Kuru Mekanizması 2

ECB: Avrupa Merkez Bankası (European Central Bank)

ECU: Avrupa Para Birimi (European Currency Unit)

ECOFIN: AB Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi (Economic and Financial Affairs Council)

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Birliği (European Free Trade Association)

EMI: Avrupa Para Enstitüsü (European Monetary Institute)

EMU: Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union)

EPB: Ekonomik ve Parasal Birlik

ESCB: Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (European System of Central Banks)

EURATOM: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (The European Atomic Energy Community)

EUROSTAT: Avrupa İstatistik Kurumu (The Statistical Office of the European Communities)

GATT: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)

GB: Gümrük Birliği

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HICP: Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi (Harmonized Index of Consumer Prices)

MDAÜ: Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri

MA : Maastrich Antlaşması

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)

NCBS: Danimarka, İsveç, İngiltere ve Yunanistan Merkez Bankaları (Danmarks Nationalbank, Sveriges Riksbank, Bank of England, Bank of Greece)

OECD : İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (Organisation for Economic Co-Operation and Development)

OGT: Ortak Gümrük Tarifeleri

OPA: Optimal Para Alanı

TARGET: Euro Bölgesi Gerçek Zamanlı Ulusal Toptan Ödeme Sistemi Ağı (Trans-European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer)

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) entegrasyon süreci birçok yönü ile dünyada ilk olma özelliği taşımaktadır. 1957 Roma Antlaşması ile başlayan entegrasyon sürecinin öncelikli amacı ekonomik alanda işbirliğini ilerletmek iken, zaman içerisinde siyasal entegrasyon çabalarına dönüşmüştür.

AB'nin gelişiminde ekonomik anlamda bütünleşme ve işbirliği amaçlarından birini olduğu kadar siyasal alanda bütünleşmenin de temellerini oluşturabilecek nitelikte olan Ekonomik ve Parasal Birlik süreci önemli bir dönüm noktası niteliğindedir. Bir anlamda, tam ekonomik bütünleşmenin tamamlanma sürecinde en önemli aşamalardan birini ifade etmektedir. Bu bağlamda, parasal birlik politikalarının başarısı, aynı zamanda ekonomik bütünleşmenin başarısını da sağlayacaktır.

Birlik, 1990'dan sonra hızlı bir genişleme sürecine girmiş, günümüzde 27 üyeye ulaşmıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Anlaşması'nın imzalanmasından günümüze kadar yarım asırlık bir süre geçmiş bulunmaktadır. Günümüzde Topluluğa baktığımızda, gerek ekonomik gerekse politik birliği sağlamada oldukça yol alındığı ve halen de yol almaya devam edildiği görülmektedir. Birliğin bugünkü noktaya gelebilmesi için ülkeler, hem ekonomik hem de politik alanda birçok düzenlemeler yapmışlardır. Bu süreçte ortaya çıkan bazı ekonomik ve siyasal gelişmeler sürecin uzamasına neden olmuştur. İlgili düzenleme ya da uyum çabaları üye ülkeler olduğu kadar aday ülkeleri de önemli ölçüde etkilemiştir.

Avrupa'da tek para birimine (Euro'ya) geçiş, gerek Avrupa Birliği açısından gerekse de dünya ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. Üye ülkeler arasında kur farklarının ortadan kaldırılması, ekonomik ilişkilerin gelişmesine ivme kazandırılması, büyümenin ve istihdamın artırılması ve ekonomik istikrarın sağlanması Euro'ya geçiş kararının arkasındaki temel hedeflerdir.

Euro'ya geçişle birlikte AB, ekonomik ve parasal birliği tamamlamış ve bir sonraki aşamaya geçiş (siyasi birlik aşaması) için de umutlanmıştır. Dolayısı ile Euro, AB için, ekonomik açıdan olduğu kadar siyasal açıdan da önem taşımaktadır. Nihai hedef olan siyasi birliğin gerçekleştirilmesi için, ekonomik ve parasal birliğin iyi işlemesi büyük önem taşımaktadır.

1999 yılında kaydi anlamda 2002 yılında da fiili anlamda piyasaya çıkan Euro ile birlikte dünya finans sisteminde de köklü değişikliklerin başlangıcı olmuştur. Ekonomik ve parasal birlik içerisinde yer alan ülkelerle ticaretle bulunan, yatırımlara ve borçlanmalara taraf olan üçüncü ülkeler açısından da meydana getireceği sonuçlarla Euro, dünya ekonomisinde yeni bir etki alanı yaratmış olmaktadır.

AB'nin konumunu belirlemede önemli rol oynayan, Uluslararası Para Sistemi'nde çok önemli değişikliklere yol açan ve AB'nde 1992 yılında gerçekleştirilen tek pazarı tamamlayıcı niteliğiyle ve politik birliğe giden yolda atılan en önemli adımlardan birini oluşturmasıyla tek paraya geçiş, üzerinde durulması gereken konulardan birini teşkil etmektedir.

Euro'ya geçişin etkileri sadece AB üyesi ülkelerde değil, bu ülkelerle yakın ticari ve mali ilişkiler içerisinde bulunan diğer ülkelerde de hissedilecektir. Özellikle, birlik üyesi ülkeler ile yakın ve yoğun ekonomik ve ticari ilişkiler içerisinde bulunan, Birlik ile Gümrük Birliği'ni (GB) gerçekleştirmiş, gelişen bir piyasa ekonomisine sahip ve AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayacak olan Türkiye de Euro'ya geçişten en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmektedir.

AB'nin özellikle 2000'li yıllardan itibaren yoğun bir çaba içinde girdiği Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayan genişleme süreci 2004 ve 2007 yıllarında tamamlanmıştır. Bu süreçte aday ülkelerle süren müzakereler, tarım, ekonomik entegrasyon, parasal entegrasyon ve ticaret gibi birçok konu başlığı altında sürmüştür. Özellikle, Euro'ya geçiş sürecinde Maastricht Antlaşması sonrası kurulan Avrupa Merkez Bankası (AMB) yapısı, yetkileri ve işleyişi ile entegrasyonlar tarihinde bir ilk ve

Birliğin kurumsallaşma sürecinin önemli bir başarısı olarak aday ülkeler üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur.

Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (Malta ve Kıbrıs hariç) eski Doğu Blok'u ülkelerini oluşturmuş ve komünist rejimin ardından serbest piyasa ekonomisini benimseyen geçiş ekonomileri olarak adlandırılmışlardır. Aynı zamanda AB'ye uyum çabalarıyla iktisadi entegrasyonlar ile ilgilenen araştırmacılar tarafından da ilgiyle takip edilmişlerdir.

Bu bağlamda, söz konusu geçiş ekonomilerinin AB ile ilişkileri, Merkez Bankalarının para politikaları ve bunların makro ekonomik hedeflere yansımaları üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Ayrıca, AB ile müzakerelere başlayan Türkiye içinde önemli bir örnek niteliğindedir. Bunun yanında, Türkiye ve Hırvatistan'nın adaylık süreçleri ve Merkez Bankalarının AMB tarafından etkilenmeleri de yine ilgili süreçle bağlantılı olarak üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

Bu amaçla, ilgili çalışma, Ekonomik ve Parasal Bütünleşme sürecinde Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB), gelişmiş üye ülkeler, gelişmekte olan üye ülkeler ve geçiş ekonomisinde olan üye ülkelerin Merkez Bankaları ve ekonomileri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın bu süreçteki uygulamaları ile uyum sürecinde yapılan düzenlemeleri de karşılaştırmalı bir analizle incelemektedir. Bu bağlamda, birinci bölümde entegrasyon kavramı ve entegrasyon teorileri incelenerek çalışmanın kuramsal boyutu oluşturulmaya çalışılmıştır. AB parasal entegrasyon sürecinin gelişimi incelenmiş, ilgili dönemde üye ve aday ülkelerin birbirlerine nasıl yaklaştıkları ve bu dönemdeki çabalar, değerlendirilmiştir. Ayrıca, AB sürecinin tarihçesi ve niteliği değerlendirilmiş olup, parasal birlik sürecinin tarihsel arka planı incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, Avrupa Merkez Bankası'nın kuruluşu, para politikası stratejileri ve para politikası araçları incelenmiştir. Euro'ya geçiş süreci incelenerek bu bölümde değerlendirilmiştir. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin (AMBS) özelliği

yanında ilgili kurumun ve yetkilerinin üye ve aday ülkelere etkileri siyasal ve iktisadi yönleriyle birlikte para politikası uygulamaları ele alınmıştır. Bu amaçla aday ülkelere ilişkin tartışmalara zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde gelişmiş üye ülkelerin, gelişmekte olan üye ülkeler ve geçiş ekonomisinde olan üye ülkelerin sosyal ve ekonomik verileri ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde bahsi geçen ülkelerin merkez bankaları uygulamaları ve merkez bankaları mali tabloları analiz edilmiştir.

Dördüncü ve son bölüm ise, günümüzde aday ülkelerden biri olarak Türkiye ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) yapısal ve fonksiyonel özelliklerine ayrılmıştır. Türkiye'nin yaşadığı 2001 Krizi ve AB müzakere süreci tartışılmış, Merkez Bankası'nın ve genel anlamda ekonominin nasıl etkilendiği konusu üzerinde durulmuştur. TCMB, AMB'na bağımsızlık kriterleri açısından ve mali tablolarının uyumu açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca TCMB ve AMB performans ve SWOT analizleri bu bölümde incelenmiştir. Böylece Türkiye bir aday ülke sıfatıyla ayrıntılı olarak incelenmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ve EKONOMİK ENTEGRASYON SÜRECİNDE PARASAL BİRLİK

1.1. Kavramsal ve Teorik Çerçeve

1.1.1 Entegrasyon Kavramı ve Ekonomik Bütünleşme Aşamaları

Ekonomik bütünleşme hem bir süreç hem bir durum olarak tanımlanmaktadır. Bütünleşme bir süreç olarak, (dinamik kavram) değişik ulusal devletlere ait ekonomik birimler arasındaki ayrımcılığı kaldırmak için tasarlanan önlemlerin tümüdür; durum olarak ise; (statik kavram) değişik şekillerdeki ayrımcılığın olmadığı durumu ifade etmektedir. Bu tanımlama, ekonomik entegrasyonun nihai bir amaç mı yoksa bu amaca giden bir nokta mı olduğunu tam belirtmemektedir.¹

Ekonomik bütünleşme teorisi, bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirici politikalar izlemelerini konu edinmektedir. Ülkeler ekonomik bütünleşme akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah düzeylerini artırmayı amaçlarlar. Bu anlamda bütünleşmeler, ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirmektedir. Sanayileşmiş ülkeler hızlı üretim artışına karşın, iç ulusal piyasalarının yetersizliği nedeniyle ekonomik birlikler oluşturarak piyasanın genişletilmesine yardımcı olmaktadır. Uygulamada bu konu önemlidir. Çünkü AB ile

¹ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2009, ss.230-232

farklı ekonomik ve politik sisteme sahip olan gelişmekte olan ülkeler arasında entegrasyon anlaşmaları vardır.²

Kavram olarak “ekonomik birlik” ekonominin entegrasyon sürecinin en üst aşamasını ve üye ülke ekonomilerinin tam olarak entegre olmasını ifade eder. Ekonomik birlikte ülkelerin ulusal ekonomik politikalarına ilişkin kararların önemli bir kısmı topluluğa devredilmekte ve ulusal egemenlik alanında ödünler verilmektedir³

Bölgesel ekonomik entegrasyon hareketleri son yirmi yılda başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde yaygınlık kazanmıştır. Bölgesel ekonomik entegrasyonlar “serbest ticaret bölgesi” (free trade area) aşamasından ekonomik birlik (economic union) aşamasına doğru çeşitli düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde dünyanın hemen her bölgesinde yeni ekonomik entegrasyon oluşumlarına rastlanmakta ve bunların entegrasyon sürecini derinleştirmeye çalıştıkları gözlenmektedir⁴.

Bölge düzeyinde bir ekonomik birlik oluşturabilmek için üye ülkeler arasında ticari engellerin kaldırılması, üretim faktörlerinin serbest dolaşımının sağlanması, başta para ve maliye olmak üzere ekonomi politikalarının uyumlu hale getirilmesi gerekir. Ekonomik birliğin sağlam temellere oturtulması için de ortak bir para biriminin kabulü zorunludur. “Para birliği” alanında birkaç ülke hariç, Avrupa Birliği yukarıda sözü edilen koşulları hemen hemen bütünüyle gerçekleştirebilmiş tek bir bölgesel entegrasyon hareketidir⁵.

Ekonomik bütünleşme teorisi, bir grup ülkenin aralarındaki ticareti serbestleştirici politikalar izlemelerini konu edinir. Ülkeler ekonomik bütünleşme akımlarına katılarak

² Mircan Yıldız Tokatlıoğlu, **Avrupa Birliğinde Maliye Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, İstanbul: Alfa Yay, 2004, ss.24–26.

³ Emin Ertürk, **İktisadi Birleşmeler Teorisi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998, s.12.

⁴ Tokatlıoğlu, **Avrupa Birliğinde Maliye Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme** ss. 24-26.

⁵ Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, <http://www.deltur.cec.eu.int> (12 Mayıs 2008).

Üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumsal refah düzeylerini arttırmayı amalarlar⁶.

Ekonomik bütünleşme sürecinin değişik aşamaları vardır. Bu sürece giren ekonomiler farklı aşamalarda ve farklı koşullarda gelişme göstermişlerdir. Ekonomik bütünleşme aşamaları Őunlardır⁷:

- Tercihli Ticaret Antlaşması (Preferential Trading Agreements),
- Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Association),
- Gümrük Birliği (Customs Union),
- Ortak Pazar (Common Market),
- İktisadi Birlik (Economic Union),
- Ekonomik ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union).

Avrupa'daki ekonomik ve siyasi bütünleşme süreci, Tablo.1'de görüldüğü gibi aşamalı bir biçimde; ama aynı zamanda da, e zamanlı bir biçimde gerçekleşmektedir. Ekonomik ve siyasi (politik) bütünleşme süreci yani farklı kültürel ve ekonomik yapıların birleşmesi, tahmin edilebileceği üzere zaman almaktadır ve aşamalı olarak gerçekleşebilmektedir.

a) Tercihli Ticaret Antlaşması

Tercihli Ticaret Antlaşması (Preferential Trading Agreements), en dar kapsamlı ekonomik bütünleşme Şeklidir. Burada, anlaşmaya taraf olan ülkeler, belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırırlar. Bu tip birlemede asıl amaç, taraflar arasındaki ticaret hacmini arttırmak, uluslararası ticarete ait çeşitli engelleri ortadan kaldırarak bu alandaki kontrolleri en aza indirmektir. Genelde iki ülkenin taraf olduğu anlaşmada,

⁶ Mundell, R., Making the Euro Work, **The Wall Street Journal Europe**, April 30, 1998, s. 10.

⁷ Seyidoğlu, a.g.e., s.225 - 235

ticari ve ekonomik işbirliğini geliştirmek, kolaylaştırmak ve ilişkilerin altyapısının ve hukuki zeminini oluşturmak amacıyla imzalanır. 1932 yılında İngiltere ile Commonwealth arasında kurulan Commonwealth Ekonomik İşbirliği Sistemi, bu tip ekonomik bütünleşmeye örnek olarak verilebilir⁸.

Tablo 1. Bütünleşme Türlerinin Aşama ve Özellikleri

Bütünleşme Türleri	Serbest Mal Ticareti, Ortak Dış Ticaret	Üretim Faktörlerinin Serbest	Ekonomi Politikalarının Uyumlaştırılması	Ortak Paraya Geçiş	Ekonomi Politikalarının Tekleştirilmesi	Ortak Siyasi Yönetim
Gümrük Birliği	X					
Ortak Pazar	X	X				
Ekonomik Birlik	X	X	X			
Ekonomik ve Parasal Birlik	X	X	X	X		
Tam Ekonomik Bütünleşme	X	X	X	X	X	
Siyasi Birlik	X	X	X	X	X	X

Kaynak: Teo Hitiris, **European Community Economics**, New York: Harvester Wheatsheaf, 1999, ss.3.

b) Serbest Ticaret Bölgesi

Serbest ticaret bölgesi, üyeleri arasında ticareti kısıtlayan veya engelleyen tarife ve kotaların kaldırıldığı, üyelerin birlik dışında kalanlara karşı ise Ortalama Gümrük Tarifesi

⁸ Mircan Yıldız Tokatlıoğlu, “Ekonomik Entegrasyonlar ve AB” **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:15, Yıl: 4, Ekim 1999, ss. 13-18.

(OGT) uygulama zorunluluğunun olmadığı ekonomik bütünleşme şeklidir. Bölgeye giren mal ve hizmetler için yaratılan ortak piyasa, üretim faktörlerinin girişine açık değildir⁹.

Bu tür birleşmelerde, ekonomi politikalarının ve kurumların uyumlaştırılması ve birliği söz konusu değildir. Dolayısıyla bölge dışında kalan ülkelere karşı her ülkenin bağımsız olarak belirlediği ekonomi politikası uygulanır. Serbest ticaret bölgelerinde amaç, üye ülkeler arasında mal ve hizmetlere ilişkin ticareti serbestleştirerek ortak bir pazar yaratmaktır. Dünya’da serbest ticaret bölgelerine Latin Amerika Ülkeleri’nin kurduğu Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA - Latin American Free Trade Association), Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA - European Free Trade Association) ve Avrupa Ekonomik Alanı (EES - European Economic Area) örnek verilebilir¹⁰.

c) Gümrük Birliği

GB; üyelerin karşılıklı ticaretleri üzerindeki gümrük tarifeleri, kotalar, ithal ve ihraç yasaları gibi her türlü engel veya kısıtlamaların kaldırılarak üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesinin (OGT) uygulandığı bütünleşme şeklidir. Gümrük Birliği ile mal piyasalarında bütünleşme amaçlanmış ve bütünleşmeye katılan ülkeler arasındaki mal akımlarını kısıtlayan gümrük vergileri ile dış ticaret kontrolleri kaldırılmakta; üçüncü ülkelere karşı uygulanan gümrük vergileri eşitlenmektedir.

GB, serbest ticaret bölgelerine göre daha geniş kapsamlı bir ekonomik bütünleşme sürecidir. Burada, serbest ticaret bölgelerindeki şartlara ek olarak birliğe üye ülkelerin serbest ticaret politikası izleme imkânları kısıtlanmıştır. Buna göre GB, serbest ticaret bölgesine göre daha ileri bir ekonomik bütünleşme derecesidir.

⁹ Seyidoğlu,a.g.e. ss.230-231

¹⁰ Cem Alper ve Tuba Ogun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Ankara, Türkiye Ekonomi Yayınları, Aralık 1990, ss.16-25.

d) Ortak Pazar

Ekonomik bütünleşmenin üçüncü aşaması ortak pazardır. Ortak Pazar, GB'nin tüm unsurlarına ek olarak emek, sermaye, girişimci gibi üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını engelleyen bütün unsurların ortadan kaldırıldığı, üçüncü ülkelere karşı OGT'nin uygulandığı bir bütünleşme şeklidir. Ortak Pazar içinde yer alan ülkedeki sermaye için, en uygun yatırım alanı bulmak serbest hale gelirken, emek de üye ülkeler arasında serbestçe dolaşarak kendi becerisine uygun iş ve ücreti elde etme olanağına sahiptir. Gerek mal ve hizmet piyasalarında gerekse üretim faktörleri piyasalarında serbest dolaşımın sağlanması, ortak pazar içinde faktör fiyatlarının eşitlenmesini ve kaynakların etkin kullanılmasını sağlayacaktır. Ortak pazarın en başarılı örneği AB'dir¹¹.

e) İktisadi Birlik

Mal, hizmet ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımının sağlandığı ortak Pazar aşamasından sonra, sıra ulusal politikaların uyumlaştırılması gelmektedir. Bu politikaların bir kısmı birliğe giren ülkelerin yapısal sorunlarını çözecek, bir kısmı makro ekonomik politikaların uyumlaştırılmasını sağlayacak, bir kısmı da bütün birlik üyeleri tarafından alınması ve uygulanması gereken hususlarla ilgili olacaktır. Mal ve faktör piyasalarındaki bütünleşme, çevresel sorunlara ortak çözüm ve topluluk içerisindeki rekabetçi yapıyı tesis etmeye yönelik alınacak tedbirler gibi ülkelerin ortak hareket etmesi gereken hususlar mevcuttur¹².

f) Ekonomik ve Parasal Birlik

Ekonomik ve parasal birliğin, iktisadi birlikten farkı ulusal ekonomik bağımsızlığın büyük ölçüde kaldırılması ve bunun yerini uluslararası bir otoritenin

¹¹ Heylen, Poeck. National Labour Market Institutions and the European Economic and Monetary Integration Process, **Journal of Common Market Studies**, vol. 33, 1995, ss. 572-595.

¹² Tokathoğlu, "Ekonomik Entegrasyonlar ve AB" **Dış Ticaret Dergisi**, s.13.

almasıdır. Birliğe üye ülkelerin ulusal paraları arasında sabit kur ilişkisi olup, üyeler arasında ulusal para ve maliye politikaları uyumlaştırılmaktadır.

Ekonomik ve parasal gelişmeler ile politikalar arasında karşılıklı etkileşim söz konusu olduğundan, ekonomik bütünleşmenin tutarlı olabilmesi için ekonomik ve parasal unsurlar arasında uygun bir denge sağlanması gerekir¹³.

1.1.2. Entegrasyon Teorileri

Entegrasyon değişimle ilgili bir kavram olup, bir “siyasal topluluğu” veya “bütünleşmiş toplumu” ifade etmek için kullanılmaktadır. Entegrasyonlar, ögeleri arasında şiddet unsurlarının azaldığı, bunların yerini karşılıklı bağımlılık, ortak yarar ve işbirliği kavramlarının aldığı yapılardır¹⁴.

Avrupa entegrasyonu Avrupa’da ortak bir politik, ekonomik sürecin oluşmasını ve buna uygun kurumların oluşturulmasının amaçlandığı bir süreçtir. Tabi ki böylesi bir süreç, içerisinde kimliklerin yeniden tanımlanmasını, sosyal grupların ve güç merkezlerinin taleplerinin yeniden şekillenmesini de içermektedir.

Entegrasyon kavramı yapılan tanımlar ve atfedilen nitelikler itibariyle uluslararası iktisadi ilişkilerin önemli inceleme konularından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler konularının içerik ve sayısındaki çeşitlilik, AB entegrasyon teorilerini de etkilemiştir.

AB bütünleşmesinin yaklaşık ilk yirmi yılındaki kuramsal çalışmalara, uluslararası ilişkilerdeki idealizm-realizm tartışması ile bağlantılı uzantısı olan fonksiyonalizm, neo-fonksiyonalizm, kuramsalcılık gibi farklı yaklaşımlar damgasını vurmuştur. Özellikle, 1990’lı yıllara kadar mevcut tartışmalar, AB’nin uluslararası

¹³ Cooper, Russell. **Overturing Mundell: Fiscal Policy in a Monetary Union**, Federal Reserve Bank of Minneapolis,2002,s.3.

¹⁴Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Alfa Yay, s.446.

sistemdeki yeri ve rolü, kuramsal yapısı, üye ülkelerin aralarındaki ilişkinin nitelikleri, uyguladığı politikalar bağlamında irdelenmiştir.

Geçmişte ve günümüzde oluşturulan AB analizlerinin büyük bir bölümü, bütünleşmenin olabilirliği, üye ülkeler arasında örgüt bazındaki ilişkilerin nitelikleri ile sınırlı kalmıştır. Her iki görüşü benimseyenler ve hatta AB oluşumuna çok boyutlu yaklaşan analizler bile ulus devlet ve yapısal bir yönelimden uzaklaşmamışlardır. AB oluşumu için yeni ya da artık göz ardı edilemeyen olgulardan biri de AB'nin kendi kimliğini belirleme konusudur.

Ancak, Avrupa fikrinin ilk kurucuları bile Avrupa'nın kendini tanımlaması sorunu ile pek ilgilenmemişler ve belki de bunu o dönemin başlıkları arasında gerekli görmemişlerdir. Böylesi bir çaba bugüne özgü bir zorunluluktur. Çünkü AB artık kurumsallaşma sürecinde önemli mesafeler almış, doğu Avrupa'yı da kapsayan büyük bir genişleme yaşamış ve diğer oluşumlardan farklı olarak siyasal birlik amacı taşıyan tek oluşumdur¹⁵.

Avrupa'daki Entegrasyon süreci, yukarıda da bahsedildiği gibi temelleri ortaçağa kadar uzatılabilecek bir süreçtir. Ancak, 1960 yıllarından sonrasını üç safhaya ayırabiliriz. Roma antlaşması ile başlayan ve 1980'li yılların başına kadar devam eden entegrasyonun açıklanması safhası, 1980'li yıllardan 1990 yılının başına kadar devam eden bütünleşmeye katılacak ülkelerin yönetimlerinin analiz edilmesi ve 1990 yılından sonraki son aşama olarak Avrupa Birliğinin inşa edilmesi olarak üç ana bölüm de incelenmektedir.

Aşağıdaki Tablo'da görüldüğü gibi, birinci aşama bütünleşmenin amacı tartışılmış ve muhtemel sonuçlar üzerinde tartışılmıştır. 1970'li yıllarda kurumsal gelişmelerdeki eksiklik entegrasyon sürecinde yavaşlamaya neden olmuştur. 1980'li yılların başında bütünleşmeye dâhil olacak ülkelerin yönetim biçimleri ve farklılıkları

¹⁵ Bülent Kaya, "Avrupa Entegrasyon Modelleri" Birikim: **Avrupa Kavşağında Türkiye**, İstanbul, Sayı:128, Aralık, 1999, s.52.

incelenmiştir. Farklı yönetim tarzı olan ülkeler özellikle Almanya ve Fransa bu dönemde Avrupa Birliği yönetim tarzının oluşturulmasında etkin rol almışlardır. 1986 yılında imzalanan Tek Avrupa Senedi (Single European Act - SEA) ile kurumsal gelişmeler olmuştur ve bu antlaşma beraberinde sisteme yeni sorular yöneltmiştir. 1990'lı yıllar ise Avrupa Birliği'nin inşa edilmesi çalışmaları yapılmıştır ve entegrasyonun geliştirilmesi ve genişletilmesi için sosyal ve politik sebepler üzerinde durulmuştur¹⁶.

Tablo 2. AB'deki Entegrasyon Sürecinin Aşamaları

Faz	Zaman	Ana Tema
Entegrasyonun Tanımlanması	1960 - 1980	Avrupa da neden bütünleşme sağlanmalı Entegrasyonun muhtemel sonuçları ne olabilir
Yönetimlerin Analiz Edilmesi	1980 - 1990	AB de ne gibi politik sistemler mevcut AB de ne gibi politik sistem başarılı olabilir
AB'nin İnşa Edilmesi	1990 - ...	Entegrasyon hangi politik ve sosyal sonuçlarla gelişir Entegrasyon ve yönetim nasıl kavramsallaştırılır

Kaynak: Historical Archives of the European Union . <http://www.iue.it/ECArchives/EN/Index.shtml> . (08 Aralık 2008).

Entegrasyon sürecini bazı Avrupalı düşünürler yukarıda verilen örnekteki gibi üç farklı fazda incelendiği gibi, bazı Avrupalılar entegrasyon sürecini, fonksiyonel, kurumsal ve coğrafi olarak üç temel düzeyde incelemiştir.

Fonksiyonel olarak bütünleşme sürecini analiz eden yaklaşımda, Avrupa kömür ve çelik birliği ve gümrük birliği gibi farklı ülkelerin belirli fonksiyonlarının bütünleşmesini ve bu bütünleşme sürecinin nasıl geliştiği üzerinde durmuşlardır. Avrupa birliği içinde bulunan üye ülkelerin gelişim göstermeleri ve ülkelerinin devamlılığını

¹⁶ Thomas Diez ve Anje Wiener, **European Integration Theory**, Oxford University Press, December 2003, ss.12-15.

sağlayabilmeleri için gerekli ekonomik ve sosyal fonksiyonların bütünleşme süreci fonksiyonel kapsam da ele alınmıştır¹⁷.

Kurumsal bütünleşmede ise teoriler kısmında ve daha sonra detaylı bir şekilde anlatılacak olan, Avrupa Birliği kurumlarının karar alma noktalarındaki etkileri ve üye ülkelerin sürece dâhil edilme yöntemleri tartışılmaktadır. AB kurumlarının üye ülkelerdeki muadil kurumlarla entegrasyon süreci ele alınmakta ve ulus devlet ile uluslarüstü devlet kavramları kurumsal olarak AB'nin bütünleşme sürecine etkileri bu sürecin temel bileşenleridir¹⁸.

Coğrafi olarak bütünleşme sürecinin tartışılması ise tamamen ayrı bir konudur. Daha Avrupa Birliği'nin temelleri atılmamışken dünyada zaten bu tarz tamamen coğrafi avantaj sağlama amacıyla birlikler kurulmuştur. Avrupa ülkelerinin coğrafya olarak birbirlerine bu kadar yakın ve iç içe olanları entegrasyon sürecinin başarıları arasında en büyük etkenlerdendir.

Avrupa ülkeleri entegrasyon süreci belirli dönemlere ayrılarak, kurumların, ülke fonksiyonlarının ve coğrafi nedenler gibi sebeplere atıfta bulunularak incelenmiştir. Belirli dönemlerde gündemde olan teoriler incelendiğinde ağırlıklı olarak üye devletlerin işbirliğinin boyutu ve AB oluşumunu nasıl etkilediği konusu ön plandadır. Temelde, ulus devlet kavramının yaşatılması ve uluslarüstü bir yapının gerekliliği gibi iki ana ayrılığa konu olan entegrasyon teorileri farklı zaman dilimlerinde AB'nin gündem maddesini oluşturmuştur. AB entegrasyonunu eleştiren, farklı bir açıdan bakan ya da katkıda bulunmak isteyen bu teorilere aşağıda ana hatlarıyla değinilmiştir¹⁹.

¹⁷ Finn Laursen, **Theories of European Integration**, The Graduate Institute of European Studies, Taiwan: Tamkang University, Taipei, March 2002, s.3.

¹⁸ Laursen, a.g.e. ,s.4.

¹⁹ Kaya, a.g.e., s.52.

a) Federalist Yaklaşım

Federalist yaklaşım, yetki devrinin anayasal temelli olması gerektiğini savunur. Federal yaklaşımın amacı, federe devletlerin çıkarlarını gözetilmek kaydıyla, Birliğin, belirlenmiş olan yasalara dayalı bir yönetim mekanizmasının oluşmasını sağlamaktır. Federasyon yanlısı yaklaşımda; yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa çapındaki güç merkezleri arasında iletişim ve birbirini tamamlayan bir ilişki kurulmasına çalışılır. Yasama organı, bütünleşmiş federe birimlerin temsil edildiği bir ortak, merkezi bir yapılanma şeklinde oluşturulur. Yürütme gücü ise, benzer şekilde üye ülkelerin katılımları ile ortaya çıkmaktadır. Federalist yaklaşım, ulus-devlet modelinin bir alternatifi olarak düşünülmektedir. Federalistler, Amerika Birleşik Devletlerini örnek olarak göstererek Avrupa Birleşik Devletleri'nin de olabileceğini savunmaktadırlar²⁰.

Federalistlere göre, Avrupa Birliği aslında federal sistemden çok da uzak değildir. Çünkü federal bir devlet tek bir para birimine, yazılı bir anayasaya, hem yerel hem de ulusal yasama organlarına sahiptir. Avrupa Birliği ekonomik açıdan değerlendirildiğinde Ortak Pazar, Ortak Tarım Politikası ve bölgesel politikalar gibi Brüksel'deki ulusüstü kurumlar tarafından idare edilen, dolayısıyla federal denilebilecek yapıya sahiptir²¹.

b) Konfederal Yaklaşım

Konfederal yaklaşım, federal yaklaşımın karşıt görüşünü ifade etmektedir. Konfederalizm de birimler farklı yapıda ki kimliklerini korurlar ve yüksek bir otoriteye, güvenlik verimlilik gibi nedenlerden dolayı bir takım yetkiler verir. Federalizmden farkı ise sistemi meydana getiren yerel birimlerin yetkilerini yüksek otoriteye vermeleri yerine yüksek otoriteye bahsedilen nedenlerden dolayı bir takım yetkilerin verilmesidir. Üye devletlerin bağımsızlıklarını korumaları esastır ve konfederal yapıda asıl karar alma ve son sözü söyleme yetkisi ulus devletlerdedir.

²⁰Bertil Emrah Oder, **Avrupa Birliğinde Anayasa ve Anayasacılık**, İstanbul: Anahtar Yayınları, 2004, s.459.

²¹Anne-Cécile Robert, Un Modèle Original: Le Fédéralisme à l'envers, **Le Monde Diplomatique, un cahier spécial sur l'Europe**, <http://www.monde-diplomatique.fr/cahier/europe/federalisme> (29 Ağustos 2007).

Siyasi birliği sağlayacak sert bir oluşum, geçişken tarihsel sũreci olumsuz etkileyebileceğinden; sũz konusu teori, bu noktada esnek geçişinin hazırlayıcısı olarak dũřũnũlmelidir²².

Avrupa Birliği'nin bugũnkũ yapısı ise konfederal yapı değildir. ũnkũ ulusũstũ birimlerin yetkileri konfederal yapılardakinden fazladır. Dolayısıyla Avrupa Birliği konfederal yapının bir ũst versiyonu olduğu sũylenbilir.

c) Bağımlılık Yaklaşımı

Bağımlılık yaklaşımı, Avrupa entegrasyon sũrecinin kontrol ve yũnetiminin ulus-devletler arasında bağımlı ilişkiler odaklı olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bağımlılık yaklaşımın da Țzellikle gũcsũz ũlkelerin diğer ũlkelere ne kadar bağımlı oldukları ve kendi çıkarlarını ne kadar koruyabildiklerinin Țzerinde durur.

Bu modele gũre, devletler ulusal çıkarlarını gȚzetme konusunda kendilerinin Țzerinde bir başka gũ tarafından sınırlandırılmışlardır. Entegrasyon sũreci, kũresel ekonomik veriler, değişen siyasi şartlar ve bu şartların sonuçları ile birlikte yorumlanmalı ve entegrasyon sũrecine ona gũre yũn verilmelidir.

d) Farklılıklar Yaklaşımı

Farklılıklar yaklaşımı, son dũnem Avrupa Birliği entegrasyonunun gũndemini oluşurmaktadır. Bu modeli savunanlar, Kıta devletlerinin bũy¼kl¼k, tarihi deneyim, siyasi sistem ve ekonomik yũnetimlerinde farklılıkları yũz¼nden Avrupa'nın tũm¼ne uyabilecek, her ũlke için geçerli tek d¼zen bir entegrasyon modeli uygulayabilmenin geeki olamayacağını dũřũnmektedirler. Tek bir sistem yerine Avrupa için ȚngȚr¼len bũt¼nleřme biçimleri;

➤ Alakart Avrupa

²² Beril Dedeoğlu, **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul: ınar Yayınları, 1996, s.140.

- İki Vitesli Avrupa
- Derecelendirilmiş Entegrasyon
- Değişebilir Geometri
- Ortak Merkezli Daireler

yaklaşımları olarak sınıflandırılabilir.

e) Fonksiyonalizm

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki idealist akımdan etkilenen ve tıpkı federalizm gibi savaşın sona erdirilmesi için gerekli koşulların yaratılması hareketinin bir parçası olan fonksiyonalist teori, bütünleşmenin siyasal araçlarla değil, teknokratik düzeyde sağlanacağı varsayımından yola çıkmıştır. Fonksiyonalizm, bölgesel entegrasyonları ulus devlet olgusundan ayırmıştır. Bu nedenle mevcut sorunların çözümü için ulus devlet yapılanmasından farklı esaslara dayalı supranational (Uluslarüstü) bir oluşumun varlığı gerekmektedir. Bu teoriye göre, toplumsal refah ve istikrarlı gelişimin temel güdüsünün ulus devletlerin fonksiyonel entegrasyonu olduğu düşünülmektedir²³.

Fonksiyonalist teoride ekonomik ve teknik işbirliği esas alınmakta ve siyasi bütünleşmeden söz edilmemektedir. Siyasi bütünleşmeye karşı olan fonksiyonalistler, bütünleşmenin süreklilik gösteren ve başka alanlara yayılarak büyüyen bir özelliğe (*spillover*) sahip olduğunu iddia etmelerine rağmen, bu sürecin kaçınılmaz olarak siyasi bütünleşmeyi de beraberinde getireceğini görememişlerdir. İşte bu noktada neo-fonksiyonalistler eksik kalan kısımları tamamlamak üzere devreye girmişler, karar alma yetkisinin zamanla ulusüstü düzeye çıkacağını iddia etmişlerdir²⁴.

²³Sinem Akgül Açıkmeşe, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, Ankara: Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Stradigma Yay, 2004 Bahar, s.5.

²⁴ John McCormick, **Understanding the European Union**, Londra, Macmillan Press Ltd., 1999, s.14.

f) Neofonksiyonalizm (Yeni İşlevselcilik)

Yeni işlevselcilik çerçevesinde entegrasyonun itici gücü kar ve zarar beklentileridir. Örneğin, AKÇT kurulurken Birleşik Avrupa ideali ya da Fransız-Alman barışının sağlanması gibi idealist yaklaşımlardan ziyade pragmatik nedenler göz önünde bulundurulmuştur. Teorideki bu gelişim sayesinde AB salt bölgesel ekonomik bir örgüt olmaktan kurtularak siyasal bir analize tabi kılınmıştır. Fonksiyonel alandaki işbirliği doğrudan siyasal ve kültürel gelişimi de yönlendirecektir²⁵.

Neofonksiyonalizm, entegrasyon sürecine yönelik başarılı analizleri sayesinde özellikle 1980’li yıllardan itibaren yeniden dinamizm kazanmış ve AB politik çevrelerin teorik zeminini oluşturmuştur. Özellikle AB’nin kömür ve çelik alanındaki işbirliğinden, yayılma etkisi ile birlik anayasasının oluşturulmasına kadar ulaşmıştır. Aslında 1950 yılından beri bütünleşmenin neo-fonksiyonalist teori çerçevesinde sektörel düzeyde aşamalı bir bütünleşme şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.²⁶

g) Kurumsalçı Yaklaşım

Neofonksiyonalizmin etkin olduğu dönemde özellikle 1960’lı yıllardan itibaren AB’yi devlet otonomisi bağlamında irdeleyen kurumsalçı yaklaşım da önem kazanmıştır. Bu yaklaşım, politik karar verenlerin önündeki seçenekleri belirleyen kural ve prosedürler toplamı olarak tanımlanan kurumlar üzerinde durmuştur. Model ulus devlet olgusu üzerine yoğunlaşmış ve tam entegre sistematığı benimseyen modellerin kültürel, sosyal ve siyasal farklılıkları göz ardı ettiklerini savunmuştur²⁷.

Bu anlayışa göre, ulus devletler uluslararası politikadaki mevcut sorunlarını yine kendi iradeleriyle oluşturdukları organizasyonlarla çözmeye çalışmaktadır. Rasyonel aktörler olan devletler kendi üstünde yer alan siyasal birimlere çıkarları doğrultusunda

²⁵ Emre Çakır, *Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları*, İstanbul: Beta Yay, 2001, ss.28–36.

²⁶ Eric Philippart, “The Convention on the Future of the EU”, *CEPS Policy Brief*, Sayı 11, Centre for European Policy Studies, Şubat 2002, s.35.

²⁷ Mehmet Uğur, *Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak ve İnandırıcılık İkilemi*, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayın, 2000, ss.34–36.

yetki devretmektedirler. Ulus devlet mevcut sürecin etkin dinamikleridir ve ulusüstü yapılara sadakat bağları zayıftır²⁸.

Kurumsal anlayışa göre, devlet oluşumunun insanların iradesinden kaynaklandığını, supranational Avrupa'nın varlığı için kıta ulus devlet halklarının Birleşik Avrupa devletleri fikrini benimsemeleri gerekmektedir. Teorinin özellikle, ulus devlet olgusunun entegrasyon sürecindeki yerini vurgulaması gerçekçi bir bakış açısını yansıtmaktadır²⁹.

h) Entegrasyon Sürecinde Nice Zirvesi

Nice Zirvesi, AB'nin genişleme sonrasında da bütünleşme sürecinin hızının kesilmemesi için önlem almak amacı ile düzenlenmiştir. Avrupa birliğinin genişleme sürecine bakıldığında, üye sayısı devamlı artmaktadır. Yeni üyelerin katıldığı dönemlerde, bütünleşme teorileri tekrar tartışma konusu olmuştur. 15 ülkenin karar alması ile 27 ülkenin karar alması aynı hızda değildir. Dolayısıyla yeni üye katıldığı dönemlerde Nice Zirvesi gibi toplantılar düzenlenmiş ve sistemin karar alma sürecinin kitlenmemesi için gerekli düzenlemeler yapılmıştır³⁰.

Zirvenin sonunda Nice Anlaşması imzalanmıştır, ancak anayasasının gereği sadece İrlanda'da referanduma sunulmuş ve beklenmedik bir şekilde reddedilmiştir. AB'yi genişleme sonrasına hazırlamak için alınmış Nice kararlarının İrlandalılar tarafından kabul edilmemesinin nedenleri İrlanda'nın genişlemeye karşı olması ve AB'nin ,acil müdahale gücü, oluşturma planının İrlanda'nın geleneksel tarafsızlık ilkesini bozacak olması şeklinde yorumlanmıştır.³¹ AB'nin dış ilişkilerden sorumlu Komiseri Chris Patten, İrlanda'nın ikinci kez Nice Anlaşması'nı referanduma götürmesinin genişlemeyi bloke edebileceği düşüncesiyle tehlikeli olabileceğini

²⁸ Rosamond Ben , **Theories of European Integration**, (ed: Neill Nugent, William E. Paterson, Vincent Wright), New York: Palgrave, 2000, ss.111-112.

²⁹ Uğur, a.g.e., ss.35-37.

³⁰ John Andrews, "The Nice Summit-Nicer than it Looked", *Europe*, Sayı 403, Şubat 2001, s.3.

³¹ Could Everything Now Go Horribly Wrong?, *Economist*, Cilt 359 (8226), 16 Haziran 2001, s.49.

söylemiştir. Böylece Nice Zirvesi Avrupa tarihine bütünleşme yolunda bir başarısızlık olarak geçmiştir.³²

Avrupa Birliği, genişleme sürecinde tahmin edilebileceği gibi reformlara ve sistemde bazı uyarlamalara ihtiyaç duyacaktır. Nice'deki başarısız sonuç nedeniyle gerçekleştirilemeyen reformlar ve genişleme öncesi hazırlıklar ertelenmek zorunda kalmış ve Avrupa'nın geleceği Konvansiyonu'na bırakılmıştır.

i) Entegrasyon Sürecinde Konvansiyon

Bugün AB devletleri iki gruba ayrılmış durumdadır: Federasyonu ve bir “süperdevlet” kurulmasını talep edenler ile AB yapısının ulus devletler düzeyinde kalmasını savunanlar. Yukarıda bahsedilen teorilerden de anlaşılacağı gibi bütünleşme sürecinde temel ayrılıklardan birisi ulus devlet yapısını koruma ya da bu yapıya hükmedecek üstün bir yapının ulus devletler üzerine inşa edilmesidir. Federalistlerin çoğunlukta olduğu bu iki grubun birbirine yaklaşmak gibi herhangi bir ilerleme göstermemesi, belki de federasyon yoluyla uç noktalarda bulunan AB devletlerini birleştirmeyi amaçlamaktadır.³³

Konvansiyonun amacı ise anlaşılacağı gibi genel olarak bu iki seçenektan hangisinin AB'nin geleceği için daha yararlı olacağını araştırmaktır. Bu bağlamda AB'nin seçilmiş bir başkana ihtiyacı olup olmadığı da tartışılacaktır. Diğer bazı görüşler ise federalizmin kaçınılmaz sonuç olduğunu, bu nedenle Konvansiyon'da sadece federasyonun “dozunun” ayarlanacağı yönündedir.³⁴

Avrupa Birliği içinde Almanya'dan daha çok ön planda görünen Fransa, bütünleşme sürecinin dışında kalarak Avrupa liderliğini Almanya'ya bırakmak

³²Daniela Spinant, **Patten Warns of Consequences of Irish Nice Vote**, 1 Mart 2002, http://www.euobserver.com/index.phtml?selected_topic=none&action=view&article_id=5387 (26 Kasım 2007).

³³Roy Denman, **The Good Advice to the European Union is to Forge Ahead**, International Herald Tribune, 28 Nisan 2000, s.36.

³⁴Cengiz Aktar, **Türkiye'nin Avrupa Sınavı**, Radikal, 28 Şubat2002.

istememektedir. Fransa bu durumdan rahatsız olmuş ve kendisi için farklı bir üçüncü yol ortaya atmıştır. Avrupa komisyonu eski başkanlarından Jacques Delors da Avrupa için “ulus devletler federasyonu” nu savunan Fransızlardan biridir. Anayasaların, ulus devletleri tarihsel bağlamda ele aldıkları için Avrupa’nın kurulması için model olamayacağını iddia eden Delors, aslında Avrupa seviyesinde ulus devlet kavramından artık bahsedilmemesi gerektiğini söylemektedir.³⁵

Hızlandırılmış İşbirliği’nin kullanımı ve önemi genişleme sonrasında artan üye ülke sayısı ile birlikte, ulusal çıkarların, önceliklerin ve siyasi tercihlerin farklılaşması ile daha da artacak gibi görünmektedir.

Entegrasyon teorilerine birçok katkıda bulunan Ernest Haas, çıkara dayalı pragmatik ekonomik kazanımlar elde etme gibi arzuların sağladığı motivasyonun “geçici” olduğunu, zira milli devlet düzeyinde mevcut olan ideolojik ve felsefi bir bağlılık hissi tarafından desteklenmediğini belirtmiştir³⁶.

Bu çerçevede çağdaş bütünleşme yaklaşımları, ortak değerlerin de ortak menfaatler gibi ülkeleri entegrasyona yönelten temel faktörler arasında olduklarını kabul etmektedirler. Günümüzde bütünleşme imkânlarını belirleyen kriterler arasında genellikle şunlar sayılmaktadır³⁷:

- Coğrafi yakınlık: Yakın ülkelerin bütünleşmeleri daha kolaydır.
- Benzerlik: Ortak noktaları çok olan milletlerin birleşmesi farklılıkları çok olanlara göre daha kolaydır. Sosyal göstergelerdeki benzerlik bütünleşmeye katkıda bulunur.

³⁵Jacques Delors, “**Europe Needs an Avant-Garde, but...**”, Centre for European Reform, Ekim / Kasım 2000, s.12.

³⁶James E. Dougherty - Robert L. Pfaltzgraff, **Contending Theories of International Relations**, New York: 1981, ss.301-303.

³⁷Dougherty ve Pfaltzgraff, a.g.e., s.279.

- Etkileşim: Bireyler ve toplumlar arası ilişkilerin yoğunluğu birleşmeyi kolaylaştırır.
- Zihnî yakınlık: Bilgi ve anlayış benzerliği mühim bir rol oynamaktadır.
- İşlevsel menfaatler: Üyelerce paylaşılan menfaat alanlarının bulunması birleşmeyi kolaylaştırır. Buna örnek olarak, tarım ülkesi olan iki ülkenin bütünleşme sürecinde benzer politikaları desteklemek sayılabilir.
- Yapısal çerçeve: Siyasi yapısı karar verme açısından katılımcı olan ülkelerin birlikteliği daha güçlü olur.
- Eski birleşme tecrübeleri: Eski tecrübeler bütünleşmenin daha ileri safhalara ulaşmasına katkı sağlar.

Entegrasyon teorileri ile ilgili genel bir izlenim aktarmak gerekirse, Avrupa Birliği oluşumu Roma Antlaşmasından itibaren, birlik içinde genel itibari ile temelde iki farklı görüş vardır. Birincisi, ulus devletlerden oluşan bu yapının içindeki ülkelerin ulus devlet yapılarını korumaları, diğer ikincisi ise birlik içinde ulus devlet yapısının korunmasından ziyade ulusüstü bir yapının oluşturulmasıdır. Bu iki görüşün ,ulus devlet yapısını koruyarak birliğin federal bir yapıda olması gibi kombinasyonları da tartışma konusu olmuştur.

Bahsedilen teoriler içinde ayrımın büyük ve küçük devlet olarak yapılacağı ve büyük devletin yönetimde daha etkin olacağı bir takım bütünleşme çalışmaları da gündeme gelmiştir. Ama önemli olan Avrupa Birliği'nin 27 ülke sayısına ulaşmış olması ve bu kadar önemli bir konuda tartışmaların meydana gelen 11 Eylül olayları gibi Birliği düşündüren bir olay sonrasında tekrar tekrar tartışma konusu olmasıdır. Siyasi olarak birlik görünümüne bürünmek isteyen AB, entegrasyon teorileri ışığında etkin yönetimi sağlayacak bir yöntem arayışı içindedir.

1.1.3. Optimum Para Sahası Teorisi

Para birliğinde ülkeler kendi milli paraları arasındaki kurların dalgalanma marjını ortadan kaldırarak sabit kur sistemini uygular, buna karşılık birlik dışındaki paralara karşı milli paralarını dalgalanmaya bırakırlar. Bu bakımdan para birliğinin optimum para sahası ile yakın ilişkisi bulunmaktadır.

Nobel İktisat ödüllü iktisatçı R. Mundell'in adını verdiği Optimum Para Sahası (OPS) teorisi Parasal Birlik teorisinin özünü oluşturduğunu söylenebilir. Mundell, Optimum Para Teorisini şu şekilde tanımlamaktadır; parasal birliğin olumlu etkilerinin, olumsuz etkilerinden farkını maksimize edecek bölge büyüklüğüne "optimum para sahası" denir.³⁸

Benzer şekilde, uygulanan ortak iktisat politikaları yoluyla üye ülke ekonomilerinde tam istihdam, ödemeler dengesi ve fiyat istikrarı hedeflerinin en düşük maliyetle sağlandığı bölge "optimum para sahası" olarak ifade edilmiştir³⁹.

Mundell'e göre OPS'nin özünde, parasal birliğe girişten elde edilecek kazançlarla, dış dengede karşılaşılabilecek zararın nasıl dengeleneceği sorunu yatmaktadır. OPS teorisi, sabit kurun uygulanabileceği bir bölge olarak optimum para sahasının hangi koşullarda başarılı olarak gerçekleştirilebileceği üzerinde durmaktadır. Bir parasal birliğin, optimum bir para sahası oluşturabilmesi ve başarılı şekilde işleyebilmesi için bazı koşullar gereklidir. Buna göre OPS teorisine göre bir parasal birliğin asgari başarı koşulları şunlardır⁴⁰;

- Sık ve büyük ölçekli asimetrik makroekonomik şoklarla karşılaşılması,

³⁸ Mundell, R. A., "A Theory of Optimum Currency Area", *American Economic Review*, No:51, 1961, ss.657-665.

³⁹ McKinnon, R., "Optimum Currency Areas", *American Economic Review*, No: 53, 1963, ss.717-725.

⁴⁰ Mundell, a.g.e. ss.630 - 633

- Üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında tam hareketli olması; reel ücretlerde ve fiyatlarda esnekliğin bulunması ve bu sayede şoklara uyum yeteneğinin olması,
- Üye ülke ekonomilerinin dışa açıklığı ve birbirleriyle önemli ticaret partneri olmaları,
- İhracatta çeşitlendirmenin bulunması,
- Üye ülke ekonomilerinin finansal entegrasyon düzeyinin yüksek olması,
- Fiyat İstikrarı ve enflasyon hızlarının yakınlığı,
- Üye ülkelerin ekonomi politikalarını koordineli biçimde yürütmeleri,
- Parasal birliğe üye ülkelerin enflasyon/işsizlik değiş tokuş oranı tercihlerinin birbirinden farklı olmaması.

Para sahasında sistem bir rezerv paraya dayanır. Para birliğinde ise bir ülkenin veya bu ülkenin parasının etkinliği yoktur. Para birliğine dâhil olan ülkeler birlik dışı ülkelere karşı esnek bir döviz kuru politikası izleyebileceği gibi, ortak bir dalgalanma politikasını da kabul edebilir. Birlik içinde sabit kur sistemi uygulandığı için ekonomik birleşme daha kolay sağlanır.

1.2. Avrupa Birliğinde Ekonomik Entegrasyon ve Parasal Birliğin Tarihsel Süreci

1.2.1. Avrupa Birliği'nin Kuruluş ve Genişleme Süreci

İkinci Dünya savaşı sonrası tarihsel belirleyiciliğini kaybeden Avrupa, savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulabilmek ve kendisine karşı tehdit olarak algıladığı SSCB tehlikesini bertaraf edebilmenin yanı sıra; ekonomik bütünleşmenin getireceği

yararlardan faydalanabilmek amacıyla bir birlik kurma yönünde çalışmalara başlamıştır⁴¹.

Savaş sonrasında koşulları içinde ekonomik sorunlarına çözüm arayan Avrupa aynı zamanda Sovyet tehlikesini de sürekli hissediyordu. 1948 yılında Fransa'nın desteğiyle gündeme getirilen Avrupa Parlamentosu oluşturulması fikri, İngiltere'nin karşı çıkması sonucunda 1949'da ancak bir Avrupa Konseyi'nin kurulması şeklinde gerçekleşebilmiştir⁴².

Avrupa Konseyi, 5 Mayıs 1949'da , siyasal bir örgüt olarak kurulmuştur. Federalistler, Avrupa Konseyini, federasyondaki ilk basamak olarak görmüşlerdir. Fakat sonunda hayal kırıklığına uğramışlardır. Konsey'in faaliyetlerini sürdüreceği yer olarak, Fransa'nın, Almanya sınırındaki Strazburg şehri olarak seçilmiştir. Konsey'in kuruluş aşamasında, İngilizlerin tutumu, kıta Avrupa'sı ülkelerini hayal kırıklığına uğratmıştır.

Genellikle İngiltere Federal Avrupa birliğe fikrine geleneksel olarak soğuk yaklaşmıştır. Özellikle egemenliğin devri, İngilizlerin en hassas olduğu konulardan birini oluşturmuştur. Diğer taraftan hep İngiliz Uluslar Topluluğu ve ABD ile olan ilişkilerinin hesabı yapılmıştır. Nitekim Avrupa Konseyinin, İngiltere'nin baskısıyla dolayısıyla federal bir örgüt haline dönüştürülmesi engellenmiştir. Onun yerine uluslararası bir yapıda örgütlenmiştir.

Konseyin karar sürecinde oy birliği yöntemi benimsenmiştir. Bir diğer ifadeyle Konsey'de üye ülkelerden birinin kabul etmediği bir konuda, karar alınamamaktadır. Bu da örgütün etkinliğini büyük ölçüde azaltmaktadır. Aslında bu örgüt de klasik uluslararası örgütlenme biçimine uygun bir işbirliğinden başka bir şey değildi. Avrupa gerçeği, bunların ötesinde bir bütünleşmeyi zorunlu kılıyordu⁴³.

⁴¹ McKinnon, R.L., A Common Monetary Standard or a Common Currency for Europe?, **Scottish Journal of Political Economy**, vol. 41, no. 4, 1994, ss.337-357.

⁴² Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları., 1983, s.154.

⁴³ Haydar Çakmak, **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**, Ankara: Platin Yayınları, 2005, s.35.

1950'lerde Avrupa Konseyi'nin başarısızlığı, Avrupa entegrasyonu sürecinde, daha önemli bir örgütün geliştirilmesinin yolunu açmıştır. Uluslarüstü bir 'Yüksek Otorite' gözetiminde ortak ekonomik, politik hatta askeri etkinlikler gerekliydi. Avrupa'da barış ve birliğin sağlanması için öncelikle de Fransa ve Almanya arasındaki karşılıklı rekabet ve güvensizliğin kesin olarak ortadan kaldırılması gerekiyordu. Öyle bir çözüm olmalıydı ki, her iki ülke de kendi ulusal çıkarları lehine olduğuna inanarak egemenlik haklarını ortak bir yüksek otoriteye devredebilmeliydi⁴⁴.

Neticede ilk adım 9 Mayıs 1950'de atıldı. Fransa Hükümeti adına Jean Monnet ve Dışişleri Bakanı Robert Schumann ortak açıklama ile demir çelik üretiminde üst kurul denetimini önerdiler. Bu söylem 18 Nisan 1951'de, Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda'nın katılımı ile yine bir Paris Anlaşması'nda yazılı hale geldi ve AB'nin temelleri atıldı.

1.2.1.1. Avrupa Birliği Öncesi Avrupa'daki Birlik Oluşumları

Avrupa Birliği'ne ulaşana kadar geçilen aşamalar daha yakından incelenirse 19. y.y.da gerçekleşen iki ayrı birleşmeyi dikkat etmek gerekecektir. Bunlar Alman Gümrük Birliği (Zollverein) ve İtalyan Birliği'dir.⁴⁵

Alman Gümrük Birliği (Zollverein)

1815 Viyana Kongresi'nden sonra ortaya çıkan yeni Avrupa haritasında sınırlar değişmiş, uluslar parçalanmış ve bazı yerlerde çizilen devlet sınırları içerisinde ise çeşitli ulusal topluluklar yer almıştır.

Viyana Kongresi ertesinde ortaya çıkan yeni Avrupa'da Almanya da parçalanmış vaziyetteydi ve 38 küçük devletçiğe bölünmüştü. Bu bölünme ise beraberinde Almanya içerisinde birçok kapalı ekonominin oluşmasına neden olmuştu. Bu ekonomilerin diğer

⁴⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.163.

⁴⁵ İbrahim Canbolat, **Uluslarüstü Sistem ve Avrupa Birliği: Bir Dönüşümün Analizi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998, s.70.

ekonomilerle bağlantıları olmadığından gelişme olanakları çok önemli ölçüde kısıtlanmıştı. Bu açmazdan kurtulmak ancak bir “gümrük birliği” ile mümkün olacaktı. Almanca Gümrük Birliği manasına gelen Zollverein, önceleri Friedrich List tarafından seslendirilmiş, daha sonra Avusturya ekonomik işbirliğinin sonunda siyasi birliğe dönüşeceğinden korkarak bu girişimleri engellemeye çalışmış ancak Zollverein 1834’te Prusya Maliye Bakanı Motz tarafından gerçekleştirilebilmiştir. Zollverein’le birlikte ülke içerisindeki tüm gümrük engelleri ortadan kaldırılmış, bir Alman ekonomik birliği oluşturulmuş ve dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi oluşturulmuş ve uygulanmaya başlanmıştı.⁴⁶

a) İtalyan Birliği

1815 Viyana Kongresi sonrasında oluşan Avrupa’da İtalya da Almanya gibi dağılmıştı. İtalyan krallıklarından bazıları, Avusturya İmparator ailesinden gelen prenslerin yönetimine geçmişti. İtalya bir bakıma, Avusturya egemenliği altındaydı. İşte hem dağınıklığı ortadan kaldırmak için hem de egemenliği kendi elinde bulundurmak için İtalya Birliği de Alman Gümrük Birliği’nin kurulduğu yıllarda gerçekleştirilmiştir.⁴⁷

I. Dünya Savaşı sonrası, Avrupa’nın bütünleştirilmesinde ciddi adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Coudenhove Kalergi’nin 1923’te oluşturduğu ve kitle hareketi niteliği taşımasını amaçladığı Pan-european Union ve 1926 yılında Cenova’da başlatılan Association for European Cooperation örgütlenmeleri savaş sonrasında Avrupa’nın bütünleşmeye doğru ilerleyişini göstermesi bakımından önemlidir.⁴⁸

BENELUX ise İkinci Dünya Savaşı ertesinde Avrupa’da bütünleşmeye doğru atılan ilk somut adımlardan birisidir. Birlik, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’un işbirliğiyle oluşturulmuştur. Savaştan önce kurulması planlanan birlik savaş döneminde askıya alınmış ancak savaş esnasında, sürgünde bulunan liderler tarafından 21 Ekim 1943’te imzalanan para birliği anlaşmasıyla somut bir hale gelmiştir. Liderler, 5 Eylül

⁴⁶ Karl Kunze and Karl Wolf, **Grundwissen Geschichte, Ernst Klett Verlag**, Stuttgart 1964, s.54.

⁴⁷ Ali Özgüven, **Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1982, s.44.

⁴⁸ Canbolat, **Uluslararası Sistem ve Avrupa Birliği: Bir Dönüşümün Analizi**, s.107.

1944'te gümrük antlaşmasını ve 9 Mayıs 1947'de de ortak tarım politikası antlaşmasını imzalarlar. Daha sonraları, BENELUX ülkeleri kendi aralarındaki entegrasyonu artırmak için çok sayıda teşebbüste bulunmuşlarsa da BENELUX küçük bir alanla sınırlı kalmaktan kurtulamamıştır⁴⁹.

1.2.1.2. Avrupa Birliği'nin Kuruluşu

Düşünsel temelleri Ortaçağlara kadar uzanan Avrupa bütünleşme sürecinde ilk somut adımlar Birinci Dünya Savaşı sonrası atılmış, ancak İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaşın yıkıcılığının da etkisiyle Avrupa Federasyonu kurulması düşüncesi yaygın şekilde taraftar bulmaya başlamıştır. Savaşın ardından Birleşik Avrupa fikrini savunan örgütler tarafından toplantılar düzenlenmeye ve bu toplantılarda geleceğin Avrupa'sının üzerinde oturacağı temeller tartışılmaya başlanmıştır⁵⁰.

Avrupa Topluluğu, AET antlaşmasının başlangıcında da belirtildiği gibi, bir "Avrupa Birliği" düşüncesine dayandırılarak oluşturulmuştu. Bu birliğin, Avrupa'yı bölen engellerin ortadan kaldırılması ve devletlerin, ekonomik ve sosyal gelişiminin ortak girişimlerle sağlanması yoluyla kurulması planlanıyordu.

Avrupa Birliğinin oluşum sürecine bir göz atacak olursak, bu düşüncenin 20. yy sonlarında uygulanabilir bir hale gelmiş olmasına rağmen, köklerinin 17. yy sonlarına kadar uzandığını görürüz⁵¹.

İspanyol filozof Jose Ortega y Gasset'in 1929 tarihinde yayımlanan "Kitlelerin İsyanı" isimli kitabında Avrupa'nın kültürel çeşitliğinin bir birlik oluşturulmasına engel sayılmayacağından söz etmiş ve Avrupa insanının zihinsel içeriğinin büyük bir

⁴⁹ Benelux in a nutshell, General Secretariat of the Benelux, www.benelux.be. (24 Aralık 2007)

⁵⁰ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme**, Ankara:Gündoğan Yayınları, 2002, ss.49-50.

⁵¹ Ülkü Azrak, **Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1982, s1.

bölümünün, İtalyan'a İtalyan'dan, İspanyol'a İspanyol'dan çok, ortak Avrupa temelinden geldiğini belirtmişti.⁵²

Klasik anlayışta Devleti nasıl ulus karşılıyorsa, Ortega y Gasset'in Avrupa birliği düşüncesinde Süper-Devleti karşılayacak olan bir Süper-Ulustur. Devletin müdahaleciliğine, yaşamın devletleştirilmesine ve her türlü kendiliğindenliğin Devlet tarafından emilmesine karşı çıkan Ortega y Gasset, özü liberalizm olan Avrupa Süper-Ulusu ya da Süper-Devletinin tüm totalitarizmlerin panzehiri olacağını belirtiyordu.⁵³

Ancak, Avrupa Birliği ya da Avrupa ulusu yaratabilmek, ortak bir kimliğe de sahip olmayı gerektiriyordu. Oysa bölünmeler ve çatışmalar, Avrupa'nın tarihinde kesintisiz yer almıştı. Fakat bu bölünmeler ve çatışmalar, aynı zamanda bir Avrupa kimliği ve birliğini de ortaya çıkarabilirdi.

Altı Avrupa Devletinin uzlaşması sonucu 18 Nisan 1951 tarihli Avrupa Kömür Çelik Topluluğu antlaşması ile başlayan süreç, bir yandan başka Devletlerin katılımı ile genişleyecek, diğer yandan da gerek Konsey'de oybirliği ile alınan kararların alanlarının daraltılması ve gerek Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin genişletilmesi ile daha güçlü, daha özerk ve daha meşru bir birliğe dönüşecektir.

Tablo'da da görüldüğü gibi Roma Antlaşması sonrasında, Maastricht Antlaşmasına kadar yapısal ve yasal düzenlemeler ile uğraşan Birlik, Maastricht Antlaşması sonrasında yakınsama çalışmalarına başlamıştır. Amsterdam ve Nice Antlaşmaları ile sosyo-ekonomik çatıyı kurmayı başarmak istemiştir. Tüm bu antlaşmalar ile birlikte AB günümüzde ekonomik ve siyasal hedefleri olan bir bölgesel bütünleşme projesine dönüşürken aynı zamanda genişlemeyi de kabul etmiştir. Genişleme içerisinde 6 ülke ile başlayan süreçte Avrupa Birliği, 27 ülkeli büyük bir birlik halini almıştır.

⁵² J. Ortega y Gasset, *Kütelerin İsyanı*, çev. N. Muallimoğlu, İstanbul: Evren Yayınları, 1976, s.179.

⁵³ Gasset, a.g.e., s.124.

Tablo 3. Avrupa Birliği Temel Antlaşmaları

	Yer ve Tarih	Yürürlük Tarihi
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (Paris Antlaşması)	Paris 18/04/1951	23.07.1952
Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması (Roma Antlaşması)	Roma 25/03/1957	01.01.1958
Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (Roma Antlaşması)	Roma 25/03/1957	01.01.1958
Tek Konsey ve Tek Komisyonu Kuran Antlaşma (Birleştirme Antlaşması)	Lüksemburg 08/04/1965	01.07.1967
Topluluk Kurumlarının ve İç Pazarın Kurulması Amacıyla Yapılan Antlaşma (Tek Avrupa Senedi)	Lüksemburg 17/02/1986 Lahey 28/02/1992	01.07.1987
Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması)	Maastricht 07/02/1992	01.11.1993
Topluluk Hukuki Yapısını Kuran Antlaşma (Amsterdam Antlaşması)	Amsterdam 02/10/1997	01.05.1999
Topluluk Kurumlarını Düzenleyen ve Kurucu Antlaşmaları Birleştiren Antlaşma (Nice Antlaşması)	Nice 26/02/2001	01.02.2003

Kaynak: Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://www.europa.eu.int/abc/treaties/index_en.htm ve <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties/index.htm> , (12.02.2009)

1.2.1.3. Avrupa Birliğinin Temelini Oluşturan Kurumlar

a) Avrupa Kömür Ve Çelik Topluluğu (AKÇT)

Günümüzde Avrupa Birliği olarak bilinen yapıyı oluşturan topluluklardan ilki Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu(AKÇT)'dur. AKÇT'nin kurulmasına yönelik ilk girişim, 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransız Dışışleri Bakanı Robert Schuman'dan gelmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasının ardındaki nedenlerden biri, savaş

sanayinin ana maddeleri olan kömür ve çeliğin üretim ve kullanımının uluslar üstü bir organizasyonun sorumluluğunda yönetilmesidir⁵⁴.

Federal Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Belçika ve Fransa arasında 18 Nisan 1951 tarihinde Paris Antlaşması ile kurulan AKÇT'nin asıl amacı; Avrupa'daki güç merkezleri arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmak, Fransa ile Almanya arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, ayrıca Avrupa'daki kömür ve çelik gibi stratejik endüstri alanlarını ortak kontrol altına almak ve savaş olasılığını ortadan kaldırmaktır. Ekonomik entegrasyonun, siyasi entegrasyona giden yolda en önemli basamak olduğu düşünüldüğünde; AKÇT'yi oluşturan asıl nedenin siyasi olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.⁵⁵

AKÇT'nin ulus-üstü yapısı ve hukuki yaptırım yetkileri Topluluğu çok güçlü bir yapı haline getirmekteydi. AKÇT'nin en önemli hedefi, üye ülkeler arasında kömür ve çelikte ortak bir pazar oluşturmak, etkin gümrük tarifelerini kaldırmak, miktar sınırlamalarını kaldırmak, karşılıklı kontrolleri yapmak ve çifte fiyatlandırmayı yok etmektir. Bu ise üye ülkelerin sanayi politikalarının uyumunu ve koordinasyonunu gerektiriyordu. Robert Schuman'a göre, AKÇT'nin kurulması, 'Avrupa'da barışı gerçekleştirecek olan bir Avrupa Federasyonu'nun kurulmasında ilk somut adımdır⁵⁶.

b) Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

Paris Antlaşmasına imza atan altı ülke, kömür ve çelikte giriştikleri deneyin etki sahasını genişletmek çabalarına devam ettiler. Ancak, savunma ve dış politika alanlarında Paris Antlaşmasıyla ulaşılan işbirliğine ulaşmak için erken olduğu çabuk anlaşıldı. Hazırlanan tasarılar onaylanmadı. Bu alanda çalışmaların nihayete erememesi üzerine çalışmalar ekonomik bütünleşme üzerinde yoğunlaştırıldı. Bunun üzerine

⁵⁴ Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara: Doğuşum Matbaacılık, 1999, s.10.

⁵⁵ Enver Bozkurt, Mahmut Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Ankara: Asil Yayınları, 2004.,s.15.

⁵⁶ Mustafa Fişne, **Avrupa Birliğinin Doğuşu ve Gelişimi, Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Türkiye**, Der:Muhsin Kar ve Harun Arıkan, İstanbul: Beta Yayınları, 2003, s.59.

Messina’da 1-2 Haziran 1955’te düzenlenen konferansta iki yeni Avrupa Topluluğunun daha kurulması kararlaştırıldı. .

Uzun süren görüşmeler ve teknik çalışmalardan sonra Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 25 Mart 1957’de, bu kez Roma’da, imzalanan antlaşmalarla kuruldu. EURATOM’un amacı, atom enerjisinin barışçı amaçlarla kullanımı geliştirmektir. Avrupa Ekonomik Topluluğu ise, altı üye ülke arasında kömür ve çelik dallarında başlatılan bütünleşme hamlesinin ekonominin diğer bütün alanlarına yayılmasını öngörüyordu. Bu nedenle, AET, üç Avrupa Topluluğunun en kapsamlısı olarak nitelendirilmiştir⁵⁷.

c) Altı Üyeli Toplulukların Gelişimi

Roma Antlaşmalarının 1958’de yürürlüğe girmelerinin ardından, Topluluklar içinde, ekonomik gelişme antlaşmaların özellikle AET antlaşmasının uygulanması bakımından başarılı olarak nitelendirilen bir dönem başladı.

Ulaştırma ve enerji alanlarındaki gecikmelere rağmen, AET, geçiş dönemi adı verilen ilk uygulama devresinin sonu olan 31 Aralık 1969 tarihine kadar antlaşmasında saptanmış hedeflerin önemli bir kısmına ulaşmıştı. AET’nin uluslararası düzlemde yeni bir güç olarak belirmesi, Toplulukların dış ilişkiler alanında da canlı bir politika izlemesine imkân tanıdı. Birçok ülkeyle ortaklık, ticaret ve yardım anlaşmaları imzalandı. Uluslararası ticaret müzakeresine Topluluk tek bir devlet gibi katıldı. Bunların en önemlisi, Cenevre’de, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) çerçevesinde yürütülen ve girişime öncülük eden ABD Başkanının adıyla anılan Kennedy Müzakereleri’dir⁵⁸.

⁵⁷ By Laszlo Major, Villamor Vital, Marvin Castell, Maricon Latoja and Ponciano Intal, **Review, Assessment, and Comparison of Economic Surveillance and Policy Dialogue Systems**, Manila ,June 2005, s.20.

⁵⁸ Richard Ford, Bibliography on GATT, 1976

Zaman içerisinde, Topluluk üyesi ülkeler, aralarındaki ilişkileri, ticaretin serbestleştirilmesinin ötesinde, daha geniş bir açıdan ele almaya başladılar ve bunun için, gerektiğinde, antlaşmalarla çizilen sınırların dışına çıkabilmişlerdir. 1969 yılı Aralık ayının ilk iki gününde Hollanda'nın başkenti La Haye'de yapılan Zirve, bu bakımdan bir dönüm noktası olmuştur. Üye ülke yöneticileri, o toplantıda, gümrük vergilerinin kaldırılmasından sonra, aralarında tam bir ekonomik ve parasal birlik kurmayı kararlaştırmışlardır. Alınan kararlar neticesinde Avrupa'da bir siyasal birlik yaratma gereğini bir kez daha belirtilmiş ve bu amaçla, bir yandan, benzer zirve toplantılarını sık sık tekrarlamak, öte yandan da, dış politikada ortak görüşler savunmak için bu alanda da işbirliği yapmak hususunda anlaşılmıştır⁵⁹.

ABD'nin en önemli askeri güç olarak istediğini yapabilmesinin önlenmesi, ABD ile rekabet etmek isteyen bir AB için bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği'ne dönüşerek daha yakın siyasal bütünleşme çabası içerisine girmiştir⁶⁰.

Özetle, “Daha Entegre Birlik” ideali bağlamında, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşuyla kömür ve çelik alanında sağlanan entegrasyonun doğurduğu tüm yararlılardan faydalanabilmek için bütün ürünlerde ortak bir pazar yaratma fikri gelişmiştir. Roma Antlaşmasının sağladığı olanaklardan yararlanabilmek için ise mal, hizmet ve sermaye akımlarının merkezileşmiş tek bir kurala göre oluşturulmuş “tek iç pazar” oluşturma fikri ağır basmaya başlamıştır. Böylece 1985 tarihli Tek Avrupa Senedi (Single European Act) ortaya çıkmıştır. Tek pazarın işlerliği tek para biriminin geçerli olmasını bir gereklilik haline getirmeye başlamış ve bu süreçte tek para birimine geçme bir hedef olarak belirlenmiştir. Tüm bu ekonomik, sosyal ve siyasal amaçların birleşimi ise Maastricht antlaşmasını yaratmıştır. Maastricht antlaşması, AB'yi bölgesel ve

⁵⁹N. Piers Ludlow, An opportunity or a threat?: The European Commission and the Hague Council of December 1969, **Journal of European Integration History**, 2003, ss.11-26

⁶⁰ Avrupa Birliği Portal Sitesi, Maastricht Treatment, www.europe.eu.int; (12 Şubat 2008) http://www.europe.eu.int/eur_lex/en/treaties/selected/livre235.htm (12 Şubat 2008).

ekonomik nitelikli bir organizasyon olmaktan tümüyle çıkarırken; tarihsel bir birikimin zorunluluğu olarak siyasal bütünleşmeyi sembolize eden bir metni ifade etmektedir⁶¹.

1.2.1.4. Avrupa Birliğini Yöneten Kurumlar

Maastricht'te 10 Aralık 1991 tarihinde düzenlenen Zirve'de topluluk, daha önce toplanmış olan Konferans'ta varılan sonuçları esas alarak yeni bir Avrupa Toplulukları Antlaşması yapılmasına karar vermiştir. 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır⁶².

Avrupa Birliğini yöneten birçok kurum ve kurullar bulunmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır⁶³:

- Avrupa Parlamentosu
- Avrupa Birliği Konseyi (Avrupa Birliği Zirvesi)
- Avrupa Birliği Komisyonu
- Avrupa Birliği Tek Pazarı
- Avrupa Merkez Bankası
- Avrupa Yatırım Bankası
- Adalet Divanı
- Sayıştay

⁶¹ İbrahim Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**. İstanbul: 3. b. Alfa Yayınevi. 2002, ss.23–28.

⁶² P. Nikiforos Diamandouros, **The European Ombudsman**, 2005, s.2

⁶³ Seyidoğlu, a.g.e. ss.258 – 260

a) Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu (AP), Avrupa Birliği vatandaşları tarafından doğrudan seçilir ve halkı temsil eder. Avrupa Parlamentosu AB'nin birçok alandaki yasaları üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Avrupa Parlamento'su AB Komisyonu'nun yasa taslaklarını değiştirme ya da Bakanlar Konseyi bu değişiklikleri kabul etmediğinde iptal etme yetkisine sahiptir. Parlamento, Konsey'in değişiklik önerilerini kabul ettiği takdirde yasa taslaklarını da onaylayabilmektedir. Avrupa Parlamentosu'nun bir diğer görevi de, Bakanlar Konseyi ile görüşerek Komisyon'un bütçe taslaklarını görüşmek ve onaylamaktır.

Komisyon başkanının ve komiserlerin atanmasının Parlamento tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Parlamento yaptığı güven oylamasında çoğunluk elde edildiği takdirde Komisyon'u istifa etmeye zorlayabilmektedir. Parlamento uluslararası AB'nin hukuk anlaşmalarını onaylama yetkisine de sahiptir, anlaşmalar ancak Parlamento tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girebilir. AP yılda on iki hafta Strassburg'da toplanır.⁶⁴

Avrupa Birliği Konseyi

AB'nin asıl karar organıdır. Kısaca Konsey ya da Bakanlar Konseyi diye de anılır. Avrupa Birliği Konseyi'nde toplantı gündemine göre – örneğin dış ilişkiler, tarım ya da çevre - üye ülkelerin konuyla ilgili bakanları toplanır. Bir konuda oybirliği ya da basit çoğunluk sağlanması zorunluluğu yoksa kararlar, nitelikli çoğunluğa (87 oyun 62'si) göre oylanmaktadır. Her ülke büyüklüğüne göre belirli bir oy sayısına sahiptir: Federal Almanya ve Fransa'nın 10'ar oyu, Belçika'nın beş, Lüksemburg'un ise iki oyu vardır. Avrupa Birliği Konseyi Brüksel'de yer almaktadır.⁶⁵

⁶⁴ Official Journal Of The European Communities, **Consolidated Version Of The Treaty Establishing The European Community**, 2002, s.114.

⁶⁵ Towards the Sixth Framework Programme, **European Commission Research DG**, 2003,s.6.

b) Avrupa Birliği Komisyonu

AB sözleşmesine göre, AB Komisyonu, AB’de kanun teklifi, hazırlama hakkına sahip olan tek kurum’dur. Fakat Komisyon ancak Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu’nun yasa taslağı hazırlamasını talep ettiği konularda taslak hazırlayabilir. AB komiserlerinin görevi AB hukukuna uyulup uyulmadığını, AB sözleşmelerine sadık kalınıp kalınmadığını denetlemektir.

Her AB ülkesi Brüksel’e en az bir komiser tayin eder. Komiserlerin, tarım, ticaret ya da dış ilişkiler gibi spesifik sorumluluk alanları mevcuttur. Hükümetlerden ya da başka kurumlardan tamamen bağımsız olarak çalışırlar. Komisyon, ancak mecliste, üyelerin oy çoğunluğunu elde ettikten sonra karar alabilir. Merkezi Brüksel’de bulunan Komisyon’un Avrupa Birliği’ne üye tüm ülkelerde temsilcilikleri, ayrıca 128 devlette de heyetleri vardır⁶⁶.

c) Avrupa Birliği Tek Pazarı

Tek Pazar 1993 yılında açılmıştır ve Avrupa Birliği’nin tüm vatandaşlarını kendi içinde toplar. 27 üye ülkeden ve AB ile birleşerek Avrupa Ekonomik Bölgesi’ni oluşturan İzlanda, Norveç ve Lichtenstein’dan oluşur. Tek Pazar temel olarak kişi, mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını gibi 4 özgürlük üzerine inşa edilmiştir.⁶⁷

d) Avrupa Merkez Bankası

Avrupa Merkez Bankası (AMB), 1 Haziran 1998 tarihinde Avrupa Para Kurumu’nun yerine kuruldu. Avrupa Merkez Bankası Frankfurt am Main’da bulunmaktadır. Euro bölgesindeki para politikasını Avrupa Merkez Bankası belirler. Avrupa Merkez Bankası her ne kadar ekonomik büyüme hedefini de göz önünde bulundursa da öncelikli hedefi fiyat istikrarıdır. Bunun yanında Avrupa Merkez Bankası,

⁶⁶ Council of Europe, <http://www.coe.int/> (23 Mart 2008).

⁶⁷ Haluk Günuğur, **Avrupa Topluluğunda Gümrük Birliği, Tek Pazar**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993, s.17.

Avrupa Birliği'ne üye devletlerin kendilerinin belirlediği finans-istikrar politikalarını da (yeni ve toplam borçlanma, faiz düzeyi) destekler. Devlet finansmanı için kredi veremeyen Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Birliği'ndeki hükümetler ve örgütlerden tamamen bağımsız bir yapıya sahiptir.⁶⁸

Maastricht Anlaşması'nın öngördüğü çerçevede tüm topluluk düzeyinde tek para politikasını yürütecek bir Avrupa Merkez bankaları sistemini kurmuş ve 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren "Euro" adı verilen tek parayı, kaydi para ve hesap birimi olarak yürürlüğe koymuştur. Belirlenen takvim uyarınca 2002 yılında ulusal paralar tümüyle tedavülden kalkmış ve ekonomik faaliyetlerde sadece "Euro" kullanılmaya başlamıştır.

1 Ocak 1999 tarihinden itibaren birliğe katılan ülkelerin ulusal para birimleri ile Euro arasındaki kurlar değiştirilemez bir şekilde sabitlenmiştir.

Tablo 4. 1 Ocak 1999 Tarihi İtibariyle Geçerli Olan Euro Dönüşüm Oranları

PARA BİRİMİ	1 EURO
Alman Markı	1,955830
Belçika Frangı	40,339900
Lüksemburg Frangı	40,339900
İspanyol Pezetası	166,386000
Fransız Frangı	6,559570
İrlanda punktu	0,787564
İtalyan Lireti	1936,270000
Hollanda Florini	2,203710
Avusturya Şilini	13,760300
Portekiz Esküdosu	200,482000
Finlandiya Markkası	5,945730

*Kaynak:*Avrupa Merkez Bankası, http://www.ecb.int/press/pr/date/1998/html/pr981231_2.en.html, (22 Mart 2008)

1 Ocak 1999 tarihinde, Euro'nun başlıca para birimleri karşısındaki değerleri de Tablo.5 de verilmiştir.

⁶⁸ Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 2.b., 2000, s.301.

Tablo 5. 1 Ocak 1999 Tarihi itibariyle Euro'nun Başlıca Para Birimleri Karşısındaki Başlangıç Değerleri

PARA BİRİMİ	1 EURO
Amerikan Doları	1,17
Japon Yeni	133
İngiliz Sterlini	0,70

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, http://www.ecb.int/press/pr/date/1998/html/pr981231_2.en.html, (22 Mart 2008)

e) Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankası (AYB) AB çerçevesinde faaliyette bulunan bağımsız bir kurumdur. Merkezi Lüksemburg'da bulunan AYB'nin temel amacı Topluluğun dengeli büyümesine katkı sağlayabilecek projelerinin finansmanını sağlamak amacıyla kredi sağlamaktadır. Sermayesi üye ülkeler tarafından karşılanan AYB kâr amacı gütmeyen bir kurumdur ve AYB yönetim kurulunu üye ülkelerin maliye bakanları oluşturur⁶⁹.

f) Adalet Divanı

Adalet Divanı, üye ülkelerin üzerinde anlaştığı 15 yargıç ve onlara yardımcı olan 9 savcıdan oluşmaktadır. Adalet divanına seçilen yargıç ve savcılar 6 yıl için seçilir. Adalet Divanı'nın asıl görevi Roma Antlaşması'nın hükümlerine uyulup uyulmadığını kontrol eder. Adalet Divanı, eğer anlaşma hükümlerine uyulmadığını tespit ederse, vereceği karar üye devlet için bağlayıcı olur ve bu kararı uygulamak zorundadır⁷⁰.

g) Sayıştay

Sayıştay, AB'nin maliye yönetiminin hukuka uygunluğu ve düzgün işleyişini sağlamak amacıyla gelir ve giderlerin denetiminden sorumludur. 15 üyeden oluşur. Üyeleri AB Konseyi tarafından, Avrupa Parlamentosu'nun onayı (basit görüş) alındıktan sonra oybirliğiyle 6 yıllık bir süre için atanır. Tam yetkili bir kurum statüsüne sahip olan

⁶⁹ Seyidoğlu, a.g.e.ss. 261 – 262

⁷⁰ Seyidoğlu, a.g.e. s. 260

Sayıştay, AB Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'na rapor sunma yetkisine sahiptir. Ayrıca Sayıştay'ın denetleme yetkisi, dış kurumlar ile Avrupa Yatırım Bankası tarafından yönetilen fonları da kapsamaktadır⁷¹.

1.2.1.5. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci

Avrupa Birliği üyesi ülkeleri liderleri arasında düzenli olarak gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi adlı toplantılar genişleme sürecinde etkili olmaktadır. Avrupa Zirvesi yılda en az iki defa toplanır ve AB Komisyonu Başkanı zirveye tam üye statüsü ile katılır. Zirve toplantıları AB'nin istenildiği ölçüde genişleyebilmesi ve AB'ye genel politikaların yönlendirici ilkelerinin belirlenmesi yönünde gerekli olan ivmeyi kazandırmak maksadıyla düzenlenmektedir.⁷²

Avrupa Birliği Zirvesi, 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova Paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin ve GKRY'nin (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olmaları öngörülmüştür.

Federal Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulan Altılı Topluluklar (AKÇT, AET, EURATOM), 1 Ocak 1973'te İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılımıyla "Dokuzlar", 1 Ocak 1981'de Yunanistan'ın katılımıyla "Onlar", 1 Ocak 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla "Onikiler" adını almıştır. AB, 1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla "Onbeşler" olarak varlığını sürdürmeye başlamıştır. 2004 yılındaki 5. genişleme programı ile 25 üye sayısına ulaşan Birlik, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya ile 27 üye sayısına ulaşmıştır.

⁷¹ Avrupa Birliği Kurumları ve Diğer Organları, <http://europa.eu/institutions> (27 Kasım 2007).

⁷² The European Investment Bank, <http://www.eib.org/> (24 Kasım 2007)

AB genişleme prosedürlerine göre, AB üye adayı olabilmek için bir ülkenin taşıması gereken bazı kriterler vardır. 1995 Madrid Zirvesi'nde onaylanan ve Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu kriterler şöyledir⁷³:

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını garanti altına alan kurumların istikrarı,
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki rekabetçi baskılar ve piyasa güçleri ile başa çıkabilme yeteneği,
- Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyulması dâhil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyeti.

Avrupa Birliği'nde tam üyelik ile ilgili öngörülen 3 aşamadan geçmesi gerekmektedir, bunlar ise hazırlık aşaması, geçiş dönemi ve tam üyelik aşamalarıdır. Bu aşamaların gerçekleşmesi için izlenmesi gereken prosedür ana hatlarıyla şu şekilde olmaktadır⁷⁴:

- Başvuru (AB Konsey'ine)
- Komisyon tarafından başvurunun Komisyon'a havalesi
- Komisyon görüşünün bir rapor halinde Konseye sunulması
- Konsey'in oybirliği kararı(siyasi nitelikte ve Komisyon görüşüne uymak zorunda olmaksızın)
- Konsey kararı olumlu ise Avrupa Parlamentosunun uygun görüşün alınması (üye tam sayısının salt çoğunluğu ile)
- Müzakere dönemi

⁷³ Canbolat,, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, s.268.

⁷⁴ Seyidoğlu, a.g.e., ss.262-265.

➤ Katılma Antlaşmasının onaylanması

Kopenhag ve Madrid Zirvelerinden sonra ve Madrid Zirvesi'nde ortaya konulan talep doğrultusunda Komisyon tarafından hazırlanan ve 15 Temmuz 1997 tarihinde kabul edilen Gündem 2000 adlı rapor, 21. yüzyılın başlarında AB'nin karşı karşıya olduğu sorunları ve bunlara ilişkin olarak çözüm önerilerini içerirken, bu çerçevede AB'nin genişleme stratejisini de ele almıştır. Bu raporda Kopenhag Kriterleri esas alınarak konuyla ilgili ayrıntılar belirlenmiştir. Raporda, “katılım ortaklığı” ve “aday ülkelerin topluluk programlarına ve mekanizmalarına daha geniş katılımı” gibi yeni katılım öncesi araçları önerilmiştir⁷⁵.

Aday ülkelerin tam üyeliğe kabulü ve müzakerelerin, Kopenhag kriterlerine uygunluk ölçüsünde gerçekleştirileceği açıklanmıştır. İlk dalgada Kopenhag kriterleri dediğimiz kriterlere -demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, Topluluk müktesebatını benimseme- en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, söz konusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla söz konusu genişlemenin içine dâhil edilmiştir⁷⁶.

Bu kapsamda yürütülen müzakereler sonrasında 1 Mayıs 2004 tarihi itibariyle, Malta, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya, Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti (Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında) Avrupa Birliği üyesi olmuşlardır. AB en yüksek katılım 2004 yılında gerçekleşmiştir. 01.01.2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla AB üye sayısı 27'ye ulaşmıştır⁷⁷.

⁷⁵ Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, s.97.

⁷⁶ Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://europa.eu.int/citizenrights/index_en.cfm (12 Eylül 2007).

⁷⁷ Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://europa.eu/abc/european_countries/index_en.htm (09 Aralık 2008)

Bayrak	Devlet	AB Üyelik Tarihi	Nüfus	Alan (km ²)	Başkent	Bayrak	Devlet	AB Üyelik Tarihi	Nüfus	Alan (km ²)	Başkent
	Avusturya	01.01.1995	8.316.487	83.87	Viyana		Letonya	01.05.2004	2.281.305	64.58	Riga
	Belçika	25.03.1957	10.584.534	30.52	Büksel		Litvanya	01.05.2004	3.373.991	65.30	Vilnius
	Bulgaristan	01.01.2007	7.679.290	110.91	Sofya		Lüksemburg	25.03.1957	476	2.581	Lüksemburg
	Kıbrıs	01.05.2004	766	9.25	Lefkoşa		Malta	01.05.2004	404.962	316	Valletta
	Çekoslavakya	01.05.2004	10.306.709	78.86	Prag		Hollanda	25.03.1957	16.372.715	41.52	Amsterdam
	Danimarka	01.01.1973	5.457.415	43.09	Kopenhag		Polonya	01.05.2004	3.816.486	312.68	Varşova
	Estonya	01.05.2004	1.342.409	45.22	Tallinn		Portekiz	01.01.1986	10.599.095	92.39	Lizbon
	Finlandiya	01.01.1995	5.289.128	338.14	Helsinki		Romanya	01.01.2007	21.565.119	238.39	Bükreş
	Fransa	25.03.1957	63.392.140	674.84	Paris		Slovakya	01.05.2004	5.396.168	49.03	Bratislava
	Almanya	25.03.1957	82.314.906	357.05	Berlin		Slovenya	01.05.2004	2.013.597	20.27	Ljubljana
	Yunanistan	01.01.1981	11.125.179	131.99	Atna		İspanya	01.01.1986	45.116.894	506.03	Madrid
	Macaristan	01.05.2004	10.066.158	93.03	Budapeşte		İsveç	01.01.1995	9.142.817	449.96	Stockholm
	İrlanda	01.01.1973	3.239.848	70.27	Dublin		Birleşik Krallık	01.01.1973	60.587.300	244.82	London
	İtalya	25.03.1957	59.131.287	301.31	Roma		Avrupa Birliği		459.917.182	4.456.306	

Şekil 1. AB Üye Listesi

Kaynak: Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://www.europa.eu.int>, (08 Aralık 2008).

1.2.2. Avrupa Birliğinde Parasal Entegrasyon Süreci

Ekonomik ve parasal birlik (EPB) üye devletlerin ortak bir para politikasını ve eşgüdümlü ekonomik politikalarını gerektiren çok uluslu bir bütünleşmenin ileri bir aşamasıdır. EPB mal ve hizmetlerde bir ortak pazara dayanmalıdır; fakat ortak pazarın düzgün işlemesi için de EPB gereklidir; zira üye devletlerin arasındaki kur farkları sermaye piyasasının iç içe geçişini engeller, ortak tarımsal pazarı bozar ve ortak sanayi pazarın bir iç pazarda ve ortak sınaî pazarın bir pazarda tamamen benzeşmesini önler⁷⁸.

Para birliği, döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin korunacağı konusunda tam bir güvencenin sağlanmasını ve milli paraların birbirine çevrilmesine her türlü banka giderlerinin ortadan kaldırılmasını gerektirmiştir. Para birliğinin gerçekleştirilmesinde döviz kuru birliğinin gerçekleştirilmiş olması birinci şarttır. Birlik içindeki milli paralar daralan ve giderek ortada kalkan bir bant içinde sabit bir pariteyle birbirine bağlanır⁷⁹.

Para birliğinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için birlik içinde tam bir konvertibilitenin gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Tam konvertibilite olmadan birlik

⁷⁸ Nicholas Moussis, **Avrupa Birliği Politikaları Rehberi**, İstanbul: Mega Pres, 2004, s.135.

⁷⁹ Moussis, a.g.e., s.136.

içinde ortak döviz rezervleri fonu ve borç tasfiye sisteminin işlemesi mümkün değildir. Ayrıca, döviz kuru kısıtlamaları olmamalıdır. Birlikte, ülkelerden birinin ya da birkaçının devamlı bilânço açığı vermesi ve bu açığın diğer ülkeler tarafından finanse edilmesi, uzun dönemde bir çözüm değildir. Bilânçoları dengesiz olan üyelerin bu dengesizlikleri giderebilmeleri için izlemiş oldukları para ve maliye politikaları arasında mutlaka bir koordinasyonun sağlanması gereklidir.

Birlik içinde üye ülkelerden döviz rezervlerinin tamamının ortak bir rezerv fonunda toplanması, para birliği için şarttır. Bu fon, merkez bankası emrine tahsis edilerek birliğe üye ülkelerin karşılaşılabilecekleri geçici nitelikteki ödemeler bilânçosu açıkları kapatılmış olur. Merkez bankası, birliğe üye ülkeler arasındaki kurların sabit tutulabilmesi için döviz piyasasına müdahale eder ve birlik parasının diğer paralara karşı serbestçe dalgalanmasını sağlar. Birlikte tek bir merkez bankası ve bu bankanın çıkaracağı tek bir ortak para birimi olacağı için, izlenecek para politikası ile ilgili kararlar bu banka tarafından alınmaktadır. Ülke merkez bankaları, birlik merkez bankasının şubeleri olarak faaliyet gösterirler. Para politikası yanında maliye politikasında da uyum sağlanır.

Bilindiği gibi iktisat politikası belli bazı iktisadi, sosyal amaçları gerçekleştirmek için ekonominin işleyişini belirleyen makro değişkenlere bilinçli bir müdahaleyi ifade etmektedir. Ekonomik bütünleşme ve parasal birlik, genellikle iki veya daha çok ülkenin birbirleriyle ekonomik, mali, parasal ve sosyal bakımlardan anlaşmaları ve ortak iktisadi hedefler bağlamında politikalarını uyumlaştırmalarıdır⁸⁰.

Para birliğinin sonucunda döviz kuru birliği gerçekleştirilirse hem cari hem de vadeli döviz kurları sabitleştirilir. Cari ve vadeli kurlardaki birliği, tam konvertibilite sağlar. Bu kurlar arasında, enflasyon hızları ve faiz oranları kadar farklılık olabilir. Böylece birlik içinde sermaye, faiz farkına göre serbestçe hareket eder ve dolayısıyla bu piyasalarda bütünleşmiş olur. Para birliğinde son amaç tek bir para biriminin birlik içinde

⁸⁰Tokatlıoğlu, *Avrupa Birliğinde Maliye Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, s.24.

kullanılmasının sağlanmasıdır. Bu ise, sonuçta politik bütünleşmeye yol açar. Günümüzde AB ülkelerinin parasal birlik sağlama yolundaki çabalarını, politik birleşmeden soyutlamak mümkün değildir.

1.2.2.1.Bretton Woods Sistemi

Bretton Woods Sistemi öncesindeki kullanılan para sistemleri; Latin Para Birliği (1865), Avrupa Ödemeler Birliği, Altın Standardı ve Buhran Dönemi olarak sıralanabilir. Latin Para Birliği İngiltere'nin egemenliğine karşı Fransa, İtalya, İsviçre ve Belçika 23 Aralık 1865 tarihinde kurmuş oldukları para sistemidir. Avrupa Ödemeler Birliği İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkelerinin karşılıklı borç ve alacaklarını çok yanlı bir takas sistemiyle yürüttükleri ödeme sistemidir.

1944 yılında kurulan Bretton Woods para sisteminden önceki uluslararası ödeme sistemi, altın standardıdır. 1870'li yıllardan 1929 dünya ekonomik krizine kadar altın standardı, uluslararası para sisteminin esasını oluşturmuştur. 1930'lardan Bretton Woods sisteminin kurulduğu 1944 yılına kadar geçen süre ise buhran dönemidir. Bu sistemin özellikleri nedeniyle dünya ticareti ve mali alımlar açısından kur riskinden büyük ölçüde uzak, istikrarlı ve belirgin bir ortam oluşur.

Dünya ekonomisinde, 1.Dünya savaşının başlamasıyla birlikte altın standardı yürürlükten kalkmış ve para-altın ilişkisi sona ermiştir. Böylece kâğıt para dönemi başlamıştır. Savaş sonrasında altın sistemine tekrar dönülmüş, fakat savaş öncesi kadar başarılı sonuçlanmamıştır. 1929 yılında dünya ekonomik kriziyle altın standardı tekrar yıkılmıştır⁸¹.

2. Dünya savaşının sonlarına doğru, Bretton Woods'ta düzenlenen bir Birleşmiş Milletler Konferansında Uluslararası Para Fonu (IMF) merkezi kuruluş olarak kabul edildi. Bu sisteme altın borsası standardı da denebilir. Bu sistem ayarlanabilir sabit kur sistemidir. Aynı zamanda bir altın-döviz standardıydı. Çünkü A.B.D. doları altına, diğer

⁸¹ Asomedy, **Küreselleşme**, Ankara: Ankara Sanayi Odası Yay, 1999, s.46.

paralar da dolara bağlanmıştı. 35\$=1 ons altın sabit fiyatı sağlanıyordu. Elinde dolar mevcudu olan ülkeler Merkez Bankaları kanalıyla bu dolarları A.B.D.'de altına dönüştürebilirken ellerinde dolar bulunan özel kişiler ise bunları ancak serbest piyasada altına dönüştürebiliyorlardı.⁸²

Bretton Woods 'un amacı, kısa dönemli dalgalanmalar karşısında döviz kurlarına istikrar sağlayacak bir düzen olması ve döviz kuru değişimlerinde devalüasyonların doğmasına engel olmaktır. IMF, sistemin bu amaca göre yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur. Döviz kurunun sabitliği sağlanmış olduğundan pariteden sapan üst ve alt sınırların bozulması durumunda Merkez Bankaları piyasaya müdahale ederek denge kurmaya çalışmışlardır.

Günümüzde IMF üyelerinin kabul ettikleri döviz kur sistemleri iki ana gruba ayrılır. Bunlar bağlı(sabit) kurlar ve esnek(dalgalı) kurlardır. Bağlı kurlarda milli paralar, sanayileşmiş büyük bir ülkenin parasına veya bir para sepetine bağlanır. Esnek kur sistemini kabul eden ülkelere bir kısmı paralarını bağımsız olarak dalgalanmaya bırakmıştır.

Bretton Woods sisteminin yıkılışı aynı zamanda Avrupa Para Sisteminin de gelişimi için uygun bir ortam yaratmıştır. Bu nedenle Bretton Woods sisteminin çöküş nedenlerini tartışmak, Avrupa para sisteminin gelişimi bakımından önemlidir.

a) Likitide Sorunu

Bu sorun, altınla birlikte uluslararası ödemelerde ana rezerv aracı rolünü üstlenen ABD dolarından kaynaklanmıştır. Savaş sonrası uluslararası ekonomik ilişkilerin ve dünya ticaretinin gösterdiği gelişme, doları kısa zamanda çok aranan bir rezerv para haline getirdi. Altın üretiminin sınırlı olması ve altının sanayi gibi başka alanlarda da kullanılması, doları en önemli ödeme aracı yapmıştır. ABD'nin ödemeler dengesi açıkları, artan dolar talebinin karşılanması amacıyla hizmet etmiş ve altın karşılığını

⁸² David N. Balaam, **Introduction to International Political Economy Upper Saddle River**, New Jersey: Prentice-Hall, 2001, ss.234-236.

zayıflatarak ABD dolarının hızla değer kaybetmesi olgusuyla karşılaşmıştır. Öteki ulusal paraların bağlandığı ABD dolarının, resmi değerini temsil edemez duruma gelmesi ise, sistemin temel dayanağını zayıflatmıştır.⁸³

b) Sistemde Oluşan Güven Bunalımı

Sistemin temelinin altına dayalı olması, buna karşın ABD'nin sürekli dış açık vererek dolar arzını arttırması, günün birinde ABD'nin diğer ülke merkez bankalarına tanıdığı doların altın konvertibilitesini sürdüremeyeceği beklentisine yol açmıştır. Bu durum resmi altın fiyatlarındaki olası bir yükselişten yararlanmak amacıyla altın spekülörlerini yoğun bir faaliyete yöneltmiştir. Nitekim 1960 yılında ABD'nin eriyen stokları karşısında spekülörler, doların er geç altına göre devalüe edileceğini tahmin ettiklerinden, başlıca altın borsası olan Londra'da yoğun şekilde altın alımına başlamışlardır. Dolar-altın paritesini sabit tutmak için çeşitli tedbirler alınmasına rağmen 1968 başlarında spekülörlerin yeniden altına hücum etmeleri altının fiyatını yükseltmiştir. Devalüasyonu andıran bu durum, dünya ticareti ve sermaye hareketleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Likidite ve güven arasındaki açmaz Triffin İkilemi olarak bilinir.⁸⁴

c) Emisyon Kazançları

Bir paranın tedavül değeri ile bunun üretim ve basım maliyeti (reel maliyet) arasındaki farkı ifade eden emisyon kazançları sorununu ilk kez Fransa Devlet Başkanı De Gaulle gündeme getirmiştir. De Gaulle, her ülkenin dış ödemelerini finanse edebilmek için döviz geliri elde etmek zorunda olmasına rağmen ABD'nin böyle bir zorunluluğu bulunmadığını, çünkü doları uluslararası rezerv aracı yapan para sistemi sayesinde ABD'nin her tür ihtiyacını karşılamak için emisyon yapmasının yeterli olduğunu öne sürmüş ve bu ayrıcalığı ortadan kaldıracak olan altın sistemine geri dönülmesini savunmuştur.

⁸³ Asomedy, a.g.e., s.51.

⁸⁴ Asomedy, a.g.e., s.48.

d) Dış Denge Sorunu

Bretton Woods sistemi, altın standardı veya dalgalı kur sistemlerinde olduğu gibi otomatik bir denkleşme mekanizmasından yoksundu. Dış denge hükümetlerin alacağı kararlara bırakılmıştı. Dış dengeyi sağlamak için kullanılabilir başlıca araç kur ayarlamaları, yani açık veren ülkenin devalüasyon, fazla veren ülkenin de revalüasyon yapmasıydı. Sabit kur sisteminin gereği olarak, kur ayarlamaları uzun aralıklarla ve yüksek oranlarda yapılabiliyordu. Dış dengenin sağlanabilmesi için, zamanında ve yeterli oranda yapılamayan devalüasyonun daha sonra çok yüksek oranda yapılması, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklara yol açıyordu.

1.2.2.2. Bretton Woods Sisteminde AB Para Politikası

Roma antlaşmasında doğrudan bir parasal birlik ya da politika belirlenmemiş olsa da ekonomik entegrasyon ve gümrük birliği çabaları bağlamında değerlendirilebilecek bazı girişimler söz konusudur. Ancak özellikle belirtilmesi gerekir ki AET'nin kuruluşundan itibaren 1973'e kadar uluslararası sistem ve üye ülkelerin para politikaları Bretton Woods sistemi çerçevesinde şekillenmiştir.

Bretton Woods sisteminde ayarlanabilir sabit kur sistemi, altın dolar endeksi, Bretton Woods kurumlarının etkinliği yanında, AET'de özellikle 1970'li yıllara kadar ekonomik ve bölgesel bir entegrasyon niteliğinde varlığını sürdürmüştür.

Hatta 1970'li yıllara kadar gerek ekonomik ve siyasal bütünleşme gerekse onun unsurları yolunda önemli başarılar sağlanamamıştır. Bu dönemde daha çok kurumsallaşma çabası içinde olan, yavaş ilerleyen bir topluluk görüntüsü söz konusudur.

Dışsal bir faktör olarak Bretton Woods ve içsel bir faktör olarak AET'nin kurumsallaşma çabaları 1970'li yılların ortalarına kadar sürmüştür. Bu iki unsur ekseninde Avrupa parasal entegrasyon çabaları ve merkez bankalarının politikalarını incelemekte fayda bulunmaktadır.

1.2.2.3. Roma Antlaşması ve Para Birliği

Avrupa Ekonomik topluluğunu kuran Roma Antlaşması Avrupa’da bir ekonomik bütünleşmeyi öngörmüştür. Roma Antlaşmasında Para birliğinin sağlanması hakkında açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu bağlamda antlaşma metninde parasal hükümlere ilişkin kesin yargılara rastlamak zordur.⁸⁵

Roma antlaşmasında parasal konulardaki hükümler oldukça dağınık bir şekilde düzenlenmiştir. Birlik ülkelerinde iç ve dış dengeyi sağlayacak politika uygulamalarına ilişkin hükümler madde 104, bu amaçla birlik ülkelerinin ekonomi politikaları arasında işbirliğini sağlamak üzere danışma organı niteliğinde bir para komitesinin kurulmasına ilişkin hükümler madde 105, ödemeler dengesi sorunlarıyla karşılaşan üyelere yardım mekanizmasına ilişkin hükümler madde 108, Topluluğun ortak çıkarlarını ilgilendiren ekonomik politikalar ve döviz kuru politikalarına ilişkin hükümler ise madde 103’te yer almıştır.⁸⁶

Roma antlaşmasının 6’ncı maddesinde ekonomik ve parasal konularda işbirliği sadece AET’nin işleyişi ile ilgili olarak ele alınmıştır. Antlaşmanın 70’inci maddesi, Topluluk ile üçüncü ülkeler arasında sermaye hareketlerinin düzenlenmesi konusunda üyelerin döviz kuru politikalarının koordine edilmesini düzenlemiştir.

73. madde ise sermaye hareketleri konusunda ülkelerin Komisyon’dan izin alarak koruyucu tedbirler almasını öngörmüştür. Ayrıca üye ülkeler, 72’nci madde uyarınca dışarıdan gelen ve giden sermaye hareketlerinden komisyon’a bilgi vereceklerdir.

Roma antlaşmasında yer alan hükümlerden de anlaşılacağı üzere Topluluğun parasal konulardaki sorumlulukları net değildir. Antlaşmada ortak makro ekonomi politikaları ile para birliğinin sağlanması hakkında açık bir hüküm yoktur. Topluluk içinde bir para birliğinin oluşturulma gereğinin ortaya çıkmamasında, uluslararası para

⁸⁵ Pınar Özbay, **Avrupa Para Birliği ve Euro**, Ankara: TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, 1997, s.11.

⁸⁶ Treaty establishing the European Economic Community (1957), **Official Journal C 191**, 29 July 1992, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (22 Eylül 2009)

bunalımlarının etkisi büyük olmuştur. Kurulusundan itibaren on yıl içinde kendi arasında gümrük birliğini gerçekleştiren, üretim faktörlerinin serbest dolaşımını sağlayan, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda önemli başarılar elde eden topluluk para birliğini sağlama konusunda 1978 yılına kadar önemli bir ilerleme gösterememiştir.⁸⁷

1.2.2.4. Barre Raporları

Roma antlaşmasının yürürlüğe girdiği yıl olan 1958 yılında Topluluk üyesi altı ülke paralarının dış konvertibilitelerini sağlamışlar ve Antlaşmada öngörülen para komitesini faaliyete geçirmişlerdir. Komisyon 1962 Ekim ayında Konsey'e bir memorandum sunmuştur. Memorandumda Topluluk üyesi ülkelerin paralarının dar bir bant içinde dalgalanmasının para politikaları arasında bir koordinasyon sağlayacağı bildirilmiştir. 1963 ve 1964 yıllarındaki Konsey toplantıları sonunda Merkez Bankaları Governörler Komitesi Bütçe politikası (8 Mayıs 1964) kurulmuştur.

Ayrıca üyelerin döviz kurlarını değiştirmeden önce birbirleri ile danışmaları ve Para Komitesinin yetkilerinin genişletilmesi de Konseyin almış olduğu kararlar arasındadır. Komisyon'un enflasyonla mücadelede üyelerin uyumlu hareket etmesi konusundaki teklifi de konsey tarafından benimsenmiştir.

Konseyin 12 Aralık 1968 tarihinde yapmış olduğu toplantıda ekonomik politikaların yakınlaştırılması ile Topluluk içinde parasal birlik kurulması konusunda görüş birliğine varılmıştır. 12 Şubat 1969 tarihinde Fransız iktisatçısı ve zamanın Başbakanı Raymond Barre bir rapor hazırlamıştır. Birinci Barre raporu olarak da bilinen bu çalışmada,⁸⁸

- Dış ödeme zorlukları ile karşılaşan üyelere otomatik olarak ve şarta bağlı olmaksızın kısa vadeli kredi verilmesi,
- Büyüme hızları arasında anlaşma sağlanması,

⁸⁷ Treaty establishing the European Economic Community (1957), a.g.e.

⁸⁸ Treaty establishing the European Economic Community (1957), a.g.e.

- Devamlı dış ödeme güçlüğü çeken üyelere orta vadeli kredi açılması,
- Doların uluslararası para sistemindeki rolünü azaltmak amacıyla resmi pariteler etrafındaki dalgalanma marjının kaldırılması (tek para birimine geçiş) öngörülmüştür.

Konsey Barre raporundaki önerilerin birçoğunu kabul etmiştir. 17 Temmuz 1969 tarihli Tüzük ile de döviz kuru ayarlamaları ve uluslararası para sorunları karşısında takınılacak tavırda birlikte hareket edilmesini kararlaştırmıştır. Barre Raporunda ekonomik ve parasal birlik 1976–1980 döneminde gerçekleştirilecektir. Rapor daha çok Fransa'nın görüşlerini yansıtmakta ve paracılar olarak adlandırılan görüşe ağırlık vermektedir.

Bir para birliğinde başarı şansı birliği gerçekleştirirken izlenmesi gereken aşamalar arasındaki önceliklerdir. Fransa'nın bir ölçüde de Belçika'nın önderliğini yaptığı paracı görüş (Barre raporları) Topluluk içinde döviz kuru birliği gerçekleştirildikten sonra ekonomi politikalarında koordinasyonun sağlanması gerektiğini savunmaktadır.

Paracıların dolayısıyla Fransa'nın bu fikri savunmadaki amacı, bilançosu fazla veren Almanya'ya sorumluluk yüklemektir. Paracılar, sabit döviz kurlarında istikrar sağlamak amacıyla sermaye hareketlerinin kontrolünü savunmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse bu görüşe göre, Avrupa'da ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesinde en önemli faktör parasal araçlardır. Parasal birliği gerçekleştirirken önce döviz kuru birliği kurulmalı, döviz rezervleri ortak bir fonda toplanmalı daha sonra ekonomi ve maliye politikalarında koordinasyonu sağlamanın, para birliğinden sonra gerçekleştirilmesini ileri sürmüştür.

Buna karşılık Almanya ve Hollanda'nın temsil ettiği iktisatçılar (Schiller Raporu) döviz kuru birliği kurulmadan önce ekonomi politikalarında bir koordinasyonun sağlanması gereği üzerinde durmuşlardır. Çünkü topluluk içinde ekonomi politikaları arasında bir koordinasyon sağlandığında, herhangi bir baskı olmadan para birliğine daha

kolay geçmek mümkün olacaktır. Bunun sonucunda da bilânçosu fazla veren ülkeler, açık verenleri finanse etme yükümlülüğünden kurtulacaklardır.

1.2.2.5. Werner Raporu

1969 yılına kadar Topluluk parasal konularda herhangi bir ciddi gelişme sağlayamamıştır. 1968 yılında gümrük birliğinin gerçekleştirilmiş olması, Ortak Tarım Politikasının üyelerin paraları arasında sabit kur ilişkilerini gerekli kılması ve nihayet uluslararası para sisteminde tüm 1960'lı yıllar boyunca görülen krizlerin dönem sonuna doğru ağırlaşması ve General de Gaulle'ün etkisiyle Avrupa'nın dolar karşısında bir parasal ağırlık oluşturma çabası içine girmesi sonucu 1969 yılı Aralık ayında La Haye'de toplanan Topluluk devlet ve hükümet başkanları zirvesinde ilk kez aşamalı olarak bir Avrupa Ekonomik ve Para birliği kurulması kararı alınmıştır.⁸⁹

Komisyon'un bu amaçla oluşturduğu ve başkanın adından ötürü Werner (dönemin Lüksemburg Başkanı) komitesi diye anılan grup, hazırladığı raporu 8 Ekim 1970 tarihinde açıklamıştır. Raporun başlıca ana noktaları şu şekildedir.⁹⁰

- Avrupa Topluluğu'nda ekonomik ve parasal birlik 1980'e kadar aşamalı olarak gerçekleştirilecekti.
- Tek bir topluluk parası yaratılacak ya da en azından döviz kurları geriye dönülmez biçimde sabitleştirilerek ulusal paraların tam konvertibilitesi sağlanacaktı.
- Bir topluluk Merkez Bankası ve Ortak Rezerv Fonu kurularak para ve kredi politikası alanındaki çeşitli ulusal yetkiler bu kuruluşa devredilecekti.
- Topluluk içi sermaye hareketleri tümüyle serbestleşecekti.

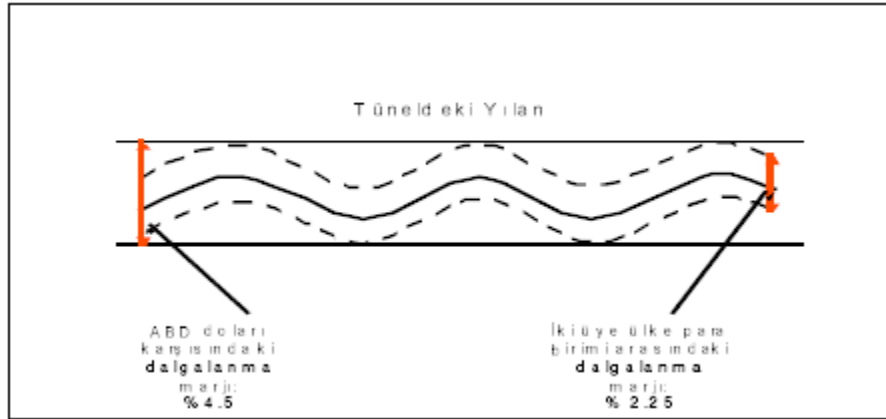
⁸⁹Nahit Töre, Avrupa Birliği El Kitabı: **Avrupa Birliği ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Semineri** (20–31 Mart 1995), Ankara:Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, (TCMB), 1995, s.122.

⁹⁰ Töre, a.g.e, s.123.

Werner Raporunda ekonomik ve parasal birliğin kurulabilmesi için sadece 1971–1973 yıllarını kapsayacak ilk dönemde alınacak tedbirler ayrıntılı biçimde yer almıştır. Bu arada bir de Avrupa Parasal İşbirliği Fonu kurulması öngörülmüştür.

1.2.2.6. Avrupa Para Yılanı

Werner planının Avrupa’da kabul edildiği günlerde, dünya para sistemi büyük bir buhran içinde idi. 15 Ağustos 1971 tarihinde dolar altın ilişkisi son bulmuş, Aralık 1971 ve Şubat 1973’te dolar iki defa devalüe edilmişti. Dolar bunalımının yol açtığı bu gelişmeler karşısında Topluluk ülkeleri Avrupa Para Yılanı (Tüneldeki Yılan) sistemi ile Topluluk içinde döviz kurlarını istikrara kavuşturmaya çalışmışlardır.⁹¹

Şekil 2. Tüneldeki Yılan Sistemi

Kaynak: İbrahim Erol. **Para-Banka Teori Ve Politika**, Manisa:1999. s.15.

Werner raporunun onaylanması ile 1 Ocak 1971 tarihinde ilk dönem işletilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ulusal paralar yüzde (artı/eksi) 1,125’lik dalgalanma marjıyla birbirine bağlandılar. Oysa Aralık 1971 tarihinde Washington’da yapılan Smithsonian Antlaşması diğer ulusal paraların yüzde (artı/eksi) 2,25’lik dalgalanma marjıyla dolara bağlanmasını öngörmüştü.

⁹¹ Defne Ata, H. Serkan Silahşör, **Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve Türkiye**, Hazine Müsteşarlığı, Mayıs 1999, Ankara, s. 9-10.

Bu antlaşmaya bağlı kalınsaydı iki Avrupa parası arasında toplam yüzde 4,50'lik bir dalgalanma marjı olabilirdi. Topluluk paraları arasında bu marj yarı yarıya azaltılmakla “tüneldeki yılan” uygulaması başlatmış oluyordu. Topluluk paraları arasındaki yüzde (toplam) 2.25'lik dalgalanma marjı yılanın dolar etrafındaki toplam % 4.50 dalgalanma marjı tünelin çapını ifade etmekteydi. Yılanı tünelde tutabilmek için gerekli müdahaleler dolarla, Topluluk paraları arasındaki kurların yılan içinde tutulabilmesi için gerekli müdahalelerde Topluluk paralarıyla yapılacaktı. Bu müdahalelerle üyelere yardımcı olmak üzere Nisan 1973'te Avrupa Parasal İşbirliği Fonu da kurulmuştur.⁹²

Bütün bu çalışmalara rağmen, ekonomik ve parasal birliğin bu ilk aşaması başarılı olamamıştır. Bunda, Bretton Woods uluslararası para sisteminin çöküşünün dünya petrol krizinin ve onu izleyen ekonomik durgunluğun rolü olduğu söylenebilir. Şüphesiz o tarihlerde üye ülkelerde, karşılaşılan güçlüklerle karşı bir ortak cephe oluşturma istek ve iradesinin olmayışı da girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili olmuştur. Böyle bir ortam içinde ilk olarak 1973 başlarında topluluk paralarının değeri %10 düşürülen dolara karşı dalgalanmaya bırakılmıştır. Böylece yılan tünelden çıkmış oluyordu. Daha sonra da üye ülkeler belirli aralıklarda tünelden ayrılmışlardır. 1974 yılı başlarında ise “yılan” sisteminde sadece 6 ülke kalmıştır.⁹³

Ekonomik bakış açısından üye devletlerin birbirinden uzak ekonomik politikaları izlemelerinin bir sonucu olarak ortak pazar özerk pazarlara bölünseydi, ondan beklenen avantajlar, özellikle de ekonomik büyüme ve istikrar büyük ölçüde azalmış olacaktı. Böylece yaklaşık 20 yıllık bir süreyi kapsayan 1956–1977 yılları arasında Avrupa Para Birliğini oluşturma çabaları sonuçsuz kalmıştır. Bu süre içinde üye ülkelerin para ve ekonomi politikalarının koordinasyonunda da anlamlı bir gelişme sağlanmamıştır. Bu başarısızlık kısmen üye ülkelerin birçoğunda özellikle 1966 yılından itibaren gözlenen farklı ekonomik gelişmelere ve enflasyon hızlarına bağlanabilir. 1970'li yıllarda yaşanan

⁹² Töre, a.g.e., s.123.

⁹³ Töre, a.g.e., s.123.

uluslararası para olaylarıyla petrol krizinin de toplulukta tutarlı bir ortak para politikasının uygulanmasını güçleştirdiği ifade edilebilir.⁹⁴

1.2.3. Avrupa Para Sistemi Mekanizması

1970'li yılların başında Bretton Woods sistemi çökünce, Topluluk'un üye devletleri parasal işlerini ekonomik ve parasal bir birlik biçiminde düzenleme çabalarına başlamışlardır. Geriye dönüp bakıldığında önceden sürdürülen çabalar ve önceki raporlarla edilen çabalar sonucunda 1979 yılında Avrupa Para Sistemi'ne bir geçiş söz konusu olmuştur.⁹⁵

Avrupa birliğinde 1977 yılından itibaren parasal birlik çalışmalarının yeniden ivme kazanması söz konusudur. Bu da o dönemde dünyayı saran dalgalı kur uygulamalarının Birlik için ekonomik ilişkileri olumsuz yönde etkilemesinin giderek daha iyi anlaşılması ile mümkün olmuştur. Böyle bir ortamda, o zamanki Komisyon Başkanı Roy Jenkins'in 1977 yılı Ekim ayında Floransa'da yaptığı bir konuşmada ülkelere tek bir paranın sağlayacağı yararları hatırlatması üzere başlayan çalışmalar, Komisyonun aynı yılsonunda Bakanlar Konseyine bir ortak hareket programı sunmasıyla somutlaşmıştır.

Bu program Toplulukta bir para birliğinin kurulması için gerekli olan iktisadi büyüme ve istikrarı yeniden sağlama amacını güdüyordu. Bunun için de üyelerin ekonomi ve para politikaları arasında daha sıkı bir koordinasyon öngörülmüştür. Söz konusu program sonradan 1978 yılı boyunca yapılan çeşitli toplantılarda geliştirilmiş ve en sonunda 4-5 Aralık 1978 tarihlerinde Brüksel'de yapılmıştır. Konsey toplantısında "Avrupa Para Sistemi"nin yürürlüğe konulmasına ilişkin karar kabul edilmiştir. Bunun üzerine Topluluğun 6 üyesi Belçika, Danimarka, Almanya, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda yeni sisteme katılma kararı almışlardır. Sonradan İtalya ve İrlanda'da katılacaklarını bildirince dışarıda sadece İngiltere kalmıştır. Fakat bu ülke de parasının

⁹⁴ Moussis, a.g.e., s.137.

⁹⁵ Moussis, a.g.e., s.138.

öteki Topluluk paraları karşısındaki istikrarını korumaya çalışacağını bildirerek, bir bakıma sistemi dışarıdan destekleyeceğini belirtmiştir. 13 Mart 1979 tarihinde Avrupa Para Sistemi (APS) yürürlüğe konulmuştur.⁹⁶

1970’li yılların ortalarında, Ekonomik ve Parasal Birlik kadar iddialı bir hedefi olmayan, ancak istikrarlı döviz kurlarını hedefleyen yeni bir sistem oluşturulması için girişimler başlamıştır. Avrupa Para Sistemi’nin yürürlüğe girdiği 1979 yılına gelindiğinde, doların değerinde meydana gelen düşüş hızlanmıştır.

6–7 Temmuz 1978 tarihleri arasında Bremen’de toplanan Avrupa Konseyi’nde, Avrupa’da parasal birliği gerçekleştirecek bir plân görüşülerek kabul edilmiş ve Bremen Raporu’nun ekinde Avrupa Para Sistemi’nin ana hatları belirlenmiştir. Buna göre; Avrupa Para Sistemi’nin ilk yıllarında “yılan”a katılmayan ülkeler, merkezi kurlar etrafında daha geniş bir dalgalanma marjını kabul edebilecekler, döviz piyasalarına müdahale, üye ülkelerin paralarıyla gerçekleştirilecek, merkezi kurların değiştirilmesi karşılıklı anlaşmalar ile mümkün olacaktır.

Avrupa Para Birimi (ECU), sistemin esasını oluşturacaktır. Avrupa Para Sistemi’ne katılan ülkeler, diğer ülkelere karşı uyguladıkları döviz politikalarında işbirliği sağlayacaklardır. Dolara karşı müdahalelerde de birlikte hareket edilecektir. 4–5 Aralık 1978’de Brüksel’de toplanan Avrupa Konseyi, Bremen Kararları üzerine, Komisyon ve diğer Topluluk organlarının yaptıkları çalışmaları değerlendirip, döviz kurlarında istikrar sağlayacak etkin bir sistemin oluşturulmasına karar vermiş ve Avrupa Para Sistemi bu karar doğrultusunda, üye devletlerin taraf olduğu bir antlaşma ile kurularak 13 Mart 1979’da yürürlüğe girmiştir.⁹⁷

Avrupa Para Sistemi’nin temel amacı, Avrupa’da parasal istikrarı gerçekleştirmek ve istikrarlı bir Avrupa Para Bölgesi yaratmaktır. Uzun dönemde, istikrar içinde büyüme, tam istihdamı sağlama, hayat seviyeleri arasında dengesizliği giderme, Topluluk

⁹⁶ Töre, a.g.e., s.125.

⁹⁷ Veysel Bozkurt, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı, 2001, s.27.

bölgeleri arasında farklılıkları asgariye indirme ile Topluluk üyesi ülkelerin para politikaları arasındaki işbirliğini temin etme sistemin amaçları arasındadır.

Avrupa Para Sistemi ekonomik gelişmeyi teşvik edecek Avrupa'da birliğin sağlanması konusuna yeni ve taze kan getirmiştir. Sistem, uluslararası ekonomik ve parasal ilişkilerde de istikrarı sağlayıcı bir etkide bulunmuştur. Avrupa Para Sistemi'nin kalbi "sabit fakat ayarlanabilir" döviz kurlarıdır. Sistem içindeki her ülkenin milli parasının merkezi kuru, ECU cinsinden ifade edilmiştir. Ülkelerin milli paraları bu merkezi kurlar etrafında %2.25 (İtalyan Lireti için %6) dalgalanabilmektedir.⁹⁸ Bu marjlar dâhilinde olmak üzere merkez bankalarının müdahaleleri zorunludur. Sistemin diğer temel özellikleri:

- Sistem, topluluk dışı ülkelere açıktır,
- Parasal işlemler ECU'ye dayanmaktadır,
- Topluluğa üye her ülkenin özel durumu dikkate alınmaktadır,
- Üye ülkelerin merkez bankalarındaki döviz rezervlerinin bir bölümü ortak kullanıma ayrılmış, böylece önemli ölçüde malî imkân yaratılmıştır,
- Ödemeler bilançosu fazla veren üyelerin de sistem içinde sorumlulukları vardır,

Sistem, Avrupa Para Yılına kadar sıkı kurallara bağlanmıştır. Avrupa Para Sistemi'nin temel amaçları ise:

- İstikrarlı bir Avrupa Para Bölgesi yaratmak,
- Üye ülkelerin paraları arasındaki dalgalanmaları sınırlandırmak, iktisadi bir büyümeye, tam istihdama ve fiyat istikrarına elverişli şartları meydana getirmek,

⁹⁸ Töre, a.g.e., s.125.

- Topluluk üyesi ülkelerin parasal politikaları arasında işbirliğini sağlamak,
- Topluluk üyesi ülkeler arasında daha uzun vadeli bir siyasal ve ekonomik birlik sağlamak,
- Topluluk üyesi ülkeler arasında bölgesel farklılıkları asgariye indirmek. Bu hedeflere ulaşılması için Avrupa Para Sistemi, başlıca üç mekanizma ile donatılmıştır.⁹⁹

a)Avrupa Para Birimi (ECU)

b)Döviz Kuru Mekanizması

c)Parasal Destek ve Kredi Mekanizması

1.2.3.1. Avrupa Para Birimi (ECU)

Avrupa Para Sistemi'nin temelini, Avrupa Hesap Birimi'ne (EUA) dayanan Avrupa Para Birimi (ECU) oluşturmaktadır. ECU, Avrupa paralarından meydana gelen bir sepete dayanan ve Topluluk para otoriteleri tarafından "ödeme aracı" ve "hesap birimi" olarak kabul edilen resmi ve sunî bir para birimidir.

AET Konseyi, 5 Aralık 1978 tarihinde, ECU'nun değer ve bileşiminin, 18 Mart 1975'te yaratılan EUA ile aynı olmasını kararlaştırmıştır. ECU'nun bileşimi EUA'nın bileşimi olarak kabul edilmiş, diğer bir deyişle EUA sepeti, aynen ECU için de benimsenmiştir.¹⁰⁰

ECU sepeti, Topluluk üyesi 15 ülkenin paralarının sabit tutarlarının toplamından oluşmaktadır. Sabit tutarlar, her üyenin ağırlık katsayısına göre belirlenmiştir. Katsayılar, ülkenin GSMH'sı, Topluluk içindeki ticaret hacmi ile kısa vadeli parasal destekleme sistemi içindeki paylarına göre hesaplanmıştır. Sabit tutarlar, sabit olmakla beraber

⁹⁹ Moussis, a.g.e., s.139.

¹⁰⁰ Bozkurt, Veysel. a.g.e., s.37.

değişmez değildir. Sabit tutarların değişmemesine rağmen ilgili ülkelerin paralarının sepet içindeki ağırlıkları, ECU değerinin üye ülke parasına olan kurunun günlük olarak belirlenmesine bağlı olarak değişmektedir.¹⁰¹

Sepet içindeki milli paraların sabit tutarları her 5 yılda bir sepette yer alan ulusal paralardan herhangi birinin efektif kurunda en az %25 oranında bir değişme meydana gelmesi ve/veya sepete yeni paraların katılması halinde ECU sepetinin kompozisyonu gözden geçirilir. ECU'nun başlıca dört fonksiyonu vardır:¹⁰²

- AET para otoriteleri arasında ödeme aracı olarak kullanma: Topluluk üyesi ülkelerin para otoriteleri arasında kullanılan temel ödeme aracıdır ve SDR'ye benzer,
- Hesap birimi olma,
- Her milli paranın döviz kurunda meydana gelecek sapmalar için bir gösterge olma,
- Döviz kuru mekanizmasının temel ölçütü olma,

ECU, Topluluk üyesi ülkelerin sahip oldukları rezervlerin %20'sinin Avrupa Parasal İşbirliği Fonu'na aktarılması sonucunda yaratılmıştır. Yani ECU başlangıçta AET ülkelerinin sahip oldukları altın ve döviz rezervinin %20'si kadar ihraç edilmiştir. Daha sonraları ECU yaratılması ve dağıtılması, Ekonomik ve Parasal Sistem'e (EMS) üye ülkelerin uluslararası rezervlerindeki değişmelerden bağımsız olarak belirlenmiştir. ECU, altın fiyatları ve dolar kurundaki değişmeler ile bu iki göstergedeki ortak gelişmelere bağlı olarak belirlenmiştir¹⁰³. Dolayısıyla, bu şartlar altında yaratılan ECU miktarı, sistemin amaçları doğrultusunda umulan miktarda olamamış yani kesin olarak tahmin edilememiştir.

¹⁰¹ Bozkurt, Veysel. a.g.e. s.41.

¹⁰² Pınar Özbay, "**Avrupa Para Birliği ve Euro**", Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, 1997, s.8.

¹⁰³ Töre, a.g.e., ss.129-130.

ECU, Topluluk üyesi ülkelerin döviz piyasasındaki müdahale işlemleri sonucu ortaya çıkan alacakların tasfiyesi veya ödemeler bilançosu açıklarının finansmanında kullanılmıştır. Ayrıca ECU, Avrupa Para Sistemi'nin kurulduğu tarihten itibaren yavaş yavaş üçüncü ülkelerin uluslararası rezervlerinde yer alan bir para birimi ve bir uluslararası kredi ve hesap aracı olarak gelişmeye başlamıştır. Bunun nedeni çeşitli para birimlerinden oluşması dolayısıyla diğer paralara kıyasla daha düşük bir risk olasılığına sahip olmasıdır. ECU, bankacılık sektörü, tahvil piyasası ve uluslararası ticaret gibi birçok alanda ödeme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1.2.3.2. Döviz Kuru Mekanizması

Avrupa Para Sisteminin önemli unsurlarından birisi de Döviz Kuru Mekanizmasıdır. Avrupa Para Sistemi'nin Döviz Kuru Mekanizması'na dışarıdan katılmak mümkündür. Döviz kuru mekanizması ile üye ülke paralarının belirlenen merkezi ECU paritesi çerçevesinde belli bir marj içerisinde dalgalanmasının sağlanması, bu marjların dışına çıkışın kontrol edilmesi, yani döviz kurunun istikrarı amaçlanmıştır. Avrupa Para Sistemi'nde, sisteme dâhil olan ülkelerin döviz kurlarındaki dalgalanmaların sınırlarını belirleyen iki kriter vardır:¹⁰⁴

- Zorunlu müdahale sınırları
- Sapma eşikleri

Zorunlu Müdahale Sınırları (Parite Izgarası)

Sisteme dâhil her AET üyesi ülkenin parasının ECU ile ifade edilen ve belli bir süre değişmez kabul edilen bir karşılığı yani merkezi kuru vardır. Merkezi kurlara dayanarak her bir üye ülke parası ile diğer üye ülke paraları arasında ikili merkezi kurlar (çapraz kurlar) belirlenir.

¹⁰⁴ Canbolat, *Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler*, s.247.

İkili merkezi kurlardan sapılan alt ve üst limitlerin her biri, Avrupa Para Yılına'nda olduğu gibi $\pm 2,25$ ve toplam olarak $\pm 4,5$ 'tir. Merkezi kurların alt ve üst sınırlarının her biri ise $\pm 1,125$ 'tir. İtalya için dalgalanma marjı ± 6 olarak belirlenmiştir.¹⁰⁵ Böylece ortaya "süper yılın" çıkmış ve üye ülkelerin fiili piyasa kurları, yılın içinde dalgalanmaya bırakılmıştır. Piyasa kurları bu sınırları aşarsa müdahale yapılmaktadır.

Sapma Eşiği

Avrupa Para Sistemi'nde, sisteme dâhil olan her para için öngörülen $\pm 2,25$ oranındaki maksimum dalgalanma marjının 75 'ine eşit bir sapma eşiği belirlenmiştir. Bu hesaplamada paraların ECU sepetindeki ağırlıkları da dikkate alınmaktadır. Sistemde azami sapma, bir milli paranın aynı oranda diğer bütün milli paralar karşısında $\pm 2,25$ alt ve üst müdahale sınırlarına ulaştığında söz konusu olmaktadır. Eğer bir milli para, ECU'ya oranla kendi sapma eşiğini aşarsa bu ülkenin yetkili otoriteleri izleyecekleri para ve maliye politikaları ile bu durumu düzelteceklerdir. Müdahale çeşitlendirilmiş bir müdahaledir. Müdahaleyi yapan ülke parasından en fazla sapma gösteren para yerine, çeşitli paralarla, para politikası tedbirleri ile merkezi kurların değiştirilmesi ve diğer ekonomi politikası tedbirleri ile müdahale yapılır.¹⁰⁶

Bir ülkenin parası sapma eşiğine geldiği zaman, Merkez Bankaları Guvernörler Komitesi, Para Komitesi, Ekonomi Politikası Komitesi ile Bakanlar Konseyi gerekli tedbirleri almak zorundadır. Uygulamada, bu sınırlara varmadan dahi ilerideki dalgalanmalara engel olmak için müdahalelerde bulunmaktadır.

Ancak 1993 yılındaki Avrupa Paraları arasındaki aşırı dalgalanmalar nedeniyle $\pm 2,25$ olan dalgalanma eşiği ± 15 'e genişletilmiştir. Hollanda ve Almanya aralarında yaptıkları bir anlaşma ile karşılıklı dalgalanma oranlarını artı eksi yüzde $2,25$ 'te bırakmışlardır.

¹⁰⁵ Pekcan Erdoğan, *Avrupa Para Birliği Euro ve Türkiye*, İstanbul: Prive Grafik & Matbaacılık, 1999, s.22.

¹⁰⁶ Moussis, a.g.e., ss.140-142.

1.2.3.3. Döviz Kuru Mekanizması 2 (DKM2)

1996 Aralık ayında Dublin'de AB üyesi ülkelerin maliye bakanları ve merkez bankası başkanlarının yapmış oldukları toplantıda Para Birliği'ne geçildikten sonra Euro ile Birlik üyesi olmayan ülke paraları arasındaki ilişkinin nasıl olacağı konusunda karar almışlardır¹⁰⁷.

Alınan bu karar uyarınca Euro ve diğer paralar arasında yeni bir döviz kuru sisteminin (DKM2) kurulmasına karar verilmiştir. Yeni döviz kuru mekanizmasına yönelik detay çalışmalar Haziran 1997 tarihinde tartışılmıştır. 16 Haziran 1997 tarihli Amsterdam Avrupa Konseyi Zirvesi'nde alınan karar uyarınca 1999 yılında DKM'nin yerini almıştır. DKM2 sistemine dâhil olan her üye ülkenin para birimi ile Euro arasında merkezi kur belirlenmekte ve bunun dalgalanma marjının $\pm 15\%$ olmasına izin verilmektedir. Euro Alanı'na katılmak isteyen her Üye Devletin ulusal para biriminin öncelikle DKM2'ye dâhil olması ve en az 2 yıl izlenmesi gerekmektedir. Hâlihazırda DKM2 içerisinde yer alan ülkeler Danimarka, Estonya, Litvanya ve Letonya'dır¹⁰⁸.

Yeni döviz kuru mekanizmasında temel amaç, Avrupa Birliği'ne üye olduğu halde Para Birliği'ne üye olmayan ülkelerde istikrarlı döviz kurunun sağlanması ve bu ülkelerin Para Birliği'ne geçişinin sağlanmasıdır. Yeni döviz kuru mekanizmasının temel ilkeleri:

1) Euro, çipa para rolünü üstlenecektir. Para Birliği'ne üye olmayan ülke paralarının Euro'ya karşı merkezi kurları ve dalgalanma aralıkları sabitlenecektir.

2) Döviz kurları, piyasalarda spekülasyon hareketlere meydan vermemek için yeterli ölçüde geniş aralıkta (merkezi kur etrafında en fazla yüzde 15) hareket ettirilecektir.

¹⁰⁷ Dallmeyer, J., Klaus, D., Hans-Dieter H., **The Euro, A Stable Currency for Europe**; Deutsche Bank Research, 1997, s.37

¹⁰⁸ <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1081> (09 Aralık 2008)

3) Merkezi kurlar piyasaların baskısı altında değil, ekonomik gelişmeler gerektirdiği zaman düzenlenmelidir görüşü doğrultusunda hareket edilecektir. Ayrıca AMB, kurlarda yeniden düzenlemeler yapmakta yetkili kılınacaktır.

4) Yeni döviz kuru mekanizmasına üye herhangi bir para birimi müdahale sınırlarının en alt seviyesine ulaştığında AMB müdahale etmek zorunda kalacaktır. Fakat müdahale seviyesi ülkenin fiyat istikrarı hedefleri ile tutarlı değilse Avrupa Merkez bankası müdahaleyi belli bir süre için dondurabilecektir. Böyle bir durumda müdahalenin tüm yükü mekanizmaya üye ülke merkez bankalarına binecektir.

5) Yeni döviz kuru mekanizmasına üye olmak isteğe bağlı olacaktır. Ülkeler isterlerse Euro'ya karşı dalgalı kur politikasını tercih edebileceklerdir.

Türkiye'nin Avrupa ile yakın ekonomik ilişkileri, özellikle de ticari faaliyetleri olduğunu göz önünde bulundurursak önümüzdeki yıllarda Türkiye'de para ve mali politikalarda istikrarı sağlama ve Avrupa'da oluşan Ekonomik ve Parasal Birliğe katılma mecburiyeti daha fazla hissedilecektir. Dolayısıyla önümüzdeki yıllarda Türkiye yeni döviz kuru mekanizmasına katılabilir.

1.2.3.4. Orta Vadeli Parasal Destek

Topluluk içinde bir nevi karşılıklı yardımlaşma mekanizmasıdır. Topluluk üyelerinden biri, bir dış denge sorunu ile karşılaşırsa Konsey, bu ülkeye orta vadeli finansal yardım desteğinde bulunur. Krediyi alan ülkenin kendisine önerilen para, maliye ve ekonomi politikalarını izleyeceğini taahhüt etmesi gerekir. Kredilerin geri ödeme süresi 2–5 yıl arasında olup ECU cinsindedir.¹⁰⁹

Avrupa Para Sistemi'nin kuruluşunun ilk yıllarında, çok sayıda kur ayarlamaları yapılmıştır. Ancak, 1980'li yılların ortalarından 1990'lı yılların başlarına kadar, üye ülkelerin para politikalarında ve döviz kurlarında büyük ölçüde istikrar sağlandığı

¹⁰⁹ Töre, a.g.e., s.45.

söylenebilir. Enflasyon oranları azalmış ve döviz kurları istikrara kavuşmuştur. Özellikle Almanya ve Fransa'nın gösterdiği başarılı performans, Topluluğun parçalanmasına yol açabilecek bir gidişi tersine çevirmiş ve entegrasyon sürecini hızlandırmıştır.¹¹⁰

Avrupa Para Sistemi'nin bu dönemdeki başarısında en önemli faktör Almanya'dır. Bağımsız statüdeki Alman Merkez Bankası, 1980'li yıllar boyunca anti-enflasyonist bir politika uygulamıştır. Bir de 1980'li yılların ikinci yarısında üye devletlerde gözlemlenen ekonomik büyümenin, düşük bir enflasyon oranı ile eşanlı olarak gerçekleştirilmesi ve Avrupa Para Sistemi'nin Topluluk çapında desteklenmesi bu başarıyı artırmıştır.¹¹¹

Avrupa Topluluğu'nun (AT) 80'li yılların başında özellikle uluslararası ticarete ABD ve Japonya karşısında kaybetmeye başladığı rekabet gücünü, üye devletlerin pazarlarını birleştirerek yeniden artırmak amacıyla, üye devletler arasındaki ticarete engel olan tüm unsurları ortadan kaldırmayı planlayan ve AT Komisyonu'nca hazırlanan "İç Pazar Programı'nı" 1985 yılında uygulamaya koyması, EPB konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Doğu ve Batı Almanya'nın 1990 yılında birleşmeleri ile ortaya çıkan ekonomik yük Topluluğa yansımış ve Avrupa Para Sistemi askıya alınmıştır.¹¹²

Bu, Alman ekonomisinin, Topluluk ekonomisi açısından taşıdığı önemi göstermektedir. Alman Markı'nın, Avrupa Para Sistemi içinde taşıdığı ağırlık nedeniyle Topluluğun ekonomik hayatının bütünü etkilenmiştir. Birleşme ertesinde Almanya, 1994 yılına kadar her yıl 25 milyar Alman Markı harcamak zorunda kalmıştır. Bu tüketim artışının enflasyonist etkilerini engelleyebilmek için faiz oranları yükseltilmiş, bütçe açığı borçlanma yoluyla finanse edildiği için faiz oranları daha da artırılmıştır. Bu durum, Avrupa Para Sistemi tarafından öngörülen dar dalgalanma marjı nedeniyle, paralarının Alman Markı karşısında değerinin düşmesini engellemek isteyen AT devletleri üzerinde, faiz oranlarını yükseltmek yönünde baskı oluşturmuş; ekonomik durgunluğun yaşandığı

¹¹⁰ "European Monetary Policy", www.geocities.com/europa.eu/comm/article/euro/economics (24 Aralık 2007).

¹¹¹ Töre, a.g.e., s.124.

¹¹² Balam, a.g.e., ss.23-24.

bir dönemde yatırımların daha da yavaşlamasına neden olacak bu baskı kaldırılamamış ve sistem sekteye uğramıştır.¹¹³

Dalgalama marjlarının genişletilmesi, daha önce çok sınırlı olan devalüasyonların sayısını ve oranını artırmış, bunların ticarete haksız rekabete neden olduğunu öne süren devletler de karşı önlem alacaklarını söyleyince, Topluluk içi serbest ticaretin dayandığı temel unsurlardan biri olan “döviz kuru istikrarı” ciddi bir şekilde tehlikeye düşmüştür.¹¹⁴

1.2.4. AB Parasal Entegrasyonu Genişleme Süreci

Avrupa Birliği Roma antlaşması ile kuruluşunun ardından, 1990’lı yıllara kadar farklı dönemlerde farklı genişleme süreçleri yaşamıştır. Bu bölümde incelenen parasal entegrasyon girişimleri bağlamında genişleme süreçlerinin ilişkisinin incelenmesinde fayda bulunmaktadır. 1960’lı yıllardan 1990’lı yıllara kadar kurumsallaşma süreci ve ortak politikalar alanında bazı girişimlerde bulunan AB bu dönemlerde, yukarıdaki bölümlerde de değinildiği ölçüde, parasal birlik konusunda önemli girişimlerde bulunmasına rağmen kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Parasal entegrasyon konusunda fonksiyonel ve kurumsal ilerleme için 1990’lı yılları beklemek gerecektir.

Üye devletler arasındaki gümrük birliği, Roma antlaşmasında öngörülen tarihten bir buçuk yıl önce, 1 Temmuz 1968’de gerçekleşmiş, ulaştırma ve enerji alanlarındaki gecikmelere rağmen AET, “geçiş dönemi” adı verilen ilk uygulama devresinin sonunda 31 Aralık 1969 tarihinde Antlaşma ile saptanan hedeflerin çoğuna ulaşmayı başarmıştır.¹¹⁵

Ancak, kurucu ülkeler Avrupa kıtası üzerindeki bu tür bir ulusüstü oluşumun dışı açık ve dinamik bir yapı arz ederek dünya çapında bir oluşum haline gelebileceği

¹¹³ Alan Milward, “Bütünleşmenin Baharları”, **Avrupa Sorunu**, (der Peter Gowan ve Perry Anderson), Aykırı Yay, 2005, ss.11-21.

¹¹⁴ Milward, a.g.e., ss.12-22.

¹¹⁵ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT, Yayın no: 2545- ÖİK:561, 2000, s.117.

düşüncesinden hareketle, üye sayısını arttırma ve gelen üyelik taleplerine cevap verme yoluna gitmişlerdir. Diğer taraftan, Toplulukların kendi ayakları üzerinde durabildiğini ve bölgede önemli bir ekonomik ve siyasi güç halini almaya başladığını fark eden bölge ülkeleri topluluklara üye olma niyetlerini adaylık başvuruları ile göstermişlerdir.

Bu bağlamda, 1969 yılında La Haye’de yapılan zirve’de, Topluluklara katılma talebinde bulunan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile konuya ilişkin müzakerelerinin başlatılması kabul edilmiştir. İki yıl süren müzakerelerden sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka tam üye olarak, 22 Ocak 1972 tarihinde topluluğa katılmışlardır. Norveç’in katılma antlaşması ise, adı geçen ülkede yapılan bir referandum ile reddedilmiştir.

1981 yılında Yunanistan’ın da topluluğa katılmasıyla üye sayısı 10’a çıkmıştır. 1.1.1986 tarihinde İspanya ve Portekiz’in katılmasıyla Topluluğun üye sayısı 12’ye yükselmiştir. Ardından üyelik için başvuruda bulunan ülkelerin sayısında da artış gözlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin de içinde bulunduğu 18 ülke AB’ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1 Ocak 1995 tarihi itibariyle, daha önce Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) üyesi olan Avusturya, Finlandiya ve İsveç AB’ye tam üye olmuşlardır.¹¹⁶ 1998 yılında 11 üye 3 aşamaya girmeyi kabul etmiş gerekli yeterlilikleri sağladıkları için parasal birliğe geçmişlerdir. 2004 yılında bünyesine 10 üye daha katan Avrupa Birliği, 2007 yılı başında Bulgaristan ve Romanya’nın da birliğe katılmasıyla bugüne kadar ilk defa uzun süreli ve 27 ülkeden oluşan bu yapıyı oluşturmuşlardır. Süreci 1990 yıllarına kadar ekonomik anlamda çok mesafe kat etmemiş olarak algılansa da ekonomik ve politik anlamda temelleri 1990 yıllarına kadar atılmış olduğunu son yıllarda görmekteyiz.

1.2.4.1. Delors Raporu

Hannover Zirve’ sinde, AT’na üye ülkelerin merkez bankası ile uzmanlardan oluşan ve Konsey başkanı Jack Delors’un başkanlığını yapacağı geçici bir komitenin

¹¹⁶ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, a.g.e., s.117.

kurulması kararlaştırılmıştır. 1989 yılının Nisan ayında komite tarafından hazırlanan raporda somut adımların atılması kararlaştırılmıştır. Parasal Birliğin amacının detaylıca anlatıldığı raporda Werner raporu daha geniş açılardan ele alınmıştır.

Raporda, döviz kurlarının geri dönülmez bir şekilde sabitlenmesinin gerekliliği üzerinde durulmuş ve ortak para politikasını yönlendirmek amacıyla bir kurumsal yapının kurulması gerekliliğine vurgulanmıştır. Bu oluşturulacak kurumsal yapının adının “Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS - ESCB)” olmasına karar verilmiştir.

Tablo 6. Delors Raporunda Yer Alan Ekonomik Ve Parasal Birliğe Geçiş Aşamalarında Alınması Öngörülen Önlemler

I. Aşama	Ekonomik Alanda:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fiziki, teknik ve mali engellerin tümüyle kaldırılması (ortak pazarın oluşturulması) ve Topluluk rekabet politikasının güçlendirilmesi ➤ Bölgesel kalkınmanın ve ekonomik dengesizliklerin düzeltilmesinin hızlandırılması ➤ Para ve ekonomi politikalarının koordinasyonunun güçlendirilmesi
	Parasal Alanda:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tek sermaye piyasasının oluşturulması ➤ Bütün üye ülkelerin DKM'ye katılması ➤ ECU'nün kullanımına ilişkin engellerin kaldırılması
II. Aşama	Ekonomik Alanda:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ortak pazar ve rekabet konularında kaydedilen gelişmelerin değerlendirilerek geliştirilmesi ➤ Ülke ekonomilerinin uyumunun değerlendirilmesi ➤ Yapısal ve bölgesel politikaların uyumunun değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi
	Parasal Alanda:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ AMB'nin kurulması ➤ DKM içindeki bantların daraltılması
III. Aşama	Ekonomik Alanda:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Makro ekonomi ve bütçe konularında kararların bağlayıcı olması (İstikrar ve Büyüme Paktının yürürlüğe girmesi) ➤ Yapısal ve bölgesel politikaların daha da güçlendirilmesi
	Parasal Alanda:	<ul style="list-style-type: none"> ➤ AMBS'nin başlaması ve tek para politikasına geçişin sağlanması ➤ Kurların geri dönülemez biçimde sabitlenmesi ve tek paranın dolaşıma çıkarılması

Kaynak: TC. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik Hakkındaki Delors Komitesi Raporu'nun Özet Çevirisi, Mayıs 1989

Rapor üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde parasal birliğin amacı ve süreçte kaydedilen gelişmeler ele alınmıştır. İkinci bölümde, ekonomik ve parasal birliğe geçişin son aşamasının tek paraya geçiş olduğu ve bunun tek bir para politikası

uygulanarak olabileceği vurgulanmıştır. AMBS'nin kurulmasının gerekliliği, amaçları, fonksiyonları ve kullanabileceği politika araçları tanımlanmıştır.

Son bölümde ise, ekonomik ve parasal birliğe geçişin tek bir süreç olarak değerlendirilmesi gerektiği ancak üç aşamada geçilebileceği belirtilmiştir. Bu bölümde aşamaların neler olduğu detaylı bir şekilde anlatılarak, ekonomik ve parasal alanlarda alınması gereken önlemler ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur.

Delors Raporu, 1989 yılı Haziran ayı içerisinde Madrid Zirve'sine onaylanmış, raporda bahsedilen önlemler Aralık ayı içerisinde gerçekleştirilen Hükümetler Arası görüşmelerde bazı değişiklikler ile Maastricht'te imzalanan AB Antlaşması içinde yer almıştır.

1.2.4.2. 1990'lı Yıllardan İtibaren Avrupa Parasal Entegrasyonu

1990'lı yıllardan itibaren Avrupa Birliği oluşumu ekonomik bütünleşme yanında siyasal birlik sürecine ilişkinde yeni bir niyet belirlemiştir. Siyasal bütünleşme sürecine yönelik yoğun politikalar ve somut adımların 1990'lı yıllarla birlikte hız kazanmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır. İlk etken: soğuk savaş sonrasında, Avrupa'nın doğu sınırındaki tehdidin ortadan kalkmış olmasıdır.¹¹⁷

Komünist tehdidin ortadan kalkmasıyla birlikte, Eski doğu bloğu ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları sonucu Avrupa'ya yönelmeleri de siyasal bütünleşme sürecine en azından psikolojik olarak olumlu etkide bulunmuştur.

İkinci faktör ise, uluslararası siyasetle ilgili olarak ele alınmalıdır. Belirtildiği üzere 1945 sonrasında tarihsel başat rolünü yitiren kıta Avrupa'sı, uluslararası sistemin belirleyicisi olma niteliğini yeniden kazanmak amacıyla, AB projesini Maastricht antlaşmasıyla yeniden tanımlama gereğini hissetmiştir.¹¹⁸

¹¹⁷Aykut Çelebi,, **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları., 2002, ss.25-39.

¹¹⁸Cengiz Aktar, **Avrupa Okumaları**, İstanbul: Kanat Yay, 2003, s.67.

Bu durum ABD'ye karşı bir güç dengesi yaratma isteğiyle tanımlanabileceği gibi, uluslararası sistemde başlı başına bir güç olma amacını da içermektedir. Siyasal birliğe verilen süreçte, alınan kararlar ve uygulanan politikalar yanında AB yapısı, değerleri ve amaçları üzerindeki hemen her alanda yapılan tartışmalar olası siyasal bütünleşme formlarına yön verme niteliğindedir.¹¹⁹

Tüm bu tartışmalar bağlamında Avrupa Birliği Maastricht antlaşmasıyla birlikte yeni bir sürece girmiştir. Avrupa Birliği, küreselleşen ekonomi ortamında Avrupa ürünlerinin dünya pazarında rekabet edebilmesi için, üye ülkelerin geleneksel sistemlerinde ekonomik, kurumsal ve politik dönüşümler sağlamaya çalışmaktadır. Ancak böyle bir dönüşümü gerçekleştirebilmek için güçlü bir ekonomik, siyasal ve kültürel altyapı oluşturmaya duyduğu ihtiyaç sonucunda Maastricht antlaşması ortaya çıkmıştır.

AB bir serbest ticaret alanı olmanın ötesinde bir ulusüstü bir organizasyon hatta yeni bir devletsel alan olma çabası vermektedir; çünkü farklı kültürlerin ekonomik olarak bütünleşebilmesi ve ekonomik düzene uyum sağlayabilmesi için öncelikle birlik duygusunu benimseyen, Avrupalılık kimliğini içselleştiren insan bilincine ihtiyaç vardır. Diğer bir deyişle, seksenli yıllardan itibaren, birlik politikalarında kültürel ve toplumsal kaynaşmaya verilen önemin de artmasının nedeni, yine ekonomiye dayanmaktadır.¹²⁰

Maastricht antlaşması ya da genel anlamda 1990'lı yıllardan itibaren AB, ekonomik ve siyasal alanda bütünleşme çabasını arttırmıştır. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, AB Marşı, AB Vatandaşlığı, AB Bayrağı ve AB Tek Para Birimi (Euro) gibi devlet formuna ilişkin semboller geliştirilmiştir. Ayrıca bu semboller, Avrupa

¹¹⁹ Anthony D. Smith, "Ulusal Kimlik ve Avrupa'nın Bütünleşme Fikri", **Avrupa Sorunu**, (der Peter Gowan ve Perry Anderson), Aykırı Yay, 2005, ss.137-148.

¹²⁰ Aktar, a.g.e., s.79.

bütünleşmesinin derinleşmesine ilişkin atılan önemli adımlardan sadece birkaç örnektir.¹²¹

1990'lı yıllardan bugüne AB'nin siyasi ve ekonomik bütünleşme yolunda attığı en önemli adımlardan biri olarak Maastricht antlaşmasının parasal entegrasyon bağlamında tartışılmasında fayda bulunmaktadır.

1.2.4.3. Maastricht Antlaşması

7 Şubat 1992'de Maastricht'te toplanan hükümetler arası konferans, yeni bir Avrupa Birliği Antlaşması'nı (Maastricht Antlaşması) imzalayarak sonuçlanmıştır. Bu antlaşmada temel amaç, Ekonomik ve Parasal Birliğin (EMU) artık resmen oluşturulması olmuştur. Maastricht Antlaşması, 1 Kasım 1993 itibariyle yürürlüğe girmiştir. EPB'nin aşamaları, bu süreçte izlenecek ekonomik ve parasal politikalar ve bunların gerektirdiği kurumsal düzenlemeler bu antlaşmada ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.¹²²

Maastricht Zirvesi öncesinde uyuşmazlık konusu olan sorunların çözümü doğrultusunda girişimler artmış, hükümetler arası konferans sürecinde daha önce üzerinde mutabakata varılamayan bazı noktalarda uzlaşmaya varılmıştır. Bu noktalar şu şekilde sıralanabilir:¹²³

- Ekonomik ve parasal birliğin ikinci aşamasına geçilmesi ile birlikte oluşturulacak Avrupa Para Enstitüsü'nün yönetim kurulunun yapısı hususunda varılan anlaşma,
- İkinci aşamada; isteyen üye ülkelerin döviz rezervlerinin bir kısmı veya tamamının idaresinin Avrupa Para Enstitüsüne devredilmesi,

¹²¹Aydilge Sarp, "AB Kültür Politikaları", <http://www.eurozine.com/article/2004-04-09-sarp-tr.html> (12 Haziran 2007).

¹²²Sarp, a.g.e., s.35.

¹²³Moussis, a.g.e., ss.15-147.

- Üçüncü aşamada; Avrupa Para Enstitüsü'nün yerini alacak olan Avrupa Merkez Bankası'nın yapısı hususunda sağlanan mutabakat,
- Üçüncü aşamaya geçen ülkelerden aşırı bütçe açığına imkân tanıyanlara uygulanacak yaptırımlar konusunda varılan anlaşma.

Avrupa Topluluğu için gerçek bir dönüm noktası olan Maastricht Antlaşması, içerdiği ve öngördüğü kurumlar ve prosedürler sebebi ile Avrupa'nın çehresini değiştirebilecek önemde bir belgedir. Bu antlaşma ile en geç, 1999'a kadar tek para sisteminin yanı sıra ortak dış politika ve iç güvenlik, savunma stratejisi ve sosyal politika alanındaki uyuma yönelik kararlarla geleceğin Birleşik Avrupa Devleti'nin çatısı kurulmuştur. Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu'nda üç sütunlu bir yapı oluşuyor.¹²⁴

Birinci sütunda Avrupa Ekonomik Topluluğu, EURATOM, AKÇT, İkinci sütunda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Üçüncü sütunda Adalet ve İçişleri konuları yer alıyor. Maastricht Antlaşması, Topluluğun hukuksal yapısını oluşturmaya başlamıştır.

Resmi adı “Avrupa Birliği Antlaşması” olan Maastricht Antlaşması, “Avrupa Ekonomik Topluluğu” adını “Avrupa Topluluğu'na” (AT) dönüştürmüştür. AT, henüz ikinci ve üçüncü sütunlar açısından hazır değildir. AT organlarının birinci sütun ile ilgili konularda tam yetkili olduğu göze çarparken, ikinci ve üçüncü sütunla ilgili işlerde AT organlarının hazırlamış olduğu zeminlerde, hükümetler arası işbirliği modeli benimsenmiştir. Yani henüz tam bir birliktelik yoktur. Maastricht Antlaşması, sosyal ve ekonomik ilerlemeyi hızlandıran ve güçlendiren üç temel ilke üzerine oturtulmuştur.¹²⁵

- Rekabet ilkesine dayanan serbest piyasa ekonomisi,
- Kamu maliyesinin sağlıklı şekilde idaresi,

¹²⁴ Töre, a.g.e., ss.138-139.

¹²⁵ Avrupa Komisyonu, **Avrupa... Sorular ve Yanıtlar**, “Euro Ne Zaman Ceplerimizde Olacak, Avrupa Komisyonu Tanıtım Kitapçığı”; Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler** ss.258-259.

➤ İkame etme (Subsidiarite) ilkesi.

Maastricht Antlaşması, ekonomik ve parasal birlik, ortak güvenlik ve dış politikası, adalet ve içişleri olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. 1993 Tek Pazarı'nın kurulmasından sonra AT'nun şu hususlar çerçevesinde programlarını birleştirmesi gerekir:¹²⁶

a. Yeni ve mevcut pek çok konuda, Topluluk yetkilerinin artırılması; sanayi politikası, haberleşme, enerji ve ulaştırma şebeke ve merkezlerinin oluşturulması, tüketicilerin korunması, sağlık, mesleki eğitim, örgün eğitim, kültür gibi konularda tedbirlerin alınması öngörülmektedir. Böylece Maastricht Antlaşması, Topluluğun yasal yetkiye sahip olmadığı halde bu sayılan alanlarda çok önceden başladığı ve yürütmekte olduğu faaliyet ve girişimlerine yasal çerçeve kazandırmış olmaktadır.

b. Karmaşık ancak etkin prosedürler,

c. 16 üye ülke arasında, gelişmişlik açısından geri olan üye ülkelerin (özellikle Yunanistan, İspanya, Portekiz, İrlanda, Slovenya, Slovakya, Kıbrıs ve Malta) yararına dayanışma mekanizmalarının oluşturulması.

Antlaşmada, üye ülkeler için sıkı bir koordinasyona dayanan ekonomi politikasının benimsenmesi ve tek para uygulamasına geçişle birlikte tek bir para politikası izlenmesi esası düzenlenmiştir.

Antlaşmanın "Ekonomik ve Parasal Politikalar" başlıklı bölümünde, EPB çerçevesinde sadece tek para uygulamasına geçiş düzenlenmiş, aynı zamanda üçüncü aşamaya geçiş ile birlikte üye ülkelerin parasal alandaki yetkilerinin, kurulması düşünülen Avrupa Merkez Bankası'na devredilmesi esası getirilmiştir. Bu da ekonomik ve parasal alandaki hükümetler arası işbirliği sürecinden uluslararası bir entegrasyona

¹²⁶ Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, ss.258-259; Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Ekonomik ve Parasal Birlik**, www.deltur.cec.tr (25 Ekim 2007).

geçiş anlamına gelmektedir. Bununla birlikte, ekonomi politikalarının idaresi, Bakanlar Konseyi tarafından alınacak bir karar ile tespit edilecek genel yönlendirmeler doğrultusunda üye ülkelerin denetimine bırakılmıştır.¹²⁷

Maastricht Antlaşmasında Kurumsal Düzenlemeler :

Ekonomik ve Parasal Birliğe üç aşamada ulaşılması hedeflenmiştir. Bu aşamalar ise Tablo.8’de detaylı bir biçimde gösterilmektedir. Buna göre;

Birinci aşama: 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamıştır. Bu aşamanın en önemli getirisi, sermaye hareketlerinde tam liberalizasyonun sağlanması ve üye ülke ekonomi ve maliye politikalarının birbirine yaklaştırılmasıdır. Bu aşama, 31 Aralık 1993 tarihinde sona ermiştir.

Tablo 7. Ekonomik Ve Parasal Birliğin Üç Aşamasında Yapılanlar

Birinci Aşama (1 Temmuz 1990 - 31 Aralık 1993)	İkinci Aşama 1 Ocak 1994 - 31 Aralık 1998	Üçüncü Aşama 1 Ocak 1999 -
<ul style="list-style-type: none">➤ Sermaye piyasalarının liberalleştirilmesi➤ Ulusal merkez bankaları arasındaki işbirliğinin artırılması➤ ECU'nun kullanımının kolaylaştırılması➤ Ükelere DKM'ya dâhil olması➤ Ekonomik bütünleşme düzeyinin artırılması	<ul style="list-style-type: none">➤ Üçüncü aşama için hazırlık çalışmaları yapılması➤ APE'nin kurulması➤ UMB'nin kamu sektörüne kredi açmasına son verilmesi➤ Para politikaları konusunda işbirliğinin artırılması➤ Ekonomik bütünleşmenin daha da geliştirilmesi➤ UMB'nin bağımsızlıklarına ilişkin alınan önlemlerin tamamlanması	<ul style="list-style-type: none">➤ Döviz kurlarının geri dönülemez şekilde sabitlenmesi➤ Euro'nun kaydı ve sonrasında nakdi olarak dolaşıma çıkması➤ Tek para politikası seçilmesi➤ DKM'nın APS'nin yerini alması➤ İstikrar ve Büyüme Pakti'nin yürürlüğe girmesi

Kaynak: Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Para Enstitüsü ,Eylül 1997.

¹²⁷ Ekonomik ve Parasal Birlik, www.deltur.cec.tr (27 Ekim 2007)

Birinci aşamada, Konsey, Topluluk içinde ekonomik koşulların birbirlerine yakınlaştırılması amacıyla, ülkelerin ekonomi politikalarını gözlem altına almıştır. Topluluk üyelerinin ekonomi politikalarının sonuçları raporlanmış ve düzenlenmesi gereken uygulamalar gözden geçirilmiştir.

İkinci Aşama: 1.1.1994 tarihinde başlayan ikinci aşamada, bir Avrupa Para Enstitüsü kurulması ve Parasal Birliğin tamamlanması ve bu kurumun Avrupa Merkez Bankasına dönüşerek özerk bir biçimde Para Birliğine girecek üye ülkelerin para politikasını yönlendirmesi öngörülmüştür. İkinci aşamadaki diğer önemli düzenlemeler şöyle sıralanabilir:¹²⁸

- Kamu sektörünün finansmanını yasaklayan yasal düzenlemeler,
- Finans sektöründe, kamu sektörü kuruluşlarına ayrıcalık tanınmamasını sağlayacak düzenlemeler,
- Üye ülkelerin kamu sektörü sorumluluklarının birlik veya bir başka ülke tarafından üstlenilmesini engelleyen düzenlemeler,
- Üye ülkelerin aşırı bütçe açıklarından korunması,
- Üye ülkelerin merkez bankalarına yasal olarak bağımsızlık statüsünün kazandırılması.

Bu aşamada temel olarak parasal birlik ve ekonomik bütünlük sağlanması için gerekli kurumsal düzenlemeler ele alınmıştır. APE bu amaçla kurulmuştur. Parasal birliğe temel şartları yerine getiren ülkeler ile 1 Ocak 1999 tarihinde geçilmesine karar verilmiştir. Şartları yerine getiremeyen ülkeler ise daha sonra katılabilecektir.

Üçüncü Aşama (1 Ocak 1999–28 Şubat 2002); Maastricht Zirvesi'nde varılan karar uyarınca, üçüncü aşamaya en erken 1 Ocak 1997'de, en geç 1 Ocak 1999'da

¹²⁸ Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, a.g.e., ss.121-123.

geçilmesi öngörülmüştür. 1996'da Avrupa Konseyi ve aynı zamanda Avrupa Para Enstitüsü tarafından hazırlanacak raporlar doğrultusunda, Maliye Bakanları, hangi ülkelerin Tek Para'ya geçiş için gerekli kriterleri yerine getirdiğini tespit edecektir.

Eğer bu kriterleri sağlayan ülke sayısı en az 7'yi bulur ise, Avrupa Konseyi nitelikli çoğunlukla, bu ülkeler için üçüncü aşamanın başlatılması hususunda karar alabilecektir. Böyle bir karar alınmadığı takdirde, en geç 1 Ocak 1999' da üçüncü aşamaya geçiş sağlanacağı karara bağlanmıştır. İki yılda bir veya gerekli şartları yerine getirmiş olan bir ülkenin talebi üzerine, Komisyon ve Avrupa Merkez Bankası durumu inceleyecektir. Ekonomik ve Parasal Birliğe yeni bir üyenin kabulü, Konsey'in nitelikli çoğunlukla alacağı karara bağlı olmuştur.

1 Temmuz 1998'den önce devlet ve hükümet başkanları nitelikli çoğunlukla ve Konseyin tavsiyesi üzerine hangi üye devletlerin tek para için gerekli koşulları yerine getirdiğini tespit edeceği belirtilmiştir. Bu durumda tek paraya geçiş için dört devlet yeterli olacağı, bu şartlar altında Konsey, Komisyonun tavsiyesi üzerine, nitelikli çoğunlukla, hangi ülkelerin istisna tutulacağını tespit edeceği kararlaştırılmıştır. Üçüncü aşamaya geçilmesi ile birlikte Avrupa Birliği'nin Ekonomi ve Maliye Bakanları'ndan oluşan Konsey (ECOFIN) tarafından, bazı tedbirler alınmıştır. Bunlar¹²⁹;

- Avrupa Para Birliği'ne katılan ülkelerin ulusal para birimleri ile Euro arasında tek bir kur olacaktır,
- Avrupa Merkez Bankası'na dönüşmesi planlanan Avrupa Para Enstitüsü para politikasını Euro'ya göre uygulayacaktır,
- Finansal ve mali piyasalar, işlemlerini Euro üzerinden yapmaya başlayacaktır,

¹²⁹ ECOFIN, **2095th Council Meeting**, 8682/98 (Presse 157): Brussels, 1998, ss. 4-15

- Döviz alım satımı, sadece Euro ile Avrupa Birliği dışındaki ülkelerin ulusal para birimleri arasında yapılacaktır,
- Avrupa Birliği'ne dâhil ülkelerin para birimleri, Euro olarak ifade edilecektir,
- Hem özel sektör, hem de kamu sektörü, muhasebe ve bilgi işlemlerini Euro üzerinden yapacaklardır,
- Avrupa Birliği'nde mal ve hizmetler Euro üzerinden fiyatlanacaktır,
- 1 Ocak 1999' da üçüncü aşamanın başlaması ile birlikte bağımsız Avrupa Merkez Bankası oluşturulmuştur.

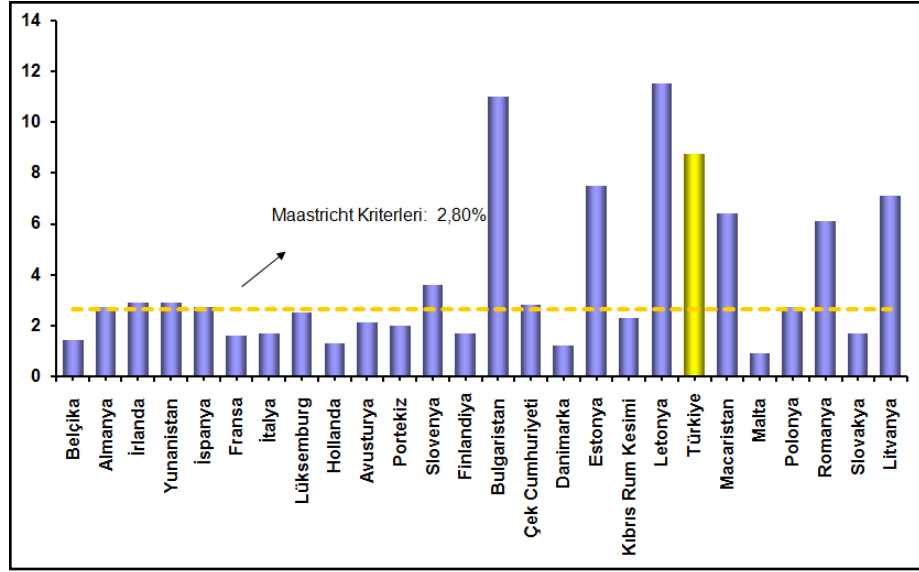
1.2.4.4. Ekonomik ve Parasal Birlik'in (EPB) Son Aşamasına Geçiş Kriterleri

EPB'nin bu son aşamasına geçiş öncesinde, üye ülke ekonomileri arasındaki farklılıkların giderilebilmesini teminen bazı makro büyüklükler açısından yaklaşma kriterleri tespit edilmiş ve bunlara uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir. Buna göre;¹³⁰

- APB bünyesinde tek para politikasının uygulanabilmesi ve bu ortak politikanın tüm ülkeler için olumlu sonuçlar verebilmesi için, ekonomik yapı ve kalkınma düzeylerinin birbirlerine en azından yakın olması gerekmektedir. Oluşabilecek farklılıklar beraberinde tek paraya geçiş sürecinde sorunları da beraberinde getirecektir. Böyle bir riskin ortadan kalkması, en azından minimize edilmesi, için üye ülkelerin enflasyon rakamlarının düşük seviyelerde seyretmesi gerekmektedir. Enflasyon oranlarının farklılaşması için rekabet dengesizliği ortaya çıkaracaktır. Toplulukta en düşük enflasyona sahip (en iyi performansı gösteren) üç ülkenin yıllık enflasyon oranlarının ortalaması ile ilgili üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.

¹³⁰ AB-Türkiye İşbirliği Derneği, <http://www.turkab.net/ab/wkmeri01html> (21 Ekim 2007).

Şekilde görüldüğü gibi, 2007 yılında üye olan Bulgaristan ve Romanya ile 2004 yılında üye olan ülkelerden Slovenya, Estonya, Letonya, Macaristan ve Litvanya gibi ülkelerin Maastricht Kriterinden oldukça farklı enflasyon oranlarına sahip oldukları görülmektedir.

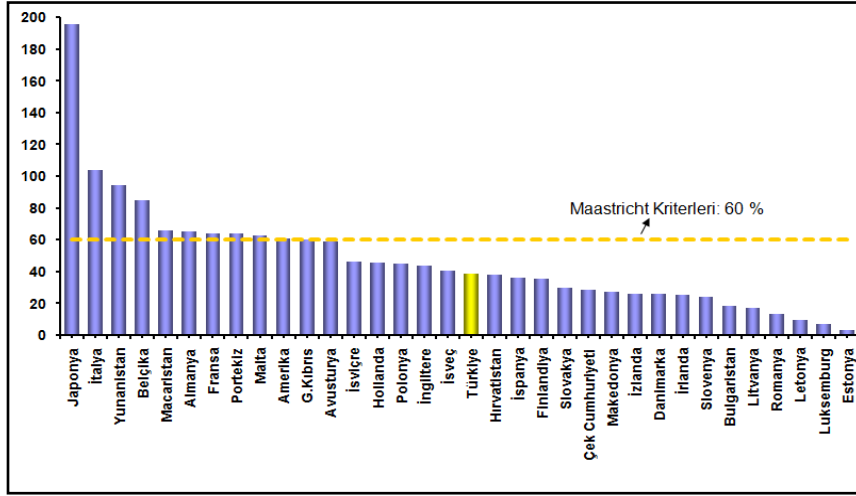

Şekil 3. AB Ülkeleri Enflasyon Oranları (% , 2008)

Kaynak: Eurostat, IMF World Economic Outlook, IMF Country Information, <http://www.imf.org/external/pubind.htm> (20 Nisan 2009); TCMB, International Financial Statistics.

➤ Üye ülke devlet borçlarının, GSYİH'sına oranı %60'ı geçmemelidir. Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi bazı ülkeler bu kriteri sağlayamamıştır. Ama buna rağmen bütünleşme süreci devam etmiş ve Maastricht Antlaşması'nda bu hüküm geçerlilik kazanmıştır. Kriterde belirtilen bu oranı sağlayamayan ülkeler daha sonraki yıllarda kontrol altında tutulacak ve gerekirse yaptırımlar ile ülke borçlarının GSYİH'ya oranında belirlenen hedef tutturulacaktır.

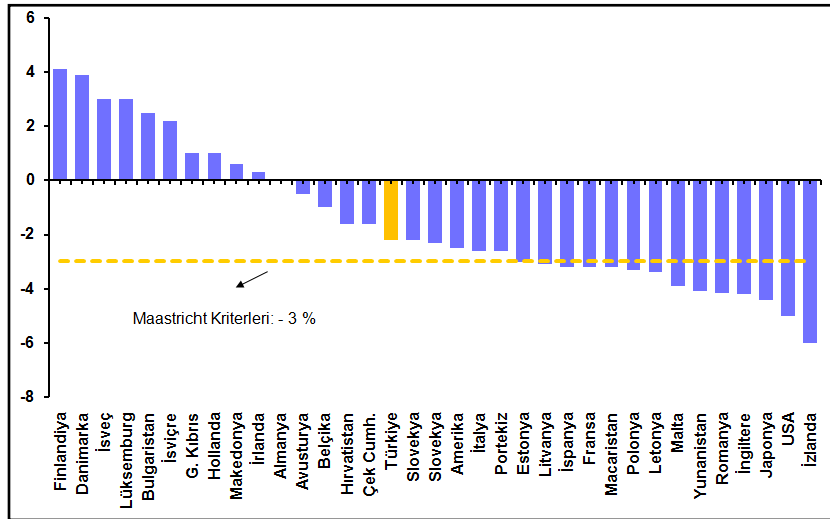
➤ Yunanistan, Macaristan ve Belçika'nın ülke borçlarının GSYİH'ya oranının %60'tan fazla olması bu kriteri sağlayamadıkları manasına gelmektedir. Ancak %60 sınırında olan ülkelerin sayısı ise az denmeyecek kadar fazladır.

Şekil 4. AB ve Diğer Dünya Ülkeleri Kamu Borçları/GSYİH (% , 2008)

Kaynak: Eurostat, IMF World Economic Outlook, IMF Country Information, <http://www.imf.org/external/pubind.htm> (20 Nisan 2009)

- Üye ülke bütçe açığının, GSYİH'sına oranı %3'ü geçmemelidir. Aşağıda grafikte görüldüğü gibi 2004 yılında üye olan Macaristan hariç tüm üye ülkeler bu kritere uyum sağlamış görünmektedir.

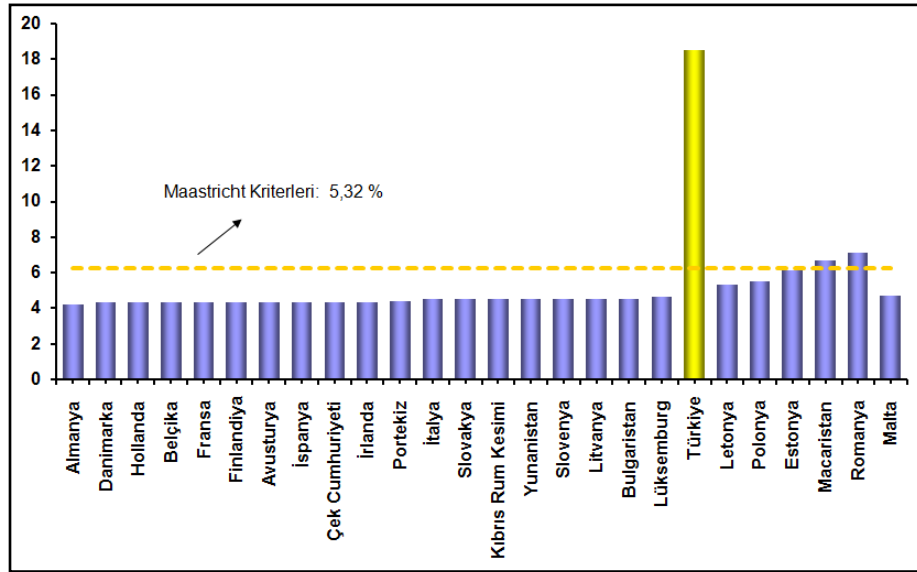
Şekil 5. AB ve Diğer Dünya Ülkeleri Bütçe Açığı/ GSYİH (% , 2008)

Kaynak: Eurostat, IMF World Economic Outlook, IMF Country Information. <http://www.imf.org/external/pubind.htm> (20 Nisan 2009)

➤ Herhangi bir üye ülkede uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibariyle, fiyat istikrarı alanında en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşamayacaktır. Bu kriterin sağlanması, faiz oranlarının reel kurlar üzerinde baskı yaratarak, tek para uygulamasını tehlikeye atmasını önlemektir. Parasal istikrardan ayrı olarak döviz kurlarında da istikrar sağlanmış olunacaktır.

➤ Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı gibi, Macaristan ve Romanya faiz oranları kriterin biraz üzerindedir. Ancak Türkiye kadar yüksek değildir.

➤ Son 2 yıl itibariyle üye ülke parasının diğer bir üye ülke parası karşısında devalüe edilmemiş olması; Döviz Kuru Mekanizmasına (DKM) üye ülke paralarına karşı %2,25 dalgalanma marjı ile bağlı olması gerekir.

Şekil 6. AB Ülkeleri Uzun Vadeli Faiz Oranları (% , 2008)

Kaynak: Eurostat, IMF World Economic Outlook, IMF Country Information, <http://www.imf.org/external/pubind.htm> (20 Nisan 2009)

EPB'nin 2. aşamasında, parasal birliğe hazırlık çerçevesinde ulusal merkez bankalarının bağımsızlığı için gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca parasal

birlikten sonra da bütçe kriterine uyumu sağlayacak olan ve “İstikrar Paketi” olarak isimlendirilen bir uyarı sistemi ve yaptırım süreci de öngörülmüştür. Maastricht Antlaşması’nda, üyelerin %3’lük bütçe kriterini aşmaları durumunda, söz konusu kritere uyum sağlayıncaya kadar bir uyarı sistemi ve yaptırım süreci öngörülmüştür. Belirtilen %3’lük kritere uyulmaması halinde, AT Komisyonu’nun hazırlayacağı bir raporla birlikte AT Konseyi, üye devlete şu yaptırımları uygulayabilecektir:¹³¹

- Üye devletin yeni tahvil ya da borç senedi çıkarmadan önce ekonomi politikasındaki olumsuzluklar hakkında ek bilgiler yayınlanması,
- Avrupa Yatırım Bankası kredilerinin kullandırılmaması,
- Topluluk nezdinde faizsiz bir hesaba para yatırılması,
- Para cezası.

Bu yaptırımların uygulanması ihtiyarîdir. İstikrar Paketi’nin temel amacı Maastricht Antlaşmasında belirtilen bütçe kriterinin, parasal birlik öncesinde ve sonrasında hatta ekonomik durgunluk dönemlerinde bile gerçekleştirilmesidir. Buna göre, parasal birliğe dâhil olan üyelerin bütçe açıkları, yılda bir kez veya yılın ilk ayında olmak üzere gözden geçirilecek, bütçe kriterini tutturamayan ülkelere bu açıklarını azaltacak önlemleri alması için 4 ay kadar süre tanınacaktır. Bu süre sonunda bütçe kriteri hala tutturulamamış ise üye ülke tarafından;¹³²

GSYİH’nın %0,2’si oranında sabit bir miktar ile Bütçe kriterini aşan her %1’lik oran için GSYİH’nın %0,1’i oranında bir tutar, AT bünyesindeki faizsiz bir hesaba aktarılacaktır. Hesaplanan bu miktara, GSYİH’nın %0,5’i oranında bir üst limit de getirilmiştir. Alınan önlemlere rağmen bütçe kriterinden sapma durumu ikinci yıl

¹³¹ AB-Türkiye İşbirliği Derneği, <http://www.turkab.net/ab/wkmeri01html> (27 Ekim 2007)

¹³² Avrupa Komisyonu, *Avrupa... Sorular ve Yanıtlar*, “Euro Ne Zaman Ceplerimizde Olacak, Avrupa Komisyonu Tanıtım Kitapçığı.; Canbolat, *Uluslarüstü Sistem ve Avrupa Birliği: Bir Dönüşümün Analizi*, ss.258-259.

boyunca devam ederse bu durumdaki üye devletlerce yatırılan tutar, para cezasına dönüştürülür ve bir daha geri talep edilemez.

1.2.4.5. Tek Para (Euro)'ya Geçiş Süreci

Para birliğinin oluşturulması ile birlikte AB bünyesinde tek bir para birimi geçerli olmuş ve üye ülke paralarının yerini almıştır. Bu durumda üye ülkelerin para ve kambiyo politikalarının tek merkezden belirlenmesi de kaçınılmaz olmuştur. 15 Kasım 1995 tarihinde gerçekleştirilen Madrid Zirvesi sonucunda, Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına 1.1.1999 yılı itibarıyla geçilmiş ve bu tarihten itibaren Para birliğine katılan üye ülkelerde ulusal paraların yerine geçecek olan Tek Para biriminin “EURO” olarak adlandırılması kararlaştırılmıştır.¹³³

31 Mayıs 1995 tarihinde; Komisyon, tek para uygulamasına geçiş ile ilgili Yeşil Belge'yi kabul etmiştir.

Birlik Antlaşması'nın 109L maddesinin 4. bendinde EPB'nin 3. aşamasına geçiş sonrasında, hızla Tek Para uygulamasına geçilmesi gereği vurgulanmış, ancak uygulamaya geçilirken nasıl bir yol izleneceği vurgulanmamıştır.

Buna bağlı olarak uygulanacak Tek Paranın, en istikrarlı ulusal para kadar güçlü ve istikrarlı olabilmesi için, Birlik Antlaşması'nda ortaya konulan politika yaklaşmasının öncelikli olarak sağlanması gerekmektedir.

Yeşil Belge'de, tüm üye ülkelerin, belirlenen tarih çerçevesinde, yeterli yaklaşma derecesine ulaşamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, Antlaşma kapsamında değişik entegrasyon aşamaları tespit edilmiştir. Bu durumda, EPB'ne katılan ve katılmayan ülkeler arasındaki ilişkilere açıklık kazandırılması ve geçiş döneminde tek

¹³³ Moussis, a.g.e. s.11.

pazar ve kur istikrarının korunmasına yönelik tedbirlerin araştırılması gerekmiştir. Yeşil Belge'de bu çerçevede üç hedef belirlenmiştir:¹³⁴

- Teknik ve hukuki belirsizliğin azaltılması,
- Yapılması gereken çalışmalara ilişkin olarak ekonomik birimlerin harekete geçirilmesi ve yardım sağlanması,
- Kamuoyu desteğinin güçlendirilmesi

1.2.4.6. Amsterdam Zirvesi

16–17 Haziran 1997 tarihli Amsterdam Zirvesinde, Dublin Zirvesi sonuçları doğrultusunda, 1.1.1999 tarihi itibarıyla, tek para birimi uygulamasına geçiş teyit edilmiş ve EPB'nin iyi işleyişini kolaylaştırmaya yönelik metinler kabul edilmiştir. Zirvede; Tek para biriminin hukuki statüsünü ve üçüncü ülke para birimleri karşısında döviz kuru mekanizmasının işleyişini belirleyen metinler benimsenmiş ve yakınlaşma kriterlerinden sapma gösteren ülkeler açısından ağır yaptırımlar içeren bütçe istikrar paketine işlerlik kazandırılması yönünde nihai bir karar alınmıştır¹³⁵. Bu çerçevede;

- Avrupa Konseyi, İstikrar ve Büyüme Paketi'nin uygulamaya konulmasında üye ülkeler, Komisyon ve Konseye düşen yükümlülükleri sıralayan mahiyette bir karar yanında, büyüme ve istihdama ilişkin ayrı bir kararı da benimsemiştir. İstikrar Paketi kapsamında yer alan ve en kısa sürede Konsey tarafından kabul edilmesi gereği vurgulanan iki yönetmelik çerçevesinde, EPB kapsamında bütçe disiplininin sağlanması hedeflenmektedir. Bu yönetmeliklerde ayrıca EURO alanına dâhil olmayacak üye ülkelerin yükümlülüklerine de yer verilmektedir.

¹³⁴ Nevzat Güran, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği**, 2.b., İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2002, ss.77-78.

¹³⁵ Güran, a.g.e., ss.77-78; Pınar Özbay, **Avrupa Birliği ve Euro**, Ankara: TCMB, Araştırma Genel Müdürlüğü, 1997, ss.32-34.

- 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla uygulamaya konulan yeni döviz kuru mekanizmasının prensipleri ve temel unsurları Zirve Sonuç belgesinin II sayılı ekinde yer alan karar ile tespit edilmiştir. Ayrıca, söz konusu karar ve $\pm\%15$ 'lik dalgalanma marjı Merkez Bankaları Başkanları tarafından da kabul edilmiştir.
- Konsey ve Komisyona, EPB'nin üçüncü aşamasında ekonomik koordinasyonu geliştirme olanaklarını inceleme çağrısında bulunulmuş ve bu çerçevede, Konsey tarafından hazırlanacak bir raporun Lüksemburg Zirvesi'ne sunulması öngörülmüştür.
- İstikrarlı bir makroekonomik ortama, tek pazarın tamamlanmasına, istihdam alanında aktif politikalara ve işgücü piyasasının modernizasyonuna dayanacak şekilde istihdam yaratılması amacıyla, pozitif ve tutarlı bir yaklaşım benimsenmesi gereği vurgulanmıştır.
- AB genelinde rekabetin ve ekonomik büyüme ve istihdamın desteklenmesini hedefleyen global bir stratejinin temel unsurunu oluşturan tek pazarın, iyi işleyişine verilen önem bir kez daha vurgulanmış ve bu kapsamda Komisyon tarafından hazırlanan Tek Pazar İçin Eylem Planı çerçevesindeki hedefler kabul edilmiştir.

Amsterdam Zirvesi'nde alınan kararlar çerçevesinde, EPB'nin uygulamaya konulmasına yönelik teknik çalışmaların önemli bir bölümü tamamlanmıştır.

1.2.4.7. Lüksemburg Zirvesi

AB'nin 21. Yüzyılın başındaki en büyük atılımı olarak değerlendirilebilecek olan Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş ile ilgili olarak kaydedilen gelişmeler, 12–13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde de ele alınmıştır. Bu kapsamda, Euro'nun yasal statüsünün oluşturulmasına ilişkin mevzuatın hazırlanışında ulaşılan

nokta ve EURO'ya ilişkin işaretlerin 1.1.2002 tarihinden itibaren kabul edilmesi gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Söz konusu zirvede alınan kararlar çerçevesinde;¹³⁶

- EURO'ya ilişkin dönüşüm oranlarının tanımlanması için kullanılacak ikili değişim oranları; EURO'ya başlangıç aşamasından itibaren katılacak ülkelere 3.5.1998 tarihinde bildirilecektir.
- EPB'nin 3. aşamasının yürürlüğe konulabilmesini teminen, uygulamaya ilişkin son hazırlıkların Mayıs 1998 tarihinden önce tamamlanabilmesi için gerekli çalışmalar hızlandırılacaktır.
- EPB'nin 3. aşamasına ilişkin olarak sisteme katılacak ülkeler arasındaki ekonomik koordinasyonun güçlendirilmesine yönelik yöntem ve ilkeleri belirleyen rapor hazırlanmıştır.
- ECOFIN (AB Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi - Economic and Financial Affairs Council) Konseyi üye ülkelerin ekonomik politikalarının koordinasyonunda yönlendirici rol üstlenmiştir. ECOFIN'in bu rolü ve alacağı kararlar Topluluk içindeki birlikteliği ve uyumu sağlayacaktır.
- EURO sistemine katılacak üye ülke bakanları tek para biriminin uygulanmasına ilişkin olarak paylaşılan sorumluluklar ile ilgili olarak karşılaşılan sorunların çözümlenebilmesi amacıyla aralarında gayri resmi olarak toplanabileceklerdir. Ayrıca Komisyon, bahse konu ülkeleri Avrupa Merkez Bankası ile ilgili olarak toplantıya çağırabilecektir. Ortak çıkarların söz konusu olduğu durumlarda ise üye ülke Bakanlarının tamamı bir araya geleceklerdir.
- ECOFIN Konseyi alacağı her kararda kurucu antlaşmalar ile belirlenmiş olan prosedüre bağlı kalacaktır. Kur politikalarına ilişkin tasarrufların uygulanmasında ve özellikle bir ya da birden çok AB dışı yabancı paranın kur

¹³⁶ Cenk Ünlü, "Beşinci Yılda Avrupa Para Birliğinin Değerlendirilmesi", www.tcmb.gov.tr/arsiv/yazi/pdf (21 Mart 2007).

ayarlamalarına ilişkin formülasyonlarda kurucu antlaşmalarda belirtilen prensiplere bağlı kalınacaktır.

➤ Uluslararası düzeyde Topluluğun temsil edilmesi gerektiğinde kurucu antlaşmalarda öngörüldüğü şekilde Konsey ve Avrupa Merkez Bankası görev üstlenecektir. Ayrıca gerekli görülen hallerde Komisyon da dış temsile katılacaktır. Özerkliklerine hanel gelmeksizin, Konsey ve Avrupa Merkez Bankası arasında kurulacak diyalog, Ekonomik ve Parasal Birliğin düzgün işleyişi için büyük önem arz etmektedir.

1.2.4.8. ECOFIN Zirvesi -EURO'ya Geçiş

AB devlet başkanlarının 2-3 Mayıs 1998 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirdikleri zirvede ekonomik ve parasal birliğin son aşaması ve tek para birimi uygulamasına 11 üye ülkenin katılımı ile 1.1.1999 tarihi itibarıyla geçilmesine karar verilmiştir. En geç 1.7.2002 tarihine kadar sürecek geçiş dönemi müddetince mevcut ulusal paralar ödemelere aracılık etme vasfı ile var olmaya devam etmesi kararlaştırılmıştır.¹³⁷

Ulusal paralar ile EURO arasındaki dönüşüm kurları, 1.1.1999 tarihinden itibaren geri dönülmez bir şekilde sabitleştirilmiştir. Tek paraya geçiş için öngörülen geçiş süresinin sonunda sisteme katılan ülkelerde, bu sürenin bitiminden itibaren 6 ay içerisinde (en geç 1.7.2002 tarihinde) ulusal paraların yerini tamamıyla EURO almıştır. EURO 100 Cent'ten oluşacak ve 1ECU=1EURO şeklinde ECU'nün yerini almıştır. EURO değişim oranı üzerinden tüm katılımcı üye paralarına dönüştürülmüştür. Ayrıca, Avrupa Merkez Bankası ve katılımcı ülke merkez bankalarının hesap birimi EURO olmuştur.¹³⁸

¹³⁷cc Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (EPB) ve EURO", www.geocities.com (22 Mart 2007).

¹³⁸ Özlem Arslan, **Avrupa Birliğini Oluşturan Ülkelerde Merkez Bankası Bağımsızlığı, Enflasyon, ve Diğer Makro Ekonomik Büyüklükler Arasındaki İlişkiler**, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Eylül 2003, s.123.

Avrupa merkez bankası ve üye ülke merkez bankaları EURO banknot ve madeni paraları piyasaya sürecek ve bu paralar tüm üye ülkelerde ödeme aracı olarak kullanılabilir.

1.2.5. Avrupa Para Birliğinin Optimum Para Sahası Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Para birliğine katılmanın faydaları olduğu gibi belli bir maliyeti de bulunmaktadır. Birliğe katılma ile birlikte döviz rezervlerinde tasarruf sağlanır. Çünkü birliğe katılan ülkelerin rezervleri ortak bir fonda toplanır. Böylece her üyenin tek başına ihtiyaç duyacağı rezervden daha az rezerve ihtiyaç doğar. Üyelerinden birinin dış dengesizlikle karşılaşması durumunda ortak rezerv bu açığı kapatmak için kullanılır. Bu işlem sonucunda diğer birlik üyeleri dış açık ile karşılaşan ülkeye borç vermiş sayılır. Böylece, tek tek ülkelerin karşılayacaklarından daha fazla miktarda dış açık finanse edilebilir.

Parasal Birlik döviz kuru birliği içinde belirsizliği ortadan kaldırır. Sermaye hareketlerinde mobilizasyonu sağlar, mali birleşmenin gerçekleştirilmesine imkân tanır. Finansal entegrasyon, piyasanın etken büyüklüğünü artırarak, finansal aracılık maliyetlerinin ve tasarrufların yatırımlara dönüşüm maliyetlerinin azalmasına neden olacaktır. Finansal entegrasyonun yarattığı büyük piyasa, borç alanlara ve verenlere geniş imkânlar sunduğundan piyasaların derinleşmesi ölçek ekonomileri yoluyla kaynak dağılımında etkinliği artıracaktır¹³⁹.

Ayrıca, döviz kurlarına ilişkin belirsizlik, mal ve hizmet ticaretini olumsuz bir şekilde etkiler. Hedging, diğer bir deyişle vadeli döviz kuru ile yapılacak ödemeler bile, bu belirsizliği ortadan kaldıramaz niteliktedir ve bu işlemler firmalara ciddi maliyetler yüklemektedir. Para birliğinde tek bir para biriminin uygulamaya konulmasıyla kambiyo işlemlerine gerek kalmaz. Böylece, önemli bir kaynak tasarrufu sağlanarak, döviz işlemleriyle ilgili kişi ve kurumların zaman ve emeğinden tasarruf edilmiş olur. Ayrıca

¹³⁹ Ertürk, a.g.e., ss.44-47.

spekölasyonun döviz kurları üzerinde kaynak dağılımını bozucu etkileri parasal birlik sayesinde azaltılabilecektir.

Para birliğinde tek bir paranın kabul edilmesi ile birlik üyelerinin döviz kurlarında meydana gelen değişmeleri izlemek zorunluluğu ortadan kalkar. Ayrıca birlik dışından birliğe gelecek turistler döviz değiştirme külfet ve maliyetinden kurtulur. Birlik içinde tek bir para birimi olacağı için, paranın mal ve hizmet değişimlerinde önemli bir fonksiyonu olan enformasyon maliyeti azalır.

Tek bir biriminin geçerli olması, paranın değişim aracı, hesap birimi ve tasarruf aracı olma fonksiyonlarının daha sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesine yol açarak bütün bu işlemlerden tasarruf sağlar. Birlik içinde izlenecek ortak para politikası sonucunda para biriminin istikrarı daha kolay sağlanır. Para istikrarı paraya likidite özelliğini verir ve paranın işlevlerini daha iyi yerine getirmesi sağlanır, nispi fiyatların saydamlığı artar. Bu durum piyasalarda şeffaflığın ve rekabetin artması için daha uygun bir ortam sağlar.

Güven ortamı ve belirsizliğin azaltılması ve fiyat istikrarının sağlanması, kamu borçlanmasında risk primini düşürecek ve faizleri aşağı çekerek yatırım ve üretim kararları üzerinde olumlu etkiler yaratabilecektir. Bu ise ekonomik istikrar ve istikrarlı büyümeyi teşvik edecektir. Ayrıca, parasal birliğin, sıcak paranın ve risklerin küresel dünyasında korunaklı, istikrarlı bir liman olduğunu düşünenlerin sayısı da az değildir¹⁴⁰.

Para birliğine katılmanın yukarıda belirtilen faydalarına karşılık, belirli bir maliyeti de bulunmaktadır. Bu maliyet birlik içinde sabit döviz kuru sisteminin uygulanması nedeniyle ortaya çıkar. Ülke para birliğine katılmakla bağımsız bir döviz kuru politikası izleyemez. Her ülke, iç denge kadar dış dengeyi sağlamak zorundadır. Bağımsız bir ülke, para, kredi, maliye ve döviz kuru politikaları ile istenilen üretim ve

¹⁴⁰ Taner Berksoy, **Küreselleşmenin Ulusal İktisat Politikaları Üzerindeki Etkisi**, Konferans, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Konferans Salonu, 21 Ekim 2004.

istihdam seviyesine göre dış dengeyi ayarlayabilir. Para birliğine katılan ülke, giderek para, kredi, faiz politikalarındaki bağımsızlığını kaybeder¹⁴¹.

Birlik içinde ortaklaşa kabul edilen para politikası ve para artış hızı ülke için “en uygun” (optimal) olmayabilir. Dolayısıyla birlik içinde bazı üyelerin istemedikleri halde yüksek bir enflasyon hızına veya tersine işsizlik oranına katlanmaları gerekebilir. Böylece en uygun kaynak kullanımı gerçekleşmez ve reel kayıplar ortaya çıkabilir.

Birliğin tamamı için uygun politikalar, mutlaka her üye ülke içinde en iyi olacak demek değildir. Birliğe dâhil olan ülke, bağımsız para politikası uygulayamayacağına göre birlik için belirlenen para arzı artış hızı, henüz tam istihdama ulaşmamış, üye için kaynakların tam kullanılmaması sonucunu doğurabilir.

Parasal birliğe üye ülkelerin optimum enflasyon/işsizlik değiş tokuş oranlarının birbirinden farklı olması da ortak para politikası uygulama anlamında sorunlara yol açabilecektir (Phillips Eğrisi). Bu durum, parasal birlikte, üye ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklarının azaltılmasının bir maliyeti olacağı anlamına gelir. Ortak para politikası ile daha düşük enflasyon düzeylerine geçilmesi bazı üye ülkeler açısından, katlanılması gereken daha fazla istihdam azalışı anlamına gelebilecektir.

Para birliğine katılmakla esnek döviz kuru politikası uygulamasından vazgeçilir. Eğer birliğe katılan ülke kapalı ülke niteliğinde ise bağımsız olarak izleyeceği bir politikadan mahrum kalarak kendisi için daha uygun olan bu politikayı uygulayamaz. Çünkü bir ülkede marjinal ithal eğilimi ne kadar büyükse, gelir çarpanı o kadar küçüktür. Çarpan, iç harcamalardaki otonom bir artışa veya ihracat artışına uygulandığı zaman geçerliliğini korur.

Gelişmekte olan ülkelerin döviz kurlarına müdahale etmeleri, gelişmiş ülkelere kıyasla daha etkili olmaktadır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin müdahale miktarları Pazar büyüklüklerini düşününce yeterince etkili olabilecek düzeydedir. Tablo 6.

¹⁴¹ Ali M. El-Agraa, **The Economics of the European Community**, 4. Baskı, Harvester Wheatsheaf.,1994, ss.26 – 28

gelişmekte olan 6 ülkenin (5 geçiş sürecinde, 1 aday ülke) 1992 ve 2006 yılları arasındaki döviz kuru mekanizmalarını göstermektedir¹⁴².

Tablo 8. Gelişmekte Olan Ülkelerin Döviz Kuru Mekanizmaları

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Hırvatistan	1	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Çek Cumhuriyeti	1	1	1	1	5	5_6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Macaristan	1	1	1	1_2	2	2	2	2	2	2_4_5	5	5	5	5	5
Slovakya	1	1	1	1	5	5	5_6	6	6	6	6	6	6	6_5	5
Romanya	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3_6	6	6
Türkiye	3	3	3	3	3	3	3	3	2	6	6	6	6	6	6

1 Dalgalı kur rejimi, Sabit bir kur/sepet kur etrafında (+/-) % 2,5 marj ile dalgalanma
2 Sürünen Pariteler, (+/-) % 2,5 marj ile dalgalanma
3 Dalgalı kur rejimi, Para Otoritelerinin aktif olarak yönettiği rejim
4 Sürünen Pariteler, (+/-) % 2,5 marjdan daha fazla dalgalanma
5 Dalgalı kur rejimi, Sabit bir kur/sepet kur etrafında (+/-) % 2,5 marjdan daha fazla dalgalanma
6 Dalgalı kur rejimi, Döviz Kuru Müdahalelerini içeren rejim

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/European_Exchange_Rate_Mechanism, (22 Mart 2007)

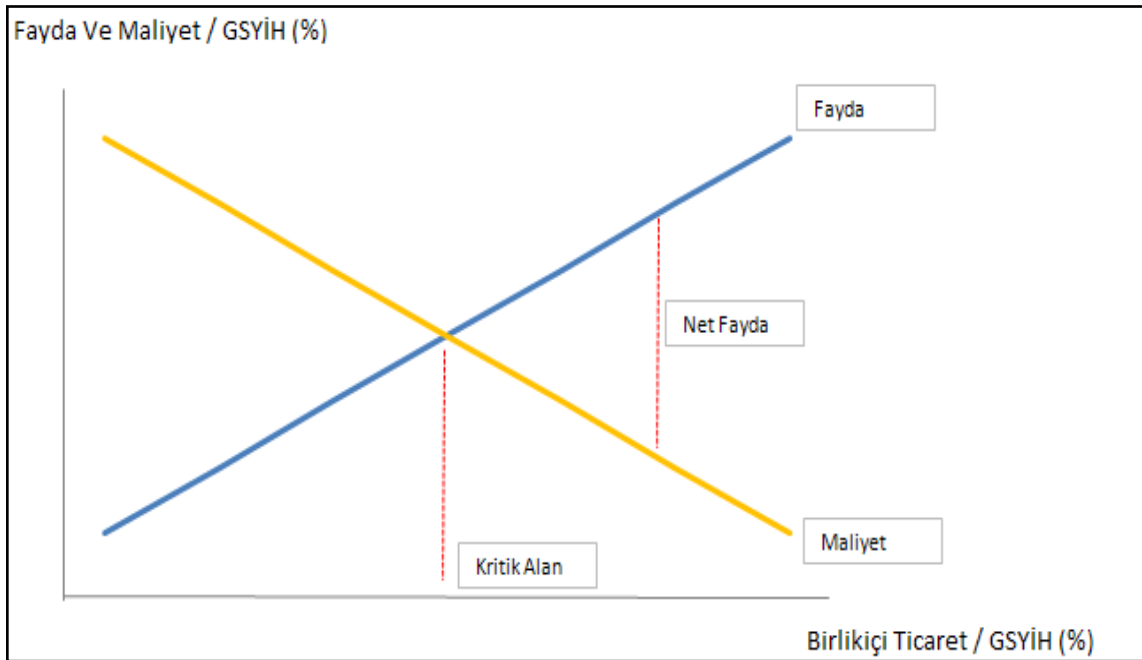
Döviz kurlarına müdahale etmek suretiyle sabit tutmaya çalışan ülkelerin amacı ithal edilen malların değerinin sabit tutulması suretiyle enflasyonist baskı oluşmasını önlemektir. 6 ülkeden 4 tanesi dalgalı kur rejiminde müdahalelerin olduğu sistemi benimsemiş ve uygulamaktadır. Müdahaleler döviz alımı, döviz satımı olduğu gibi yapılan açıklamalar ile de olmaktadır. En çok dalgalanmanın olduğu ülke Çek Cumhuriyeti iken en az dalgalanmanın olduğu ülke Macaristan'dır. Tablodan da anlaşılacağı gibi gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğu döviz kurlarına müdahalenin olduğu kur rejimini kullanmakta ve olası dış şoklara karşı önlemler almaktadırlar.

Tek para ile birlikte olası bir kayıp da, birlik ülkelerinin senyoraj kayıplarıdır. Ancak öte yandan senyorajın enflasyon vergisi olarak kaybı, ulusal hükümetleri popülist uygulamalardan da uzak tutabilecektir.

¹⁴² Balzas Egert, "Central Bank Interventions, Communication and interest Rate Policy in Emerging Economies, *Comperative Economics*, No: 35, 2007, ss.387-413.

Aşağıda görülen Krugman Diyagramına göre, parasal birliğin fayda ve maliyetleri üye ekonomilerin entegrasyon derecesine bağlı olarak artma ve azalma eğilimindedir. Dikey eksende fayda ve maliyetler GSYİH'nın yüzdesi olarak ve yatay eksen de ise birlik içi ticaretin GSYİH'a oranı yani entegrasyon düzeyini olarak gösterilebilir.

Bu durumda şekilde de görüleceği gibi parasal birliğin entegrasyon düzeyi arttıkça maliyetler azalmakta, faydaları artmaktadır. Bu durumun tam terside geçerlidir yani entegrasyon düzeyi düştükçe birliğe dâhil olmanın maliyeti artmakta, faydaları ise azalmaktadır. Fayda ve maliyet arasındaki kısım ise pozitif olduğu durumda net fayda negatif olduğu durumda ise net maliyet olarak değerlendirilmektedir¹⁴³.

Şekil 7. Krugman Fayda ve Maliyet Şeması

Kaynak: Paul Krugman, "Policy Problems of a Monetary Union", P. De Graue ve L. Papademos, **The European Monetary System in the 1990s**, Harlow, s.s.342-354

¹⁴³ Paul Krugman, "Policy Problems of a Monetary Union", P. De Graue ve L. Papademos, **The European Monetary System in the 1990s**, Harlow, s.s.342-354

Günümüzde artan koordinasyon çabaları maliyetleri en alt düzeye çekmek amacıyla yapılmaktadır. Üretim faktörlerinin üye ülkeler arasında tam hareketli olması, reel ücretlerde, fiyatlarda esnekliğin bulunması ve işgücü piyasalarında uyum çalışmaları halen devam etmektedir. Her ne kadar AB’de birlik içi işgücü hareketliliği önündeki engeller kaldırılmışsa da gerçek yaşamda hareketliliği pratikte engelleyen pek çok durum (bölgesel, kültürel, bürokratik farklılıklar) söz konusu olabilmektedir. Ancak teorik alt yapıda da incelendiği gibi AB ülkelerinde üretim ve diğer kriterler açısından yaşanan olumsuzluklar bulunmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde AMB’nin kuruluşuna kadar süren AB’nin entegrasyon aşamaları incelenmiştir. Üye Ülke Merkez Bankaları uygulamalarına değinilmeden önce, ekonomik anlamda bir entegrasyon modeli olabilmesi için gerekli politika koordinasyonunu sağlayacak olan AMB’nin kuruluşu, görevleri, stratejileri ve araçlarının incelenmesinde fayda vardır. En yalın tanımlamasıyla AB, ekonomik ve siyasal hedefleri olan bir bölgesel bütünleşme projesidir. Avrupa Birliği halen sayılan tüm aşamaları geçerek tam bir ekonomik birlik sağlamış, son yıllarda uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelere paralel olarak da siyasal bütünleşme yönünde ciddi gelişmeler kaydedilmiştir. Tüm bu açılardan baktığımızda AB, tarihsel olarak en başarılı bütünleşme örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA MERKEZ BANKASI, UYGULAMALARI ve PARA POLİTİKALARI

2.1. Avrupa Merkez Bankası'nın (ECB) Kuruluşu

EMI'nin (Avrupa Para Enstitüsü - European Monetary Institute) yerine geçecek olan Avrupa Merkez Bankası (AMB) ve Maastrich Antlaşmasına göre (MA) başlangıç sermayesi 5 Milyar Euro'dur. Tüzük gereği 40 milyar Euro'luk döviz rezervi zorunluluğu vardır. Bu durumda her bir AB üyesi Merkez Bankasının Avrupa Merkez Bankası sermayesindeki payı, topluluk içinde üye ülkelerin nüfus ve GSYİH büyüklükleri ile aldıkları pay olarak belirlenmektedir. Avrupa Merkez Bankası yönetim konseyince bu payların beş yılda bir yenilenmesi kararlaştırılmış olup, bu düzenleme ise Aralık 1998 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

1 Haziran 1994 tarihinde Frankfurt'ta kurulan ve amacı Ekonomik ve Parasal Birliğin (EMU) üçüncü aşaması (1 Ocak 1999- en geç 30 Haziran 2002) için gerekli yapısal, yasal ve teknik alt yapı çalışmaları ve ön hazırlıkları tamamlamak olan APE, 1 Haziran 1998 tarihinden itibaren görevlerini AMB'na devrederek tasfiye edilmiştir. AMB, 1 Temmuz 1998 tarihinden itibaren resmi olarak görevine başlamıştır. AMB'nın kurulması ile EMU'nun ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemine (AMBS) geçiş hazırlıklarının tamamlanması sorumluluğu AMB'na geçmiştir.¹⁴⁴

Avrupa Merkez Bankası, yönetim konseyi, ABM'nin oluşabilecek kur riskleri karşısında bankanın sermayesini 2 katına çıkarabilme yetkisine sahiptir. Ayrıca, Euro'ya

¹⁴⁴ Arslan, a.g.e., s.66.

geçmeyen ülkelerde Avrupa Merkez Bankası sistemi içinde yer almakta, bu ülkeler ulusal para politikalarını belirlemekle birlikte sistemin üye ülkeler için aldıkları kararlara ise karışmamaktadırlar.

2.1.1. Avrupa Merkez Bankaları Organizasyon Yapısı

Eurosistem, AMB ile EMU'nun üçüncü aşamasından itibaren ortak para birimi olarak Euro'yu benimseyen 11 ülkenin Ulusal Merkez Bankalarından (NCBS) (Banque Nationale de Belgique, Deutsche Bundesbank, Banco de Espana, Banque de France, Central Bank of Ireland, Banca d'Italia, Banque Centrale du Luxembourg, De Nederlandsche Bank, Oesterreichische Nationalbank, Banco de Portugal, Suomen Pankki Finlands Bank) oluşmaktadır¹⁴⁵.

Tablo 9. Eurosistem ve Federal Rezerve

	Eurosistem	Federal Rezerv
Para Politikasının Belirlenmesi ve Uygulanması	✓	✓
Banknot Basımı	✓	✓
Yabancı Para Operasyonlarının Yürütülmesi	✓	Hazine Adına Yürütür
Resmi Rezervlerin Tutulması ve Yönetilmesi	✓	✓
Finans Piyasasının Stabil Olmasını Sağlama	✓	✓
Bankaları Denetleme	Bazı Merkez Bankalarını	✓
Uluslararası Para Enstitülerine Katılma	✓	✓

Kaynak: TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/kitap4.html> (08 Aralık 2008); <http://www.federalreserve.gov/bankinforeg/default.htm> (08 Aralık 2008).

¹⁴⁵ Ignazio Angeloni, Anil K Kashyap and Benoit Mojon, **Monetary Policy Transmission in the Euro Area: A Study by the Eurosystem Monetary Transmission Network**, Cambridge University Press, s23.

Eurosistem, AMB'nın Yönetim Konseyi ve Yürütme Kurulu tarafından yönetilmektedir. Eurosistem, Federal Rezerve gibi federal bir sistemdir. Federal rezerve sistemi ile Eurosistemin karşılaştırılması Tablo 9. da gösterilmektedir¹⁴⁶.

Parasal birliği sağlamak amacıyla 1964 yılından itibaren, Avrupa ülkeleri birçok oluşumlar içine girmişlerdir. 1970 yılında Werner raporunda ortak para politikası için karar alınmıştır. Bretton Woods sisteminin petrol krizleri sonucunda yıkılması ve krizden etkilenen Avrupa ülkeleri, Merkez Bankalarından oluşacak bir sistemin oluşturulması gündeme tekrar gelmiştir.

Ortak para politikası belirlemede, merkezi bir karar alma otoritesinin olması gerekliliği geçen zaman içinde daha da öne çıkmıştır. Her ülkeye eşit mesafede duran ve fiyat istikrarının sağlanması için para politikası belirleyen, ülke menfaatleri yerine birliğin menfaatlerini gözeten merkezi bir otoriteyi dışarıdan destekleyecek ve yardımcı olacak merkezi olmayan bir yapıya da ihtiyaç vardır. Avrupa Merkez bankaları bilgi toplama, bilgi birikimleri ve ülkeleri yakından tanıma, alınan kararları merkezi yönetime nazaran daha etkili devreye koyma, alınan kararların yerel yönetimleri sözel ve uygulamalı olarak tebliğ etme gibi birçok nedenden dolayı merkezi olmayan yapıyı oluşturmaktadır.

Parasal birliğin birinci aşamasında bahsedilen kapital liberilazasyon, ikinci aşamasında APE kurulması ve son aşamasında tek ortak para birimine geçilmesi Avrupa Para politikasının tek elden oluşturulması için atılan adımlardır. APE, Eurosistem'in devreye alınabilmesi için gerekli altyapı çalışmalarının yürüten kurumdur. Muhasebe standartları, banknot basımının planlanması, üye ülkelerden gerekli istatistikî bilgilerin toplanması (ortak paraya geçildiğinde para birimlerinin hangi kurdan sabitleneceği, ülkelerin rakamsal verilerinin Birliğe dâhil olabilecek düzeyde olup olmadığı konusunda

¹⁴⁶ Philippe Moutot, Alexander Jung And Francesco Paolo Mongelli, **The Working Of The Eurosystem: Monetary Policy Preparations And Decision-Making**, January 2008, ss34-45.

gerekli data) ve sınır ötesi parasal işlemlerin etkin ve düşük maliyetle yapılabilmesi için gerekli altyapıyı sağlayarak Euro sistemin kurulmadan önce temellerini oluşturmuştur¹⁴⁷.

Euro sistemin kurumsal yapısı, Merkez bankalarının para politikasını kendi çıkarları doğrultusunda etkilememesi için belirlenmiştir. Euro'nun değerinin korunması temel amaçtır. Euro sistem, Maastricht kriterlerinde belirlenen tanımlamalara göre; kişisel bağımsızlık, fonksiyonel bağımsızlık ve finansal bağımsızlık ilkeleri ile donatılmıştır. Kendi bütçesi vardır, ekonomik olarak bağımsızdır ve fonksiyonları diğer yapılardan ayrı işler. Maastricht kriterleri bu sisteme düşük işsizlik oranı, sürdürülebilir ve enflasyon içermeyen büyüme, rekabet edebilen ve birbirine yakınsayan ekonomik performans gösteren ülkeler oluşturma gibi görevler yüklemiştir.

Merkezi olmayan bir yapıya sahip olup, kararların merkezi bir otorite tarafından alınması beraberinde birçok avantaj ve dezavantaj getirmiştir. Data toplanması ve alınan kararın uygulanması merkezi olmayan bir yapı tarafından yerel olarak yapılması tabii ki avantajdır¹⁴⁸. Diğer açıdan baktığımızda ise ülkelerden alınan bilgiler ile alınacak kararların birbiri ile bağdaşmaması ya da farklı bölgelerden çok farklı bilgiler toplanması sonucunda karar verme noktasında merkezi otoritenin güçlük çekmesi ise dezavantajdır. Dolayısıyla üye ülke ekonomilerinin birbirine yakınsaması daha doğru politika belirlenmesine sebep olacaktır.

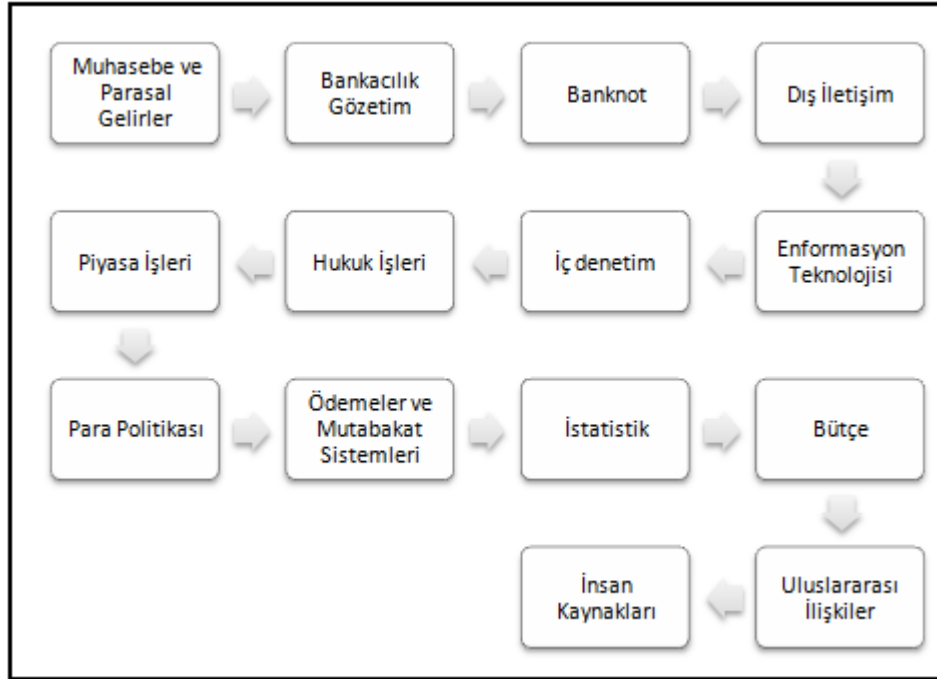
Deutsche Bundesbank, Euro sistem uygulamasına çok benzer bir yapıya sahipti, merkezde çok güçlü bir otorite ve merkeze bağlı merkez bankalarından oluşmaktaydı. Merkez bankalarının başkanları ise merkez otoritenin üyeleri arasında yer almaktadır. Merkez dışında birbirinden farklı ekonomik yapıya sahip birimlerin yönetilebilmesi ancak böyle güçlü bir merkezin varlığı ile sağlanabilir.

¹⁴⁷ Francesco Paolo Mongelli and Barbara Roffia by Dieter Gerdesmeier, **The Eurosystem, The US Federal Reserve And the Bank of Japan**, Germany: European Central Bank, 2007, s.11.

¹⁴⁸ Lars E.O. Svensson, **The First Year of the Eurosystem: Inflation Targeting or Not?**, NBER Working Paper No. 7598, July 2000, s.2.

Eurosistem, topluluğun yetki ikamesi ilkesi çerçevesinde düzenlenmiş bir sistemdir. Bu sistem, Subsidiarite İlkesi'nin somut halini bize gösteren güzel bir örnektir.

Eurosistem'in Yönetim Konseyi 15 günde bir toplanmaktadır. AMB Başkanı'nın her ay ilk Yönetim Konseyi toplantısını takiben yapılan basın toplantısında, Euro Bölgesi para politikası, finansal gelişmeler ve spesifik para politikası kararları ile ilgili Konsey görüşlerini ifade etmesinden sonra toplantı bildirisini basına dağıtılmaktadır. Toplantı sonunda sorulan sorular ayrıca AMB Başkanı tarafından cevaplandırılmaktadır. Ayrıca, Eurosistem'in bilançosu, Ocak 1999 tarihinden itibaren haftalık olarak yayımlanmaya başlamıştır¹⁴⁹.

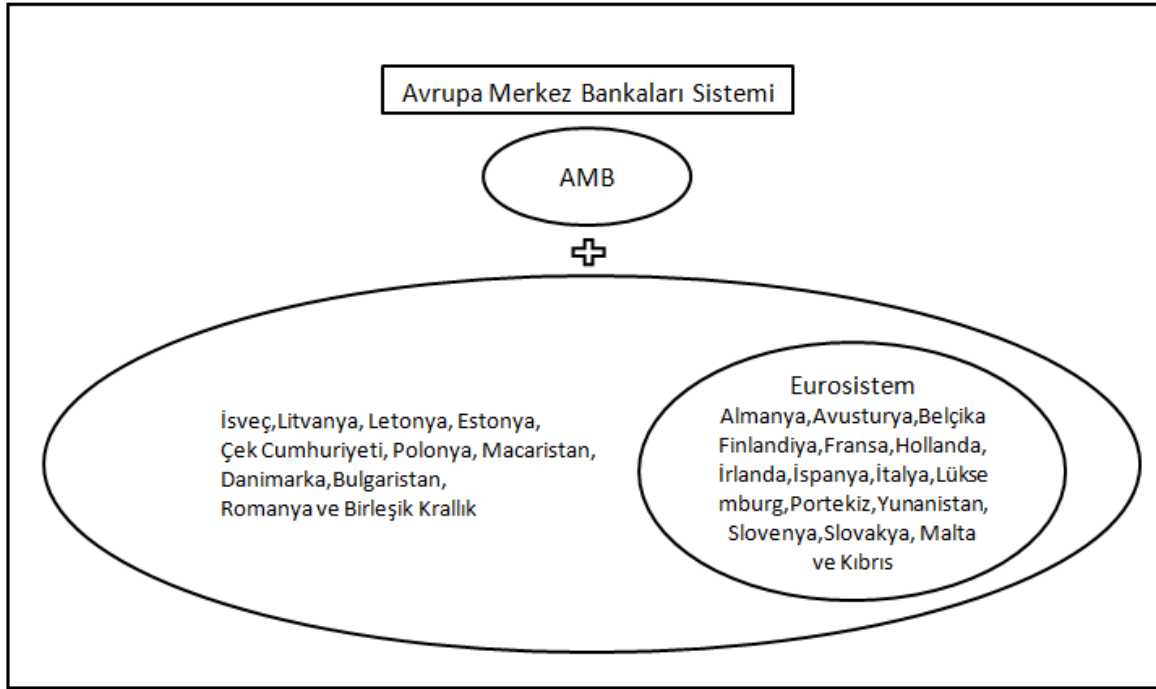
Şekil 8. Eurosistem Alt Komiteler

Kaynak: Philippe Moutot, Alexander Jung And Francesco Paolo Mongelli, The Working Of The Eurosystem: Monetary Policy Preparations And Decision-Making, January 2008,ss.36.

¹⁴⁹ Lars E.O. Svensson, **What Is Good and What is Bad with the Eurosystem's Published Forecasts, and How Can They Be Improved?**, Princeton University, February 2003, s.23.

Eurosistem'in Yönetim Konseyi komitelerden oluşur. Bu komiteler vasıtasıyla daha etkin bir şekilde yönetilmektedir. AMB tüzüğüne göre AMBS'nin çalışmalarına yardımcı olmak üzere 13 adet Alt Komite oluşturulmuştur. Söz konusu Komitelere daha sonradan İnsan Kaynakları Komitesi de eklenip Alt Komite sayısı 14'e çıkmıştır. Alt Komiteler, AMB ve NCBs üyelerinden meydana gelmiştir. Bahsi geçen komiteler Şekil 8. de gösterilmiştir¹⁵⁰.

2.1.2. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS)

Şekil 9. AB İçinde Eurosistem Tanımı

Kaynak: TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/escb.pdf> (17 Aralık 2008)

AMBS, AMB ve EUROSİSTEM'e üye NCBs'a ek olarak, EMU'nun üçüncü aşamasında Euro'yu benimsemeyen Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin NCBs'ından

¹⁵⁰ Lars E.O. Svensson, **A Reform of the Eurosystem's Monetary-Policy Strategy Is Increasingly Urgent**, Princeton University, May 2002, s.17.

oluşan sistemdir. AMBS, AMB Yönetim Konseyi ve Yürütme Kurulu ve üçüncü bir karar alma organı olan Genel Konsey tarafından yönetilmektedir.¹⁵¹

2.1.3. Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) Görevi

Euro'nun bir uluslararası para birimi olması, Avrupa Merkez Bankası'nın hedefleri arasında değildir. Avrupa Merkez Bankası geliştirdiği para politikası stratejileriyle, Euro'nun piyasalarda kabul görmesini amaçlamaktadır. Maastricht Antlaşmasının 105 (1) Maddesi'ne göre, AMBS'nin birincil amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. AMBS, Euro Bölgesinde, tek para politikasından (single monetary policy) sorumludur. Maastricht Antlaşmasını 105 (2). Maddesine göre; EMU'nun üçüncü aşamasında AMBS'nin temel görevleri,¹⁵²

- Tek Para Politikasını tanımlamak ve uygulamak,
- Maastricht Antlaşmasının 109. Maddesi çerçevesinde döviz işlemlerini yürütmek,
- EMU'ya katılan üyelerin resmi döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek,
- Ödeme sistemlerinin etkin işlemlerini sağlamak,
- Likiditeyi sağlamaktır.
- Euro alanında banknot çıkarılması için yetki vermek,
- Ulusal merkez bankaları ile işbirliği içerisinde görevlerini yerine getirmek için ya ulusal idarelerden ya da doğrudan ekonomik birimlerden istatistikî bilgi toplamak.

¹⁵¹ European Central Bank, Organisation of the European System of Central Banks (ESCB), <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html> (23 Şubat 2007).

¹⁵² Arslan, a.g.e., ss.7-8; European Central Bank, Organisation of the European System of Central Banks (ESCB), <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html> (23 Şubat 2007).

➤ Euro sistemi kredi kurumlarının ve finansal sistem istikrarının sağgörlü bir şekilde denetlenmesi ile görevli otoriteler tarafından takip edilen politikaların pürüzsüz bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamak.

AMBS bağımsız bir sistem olup, karar verme organlarından hiçbirisi sistem haricindeki kurumlardan talimat almayacaktır. AB veya onun herhangi bir üyesi, AMB karar organlarına hiç bir şekilde müdahalede bulunamayacaktır.

Maastricht Antlaşması'nda tanımlanan görevler konusunda tüm üye ülkelerin ortaklaşa sorumlu olmaları prensibi üzerine anlaşma sağlanmış olmasına karşın, operasyonel açıdan sistem işleyişini sağlamak amacıyla –subsidiarite ilkesi- kabul edilmiştir. Bu ilke, AT'nun kendi özel yetki alanı içinde olmaması koşuluyla, bir konuda elde edilmek istenen amaca, üye ülkeler tarafından etkin ve yeterli bir şekilde ulaşılamayacağı durumlarda, gerekli önlemlerin Topluluk tarafından alınacağını belirtmektedir.

2.1.4. Avrupa Merkez Bankası (AMB) Para Politikası Stratejileri

Euro'yu diğer dünya paralarına karşı güçlü kılan, Euro'yu ihraç eden merkez bankasının bağımsızlığı, yapısı, işleyişi ve temel hedefidir. Temel hedefi fiyat istikrarı olarak belirlemiştir. AMB Yönetim Konseyi, fiyat istikrarının niceliksel bir tanımının yapılması kararını almıştır. Buna göre “fiyat istikrarı; orta vadede Euro Alanında Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksine (Harmonised Index of Consumer Prices - HICP) göre yıllık % 2'nin altında” olması şeklinde tanımlanmıştır. Bu, tek paraya giden yolda geliştirilen HICP'de Euro bölgesinde bir yılda meydana gelebilecek artışın üst sınırını göstermektedir.¹⁵³

¹⁵³ European Central Bank, Organisation of the European System of Central Banks (ESCB), <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html> (23 Şubat 2007).; Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü, Mart, 1999, www.dtm.gov.tr (23 Şubat 2007).

Avrupa Merkez Bankası, ekonomide para piyasalarını ve kısa vadeli faiz oranlarına etki yapabilmektedir. Bu sayede orta vadede fiyat istikrarını ayarlamaya çalışır. Fiyat istikrarını sağlayabilmesi için tahminlerde bulunup kararını kısa vadede faiz oranlarını değiştirerek ya da para piyasalarında etki oluşturabilecek kararlar alarak sağlamaktadır. Fiyat istikrarı için kısa vadede etki yapabilecek bir mekanizma yoktur. Emtia piyasalarında tahmin edilmeyen bir şok enflasyon rakamlarında bir dalgalanma olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla reel ekonomide meydana gelebilecek bir dalgalanma orta vadede fiyat istikrarını bozabileceği için ekonomik gelişmeler yakinen takip edilmeli ve para politikası kararları orta vadede fiyat istikrarını bozmayacak şekilde revize edilmelidir.

Fiyat istikrar politikasını sağlayabilmek için Avrupa Merkez Bankası iki temel analiz yapmaktadır. Bu analizlere ekonomik analiz ve parasal analiz (two-pillar approach) denmektedir. Analizler fiyat istikrarsızlığı riskini minimize etmek amacıyla Avrupa Merkez Bankası çalışanları tarafından 6 ayda bir yapılmaktadır ve Yönetim Konseyi ile Ulusal Merkez Bankaları Başkanları bu analizler ışığında karar verme mekanizmasına katkıda bulunmaktadır.

Ekonomik analiz, basit anlamda, var olan ekonomik ve finansal gelişmeleri yakinen takip etmek, bu gelişmelerin reel ekonomide neleri etkilediğini araştırmak, orta vadede nasıl etkiler oluşturacağını analiz etmektir. Merkez Bankası arz, talep ikilisinin mal, hizmet ve işgücü piyasasındaki dengelerini ve olası ekonomik kriz ortamında ekonomiye etkisinin ne olacağı konusunda senaryolar oluşturmaktadır. Ayrıca, üretim verileri, Euro alanındaki ödemeler dengesi ve kurlardaki değişim de ekonomik analize konu olmaktadır.

Üretimin artması ya da işgücü piyasasında gelirlerin artması direk olarak tüketimi tetiklemektedir. Bu ise orta vadede enflasyonist bir baskı oluşturmaktadır. Aynı şekilde kurlarda oluşabilecek bir değişim ithal malların fiyatını dolayısıyla tüketimi

etkilemektedir. Ekonomik analiz tahminlerinin doğru yapılması fiyat istikrarının sağlanabilmesi açısından en önemlidir¹⁵⁴.

Parasal analiz, ekonomik analizden farklı olarak daha çok likiditeye ve orta vadede oluşturabileceği etkilere yoğunlaşmaktadır. M3 para arzı fiyat istikrarı üzerinde direk etkisi olan bir unsurdur. Para politikası stratejisi çerçevesinde, parasal büyüme için referans değer olarak geniş anlamda parasal büyüklük değeri olan M3 para arzının alınması kararlaştırılmış ve 1998 yılında, M3 için yıllık %4,5 artış öngörülmüştür.

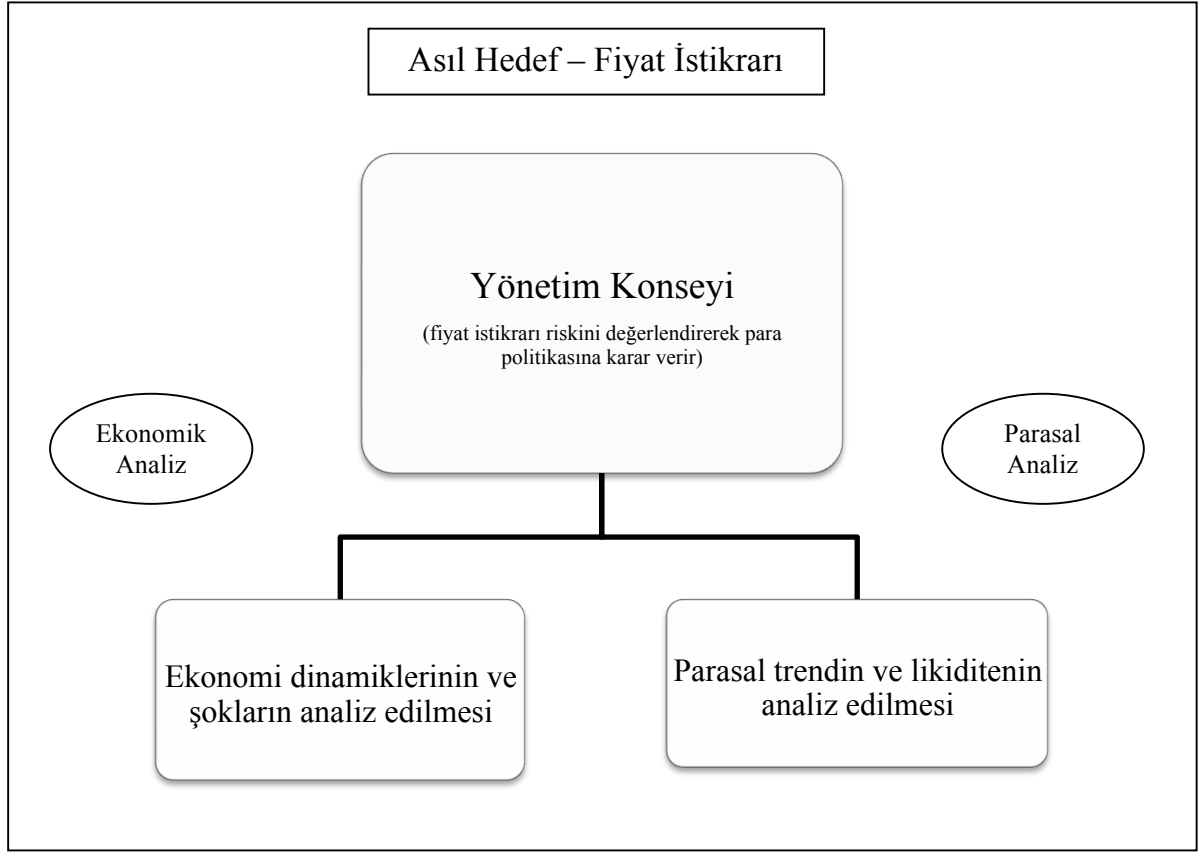
Para politikası stratejisinin temel dayanağını oluşturan parasal genişleme için referans değer belirlenmiş Euro alanında, yıllık yüzde 2–2,5 aralığında gerçekleşmesi öngörülen GSYİH büyümesi dikkate alınarak ve orta vadede yıllık yüzde 0,5–1 aralığında bir düşüş olması durumunda beklenen tedavüldeki paranın dolaşım hızının dikkate alınması ilkesi benimsenmiştir.

Parasal analizde sadece M3 miktarına dikkate alınarak belirlenmez, hatta daha detaya inerek piyasa hakkında bilgi toplanmaya çalışılır. M1 miktarı, özel sektörün kullanmış olduğu kredi miktarı, vadeli mevduat miktarı, dolaşımdaki para gibi birçok veriyi kullanarak hazırlanan parasal analiz raporu ekonomik analizde olduğu gibi senaryolar hazırlayarak Yönetim Konseyi ve Ulusal Merkez Bankaları'na bilgi amaçlı verilen rapordur¹⁵⁵.

Avrupa Merkez Bankası kurulmadan önce, bankanın temel stratejileri, para politikaları ve bunları gerçekleştirebilmesi için izleyeceği yol haritasının çıkartılması gerekmektedir. Bu anlamda, dünya da başka bir merkez bankasının model olarak seçilmesi gerekmektedir.

¹⁵⁴ Hanspeter K.Scheller, **History, Role and Functions**, European Central Bank, 2006, ss.81 – 83.

¹⁵⁵ Scheller, a.g.e., s.84.

Şekil 10. Ekonomik ve Parasal Analiz

Kaynak: ECB, The Monetary Policy of The ECB, 2004, s.66

Amerika Federal Rezerve Sistemi Almanya'nın Merkez Bankası Bundesbank'a örnek oluşturmuştur. Almanya Merkez Bankası Bundesbank para politikasını yönetirken kararları merkezden alıp operasyonlarını farklı bölgelerde bulunan üye bankaları aracılığı ile yapmaktadır. Bundesbank, 1957 yılında kurulmuş, dünyada merkez bankalarının bağımsızlığından söz edilince ilk akla gelen bankadır. Türkiye 2001 yılında merkez bankası bağımsızlığını yasalarla artırmaya çalışmış bu konuda Bundesbank'ı örnek almıştır.

Avrupa Merkez Bankası Almanya Merkez Bankası Bundesbank'ın kopyası niteliğindedir. Özellikle para politikası (fiyat istikrarı) özünü Bundesbank'dan almıştır. 1999 yılından itibaren günümüze kadar yapılan birçok araştırmada Avrupa Merkez Bankası enflasyon içermeyen merkez bankası olarak başarılı yönetilen bankalar arasında

vurgulanmıştır. Euro alanı genişledikçe uzun vadeli fiyat istikrarını korumak için faizler yüksek seyretmiştir.

Maastricht Kriterleri Bundesbank Kanunları (1957) ile benzerlik göstermektedir. Hatta bazı yönleri ile birebir aynısıdır. Avrupa Merkez Bankası, Bundesbank'ın Eurosistem'e girmeden önce belirlediği para arzı politikasını da benimsemiştir. M3, Para arzı fiyat istikrarını tehdit etmeyecek şekilde düzenlenmiştir¹⁵⁶.

Avrupa Merkez Bankası modeli oluşturulurken Bundesbank'ın belirlenmesinde birçok neden vardır. Bazı analistler Almanya'nın, kendi merkez bankalarını model olarak belirlemede baskı yaptıklarını savunmuşlardır.

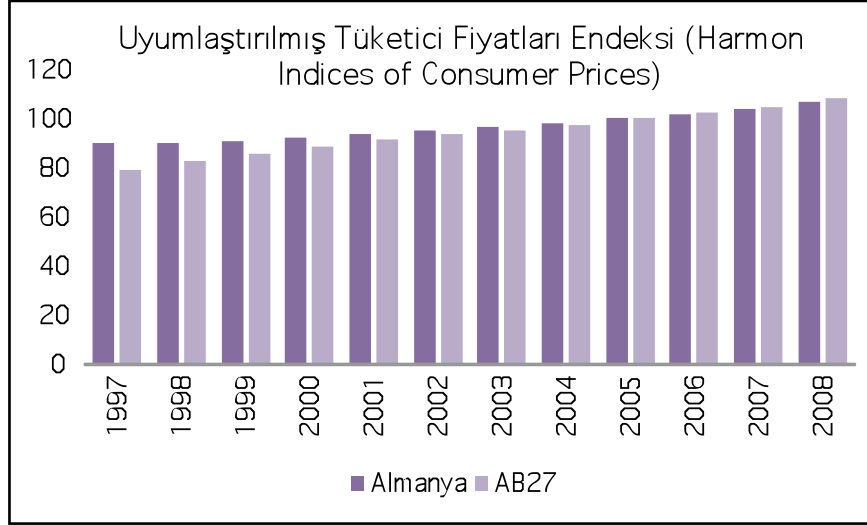
Avrupa'da merkez bankalarının yapısını incelendiğinde göze çarpan 2 model vardır, bunlardan birincisi Bundesbank gibi fiyat istikrarının temel hedef olduğu, para arzı politikasının enflasyonu istenilen düzeyde tutmak için para arzının önceden belirlenmesi ve hedeften uzaklaşıldığında para arzı değişkeni ile müdahale edilmesidir. Diğerinde ise (İspanya, Finlandiya gibi ülkelerin kullandığı), enflasyon asıl hedef ve enflasyon oranında sapma olduğunda para arzına müdahale edilmesi yolu ile enflasyon hedefinin tutturulmaya çalışılmasıdır. Bu yöntem de eleştirilen nokta ise enflasyon hedefinden sapma çok olduğunda para arzının belirlenmesi enflasyon oranını düşürmek için geç kalınmış olabilmektedir¹⁵⁷.

Bundesbank'ın model olmasındaki nedenleri şöyle sıralanabilir; Almanya'nın bölgede güçlü bir ülke olması, Almanya Merkez Bankası'nın fiyat istikrarı konusunda Avrupa'daki diğer merkez bankalarına örnek derecede başarılı olması, Alman para birimi Mark'ın konumlandırılmasında Merkez bankasının başarısı, Eurosistem ve Avrupa Merkez Bankasının tasarım aşamasında Almanya Merkez Bankasından başarılı yöneticilerin aktif rol alması ve 2. Dünya savaşı sonrasında yüksek enflasyon, yetersiz işgücü gibi birçok problemi olmasına rağmen Alman ekonomisinin sürdürülebilir

¹⁵⁶ Peter Katzenstein, **Policy and Politics in West Germany**, Temple University Press, 1987, ss.42-45.

¹⁵⁷ Kathleen McNamara, **The Currency of Ideas: Monetary Politics in European Union**, Cornell University Press, 1998, s.34.

büyüme stratejisini fiyat istikrarı politikasından hiç vazgeçmeyerek başarmış olmasındır¹⁵⁸.

Şekil 11. Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi (Harmonized Indices of Consumer Prices, 2005 = 100)

Kaynak: Eurostat, <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do#>, (20 Eylül 2009)

Delors komitesinde, 1988 yılında 12 ülke merkez bankası başkanları ve 5 uzman ekonomist ile yapılan toplantıda, Bundesbank sistemi benimsenmiş ve yol haritası çizilmiştir. Bu çerçevede Almanya Merkez Bankası Bundesbank'ın hedeflediği fiyat istikrarı politikası temel olarak kabul edilmiş ve Avrupa Merkez Bankasının tasarımında Bundesbank sistemi esas alınmıştır¹⁵⁹.

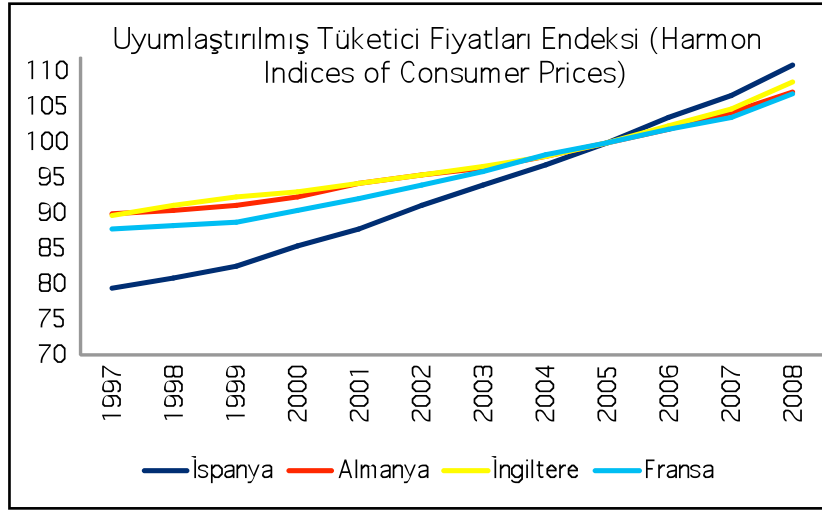
Avrupa Merkez bankası modelinde Bundesbank'ın seçilmesinde en önemli iki etken olan fiyat istikrarı ve sürdürülebilir büyüme trendini rakamsal verilerle göstermek gerekir. Şekil.11 de görüldüğü gibi 1997 yılı ve 2008 yılı arasındaki (2005 yılının 100 olarak alınmıştır) fiyat istikrarı için önemli bir gösterge olan Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinin (Harmonized Indices of Consumer Prices) Avrupa Birliği 27 ülkenin dâhil olduğu rakamlar ile Almanya'nın karşılaştırılmasında Almanya ekonomisi

¹⁵⁸ Kenneth Shepsle, **Institutional Arrangements and Equilibrium in Multidimensional Voting Models**, American Journal of Political Science, No.23, 1979 ss.27-59.

¹⁵⁹ Amy Verdun, **The Role Of The Delors Committee In Creating Emu**, 2002, s.56.

verileri Avrupa Birliği üye ülkeleri ortalamasından daha iyi durumdadır. Aynı zamanda bu grafiğe farklı bir açıdan bakıldığında Almanya'nın AB ülkeleri ile aynı paralellikte bir trend izlediği görölmektedir.

Şekil 12. de ise 1997 yılı ve 2008 yılı arasındaki (2005 yılının 100 olarak alınmıştır) fiyat istikrarı için önemli bir gösterge olan Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksinin (Harmonized Indices of Consumer Prices) Avrupa'nın güçlü ekonomileri ile Almanya'nın karşılaştırılmasında Almanya ekonomisi verileri belirtilen tarihler arasında İngiltere ve Fransa ile aynı paralellikte bir endeks izlerken İspanya bu üç ülkeye nazaran daha yüksek bir seviyede ve daha dalgalı bir seyirde görölmektedir. Bu da Almanya ekonomisinin diğer gelişmiş Avrupa ekonomilerinden İngiltere ve Fransa ile fiyat istikrar seviyesinde hemen hemen aynı olduğunu göstermektedir.

Şekil 12. Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi (Harmonized Indices of Consumer Prices, 2005=100)

Kaynak: Eurostat, <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do#>, (20 Eylül 2009)

2.1.5. Avrupa Merkez Bankası'nın (AMB) Para Politikası Araçları

Birliğin ortak para politikasını yürütebilmek için Açık Piyasa İşlemleri, Kredi Kolaylıkları ve Munzam Karşılıklar gibi para politikası araçları kullanılmaktadır.¹⁶⁰

✓ **Açık Piyasa İşlemleri:** Para piyasalarındaki günlük gelişmeleri yönlendiren temel araçtır. Likidite sağlamak/çekmek ve faiz oranlarını yönlendirmek için kullanılmaktadır. Gerektiğinde piyasaya, para politikasına ilişkin sinyaller vermek amacıyla da kullanılır. Amaçlarına, uygulama sıklığına ve uygulama yöntemine göre 4 çeşit Açık Piyasa İşlemi vardır.

Bunlar; geri-alım anlaşmaları (repo, ters repo), doğrudan satışlar, döviz swapları ve merkez bankası kâğıt ihracı gibi teknikler kullanılmaktadır. Bunlar arasında en yoğun kullanılan, merkez bankalarına müdahalelerinde vade bakımından en fazla esneklik sağlayan araçlar olan repo-ters repodur. Bir yanda önceden belirlenen zamanlarda yapılan normal Açık Piyasa İşlemleri, diğer yanda kısa vadeli likidite gereksinimine göre her an yapılabilecek "ince ayar" Açık Piyasa İşlemleri vardır. Bu işlem türünde herhangi bir yöntem ya da sıklıktan bahsedilemez. Herhangi bir nedenden ötürü, likiditede beklenmeyen dalgalanmaların faiz hadlerine yansımalarını önlemek amacıyla kısa bir sürede ve nitelikli finans kuruluşları ile bu işlemler gerçekleştirilir.

AMB'nin Açık Piyasa İşlemlerinden geri-alım anlaşmaları, temel refinansman olarak bilinmekte ve genelde vadeleri bir hafta olan ve likiditeyi sağlamak amacıyla haftalık yapılan anlaşmalarıdır. İkincisi, birinci kategoride olduğu gibi geri-alım anlaşmaları ile likiditeyi sağlamak amacıyla yapılan açık piyasa işlemleridir ancak, bu ilk kategoriden vade olarak daha uzundur. Genelde bir üç ay vadeli ve ayda bir yapılan bu işlemlere uzun vadeli refinansman işlemleri denir. Üçüncü kategoride ise ince ayar işlemleri vardır. Bu işlemin amacı faizi tetikleyecek bir durumun oluşması anında piyasadan anında tahvil toplamak ya da swap satın almakla faizin yükselmesini

¹⁶⁰ Avrupa Merkez Bankası, **The Implementation Of Monetary Policy In The Euro Area**, Kasım 2008, <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/gendoc2008en.pdf> (11Aralık 2008), ss. 8-15

engellemektir. Herhangi bir sıklığı ya da vadesi olmaz. Son olarak da AMB, doğrudan satış, döviz swapları ve kâğıt ihracı gibi yapısal ürünlerle de finansal piyasada Açık Piyasa İşlemleri yapabilir¹⁶¹.

✓ **Sürekli Kolaylıklar (Merkez Bankası İmkânı);** Merkez Bankası İmkânı, ticari bankalara yönelik merkez bankası finansman kolaylıkları olup, merkez bankalarının isteği doğrultusunda kullanılabilen, piyasa oranlarının üzerindeki Marjinal Kredi Kolaylıkları (Lombard Kredisi gibi) ile piyasa oranlarına yakın veya altında olan mevduat kolaylıklarıdır.¹⁶²

Marjinal kredi kolaylıkları; kredi kuruluşlarının Ulusal Merkez Bankaları'ndan (UMB) belirli bir faiz oranıyla teminat karşılığı alabilecekleri kredilerdir. Faiz oranları normalden yüksek olduğundan dolayı kredi kuruluşları zor durumlarda kullanırlar.

Mevduat imkânı ise, kredi kuruluşlarının belirli bir faiz oranıyla UMB'na gecelik mevduatlarını değerlendirmeleri için tanımış olduğu bir haktır. Bu faiz oranı ise piyasa oranlarından daha düşük olduğu için kredi kuruluşları atıl fonlarını plase edebilmek amacıyla bu imkândan faydalanırlar.

✓ **Asgari Rezerv Oranı (Zorunlu Karşılıklar);** Zorunlu Karşılıklar bankaların kendi mevduat yükümlülüklerini desteklemek amacıyla merkez bankasına yatırdıkları mevduattan oluşan zorunlu karşılıklar, parasal kontrol ve para piyasası yönetimi işlevlerini yerine getirme amacıyla para politikası aracı olarak kullanılmaktadır. Amaç ise parasal büyüklüklerin artış hızının kontrol altına alınması ve piyasa faiz oranlarına istikrar getirmektir¹⁶³.

¹⁶¹ Avrupa Merkez Bankası, **The Implementation Of Monetary Policy In The Euro Area**, a.g.e, ss. 10-12.

¹⁶² The European Monetary Institute, European Monetary Institute, Postfach, Frankfurt, 1997, <http://www.ecb.int/home/html/index.en.html> (23 Şubat 2007), s.13.

¹⁶³ TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/kitap4.html> (08 aralık 2008).

2.1.6. TARGET: "Gerçek Zaman Takas Sistemi"

Euro Bölgesinin Gerçek Zamanlı Ulusal Toptan Ödeme Sistemi Ağı olan TARGET (Tüm Avrupa Otomatikleşmiş Gerçek Zamanlı Takas ve Ekspres Transfer Sistemi - Trans-European Automated Real-time Gross Settlement Express Transfer), üye ülkelerin Elektronik Fon Transfer sistemleri arasında bağlantıyı gerçekleştirecek, sınır ötesi ödemelerin aynı gün içinde yapılmasını sağlamak üzere oluşturulmuş bir sistemdir. Günlük likidite yönetiminde çok önemli bir rol oynamaktadır. Tüm AB üyesi ülkeleri arasında ödemeler, TARGET yolu ile çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.¹⁶⁴

TARGET, birbirine bağlı 15 ulusal gerçek zaman-brüt ödeme sistemi ve Avrupa Merkez Bankası'nın transfer ödemeler sistemi mekanizmasından oluşmaktadır.

TARGET sisteminin fiyatlama esasları, AMB Yönetim Konseyi'nce Haziran 1998 tarihinde belirlenmiştir. Sistemde fiyatlandırma işlem sayısı baz alınarak yapılmaktadır. AMB Yönetim Konseyi, TARGET'a giriş iznini, EMU üyesi ülkelerin ulusal merkez bankaları ile Euro Bölgesinde olmayıp Euro üzerinden işlem yapan AB üyelerine vermiştir. Alınan bu karara göre Euro Bölgesi dışındaki AB merkez bankaları, kredi kurumlarına AMBS'deki Euro cinsinden teminatları kadar Euro bazında gün içi likidite sağlamaktadır. TARGET'a bağlanan kredi kurumlarına sağlanacak gün içi likiditenin bir üst sınırı da bulunmaktadır. Diğer ulusal merkez bankalarına karşı "overdraft" imkânı olmayacaktır.¹⁶⁵

TARGET için oluşturulan yasal çerçeve doğrultusunda TARGET Anlaşması, Euro Bölgesi dışındaki ulusal merkez bankalarının da TARGET katılımına imkân verir biçimde, 15 ulusal merkez bankası başkanları ve AMB Başkanı tarafından imzalanmıştır. TARGET anlaşmasına imza koymakla Danimarka, Yunanistan, İsveç ve İngiltere

¹⁶⁴ Özgür Tonus, *Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2000, s.78.

¹⁶⁵ Tonus, a.g.e., ss.131-133; European Commission., *Talking about the Euro/ Luxembourg: Office for official publications of EC*, 1997.

Merkez Bankaları, TARGET esaslarında belirlenen kural ve prosedürlere riayet etmekle mutabık olduklarını ilan etmişlerdir.

TARGET Avrupa Birliği'nin sınır ötesi ödemelerinde güvenilir bir sistem sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca farklı ülkelerdeki para piyasaları arasında bağlantı sağlamak açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çerçevede sistemden piyasaların entegrasyonunu desteklemesi ve faiz oranlarının yakınlaşmasında görev almaktadır.¹⁶⁶

2.1.7. Parasal Birliğe Geçiş Öncesi ve Sonrası

Avrupa Parasal Birliği'nin (APB) fiilen hayata geçmesi ile birlikte, katılımcı ülkelerin hali hazırda yürütme serbestisine sahip oldukları ekonomi politikası uygulaması konusunda bir otorite kaybı kaçınılmazdır. Üye ülkelerin merkez bankaları ekonomi politikaları ve bunların uygulanmasına dönük iktisadi etkiler bir yana, belki de en önemli konu ülkelerin ulusal merkez bankalarının para politikası ve kurlar üzerinde mevcut ulusal kontrol mekanizmalarının ortadan kalkması şeklindedir. Farklı bir anlatımla, APB'nin Merkez Bankaları bağlamında en önemli etkisi ulusal egemenlik kavramıdır.¹⁶⁷

Ulusal egemenlik kavramı üzerindeki etkiler ve bunların ekonomi politikalarına etkileri yanında aday ülkelerin durumu da önemli bir konudur. AB'nin 2000'li yıllarda Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan genişleme süreci aynı zamanda Euro'ya geçiş ve Avrupa Merkez Bankasının kuruluş süreciyle aynı döneme rastlamıştır. Bu bağlamda APB ve Merkez Bankası sürecinin aday ülkelere etkisi önemli bir tartışma konusudur. Bunun nedenlerini tartışmak gerekirse; Öncelikle 2000'li yıllarda yoğunlaşan ve 2004 yılında 10 ülkeyi (Estonya, Litvanya, Letonya, Polonya, Slovakya, Slovenya, Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Malta), 2007 yılı Ocak ayında da

¹⁶⁶ Tonus, a.g.e., ss.134-135.

¹⁶⁷ Gerhard Stapelfeld, "Avrupa Birliğinin Ortak Ekonomik ve Para Birliği Avrupa Entegrasyonun Prensipleri ve Sorunları", **Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya- Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi**, Konrad Adenauer Vakfı, 2001, ss.55-67.

Bulgaristan ve Romanya'yı bünyesine dâhil eden bir Avrupa Birliği oluşumu söz konusudur¹⁶⁸.

Bu bağlamda 15 ülkeden 27 ülkeye ulaşan bir AB projesinin genel anlamda başarısı, özel anlamda da parasal birliğin uygulanabilirliği ve Merkez Bankasının etkinliği için yeni üyelerin uyumu önemlidir. Mevcut üyeler bir şekilde birliğin kurumsal yapısına uyumu sağlamış ve birkaç ülke dışında ekonomik gelişmişlik oranı en üst düzeyde olan ülkelerin yaşadığı sorunlara göre yeni üyelerin uyumu çok daha önemlidir. Çünkü Kıbrıs ve Malta dışındaki tüm ülkeler doğu bloğunun dağılması ile ortaya çıkan ve merkezi ekonomi sistemi yerine serbest piyasa ekonomisini benimsemiş ülkelerdir. Çoğunun ekonomisi son derece zayıftır. İşsizlik oranları, serbest piyasa koşullarının rekabetçi etkisinin bu ülkelerin iktisadi yönetim ve yaşamına etkisi yanında, Avrupa Parasal Birliği ve Merkez Bankasının da etkileri eklenmiştir.¹⁶⁹

APB ve Avrupa Merkez Bankası (AMB) bu ülkelerin ulusal ekonomilerinin etkilediği gibi, mevcut sürecin sonucu genel anlamda AB oluşumunu ve parasal birliğin de geleceğini etkileyecek niteliktedir. Bu bağlamda, Merkez Bankasının etkilerini mevcut üyeler yanında 2004 ve 2007 yıllarında üyelikleri tamamlanan ülkeler bağlamında incelenmelidir. Bu ülkelerin aylık ve müzakere sürecinde yaşadığı sorunları tartışmak aynı zamanda Türkiye ve Hırvatistan gibi mevcut aday ülkelerin de uyumu bağlamında önem taşımaktadır¹⁷⁰.

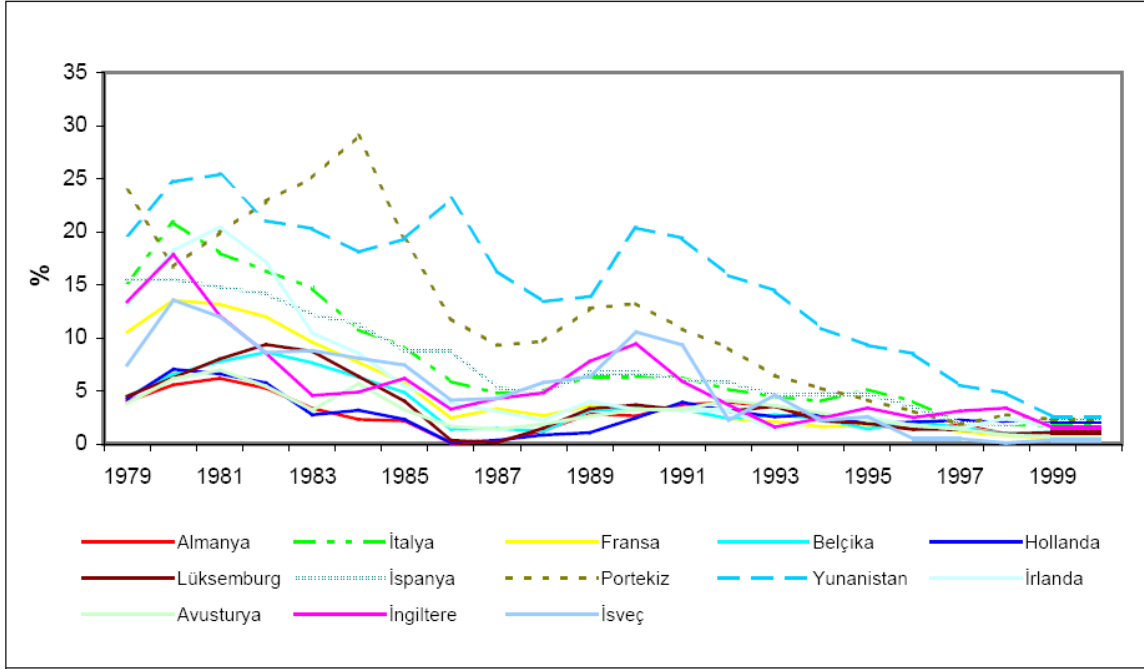
Avrupa Birliği üye ülkelerinin tek paraya geçmesi ve ortak para politikasının uygulanması ile sistemin nasıl işleyeceği merak konusu olmuştur. Geçiş öncesi akademisyenler, Euro alanında neler olacağını daha önceden tahmin edilemeyeceğini ve optimum para alanı olamayacağını savunmuşlardır. Tek Para politikasının

¹⁶⁸ Milward, a.g.e.; Stapelfeld, a.g.e., ss.55-67.

¹⁶⁹ İKV, **Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye**, İstanbul: İKV Yay, No:163, 2000, ss.49-57.

¹⁷⁰ İKV, a.g.e., ss.49-57.

uygulanmasında ulusal farklılıkların oluşabileceği ve asimetrik şoklar ile ülke ekonomilerinin etkileneceğini vurgulamışlardır¹⁷¹.

Şekil 13. Ortak Paraya Geçiş Öncesi Enflasyon Oranları

Kaynak: EU Ameco Database (Annual Macro-Economic Database of the European Commission's Directorate General for Economic and Financial Affairs).

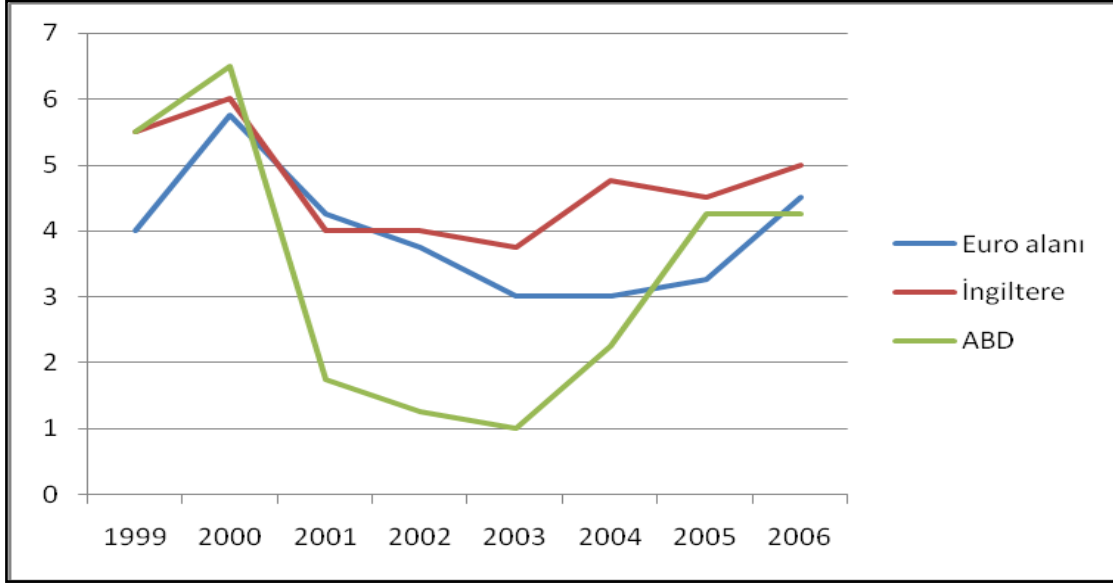
Birliğin farklı kültürleri içermesi ve farklı karakteristik özelliklere sahip ülkelerden oluşması işgücü mobilitesinin kısıtlı olmasına neden olmuştur. Asimetrik şoklara adapte olamayan bir yapı çıkmıştır. Mal, hizmet ve işgücü mobilitesinin optimum para alanının oluşmasında etkili olacaktır¹⁷².

Parasal birliğe geçiş süreci içinde üye ülke ekonomilerine mali disiplin getiren süreç sayesinde ülkelerin enflasyon oranları Şekil.13'te görüldüğü gibi düşmüş, yani üye ülke ekonomileri rakamlar bazında birbirlerine yakınsamışlardır. Ortak para politikasının

¹⁷¹ Issing Otmar, **The ECB and the euro – the first 6 years: A view from the ECB**, European Central Bank, Germany, May 2005, ss.406-418.

¹⁷² Utku Utkulu, **Avrupa Parasal Birliği Gerçekten bir Optimum Para Sahası mıdır?**, İzmir: Sayı 1, 2005 ss.109-115.

uygulanması sonucunda oluşan rakamsal veriler incelendiğinde, Dolara karşı devamlı daha da güçlenen bir Euro karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 14. Merkez Bankaları Borç Verme Oranları

Kaynak: Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.45323734&_dad=_portal&_schema=PORTAL&_screen=welcomeref&_open=/irt/irt_cb&_language=en&_product=EU_MASTER_interest_rates&_root=EU_MASTER_interest_rates&_scrollto=0, (04 Kasım 2007)

1999 yılında petrol fiyatlarının artması, son birkaç yıldır meydana gelen hammadde fiyatlarındaki artış, global likidite sorunları ve bunun gibi Avrupa Merkez Bankasının müdahale sınırları dışında oluşan birçok ekonomik olay, Euro'yu etkilediği gibi diğer para birimlerini de etkilemiştir. Şekil.14 merkez bankaları borç verme oranlarını gösteren tablodur. Tabloyu incelendiğinde, özellikle ABD ve Euro alanındaki oranlar karşılaştırıldığında Euro alanında dalgalanmanın daha az olduğu, yani piyasanın daha istikrarlı olduğu anlaşılmaktadır¹⁷³.

¹⁷³Hüseyin Mualla Yüceol, **Why european union is not an optimal Currency area: the limits of Integration**, Mersin: 2006, s.60.

2.2. Ulusal Merkez Bankalarının Otorite Kaybı

Euro bölgesi para politikası stratejisinin AMB tarafından belirlenmesine (centralised) karşın, para politikası kararlarının uygulanması merkezi değildir. Buna göre Ulusal Merkez Bankaları, asgari rezerv oranının uygulanması sürekli kolaylıkların bankalar tarafından kullanılması ve repo işlemlerinin uygulanması sırasında likiditenin başarılı bir şekilde sağlanmasından sorumludur. Ayrıca AMB'nın ince ayar işlemlerinin yürütülmesinden Ulusal Merkez Bankaları (UMB) sorumludur.¹⁷⁴

UMB'ları, iç varlıklar ve yükümlülüklerinin idaresi çerçevesinde belirli miktarı aşan operasyonlarının ortak para ve kur politikalarıyla tutarlılığının sağlanması amacıyla söz konusu operasyonların öncesinde AMB'nın onayını almakla yükümlüdürler. Bu bağlamda üzerinde en çok tartışılan konular para ve kur politikalarında ortaya çıkan değişikliklerdir. Bu politika değişikliklerin ortaya çıkaracağı sonuç ise, ülkelerin ve bölgenin genel performansı, istikrarı ve uyumluluğu ile ilgilidir.

Yukarıda belirtilen konular bağlamında mevcut uyum ve kur politikalarında yaşanan değişimler aday ülkelerin özellikle müzakereler sonucu karşılaştığı önemli zorluklardandır. Estonya, Litvanya gibi küçük ve az nüfuslu ülkelere ziyade Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan gibi işsizlik sorunu olan ve yüksek nüfuslu ülkelerin sorunları daha fazla olmuştur¹⁷⁵.

Ancak Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri geçiş ülkeleri olmaları gibi koşullar yanında, öncesinde güçlü ve köklü bir piyasa ekonomisi mekanizmasına sahip olmadıklarından, komünist rejim sonrası ortaya çıkan boşluğu AB kurumları ve ekonomi politikaları doldurabilmiştir.

Avrupa ülkelerinin tarihteki parasal birlik çalışmaları, politik entegrasyonun dâhil edilmediğinden kısa süreli olmuştur. Genelde bir ekonomik kriz sonrası sona ermiştir. Büyük ölçekli ve küçük ölçekli ekonomilerin olduğu ve büyük ekonomiye sahip

¹⁷⁴ İKV, a.g.e., ss.79-81.

¹⁷⁵ European Economic Commission, European Economy: **Special Report**, No:1/2005, ss.37-45.

ülkelerin güdümünde izlenen politikalar sonucunda, daha önceki denemeler uzun süreli olamamıştır¹⁷⁶.

Avrupa Para birliği sürecince, üye ülkeler merkez bankalarını çoktan bağımsızlaştırdı ve enflasyon en büyük problem olarak saptamıştır. Bu yüzden parasal birlik elde edilecek olan başarıya değer katmalıdır. Bağımsız Merkez Bankasının sunduğu güvenilirlik ve ülkelerin düşük ekonomik maliyetleriyle enflasyonu düşürmelerine yardımcı olması konusundaki bulgular sonuç olarak pek de parlak değildir. Belirli bir süre daha hükümetler güven kazanmak zorundadır. Enflasyona karşı yapılan mücadele kısa dönem uyum problemini daha da kötüleştirmiş ve artan işsizlikle enflasyon azalması arasındaki oranı açmış olabilir. Avrupa Para Birliği gibi bir sisteme katılmak hükümetin piyasaya fazla para çıkarmama vaadine olan bağlılığı daha da güçlendirebilir.

Yeniden oluşum kararları ortak olarak alınır, ama başarı hükümetlerin iç siyasetle yaptıkları anlaşmaya sadık kalmalarına bağlıdır. Eğer hükümetler rejimin taleplerini yerine getirmek için anlaşmaya varma konusunda isteksizlik gösterirse, uygulama güvenilirliğini kaybedecek ve bir anlamı kalmayacaktır. Eğer bu uygulamanın başarılı olması isteniyorsa, milletlerarası uyum, yerel ekonomik uyumun bir parçası olmalıdır. Böylelikle Merkez Bankası, istikrar odaklı siyaseti destekleyen bir koalisyonun varlığı adına, yatırımcılara sinyal olabilir¹⁷⁷.

Ulusal Merkez bankalarının bağımsızlığı üstlendiği görevleri yerine getirebilmesi için önemli bir kriterdir. Ulusal merkez bankaları başkanlarının görev süreleri asgari 5 yıl olarak belirlenmiştir. Ulusal banka başkanlarının görevden alınabilmesi için Avrupa Merkez Bankası Yasasının 14.2 maddesinde belirtilen sebeplerden bir tanesi ya da daha fazlasının ortaya çıkması gerekmektedir. Keyfi olarak merkez bankası başkanı görevden alınması mümkün değildir. Avrupa Merkez Bankasının almış olduğu kararları uygulama

¹⁷⁶ ECB, **Occasional Paper No:79**, January 2008.

¹⁷⁷ Michele Chang, The Logic of Collective Responsibility in European Monetary Integration, **Political Science**, 2002, ss.239-255.

noktasında çalışan ulusal merkez bankası çalışanlarının görev süreleri de düzenlenmiştir. Ulusal Merkez bankaları görevlerini ifa edebilmesi için ekonomik olarak bağımsız olması gerekmektedir. Aksi halde kararları uygulama sürecinde bağımsız olamamaktadır¹⁷⁸.

Avrupa Merkez Bankası'nı kontrol eden ne resmi kurumlar, ne de hükümetlerin bankayı izlemelerini sağlayan alarm mekanizmaları mevcuttur. Tama tersi olarak hükümetler Avrupa Merkez Bankası tarafından izlenmektedir.

Avrupa Merkez Bankası'nın yüksek seviyedeki bağımsızlığı, demokratik sorumluluk standartlarıyla ters düştüğü için icraatlarının meşruluğu sorgulanmaya başlanmıştır. Bankanın hedefleri ve politikaları belirlemesinin gerekliliğine inanan bir kitle için Avrupa Merkez Bankası'nın hedef bağımsızlığı sorun yaratan en önemli madde durumundadır. Euro altında para politikası belirlenmesine duyulan güven politika belirleyicilerin artması sebebiyle azalmıştır.

2.2.1. Para Politikası Uygulamalarında Otorite Kaybı

APB'nin fiilen hayata geçmesi ile birlikte, katılımcı ülkelerin yürütme serbestliğine sahip oldukları ekonomi politikası uygulaması konusunda bir otorite kaybı kaçınılmazdır. Bu otorite kaybı, para politikası ve kurlar üzerinde mevcut ulusal kontrol mekanizmalarının ortadan kalkmasıdır.¹⁷⁹

Mali piyasaların uluslararasılaştırılması ile birlikte ulusal paraların ekonomi politikası aracı olarak etkinliği azalmaktadır. Tüm ekonomik aktörler (işletmeler, bireyler) hangi paradan ne kadar bulunduracaklarına karar verebilmekte ve bu fonları bir birimden diğerine çevirebilmektedir. Bu şekilde Uluslararası döviz piyasalarında günde 1 Trilyon dolardan daha fazla bir meblağın alım satımı söz konusu olmaktadır. Bu durum

¹⁷⁸ Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası Yasası, Madde 14.2

¹⁷⁹ Vural Fuat Akat, **Çağımızın Deneyi Euro**, İstanbul: 2004, ss.221-223.

da bize ülke dışındaki piyasaların boyutlarını ve piyasa hareketlerinin ekonomi politikaları üzerindeki gücünü göstermektedir.¹⁸⁰

Böylesine dışa açık bir ekonomide (Mundell-Fleming Modeli) üç şartın bir arada mevcut olması mümkün olmamaktadır. Bunlar, tam sermaye hareketliliği, bağımsız para politikası ve sabit kur sistemi uygulamasıdır¹⁸¹.

Sermaye hareketi serbest olan ancak uluslararası mali piyasalarda etkisi önemsiz olan ülkelerin iç faizleri ülke dışı faizlere bağımlıdır. İki faiz oranı arasındaki farkı kurda beklenen değer kaybına eşit olmakta ve duruma Faiz Oranı Paritesi denilmektedir. Faiz farkı sebebiyle sermaye hareketleri oluşmakta ve bu durum da faiz arbitrajına neden olmaktadır. Bu şartlar altında sabit kur rejimi uygulanan bir ülkede merkez bankasının tam anlamıyla bağımsız bir para politikası uygulayabilmesi mümkün olmamaktadır.

Bu durumda, faiz oranlarını kontrol etmek isteyen bir ülkenin kurların dalgalanmasına razı olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde kendi bağımsız para politikasını belirleyebilir. Ancak sabit kur politikası uygulayacak sermaye hareketlerini serbestleştirmiş bir ülke, kendi yurt içi faiz oranlarını para birimine sabitlediği ülkedeki faiz oranlarına sabitlemek zorundadır. Bu da faiz oranının para politikasında kullanımı engellenmektedir.

APB yeni üye ülkelerin tam uyumu ve adaylarında sürece katılımı gerçekleştiğinde, ülkeler para politikasındaki serbestliklerini kaybedecek ve aynı zamanda sabit kur sistemine gireceklerdir. Ayrıca, faiz oranları da AMB tarafından tespit edildiği için yeni üye ve aday ülkelerin sürece uyumları ayrıca önem arz etmektedir.

Serbest değişken kur sisteminde bütünleşmiş uluslararası piyasalarla birlikte ulusal para politikası uygulanabilir. Parasal birliğe dâhil olmak ise bu araçtan vazgeçmek

¹⁸⁰ Charles Wyplosz, "EMU: Why and How It Might Happen?", Journal of Economic Perspectives 1 (4), Fall, 1998, ss.9-10.

¹⁸¹ Wyplosz, a.g.e., ss.9-10; Deal on European Central Bank Is 'Bad Omen' for Institution's Independence, He Says : Bundesbank Official Fears Meddling on Rates http://www.iht.com/articles/1998/05/13/emu.t_7.php (24 Haziran 2007).

anlamına gelmektedir ve bunun bir maliyet getirmesi doğaldır. Söz konusu maliyet, olası bir durgunluk veya enflasyonist baskı altında ülke içi faiz oranlarının diğer ülkelerden bağımsız bir şekilde yükseltilip düşürülememesi ile ortaya çıkacaktır.

Tek başlarına ufak gibi görünen Yeni AB üyesi ve şu andaki aday ülkeler (Türkiye ve Hırvatistan) para politikaları uygulamalarında önemli kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Parasal birliğe sağlanan uyum bir anlamda uygulanacak politikaları daha belirli kılacaktır. Bunun getirisi ve olumsuz etkileri ise para otoritelerinin mali serbestliği ne derece etkin kullandığına bağlı olacaktır. Etkin kullanım için optimum karar alma ise aday ülkeler için belirleyici olacaktır. Bunların dışında aday ülkelere olası etkiler aşağıdaki biçimde özetlenebilir;¹⁸²

Parasal birliğe üye devletlerde ve aday ülkelerde devresel hareketlerin farklı safhalarının aynı veya benzer zamanlarda meydana gelmesi, uygulanan veya uygulanacak olan para politikasının etkilerinin Birlik üyesi ülkelerde birbirine benzer iktisadi sonuçlar doğurması da önemli etkenlerdendir. Bu nedenle aday ülkelerin ilgili sürecin getirecekleri ve ülkenin serbestçe para politikası uygulama şansının olmayacağını bilmesi ve altyapısını buna uyumlaştırması gerekmektedir.¹⁸³

APB sürecine dâhil olacak aday ülkelerin bugünkü durumları düşünülecek olursa (elbette ki mevcut üyeler de), bu şartların sağlanması ülke ekonomi kurumları ile farklı toplumsal kesimler arasında gerilimlere neden olacak niteliktedir.

2.2.2. Kur Politikaları Uygulamaları ve Ulusal Merkez Bankası

APB'ne uyumla birlikte hem Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin adaylık sürecinde hem de Türkiye ve Hırvatistan'ın adaylığıyla birlikte döviz kurlarının dalgalanma ihtimali sona ermektedir. Kur politikaları eğer makro ekonomik uyumu

¹⁸² Deal on European Central Bank Is 'Bad Omen' for Institution's Independence, He Says : Bundesbank Official Fears Meddling on Rates http://www.iht.com/articles/1998/05/13/emu.t_7.php (24 Haziran 2007).

¹⁸³ Akat, a.g.e., s.23.

sağlamak için yardımcı bir mekanizma olarak kullanılıyorsa bu serbestliğin yitirilmesi aday ülkelere belirli maliyetleri beraberinde getirmektedir.

Ancak kurlar, spekülasyonlarla hareket ettirilirse bu durum iktisadi maliyet oluşturmakta ve bu keyfiliğin kaldırılması ise fayda sağlayabilecek niteliktedir. Sonuç olarak, kurların önemli bir düzenleme rolüne sahip olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bununla birlikte, kur politikasının keyfi ve hatalı bir şekilde uygulanması ekonomik açıdan bozucu etkilere yol açabilmektedir. Eğer bir ülke dış ticarete açıksa, yapısal olarak komşu ülkelerle yakınlık arz ediyorsa ve faktör hareketliliği söz konusu ise kur politikası vasıtasıyla ekonomide uyumu sağlamadaki etkinlik azalmaktadır.¹⁸⁴

Dış ticaretle ilgili olarak incelendiğinde ise, parasal birliğe geçişle kurların malların görelî fiyatlarında ciddi değişikliklere yol açması ihtimali ortadan kalkmaktadır. Özellikle aday ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve ekonomi politikalarındaki sorunlar dikkate alındığında (özellikle MB'nın özerklik kazanmasından önceki siyasi tavrı düşünüldüğünde) Merkez Bankası ve onun kur politikalarına etkisi disipline edici bir etkide bulunmaktadır. Ancak AB içindeki büyük devletlerin kendi çıkarları ya da AB'nin genel makro ekonomik hedefleri bağlamında alınan kararlar aday ve yeni üye ülkelerin çekirdek ve büyük ülkelere bağımlılığı arttırdığı yönünde eleştirileri de beraberinde getirmektedir.¹⁸⁵

Yapısal farklılıklar arttıkça asimetrik şoklardan etkilenme ihtimali de o derece yükselmektedir. Böyle bir durumda bir ülkenin tek başına izleyeceği kur politikasının etkisi yeterince güçlü olmayacaktır.

Hem para politikası uygulamasındaki bağımsızlık hem de kurları kontrol edebilme serbestisi Birliğe geçiş ile ortadan kalkacağı için, parasal birliğe dâhil olacak olan aday ülkenin diğer üye ülkelerin karşı karşıya kalabileceğinden daha değişik bir şoka maruz kalması durumunda, iktisadi dengelerin yeniden sağlanabilmesi için alternatif

¹⁸⁴ Wyplosz, a.g.e., ss.9-10.

¹⁸⁵ http://ec.europa.eu/ecb/policies/archives_process/future_prospects/negotiations/eu10.htm (22 Haziran 2007).

mekanizmalara ihtiyaç duyulacaktır. Böyle bir durumda, ülkelerin alternatif mekanizmalara sahip olmaları, parasal bağımsızlığın kaybedilmesinin dezavantajları azalacaktır. Bu bağlamda asimetrik, bir şoka maruz kalınması halinde uyumun iki kanal yardımıyla sağlanacağı düşünülmektedir.¹⁸⁶

- Ülkeler arasında işgücü hareketliliği
- Reel ücretlerde meydana gelecek değişiklikler

APB'ne dâhil olan bir ülke uzun süreli bir durgunluk içine girerse artan işsizlik ülke dışındaki piyasalara yönelecektir. Bu durum emek piyasalarının yeniden dengeye gelmesine sebep olacaktır. Bu durumda optimum para alanı şartı gerçekleşmiş olacaktır. Avrupa'da dil farklılıkları ülke bağımlılığı ve ulusal yaşam standartlarının farklılığı sebebiyle Avrupa'da işsizler daha nadir olarak yurtdışında iş arama eğilimindedirler. Bu akışkanlığın sağlanması durumunda Euro alanı ortalamasının üzerinde işsizlik oranına sahip bir ülkede işgücü piyasasında meydana gelecek uyumun temel etkisi ücretler üzerinde aşağı doğru bir baskı şeklinde kendini hissettirebilecektir.¹⁸⁷

2.3. Para Birliğinin Üye ve Aday Ülkelerin Maliye Politikaları Etkileri

Parasal birlik sebebiyle bölgesel çapta bir politika uygulaması yapılacak iken, her ülke kendi mali politikasını belirleme durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Para politikasını kullanamayan ülkeler, asimetrik şoklara karşı tek araç olan maliye politikası kullanımına yöneleceklerdir. Bu nedenle muhtemel bir kriz durumunda, kriz yönetimi için kendilerine daha geniş bir marj yaratmak isteyeceklerdir. Örneğin, maliye politikası uygulamasında %3 olarak tespit edilen kamu kesimi açığından biraz daha düşük bir rakamı hedeflemeyi tercih edeceklerdir. Bu sebeple hâlihazırda borç/GSYİH oranları %60'ın altında olan ülkelerin bu oranları daha da düşecek ve belki de makul sayılan

¹⁸⁶ http://ec.europa.eu/ecb/policies/archives_process/future_prospects/negotiations/eu10_htm (22 Haziran 2007).

¹⁸⁷ Akat, a.g.e., ss.123-124; İKV, a.g.e., ss.79-81.

değerlerin bile altında kalacaktır. Bu durum “istikrar ve büyüme sözleşmesi” nin olması gerektiğinden daha katı hükümler içerdiği görüşünü desteklemektedir.¹⁸⁸

APB ülkeleri ve gelecekte üye olacak bugünün aday ülkeleri Maastricht’e belirlenen şartlardan daha sıkı bir maliye politikası izlemezlerse, olası bir daralma döneminde yeterli manevra alanı bulamayacaklardır. Bu bir anlamda Merkez Bankası sisteminin üye ülkeler için olası sonuçlarıdır. Ayrıca AMB, fiyat istikrarına olan fiyat istikrarına olan bağlılığını göstermek üzere ilk yıllarda konjoktüre uygun para politikaları uygulamada isteksiz davranabilecektir. Bu açıdan, maliye politikalarının da etkin bir şekilde kullanımının sınırlı bir gelmesi, durumu daha da güçleştirecektir.¹⁸⁹

AMB’nın aday ülkelerle yaptığı anlaşma ya da işbirliği mekanizmalarında uzun vadede kamu maliyesinin sağlamlığını güvence altına alma amacı olmasına rağmen hâlihazırda hükümlerin kısa dönemli üretim dalgalanmalarını teşvik edici bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Dolayısıyla işbirliğinin içeriğinin uzun vadede konjoktürel dalgalanmalardan arındırılmış bütçe açıklarına uygulanması gibi konular çeşitli açılardan tartışılmaktadır.

Genel anlamda ülkeler için belirli kriterler getirilmesinin nedeni üye ülkeler arasındaki mali koordinasyonun sağlanmasıdır. Ancak, maliye politikasının etkinliğinin kısıtlanması ülkelerin istikrar politikalarının koordine edilmesi çabalarını engelleyeceğinden istenen etkiyi de sağlayamayabilecektir.¹⁹⁰

Bu kısıtlamaların bir diğer nedeni de, her ülkenin kendi inisiyatifinde bulunan maliye politikaları, AMB üzerinde enflasyonist bir baskı oluşturabileceği beklentisidir. Örneğin aşırı borçlanan bir ülkeye Birliğin yardım etmesi ortak para politikasının stratejilerini olumsuz etkileyebilecektir. Bu sebeple aşırı borçlanmayı önleyecek şekilde özerklikler sınırlandırılmıştır. Birliğin üye ülkelere yardımı kamu borçlarını monetize etmek veya kamu borcu üzerindeki faiz oranlarını yapay bir şekilde düşük tutmak

¹⁸⁸ Akat, a.g.e., ss.123-124; İKV, a.g.e., ss.79-81.

¹⁸⁹ Stapelfeld, a.g.e., ss.57-65.

¹⁹⁰ Akat, a.g.e., ss.123-124; İKV, a.g.e., ss.79-81.

şeklinde olabilir. Her iki yönteminde enflasyonu arttırıcı yönde etki gösterecek ortak paranın istikrarını tehdit edici nitelikte olduğu düşünülebilir.

Mali kısıtlamalar vergi sistemi ile de alakalıdır. Vergilerin merkezi olarak toplandığı ve hükümetlere aktarıldığı bir sistemde, hükümetler kendi zıt kaynakları ile olası bir şoka karşı dayanmakta zorluk çekeceklerdir. Böyle bir durumda merkezin yardım etmesi kaçınılmaz olacaktır. Örneğin 2004 yılı genişlemesinden önce, aday ülkeler vergi politikası ve onun gelirlerinden yoksun kalabilme durumlarında ülke içi ekonomik dengelerde AB yardımlarına rağmen zorluklar yaşamışlardır. Küçük ülkelere ziyade Polonya, Çek Cumhuriyeti gibi daha büyük ülkeler yaşanan zorlukları iç kamuoyuna anlatmakta zorluk yaşamışlardır. Aynı durumun Türkiye için de geçerli olduğu düşünülürse para ve maliye politikalarında yönetim erki ve kamu oyu arasında denge önem kazanmaktadır.¹⁹¹

Bu durumu yaşamak istemeyen ülkeler ise daha riskli mali politikalar uygulama eğilimine zaman zaman girebilmişlerdir. Diğer taraftan harcamalarını finanse etmek amacıyla kendi vergilerini toplama yetkisine sahip olan ülkeler borçlarını ödemedi bundan faydalanabilmişlerdir. Özetle birliğin mali istikrarını korumak amacıyla borçlanma limitleri konulması hükümetlerin (Slovakya, Polonya, Romanya gibi) vergi kaynaklarının kısıtlı olduğu dönemlerde uygulamaya yönelik sıkça gerek duyulan bir yöntem olmuştur. Ancak, AB’de vergilerin kontrolünün tamamen ulusal hükümetlerde olduğu düşünülürse mali kısıtlamaların aday ülkelerdeki etkisi daha kısıtlı kalmaktadır.¹⁹²

¹⁹¹ Stapelfeld, a.g.e., ss.57-65; European Commission, Participation in Community Programmes and Agencies, <http://ec.europa.eu/economy/document/2005-002%2006.02%20EC%20programmes%20and%20agencies.pdf> (22 Temmuz 2007).

¹⁹²European Commission, Participation in Community Programmes and Agencies, <http://ec.europa.eu/economy/document/2005-002%2006.02%20EC%20programmes%20and%20agencies.pdf> (22 Temmuz 2007).

2.3.1. Avrupa Para Birliği ve Kamu Borçlanması

APB'nin başarısı ile ilgili en önemli sorunlardan biri de aşırı borçlanmaya gidebilecek, mali istikrarsızlık oluşturacak merkezi hükümetler olduğu için, üye ülkeler yanında özellikle aday ülkelerin süreçte sıkı takibi ve kontrolü önem taşımaktadır. AB mevcut aday ülkeleri özellikle birliğe dâhil olmadan deyim yerindeyse “dışarıda” para ve maliye politikalarında uyumlaştırarak gelecekteki üyelikte sorun yaşamak istememektedir.¹⁹³

APB, bağlamında aday ülkelerin borç sorunları incelendiğinde AB özellikle şu noktalarda hassas davranmıştır;¹⁹⁴

- Kamu borçlarının sürdürülemez bir nitelik arz etmesi haline karşı önlem olarak AMB'nin kontrolü
- Kamu borçlarının yüksek fakat sürdürülebilir bir düzeyde olmasına karşı, AMB'nin sorun yaşamadan borç servisi yapabilmesi ya da önlem alabilmesidir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında ise, Maastricht antlaşmasının mali yaklaşma kriterlerinde ve Amsterdam Zirvesinin “İstikrar ve Büyüme Sözleşmesi”nde alınan kararlar ile zor durumda bulunan üye ve aday ülke hükümetlerine yardıma ilişkin koşulları içeren çerçeveyi düzenlemiştir. Bu bağlamda, AMB'nin, borçlarını ödemedeki zorluk çeken ülkelerin yükümlülüklerini üstlenmesi engellenmiştir. Alınan kararlara rağmen bu husus hala karışık niteliktedir.¹⁹⁵

Özellikle aday ülkeler konusunda hükümet borçları Euro ile birlikte kolaylaşacaktır şeklinde bir sav üretilemez. Piyasa, yüksek kredi riski bulunan borçlanıcıları, kendi değerliliklerine uygun bir faiz oranı ödemeye mecbur bırakmaktadır.

¹⁹³European Commission, Participation in Community Programmes and Agencies, <http://ec.europa.eu/economy/document/2005-002%2006.02%20EC%20programmes%20and%20agencies.pdf> (23 Temmuz 2007).

¹⁹⁴ Tokatlıoğlu, “Ekonomik Entegrasyonlar ve AB” **Dış Ticaret Dergisi**, ss.78-81.

¹⁹⁵ Tokatlıoğlu, “Ekonomik Entegrasyonlar ve AB” **Dış Ticaret Dergisi**, ss.78-81.

Dolayısıyla bazı hükümetler diğerlerinden daha yüksek oranlarda borçlanma riski de bulunabilmektedir.

2.3.2. Avrupa Merkez Bankası ve Mali Federalizm

Maastricht antlaşması APB'ne ulaşılması konusunda her türlü ana düzenlemeyi gerçekleştiren bir metin olmasına rağmen, dikkati çeken bir eksikliği, ulusal mali politikaların sürdürülmesine yardımcı olacak bir güçlü federal kurumun bulunmamasıdır. Bir parasal birliğin varlığını sürdürebilmesi için gerekli hususlardan birisi de üye ülkeler üzerinde bir mali yapının oluşturulmasıdır.

Birçok ekonomist, farklı bölgeler arasında transferleri sağlayan ülkeler üzeri mali bir yapının olmadığı parasal birliklerin istikrarı bozucu olduğu görüşündedir. Mali krizlerin olumsuz etkilerinin bölgeler arasında paylaşılmasına böyle bir kurum yardımcı olabilecektir. İşgücü hareketliliğinin düşük olduğu veya olmadığı bölgelerde, farklı işsizlik oranlarını telafide maliye politikası bir istikrar aracı olarak kullanılabilir.¹⁹⁶

2.4. EURO'ya Dâhil Olan ve Olmayan Ülkeler Arasındaki Politika Farklılıkları

1 Ocak 1999 tarihinden itibaren Avrupa Para Birimi olarak yürürlüğe giren Euro, önce 12 üye ülkenin para birimleri arasında ekonomik uyumlaşma sağlanması hedeflenmiştir. 2001 yılından itibaren Yunanistan'ın, gerekli kriterleri sağlaması ile İsveç, Danimarka ve İngiltere dışında 12 üye ülke sürece dâhil olmuştur. 2007 yılından itibaren Slovenya'nın, 2008 yılında Kıbrıs ve Malta'nın ve 2009 yılında Slovakya'nın sürece dâhil olması ile Parasal Birliğe üye ülke sayısı 16 ya çıkmış ve kalan 8 aday ülke müzakereler sürecinde Ortak Para Birimine uyum için bazı politikaları izlemişlerdir.

İsveç özelinde, ekonomik ve teknik koşullar yerine getirilmediğinden sürece dâhil olunmamıştır. Danimarka ve İngiltere ise ortak para birliğine kendi tercihleriyle

¹⁹⁶ Tokatlıoğlu, "Ekonomik Entegrasyonlar ve AB" **Dış Ticaret Dergisi**, ss.78-81.

katılmamıştır. Burada özel bir durum olarak İngiltere'nin İngiliz Uluslar Topluluğu (Commonwealth) ile bağlantısı da bu ülkenin bazı ortak politikalara yaklaşımında olmasa bile politik (hukuksal) açıdan etkili olabilmektedir.¹⁹⁷ Ayrıca İngiltere'nin Sterline ve geleneksel yapısına verdiği önem ve Londra'nın dünyanın önemli finansal merkezlerinden biri olması gibi sebepler sürece dâhil olmamasının nedenlerindedir.

İsveç, İngiltere ve Danimarka Euro'ya dâhil olmasalar bile Ortak Para Politikası ve Merkez Bankaları Sisteminden tamamen bağımsız değildirler. Özellikle ortak Pazar bağlamında para ve maliye politikalarında belirli bir ortak politika gözetmektedirler. Yani ilgili ülkelerin resmi para birimi olarak Euro'ya geçmemeleri, Avrupa Birliği ekonomik ve para politikalarından tamamen bağımsız olma anlamına gelmemektedir. Hatta belirli ölçüde ortak para politikasının ilke ya da kurumları ile uyumlu hareket etmektedirler. Bu bağlamda, ortak para politikalarının tamamen dışında değildirler.

Örneğin İngiltere merkez bankası, diğer ülke merkez bankaları ve AMB ile koordinasyon içindedir. Euro'ya dâhil olan diğer ülkelerin gözettikleri politikalarla da uyumlu ve koordine halindedirler.

Euro'yu kabul eden ve etmeyen ülkeler arası da makro ve sektörel göstergeler itibariyle çok ciddi farklar görünmemektedir. Farklılık ya da tartışmalar ekonomik koşullardan ziyade para politikaları ve bağımsızlığı alanında sürmektedir. Ayrıca üç ülkenin Euro alanı dışında kalmaları, ortak paraya geçiş sonrası yapı hakkında kıyaslama yapabilme şansı vermektedir.

Euro'ya geçen ülkeler için şüphesiz belirli yükümlülüklerin oluştuğu söylenebilir. İlgili ülkeler bazı kriterleri sürekli gözetmek durumundadır. Elbette ki kendi iç ekonomilerindeki ekonomik sorunlar bağlamında üye ülkelere hareket serbestisi ya da geçiş süreci tanınsa da bunun sınırları ve zamanı kısıtlıdır. Çünkü kendi ekonomi politikaları kadar hatta ondan da öncelikli olabilen konularda Euro bölgesinin hedefleri öncelikli olabilmektedir. Örneğin, bütçe açığının GSYİH'nın %3'ünü aşan üye devletler,

¹⁹⁷ Canbolat, **Uluslarüstü Sistem ve Avrupa Birliği: Bir Dönüşümün Analizi**, s.258.

düzeltilici önlemler almadıkları takdirde, cezalandırılarak GSYİH'nın 0,5'i kadar teminat yatırmaya zorlanacaklardır.

Euro bölgesi, sürece dâhil olmayan ülkelere, özellikle birliğin Portekiz, Yunanistan gibi gelişmekte olan ülkelere stabil bir ekonomik ortam sağlamaktadır. Almanya, Fransa, Hollanda gibi ihracatta önemli bir potansiyele sahip ülkelere yeni yatırımlar ve ABD gibi ülkelerle uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek bir güç sağlamaktadır.

Euro'ya dâhil olan ülkeler ortak para politikasının sayesinde dünya pazarlarına daha güçlü girebilmektedirler. Örneğin, Euro, AB'nin ortak üyeleriyle gerçekleştirdiği ticari ilişkilerde özellikle Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde geniş bir alanda faturalama işlerinde para birimi olarak kullanılmakta ve ilişkilerin gelişimine göre daha da yoğun olarak kullanılabilir. Dünya ticaret pazarında yaklaşık %20'lik bir paya sahip olan AB'nin, 2010'da Avrupa Akdeniz Ortaklığı ile kurmayı planladığı Serbest Ticaret Bölgesi de düşünüldüğünde hem kurumsal hem de çevresel destekle sistemi geliştirme yolunda önemli adımlar atmaktadır. Bu durum ise üye ülkelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan Pazar ya da sektörler ve üçüncü dünya ülkelerin hem gelişimine yardım hem de bu pazarlarda yer alma politikası Euro'nun uluslararası amaçları arasında yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ AB'ye ÜYE ÜLKELERİNİN MERKEZ BANKALARININ UYGULAMALARI

Avrupa Para Birliği'ne (EMU) üye ülkelerin, 1 Ocak 1999 tarihinde Avrupa Parasal Birliği'nin üçüncü aşamasına geçişiyle bu birliğe üye ülkelerin Merkez Bankaları para politikası ile ilgili tüm yetkilerini Avrupa Merkez Bankasına (AMB) devrederek, Euro alanındaki tek para politikasının belirleyicisi şeklinde yapılanmıştır.¹⁹⁸ Bu şekilde yapılan Avrupa Merkez Bankası, bankanın yönetim kurulunun belirlediği program ve direktifler doğrultusunda para politikası uygulamalarını belirlemektedir. Bununla beraber Euro alanı dışında kalan ülkelerin Merkez Bankalarının para politikaları uygulamaları ile Avrupa Birliğine üye ülkelerin (27 ülke) merkez bankalarının katılımıyla Avrupa Merkez Bankası sistemi (AMBS) oluşturulmuştur.

Bu sistemde Euro alanı dışında kalan ülkelerin Merkez Bankaları, kendi para politikalarını serbestçe belirleyebilmektedir.

Avrupa Merkez Bankası'nın, ödenmiş sermayesinin Euro alanı ülkeler için dağılımı Tablo'da belirtilmiştir. Bankanın kâr etmesi durumunda Yönetim Kurulu'nun belirleyeceği miktarı, %20'sini geçememek kaydı ile Banka'nın rezervlerine aktarır. Geri kalan tutarı ise UMB'na sermayeleri oranında dağıtır. Zarar durumunda ise rezervlerden zarar miktarı karşılanır, bu miktar yetersiz ise AMS'nin UMB'ndan sermayeleri oranında para talep etme hakkı saklıdır. AB üyesi olduğu halde Euro alanına dâhil olmayan ülkeler ise Eurosistem'in operasyonel masraflarına katkıda bulunmak amacıyla sermaye

¹⁹⁸ Avrupa Merkez Bankaları Sisteminin Yapısı Unsurları ve Görevleri, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/escb.pdf> (17.10.2009)

miktarına katkıda bulunmaktadır. Kâr ve zarar durumlarında bahse konu Merkez Bankaları için hiçbir işlem yapılmamaktadır¹⁹⁹.

Tablo 10. Euro Alanı UMB Ödenmiş Sermayeleri (1 Ocak 2009 tarihi itibari ile)

UMB	Sermaye Oranı %	Ödenmiş Sermaye (€)
Nationale Bank van België / Banque Nationale de Belgique	2,4256%	139.730.385
Deutsche Bundesbank	18,9373%	1.090.912.027
Central Bank and Financial Services Authority of Ireland	1,1107%	63.983.566
Bank of Greece	1,9649%	113.191.059
Banco de España	8,3040%	478.364.576
Banque de France	14,2212%	819.233.899
Banca d'Italia	12,4966%	719.885.688
Central Bank of Cyprus	0,1369%	7.886.333
Banque centrale du Luxembourg	0,1747%	10.063.860
Central Bank of Malta	0,0632%	3.640.732
De Nederlandsche Bank	3,9882%	229.746.339
Oesterreichische Nationalbank	1,9417%	111.854.588
Banco de Portugal	1,7504%	100.834.460
Banka Slovenije	0,3288%	18.941.025
Národná banka Slovenska	0,6934%	39.944.364
Suomen Pankki - Finlands Bank	1,2539%	72.232.820
Toplam	69,7915%	4.020.445.722

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, **Capital Subscription** , <http://www.ecb.int/ecb/orga/capital/html/index.en.html> (30 Ekim 2009)

Tablo 11. Euro Alanı Parasal Finans Kurumları (Adet, Nisan 2009)

	Euro Alanı AMB	Almanya	Yunanistan	İspanya	Fransa	Slovenya	Diğer	
Merkez Bankaları	17	1	1	1	1	1	1	11
Kredi Kuruluşları	6.550	0	1.984	66	357	719	26	3.398
Para Piyasası Fonları	1.697	0	71	24	121	609	2	870
Diğer Kurumlar	2	0	0	0	0	0	0	2
Tüm Parasal Finans Kurumları	8.266	1	2.056	91	479	1.329	29	4.281

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, **Number Of Monetary Financial Institutions**, http://www.ecb.int/stats/money/mfi/statrep/html/mfis_list_2009-04.en.html (30 Ekim 2009)

¹⁹⁹Avrupa Merkez Bankası, **Capital Subscription**, <http://www.ecb.int/ecb/orga/capital/html/index.en.html> (30 Ekim 2009)

Euro alanında bulunan Parasal Finans Kurumları sayısı Tablo'da belirtilmiştir. Bu bölümde incelenen ülkelerdeki bu kurumlar, Ulusal Merkez Bankalarınca denetlenmekte ve danışmanlık hizmeti almaktadır. Güçlü ekonomisi, Almanya'yı bu kurumların adetleri sayısı göz önüne alındığında Euro alanında ilk sıraya taşımıştır.

Bu bölümde, AB'ye üye ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri yanında, Avrupa Merkez Bankasının oluşumunda temel teşkil eden ülkeler dikkate alınarak bu ülkelerin merkez bankalarının para politika uygulamaları ayrıntılı bir şekilde analiz için incelenmiştir. Bu çerçevede, AB'ye üye ülkeler, gelişmiş, gelişmekte ve geçiş ekonomileri şeklinde üç grupta seçilmiş ülkeler ele alınmış, önce bu ülkelerin genel ekonomik yapıları incelendikten sonra, ülke merkez bankalarının para politikalarına ilişkin uygulamalarına yer verilmiştir.

3.1. Gelişmiş AB'ye Üye Ülkelerinin Ekonomileri ve Merkez Bankalarının Uygulamaları

3.1.1. Almanya

3.1.1.1. Almanya Ekonomisinin Genel Yapısı

Almanya ve Fransa AB'nin iki büyük üyesi olmakla beraber, aralarında uzun zamandır süregelen kültürel gelenek ve davranış farklılıklarına rağmen ekonomik dayanışma ve APB için güç birliği yapmışlardır. Özellikle Almanya, Avrupa Parasal Birliği'nin hayata geçmesinde büyük bir role sahiptir²⁰⁰.

2007 yılı başında 6 aylık dönem başkanlığını devralan Almanya, kendisinden sonra gelecek Portekiz ve Slovenya dönem başkanlıkları ile birlikte uygulayacağı programda AB reformu ve anayasal sürecin devamlılığı, Büyüme ve İstihdama Yönelik Lizbon Stratejisinin uygulanması, özgürlük, güvenlik ve adalet konularında ortak

²⁰⁰ TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Euro'nun Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1998/k7.html> (12 Haziran 2009)

alanların geliştirilmesi ve Avrupa Birliği'nin ortak dış politika faaliyetlerinde işbirliğinin artırılması maddeleri yer almaktadır²⁰¹.

Tablo 12. Almanya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Almanya	2004	2005	2006	2007	2008	2009t
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	82,53	82,50	82,44	82,31	82,22	82,06
Kişi Başı GSYİH (SAGP) (EU27=100)	116,40	116,90	115,70	114,70	115,60	-
Reel GSYİH Büyüme (%)	1,20	0,80	3,00	2,50	1,30	-5,40
Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (HICP)	1,80	1,90	1,80	2,30	2,80	-
Net Borç Alma-Verme / GSYİH	-3,80	-3,30	-1,50	-0,20	-0,10	-
İstihdam Oranı (%)	65,00	66,00	67,50	69,40	70,70	-
İşsizlik Oranı (%)	9,80	10,70	9,80	8,40	7,30	-
Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım / GSYİH (%)	0,20	2,00	2,60	3,30	-	-
GSYİH (Milyar S)	2.745,47	2.791,44	2.913,31	3.317,37	-	-
İthalat / GSYİH (%)	33,00	36,00	40,00	40,00	-	-
İhracat / GSYİH (%)	38,00	41,00	45,00	47,00	-	-

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)

Yukarıdaki tablo incelendiğinde GSYİH ve ihracat rakamları ekonomik hacmin büyüklüğüne göre yıllar itibariyle artış görülmektedir. 2009 yılı tahminlerini dikkate alındığında reel büyüme ve enflasyon verileri Almanya için olumlu olarak görülmektedir. İstatistiksel olarak bakıldığında 2008 yılı Alman ekonomisi için iyi bir yıl oldu denebilir. Bu yıl içerisinde dış ticaret rakamları ve istihdam artmış, devlet harcamaları oranı azalmış, gayri safi yurtiçi hâsıla da artmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomi performansında Almanya'yı geçmesi, tahmin edildiği şekilde 2008 yılında gerçekleşmiştir. Ancak burada önemli olan kişi başına düşen gelir miktarıdır. Bu orana göre Almanya'nın halen ekonomik olarak iyi konumda olduğu görülmektedir.²⁰²

²⁰¹ TC. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Toplantılar ve Sunumlar**, <http://www.sgb.gov.tr/esad/Yaynlar/Ara%C5%1%9Ft%C4%B1rmalar/Ekonomik%20ve%20Parasal%20Birlik.pdf> (16 Haziran 2009)

²⁰² Alman İstatistik Enstitüsü, www.destatis.de (22 Haziran 2009)

3.1.1.2. Almanya Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları

Merkezi Frankfurt am Main’da bulunan Almanya Merkez Bankası (Bundesbank), 1957 tarihinde Bundesbank Kanununa göre kurulmuş ve bankanın asli görevi para politikasında istikrar sağlamak olarak tanımlanmıştır. Böylece, Alman parasının iç ve dış değerini belirlemek Bundesbank’ın görevi olarak kabul edilmiştir.²⁰³

Berlin, Duesseldorf, Frankfurt am Main, Hamburg, Hannover, Leipzig, Mainz, Munich ve Stuttgart’ da bölge ofisleri bulunmaktadır ve toplamda 47 şubesi vardır. Bundesbank Yönetim Kurulu, Başkan, Başkan Yardımcısı ve dört üyeden oluşmaktadır. 3 üyesi parlamento tarafından atanır, kalanı ise federal devlet tarafından atanır. Bazı durumlar haricinde 8 yıllığına atama işlemleri yapılmaktadır. Hükümetten tamamen bağımsız olan kurul, hükümete sadece ekonomi politikalarında destek olmaktadır²⁰⁴.

Kanun, Bundesbank’ın para-kredi hacmini kontrol ederek vefiyat istikrarını sağlayarak parasal açıdan genişlemenin mümkün olabileceğini belirtmektedir. Buna göre, para politikasının temel amacı enflasyonu kontrol etmek olmuştur. Bunun da temel nedeni, 1920’lerden beri Almanların enflasyonla mücadele tecrübesine dayanmasıdır.²⁰⁵

Ancak, Bundesbank hükümetin genel ekonomi politikasını desteklemekle beraber, para politikasında istikrarsızlık söz konusu olması halinde bu desteği geri çekebilmektedir. Bu durumda kanun politik baskıya karşı bankayı iki özel hüküm ile desteklemektedir. Buna göre,²⁰⁶

- Fiyat istikrarı hedefinde bir sapma söz konusu ise ekonomi politikası desteklenmez,

²⁰³ Bharat Trehan, “The Practice of Monetary Targeting: A Case of Study of The West German Experience” **Economic Review**, Federal Reserve Bank of San Francisco, Spring 1988, s.31

²⁰⁴ Bundesbank Act, http://www.bundesbank.de/download/presse/publikationen/bbkgesetz_en.pdf, ss. 2 – 4 (24 Ekim 2009)

²⁰⁵ Manfred Willims, “The Monetary Policy Decision Process in The Federal Republic of Germany The Political Economy of Monetary Policy, National and International Aspects, Donald R. Hoolgman, s.36

²⁰⁶ Willims, a.g.m., s.36

- Merkez Bankasının para politikasına ilişkin kararlarının bağımsız olarak verilmesi sağlanır.

1970'lerden itibaren artan enflasyon olgusu karşısında gelişmiş ülkelerde para politikalarını kontrol etmek amacıyla parasal hedefler konulmaya başlanmıştır.

Bu çerçevede parasal büyüme hedeflerini ilan eden ilk merkez bankası Bundesbank olmuş ve parasal hedeflemeye yönelik istikrar sağlamak için ara hedef değişken olarak "Merkez Bankası Parası" kavramını geliştirmiştir. Bu kavramı, geniş parasal büyüklük olan M3'ü oluşturan büyüklüklerin ağırlıklı ortalaması olarak belirlemiştir.²⁰⁷

1973 petrol şokları sonrası mevcut para stoku büyüklüklerinin hedef değişken olarak kabul etmek yerine kendi bilânçosundan oluşturduğu Merkez Bankası Parasını ara hedef değişken olarak geniş tanımlı kabul etmiştir. Çünkü Merkez Bankası Parası: Dolaşımdaki Para + Dâhildeki Yerleşiklerin Vadesiz mevduatlarının %16,6 + dâhildeki yerleşiklerin Vadeli mevduatının %12,4 + dâhildeki yerleşiklerin Alman bankalarındaki tasarruf mevduatının %8,1 olarak hesaplanmıştır²⁰⁸ dolayısıyla Bundesbank fiyat istikrarında görülen düzelme ile 1988 yılından itibaren MBP yerine M3'ü hedeflemeye başlamıştır.

- Almanya parasal hedefleme politikasında, enflasyonun doğrudan hedeflenmesi politikası, parasal büyüklüğün hedeflenmesiyle birlikte bir bütün teşkil edecek şekilde uygulanmaktadır.
- Almanya'nın parasal hedefleme politikasında, orta ve uzun vadede enflasyon hedeflerinin farklılaşmasına ve bazı hedeflerin zaman içerisinde çakışmaktadır. Bunun nedeni de, politikaların esnek bir yapıya sahip olmasından dolayıdır.

²⁰⁷ Van Hagen Jurgen, "Monetary Targeting with Exchange Rate Constraints: the Bundesbank in The 1980's", Federal Reserve Bank of St.Louis, 71(5), Sep/Oct 1989, ss.53-69

²⁰⁸ Öztin Akgüç, Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetim ve Gözetimi, ISO Yayınları, İstanbul, 1982, s.19

- Parasal hedefleme politikaları, reel şoklar, kur ve faize karşı yüksek duyarlılığa sahiptir.
- Parasal hedefleme politikaları, uzun vadede pozitif bir enflasyon oranını hedeflemektedir.
- Alman parasal hedefleme politikaları, asimetrik bilgi sorununu ortadan kaldırarak, açıklık ilkesiyle kamuoyuyla etkin bir bilgi paylaşımı içindedirler.

Alman para politikasından önemli iki sonuç çıkartılabilir. Birincisi, reel şoklar, kur ve faiz oranlarında meydana gelen değişikliklere kısa vadede hedeften sapmalara neden olmakla beraber uzun vadede enflasyonun önlenmesinde büyük başarılar sağlanmıştır. İkinci olarak da, hedeflerin başarılı olabilmesi için uygulanan politikaların tamamen açıklık ilkesi içerisinde uygulanması gerekmektedir. Bunun için de özellikle medya ile etkin iletişimin sağlanması önerilmektedir.

Bundesbank'ın belirlediği dar ve geniş tanımlı parasal büyüklükler aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.²⁰⁹

M1: Dolaşımdaki para + yurtiçi kredi kuruluşları ile banka dışı kurumların vadesiz mevduatları

M2: M1 + yurtiçi kredi kuruluşları ile banka dışı kurumların 4 yıla kadar vadeli mevduatları

M3: M2 + Tüm kurumlardaki vadeli mevduat

M3A(Geniş Tanımlı): M3 + Euro Mevduat + Kısa vadeli banka menkul kıymetleri ve yerli banka dışı kurumların yerli ve yabancı para piyasası fonları sertifikaları.

²⁰⁹ Monetary Policy of Bundesbank,
http://www.bundesbank.de/download/presse/publikationen/geldpolitik_bundesbank_199610_en.pdf
(15.10.2009)

Bundesbank'ın yürüttüğü 5 temel görevi bulunmaktadır. Bunlar, para politikası, finansal ve para piyasası, banka denetimi, nakit olmayan ödemeler ve nakit yönetimidir. Para politikası, temel görevi olmakla birlikte Euro alanındaki fiyat istikrarını sağlamak için bu politika araçlarını kullanmaktadır. AMB yönetim kurulunu seçmede oy kullanır ve aylık para politikası toplantılarında karar verme sürecinde bulunur. AMB para politikası toplantılarında piyasadaki para miktarı ve faiz ile kararlar alınmaktadır. Faiz oranı bireyler ve girişimciler için önemli bir veri olduğu için, Bundesbank alınan kararların uygulanma yöntemi ve gerekçelerini Alman halkına izah etmektedir²¹⁰.

Bundesbank finansal ve para piyasalarını, olası yerel ve ulusal krizlerden en az etkilenmek amacıyla takip eder ve piyasalardaki yeniliklerin belirli düzenlemeler çerçevesinde ülkede faaliyetine izin verir. Bu krizler aynı zamanda temel hedef olan fiyat istikrarına zarar vermektedir. Banka aynı zamanda, bankacılık sisteminde yer alan yüksek getirili ancak düşük güvenilirliği olan kredileri sistem dışında tutmaya çalışır. Bu görevi ile bağlantılı olarak ise Almanya'da yerleşik bankaları denetleyerek finansal piyasanın en verimli şekilde çalışmasını sağlamayı hedeflemektedir. Almanya'da faaliyet gösteren yaklaşık 2.300 kredi kuruluşu bulunmaktadır. Bu kurum ve kuruluşların likidite ve risk yönetiminde sorumludur. Basel II, çerçevesinde bahse konu kurumların denetimini finansal tablolar ve istatistiksel analizler yardımıyla yapmaktadır²¹¹.

Yukarıda sayılan görevler haricinde, ulusal ve yerel bankalar arasındaki gün sonu netleştirme işlemini yerine getirir. Bankalararası para transferleri ve para politikası işlemlerinin hızlı ve güvenilir olmasından sorumludur. Eurosistem merkez bankalarının kullandığı sistemler ile eş-zamanlı çalışan programlar sayesinde bu işlemleri gerçekleştirebilmektedir. Euro alanındaki güvenin devam edebilmesi için her zaman piyasanın likit olması gerekmektedir. Nakit yönetimi fonksiyonu ile bu güven ortamını

²¹⁰ Almanya Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Tasks of Bundesbank**, http://www.bundesbank.de/aufgaben/aufgaben_aufgaben.en.php#monetarypolicy (23 Ekim 2009)

²¹¹ Almanya Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Tasks of Bundesbank**, http://www.bundesbank.de/aufgaben/aufgaben_aufgaben.en.php#financial (23 Ekim 2009)

temin etmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda, dolaşımdaki kâğıt ve madeni paralardan zarar görenleri yok etmekle görevlidir²¹².

Tablo 13. Almanya Merkez Bankası Mali Tabloları

AKTİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Altın ve Altın Alacakları	68.194	62.433
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	30.990	30.112
<i>IMF'den Alacaklar</i>	3.285	2.418
<i>Banka, Portföy Yatırım Şirketleri, Dış Borçlar ve Dış Varlıklar Dengesi</i>	27.705	27.694
Euro Alanı Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	63.263	7.051
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Euro Alacakları	300	300
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarına Para Politikası Operasyonları için Verilen Euro Borçlar	277.424	267.955
<i>Temel Refinansman Operasyonları</i>	75.291	133.095
<i>Uzun Vadeli Refinansman Operasyonları</i>	201.383	134.769
<i>İnce Ayar Operasyonları</i>	-	-
<i>Yapılandırılmış Ters Operasyonlar</i>	-	-
<i>Marjinal Borç Operasyonları</i>	750	91
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarından Diğer Euro Alacakları	22.031	13.077
Menkul Kıymetler, Euro Alanı Yerleşiklerden Euro Cinsinden	-	-
Federal Devletten Alacaklar	4.440	4.440
Eurosistem İçi Alacaklar	128.554	83.950
<i>AMB'na Katılma payı</i>	1.196	1.196
<i>Yabancı Rezervlerin AMB Transferi Sonucu Oluşan Alacaklar</i>	11.821	11.821
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Alacaklar (Net)</i>	-	-
<i>Eurosistem içinde Diğer Alacaklar (Net)</i>	115.537	70.933
Netleştirme Kalem	2	4
Diğer Varlıklar	17.361	14.350
<i>Madeni Para</i>	665	626
<i>Maddi Duran ve Maddi Olmayan Duran Sabit Varlıklar</i>	1.253	1.472
<i>Diğer Finansal Varlıklar</i>	10.011	9.799
<i>Bilançodışı Kalemler, değerlendirme farkları</i>	2.813	158
<i>Tahakkuk ve Peşin Ödenen Harcamalar</i>	2.330	1.979
<i>Çeşitli Kalemler</i>	289	316
	612.563	483.674

²¹² Almanya Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Tasks of Bundesbank**, http://www.bundesbank.de/aufgaben/aufgaben_aufgaben.en.php#cash (23 Ekim 2009)

PASİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Tedavüldeki Banknotlar	206.620	183.781
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Para Politikası Operasyonları Euro Borçlar	166.939	109.513
<i>Hazır Değerler</i>	<i>100.678</i>	<i>64.032</i>
<i>Mevduatlar</i>	<i>66.261</i>	<i>4.931</i>
<i>Sabit Dönem Mevduatlar</i>	<i>-</i>	<i>40.550</i>
<i>İnce Ayar Operasyonları</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Diğer Euro Borçlar	-	-
Euro Alanı Yerleşiklere Diğer Euro Borçlar	816	448
<i>Devlet Mevduatları</i>	<i>170</i>	<i>43</i>
<i>Diğer Yükümlülükler</i>	<i>646</i>	<i>405</i>
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Euro Borçlar	9.226	14.045
Euro Alanı Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	18.401	4
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	2.540	1.951
IMF'e SDR Karşılığı	1.338	1.300
Eurosistem İçi Borçlar	121.759	99.498
<i>Eurosistem Bono Borçları</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Borçlar (Net)</i>	<i>121.759</i>	<i>99.498</i>
<i>Eurosistem içinde Diğer Borçlar (Net)</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Netleştirme Kalemleri	4	5
Diğer Yükümlülükler	3.539	3.610
<i>Bilançodışı Kalemler, değerlendirme farkları</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Tahakkuk ve Peşin Alınan Avanslar</i>	<i>1.206</i>	<i>1.168</i>
<i>Çeşitli Kalemler</i>	<i>2.333</i>	<i>2.442</i>
Provizyonlar	7.011	5.190
Değerleme Hesabı	63.108	55.044
Sermaye ve Rezervler	5.000	5.000
<i>Sermaye</i>	<i>2.500</i>	<i>2.500</i>
<i>Yasal Yedekler</i>	<i>2.500</i>	<i>2.500</i>
Dönem Karı	6.261	4.285
	612563	483674

Kaynak: Almanya Merkez Bankası, **Deutsche Bundesbank Annual Report**, 2008, ss. 130 – 131

Almanya Merkez Bankası, gelişen Euro Alanı ve her gün çeşitlilik gösteren finansal ürünleri daha yakından takip edebilmek amacıyla 2002 yılında Araştırma Merkezi kurmuştur. Eurosistem içindeki merkez bankalarına danışmanlık veren ve AMB para politikası kararlarında etkili olan Banka, artan küresel nakit akımının da bir gereği

olarak asıl işi olan bankacılık alanında uluslararası bankacılık piyasasında etkili olmakta ve araştırma geliştirme odaklı bir anlayış gütmektedir.

3.1.2. Fransa

3.1.2.1. Fransa Ekonomisinin Genel Yapısı

Fransa AB kuruluşunda Almanya kadar önemli role sahip ülkelerden birisidir. Almanya sanayi alanında önemli yol kat etmiş olmasına rağmen tarım alanında Fransa Birlik içinde söz sahibi ülke konumundadır.

AB’nde 1997 yılında %11.2 işsizlik oranı ile Birlik içinde işsiz kişi sayısı 23 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu oran Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde daha da yüksek seviyelere ulaşmıştır. Yüksek işsizlik oranının, esas itibariyle vergilendirmenin yüksek olmasından, işgücü piyasasının fazla regule edilmiş olmasından, sosyal güvenlik sistemine yapılan kesintilerin yüksek olmasından ve işsizlik sigortasının yüksekliğinden kaynaklandığı iddia edilmektedir.

Tablo 14. Fransa Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Fransa	2004	2005	2006	2007	2008	2009t
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	62,25	62,64	63,00	63,39	63,75	64,11
Kişi Başı GSYİH (SAGP) (EU27=100)	110,00	110,60	109,10	108,90	108,10	-
Reel GSYİH Büyüme (%)	2,50	1,90	2,20	2,30	0,40	-3,00
Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (HICP)	2,30	1,90	1,90	1,60	3,20	-
Net Borç Alma-Verme / GSYİH	-3,60	-2,90	-2,30	-2,70	-3,40	-
İstihdam Oranı (%)	63,70	63,90	63,80	64,60	65,20	-
İşsizlik Oranı (%)	9,30	9,20	9,20	8,30	7,80	-
Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım / GSYİH (%)	2,20	4,70	4,40	7,40	-	-
GSYİH (Milyar \$)	2.061,32	2.146,59	2.267,54	2.589,84	-	-
İthalat / GSYİH (%)	26,00	27,00	28,00	28,00	-	-
İhracat / GSYİH (%)	26,00	26,00	27,00	27,00	-	-

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)

Kişi başı GSYİH rakamları incelendiğinde Fransa AB27 ülkelerinin üzerinde bir performans sergilemiş olmasına rağmen işsizlik sorunu ülke için halen bir sorun olarak görülmektedir. Reel büyüme rakamlarında istikrarlı olarak kabul edilmekle birlikte,

küresel krizin etkisini gösterdiği 2008 yılından itibaren ciddi anlamda küçüldüğü izlenmektedir. Fransa’da çalışan nüfusun tarım kesiminde oranı %11 olmasına ve ulusal gelirin %13’ünün tarım kesiminden sağlanmasına karşın toplam ihracat gelirleri içinde tarım ürünlerinin oranı %22 olup bu getiri dış ödemeler dengesine katkı sağlamaktadır.²¹³.

3.1.2.2. Fransa Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları

Fransa’nın Merkez Bankası, Banque de France, 18 Ocak 1800 yılında özel bir banka şeklinde kurulmuş ancak II. Dünya Savaşından sonra bazı ayrıcalıklar elde ederek 1945 yılında da devletleştirilmiştir. 4 Ağustos ve 31 Ekim 1993 tarihlerinde yapılan yasal düzenlemeler ile Euro alanına uyum sağlayacak hükümler yasaya konulmuştur. Merkez bankaları bağımsızlık endeksinde de (CBI), 1993 yılında bağımsızlık katsayısının arttığı gözlemlenmiştir²¹⁴.

Bankanın bütün işleri guvernör tarafından yürütülmekte ve iki guvernör yardımcısı bu konuda guvernöre yardımcı olmaktadır. Guvernörlerin dışında dört üyesi bulunmaktadır. Guvernör ve yardımcıları altı yıllığına seçilmekte ancak ve bir kez daha seçilebilme hakları bulunmaktadır. Üyeler bakanlar kurulu tarafından atanmaktadır.

Fransa merkez bankasının para politikasına ilişkin uygulamalarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.²¹⁵

- Hükümet tarafından izlenecek para politikasının geliştirilmesi ve uygulanmasını sağlamak,
- Bankaların likidite hacmini kontrol amacıyla düzenlemeler yapmak,

²¹³ Fransız İstatistik Enstitüsü, <http://www.insee.fr/fr/insee-statistique-publique/default.asp> (22 Haziran 2009)

²¹⁴ Fransa Merkez Bankası Resmi Sitesi, **1993 A landmark reform grants the Bank independence**, <http://www.banque-france.fr/gb/instit/histoire/histor5.htm>

²¹⁵ Bilge Afşan, Seçilmiş Dünya Merkez Bankalarına örnekler, Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu, 2006, s.5

- Bankacılık sisteminde toplanan fonların kullanımına yönelik politika belirlemek,
- Reeskont limitleri ve oranları ile zorunlu karşılıkları belirlemektir.

Banque de France, Maastricht Kriterlerine uyum sürecinde parasal birliğin üçüncü aşamasına geçilebilmesi amacıyla AMB'nın gecelik faiz oranlarını hedef seçmiş ve kâğıt para olarak Euro'nun piyasada dolaşımı için gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

Bankanın parasal düzenlemelerde önemli role sahip olduğu Açık Piyasa İşlemleri'nin faiz oranını yönetmek, banka likiditesini ayarlamak ve para politikasının gözetlemek gibi üç temel amacı bulunmaktadır. Bu amaçlarını yerine getirebilmek için haftalık ihaleler yapabilmektedir. Haftalık ihaleler ile kısa vadeli faizleri ve likiditeyi izlemektedir. Bu işlemlerin vadesi iki haftayı aşmamaktadır. Daha uzun vadeli ihaleler de mevcuttur. Bu ihaleler ise aylık olmakla birlikte genelde üçer aylık ihalelerdir ve küçük kurumların finansmanı ile ilgili olmaktadır. İnce ayar işlemleri adı altında bankanın sınıflandırdığı başka Açık Piyasa İşlemi vardır. Bahse konu bu işlem, beklenmedik ya da tahmin edilemeyen likidite sorunlarında bankanın kullandığı bir üründür. Bir defaya mahsus olup günlük işlemlerdir. Yukarıda sayılanların haricinde, daha uzun vadeli finansman imkânı sağlayan yapılandırılmış operasyonlar bulunmaktadır. Bu ürünlere örnek olarak AMBS senetleri ve ters işlemler verilebilir²¹⁶.

Fransa Merkez Bankası, Euro'nun diğer para birimleri ile olan ilişkilerinde AMB'nın tavsiyesi üzerine düzenleme yapabilmektedir. Ayrıca günlük kur hareketlerini Banka takip etmektedir. Banka devletin altın ve yabancı para rezervlerini saklar ve yönetir. Bu altın ve rezerv miktarının bir kısmı 1998 yılında AMB'na devrolmuştur. 1993 yılında yeniden çıkarılan Banka'nın yasası 1998 yılında bazı maddeleri değiştirilmiştir. Değiştirilen maddelerden birisi de bu rezerv ve altın miktarı ile ilgilidir. Artık Banka AMB'na transfer edilmeyen rezerv ve altın miktarını bilançosunda

²¹⁶ Fransa Merkez Bankası, **Open Market Operations Conducted At Market Conditions**, <http://www.banque-france.fr/gb/instit/sebc/2a.htm> (29 Ekim 2009)

aktiflerde takip etmektedir. Fransa Merkez Bankası, Bundesbank gibi tedavülde olan kâğıt ve madeni paranın tahribata uğramış olanını piyasadan çekip ve yenisini piyasaya sürmektedir.

Tablo 15. Fransa Merkez Bankası Mali Tabloları

AKTİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Altın	49.802	47.557
Yabancı Para Varlıkları	86.986	45.533
<i>Euro Alanı Harici Yerleşiklerdeki Yabancı Para Varlıkları</i>	<i>21.393</i>	<i>29.616</i>
<i>Euro Alanı Yerleşiklerdeki Yabancı Para Varlıkları</i>	<i>65.593</i>	<i>15.917</i>
IMF ile Olan İlişkiler	2.323	1.448
<i>IMF'den Sağlanan Finansman</i>	<i>1.629</i>	<i>768</i>
<i>Devralınan SDR</i>	<i>694</i>	<i>680</i>
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Euro Alacakları	5.793	3.487
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarına Para Politikası Operasyonları için Verilen Euro Borçlar	134.463	71.055
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarından Diğer Euro Alacakları	20.711	3.925
Menkul Kıymetler, Euro Alanı Yerleşiklerden Euro Cinsinden	68.740	39.141
Eurosistem İçi Alacaklar	85.322	76.766
<i>AMB'na Katılma payı</i>	<i>836</i>	<i>836</i>
<i>Yabancı Rezervlerin AMB Transferi Sonucu Oluşan Alacaklar</i>	<i>8.577</i>	<i>8.569</i>
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotlarının Dağıtım Sonucunda Oluşan Alacaklar</i>	<i>75.572</i>	<i>67.312</i>
<i>Eurosistem içinde Diğer Alacaklar</i>	<i>337</i>	<i>49</i>
IEDOM'a verilen Avanslar	3.198	2.680
Fransa Hazinesi'nden Alacaklar	-	42
Diğer Euro ve Yabancı Para cinsinden Varlıklar	86.882	63.814
Çeşitli Kalemler	7.504	3.959
Sabit Varlıklar	1.295	1.301
<i>Maddi Duran ve Maddi Olmayan Duran Sabit Varlıklar</i>	<i>890</i>	<i>896</i>
<i>Katılma Payı (AMS'na katılma payı hariç)</i>	<i>405</i>	<i>405</i>
	553.019	360.708

PASİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Tedavüldeki Banknotlar	144.862	128.852
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Para Politikası Operasyonları Euro Borçlar	90.843	73.698
<i>Hazır Değerler</i>		67.693
<i>Diğer Yükümlülükler</i>		23.150
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Diğer Euro Borçlar	139	40
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Euro Borçlar	21.566	10.737
Yabancı Para Yükümlülükler	8.356	11.874
IMF'e SDR Karşılığı	1.195	1.167
Eurosistem İçi Borçlar	117.880	12.035
Euro Alanı Yerleşiklere Diğer Euro Borçlar	17.112	4.290
<i>Hazine Hesapları</i>		13.045
<i>Diğer Yükümlülükler</i>		4.067
Netleştirme Kalemleri	279	574
Bankacılık İşlemleri	74.465	54.366
Çeşitli Kalemler	14.637	7.021
Provizyonlar	1.984	675
Değerleme Hesabı	31.978	27.558
Riske Maruz Değer ve Hızlandırılmış Vergi Amortismanı	948	733
Devlet Altın Rezervleri Değerleme Hesabı	18.499	18.499
Devlet Yabancı Para Rezervleri Değerleme Hesabı	1.996	2.904
Sermaye, Rezervler ve Birikmiş Karlar	3.820	3.367
Dönem Karı	2.460	2.317
	553.019	360.708

Kaynak: Fransa Merkez Bankası, **Banque de France Annual Report**, 2008, ss. 99 - 100

Banka, yatırım firmaları ve diğer ticari ve yatırım bankalarını düzenleme ve denetleme yetkisine sahiptir. Bu görevini yerine getirebilmesi için üç kuruluş bulunmaktadır. Bankalar Denetleme Komitesi, Kredi Kurumu Komitesi ve Bankalar Komisyonu Fransa Merkez Bankası'nın aktif olarak rol aldığı ve piyasa yapıcıları ile piyasada faaliyet gösteren kurum ve kuruluşları denetleme ve düzenleme görevini yerine getirmektedir²¹⁷.

Yapmış olduğu denetlemeler ise; genel bankacılık kuralları, banka sermaye yeterlilik oranları, kredi kurumları müşterileri, kredi kurumları ürünleri, bankalararası

²¹⁷ Fransa Merkez Bankası, **Regulating and Supervising The Banking System and Investment Firms** <http://www.banque-france.fr/gb/instit/sebc/page5.htm> (29 Ekim 2009)

organizasyon, muhasebe standartları açısından uyum, şube açma kriterlerine uyum ve yönetsel açıdan bankaların yeterlilikleri gibi birçok alanda bahse konu kurum ve kuruluşları denetlemekte ve gerekli gördüğü takdirde müdahale etmektedir.

3.2. Gelişmekte olan AB'ye Üye Ülkelerinin Ekonomileri ve Merkez Bankalarının Uygulamaları

3.2.1. Yunanistan

3.2.1.1. Yunanistan Ekonomisinin Genel Yapısı

AB üyesi Yunanistan da, 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren Euro, kaydi para olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihte, üye ülkelerden Yunanistan gerekli kriterleri yerine getiremediği için Euro dışında kalmış, Maastrich Antlaşmasına göre gerekli kriterleri yerine getirmesini müteakip, Yunanistan 2001 yılından itibaren Euro'ya dâhil olmuştur.

Tablo 16. Yunanistan Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Yunanistan	2004	2005	2006	2007	2008	2009t
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	11,04	11,08	11,13	11,17	11,21	11,26
Kişi Başı GSYİH (SAGP) (EU27=100)	94,00	92,80	94,10	94,80	96,60	-
Reel GSYİH Büyüme (%)	4,90	2,90	4,50	4,00	2,90	-0,90
Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (HICP)	3,00	3,50	3,30	3,00	4,20	-
Net Borç Alma-Verme / GSYİH	-7,50	-5,10	-2,80	-3,60	-5,00	-
İstihdam Oranı (%)	59,40	60,10	61,00	61,40	61,90	-
İşsizlik Oranı (%)	10,50	9,90	8,90	8,30	7,70	-
Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım / GSYİH (%)	0,70	0,40	1,80	1,20	-	-
GSYİH (Milyar \$)	229,98	247,00	268,45	313,35	-	-
İthalat / GSYİH (%)	34,00	33,00	34,00	35,00	-	-
İhracat / GSYİH (%)	22,00	22,00	22,00	22,00	-	-

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)

İhracatının % 50'sine yakın bir bölümünü sanayi ürünleri özellikle kimyevi maddeler teşkil eder. Yunanistan yeraltı madenleri bakımından çok zengin bir ülkedir. Yunanistan madencilik bakımından zengin olmasına rağmen bu alanın ekonomiye katkısı çok düşüktür. Ülkenin % 30'una yakın bir bölümü imalat sanayi ve endüstri alanında çalışmaktadır. En önemli endüstri kolları tekstil, kimyevi maddeler, gıda, çimento ve

metal endüstrisidir. Yunanistan ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmakta olup, topraklarının da % 29'una yakın bir bölümü tarıma elverişlidir²¹⁸.

Yunanistan'da, kişi başı GSYİH verileri incelendiğinde AB27 ortalamasına yaklaşan bir trend izlemektedir. 11-12 milyon arası nüfusu ile azalan işsizlik oranı sayesinde her geçen yıl AB istihdam oranına katkıda bulunmaktadır. Reel büyüme rakamları ise AB gelişmiş ülkelerden daha iyi durumdadır. Tarım ülkesi olması nedeniyle ihracatın GSYİH içindeki payı ithalattan azdır.

Delors raporunun yayınlandığı 1989 yıllarında Yunanistan politik olarak istikrarlı olmayan bir ülke görünümündeydi. Bu dönem AB ekonomik entegrasyon sürecine ciddi zarar vermiştir. Ancak Yunanistan'ın Parasal ve Ekonomik Birlik çerçevesinde entegre olma aşamasında üç önceliği bulunmaktaydı. APB'den ayrı bir yapı kesinlikle düşünmemek, APB'e girebilmek amacıyla bir fon kurmak ve hükümetler arası görüşmelerde politik olarak Yunanistan'ı konumlandırma olmuştur.

Yunanistan'ın attığı ilk adım merkez bankasının bağımsızlaştırılması ve devlet harcamalarının tüketim yerine yatırıma yapılmasıdır. APB katılmak amacıyla, Orta Vade Uyum Programı (1991-1993), Yakınsama Programı (1993-1998) ve Revize Yakınsama Programı (1994-1999) olmak üzere üç adet ekonomik ve yapısal reformlar içeren programlar uygulamaya koymuştur. İlk iki program politik destek görmemiş ve 1992-93 krizinden dolayı başarısız olmuştur. 1993 yılında iktidara gelen hükümet son programı desteklemiş ve 1999 yılına kadar Maastricht kriterlerine uyum için çalışmalara başlamıştır.²¹⁹

²¹⁸ The Economist print edition, **Country Profile**, <http://www.economist.com/countries/greece/> (23 Haziran 2009)

²¹⁹ Mourmouras, I. A., Argyrou M.G., **Monetary Policy at the European Periphery**, Springer Germany, s.s. 45-48

3.2.1.2. Yunanistan Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları

Bank of Greece, Yunanistan Merkez Bankası, 15 Eylül 1927’de kurulmuş 14 Mayıs 1928 tarihinde faaliyete başlamıştır ancak ardından kurulan birçok ticari bankalar 1929 dünya buhranı sonucunda kapanmıştır.²²⁰

Yunanistan Merkez Bankası 1995 yılında kurlara müdahale etmeye başlamış ve ilk defa hedef kur politikasını uygulamaya başlamıştır. Kur hedefleme politikasını enflasyonu düşürmek ve ECU’dan % 3 marjdan fazla sapmamak ve M3 büyüme oranını %7-9 arasında tutmak için kullanmıştır. 1996 yılında enflasyonu % 8 oranına düşürmeyi başarmış aynı zamanda GSMH da istenilen büyüme oranını yakalamışlardır.

Parasal Birliğe geçiş aşamasında uygulanan politikalarla 1999 yılından sonra Yunanistan ciddi büyüme oranları yakalamış, kur riskine maruz kalmamış ve enflasyonu istenilen seviyelerde tutmayı başarmıştır. Parasal birliğin Yunanistan’a sağladığı katkı uluslararası piyasalarda Yunanistan’ın kredibilitelerini artırmış ve yabancı yatırımcının tercih ettiği ülkeler arasında yer alması olmuştur. Sonuçta faizler düşük seviyelere seyretmiş, kur dalgalanmalarından arındırılmış ve daha stabil bir ekonomiye sahip olmuştur. Bu nedenler devletin ve özel kurumların borçlanma maliyetlerini düşmüş ve kredi imkânlarında artış sağlanmıştır²²¹.

Bank of Greece, para politikası konseyi bir Başkan, iki Başkan Yardımcısı ve üç üyeden oluşmaktadır. Bankanın genel konseyi tarafından Bakanlar kuruluna sunulan kişiler arasından seçilen kişiler Başbakan tarafından altı yıllığına atanır.

²²⁰ Bank of Greece, <http://eng.bankofgreece.gr/en/>, (09.10.2009)

²²¹ Barro, R., Gordon, D., **Journal of Monetary Economics** 12 (July), Rules, Discretion and Reputation in a Model of Monetary Policy, 1983 s.s. 101–21.

Tablo 17. Yunanistan Merkez Bankası Mali Tabloları

AKTİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Altın ve Altın Alacakları	2.925	2.655
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	302	439
<i>IMF'den Alacaklar</i>	<i>139</i>	<i>83</i>
<i>Banka, Portföy Yatırım Şirketleri, Dış Borçlar ve Dış Varlıklar Dengesi</i>	<i>163</i>	<i>356</i>
Euro Alanı Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	2.474	701
<i>Devletten alacaklar</i>	<i>265</i>	<i>283</i>
<i>Diğer alacaklar</i>	<i>2.208</i>	<i>417</i>
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Euro Alacakları	831	1.002
<i>Banka, Menkul kıymet Yatırımları ve Borçlar Dengesi</i>	<i>831</i>	<i>1.002</i>
<i>DKM2 den Gelen Kredi Kuruluşu Alacakları</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarına Para Politikası Operasyonları için Verilen Euro Borçlar	38.355	8.727
<i>Temel Refinansman Operasyonları</i>	<i>22.765</i>	<i>6.759</i>
<i>Uzun Vadeli Refinansman Operasyonları</i>	<i>15.584</i>	<i>1.968</i>
<i>Marjinal Borç Operasyonları</i>	<i>6</i>	<i>-</i>
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarından Diğer Euro Alacakları	77	232
Menkul Kıymetler, Euro Alanı Yerleşiklerden Euro Cinsinden	14.529	17.006
Devlet Uzun Vadeli Euro Alacakları	7.778	8.232
Eurosistem İçi Alacaklar	1.483	1.444
<i>AMB'na Katılma payı</i>	<i>390</i>	<i>390</i>
<i>Yabancı Rezervlerin AMB Transferi Sonucu Oluşan Alacaklar</i>	<i>1.047</i>	<i>1.047</i>
<i>AMB'nın Bono İhraçlarından Alacaklar</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Alacaklar (Net)</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>AMBS (TARGET2) işlemleri Sonucu Net Alacaklar</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>Eurosistem içinde Diğer Alacaklar (Net)</i>	<i>46</i>	<i>7</i>
Netleştirme Kalem	1	3
Diğer Varlıklar	2.167	2.139
<i>Madeni Para</i>	<i>45</i>	<i>51</i>
<i>Maddi Duran ve Maddi Olmayan Duran Sabit Varlıklar</i>	<i>804</i>	<i>823</i>
<i>Diğer Finansal Varlıklar</i>	<i>29</i>	<i>29</i>
<i>Tahakkuk ve Peşin Ödenen Harcamalar</i>	<i>713</i>	<i>710</i>
<i>Çeşitli Kalemler</i>	<i>576</i>	<i>526</i>
	70.920	42.580
Bilanço Dışı Kalemler	82.067	46.298

PASİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Tedavüldeki Banknotlar	18.291	16.270
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Para Politikası Operasyonları Euro Borçlar	7.794	7.108
<i>Hazır Değerler</i>	4.931	6.603
<i>Mevduatlar</i>	2.863	5
<i>Sabit Dönem Mevduatlar</i>	-	500
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Diğer Euro Borçlar	-	33
Euro Alanı Yerleşiklere Diğer Euro Borçlar	1.598	1.216
<i>Devlet Mevduatları</i>	1.521	1.159
<i>Diğer Yükümlülükler</i>	77	56
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Euro Borçlar	804	839
Euro Alanı Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	103	81
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	79	102
<i>Mevduatlar ve Diğer Yükümlülükler</i>	79	102
<i>DKM2 den Gelen Kredi Kuruluşu Yükümlülükleri</i>	-	-
IMF'e SDR Karşılığı	114	111
Eurosistem İçi Borçlar	37.833	13.196
<i>Eurosistem Bono Borçları</i>	-	-
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Borçlar (Net)</i>	2.485	2.399
<i>AMBS (TARGET2) işlemleri Sonucu Net Borçlar</i>	35.348	10.797
<i>Eurosistem içinde Diğer Borçlar (Net)</i>	-	-
Netleştirme Kalemleri	26	44
Diğer Yükümlülükler	729	666
<i>Tahakkuk ve Peşin Alınan Avanslar</i>	114	70
<i>Çeşitli Kalemler</i>	615	596
Provizyonlar	1.507	1.174
Değerleme Hesabı	1.249	965
Sermaye ve Rezervler	794	775
<i>Sermaye</i>	111	89
<i>Olağan Rezervler</i>	111	89
<i>Olağandışı Rezervler</i>	55	55
<i>Özel Rezervler, Bina ve Arsa Tekrar Değerlemesi</i>	516	542
<i>Özel Rezervler, Duran Varlıkların Devralınması</i>	-	-
	70.920	42.580

Kaynak: Yunanistan Merkez Bankası, **Bank of Greece Summary of The Annual Report**, Nisan 2008, ss. 78 - 79

1981 yılında AB üyesi olan Yunanistan 2001 yılında tek paraya geçiş kriterlerini sağlamış ve 2002 yılından itibaren Euro ülkede kullanılmaya başlanmıştır. Kuruluşundan itibaren bankanın yasal çerçevesinde yapılan en önemli iki değişiklik 22 Aralık 1997 ve

25 Nisan 2000 yıllarında olmuştur. Bu değişikliklerin amacı ise AB gerekli gördüğü temel değişikliklerdir. Bu değişikliklerden en temel olanları şunlardır;

- Bankanın temel hedefinin fiyat istikrarı olduğu, bu bölümle ilgili banka açıkça temel hedefinin fiyat istikrarı olduğunu belirtir.
- Bankanın hükümet ve her türlü siyasi çevrelerden bağımsız olduğu, bu bölümde banka bir takım yasal düzenlemeler yapmıştır.
- Bankanın AMBS için gerekli yasal düzenlemeleri yapacağını, bu bölümde bankanın eksikleri belirlenmiş ve gerekli görülen düzenlemeler zamanla yapılmıştır²²².

3.2.2. İspanya

3.2.2.1. İspanya Ekonomisinin Genel Yapısı

İspanya 1986 yılında AB'ne dâhil olmuş, 1999 yılında ise diğer üye ülkelerle birlikte tek para sistemine geçmiştir. İspanya'da 22,19 milyon çalışan bulunurken, bunların %3,5'i tarımda %29,8'i sanayide, kalan %66,6'lık kesim de hizmet sektöründe çalışmaktadır. Ancak bununla birlikte %11,3'lük işsizlik oranıyla Avrupa ortalamasının üstündedir.²²³

Toplam 45 milyon nüfuslu ülkede, enflasyon ve büyüme oranları 2008 yılına kadar birbirine yakın seyretmiştir. Ancak 2008 yılının sonlarındaki kriz, İspanya için büyüme rakamını tersine çevirmiş ve enflasyonu ise diğer ülkelerde olduğu gibi yükseltmiştir. Kişi başı gelir AB üye ülkelerin ortalamasından yukarıdadır. Ülke işsizlik problemi haricinde AB üye ülkelerin gelişmişlik sıralamasında üst sıralarda yer almaktadır.

²²² Yunanistan Merkez Bankası, **Amendments to the 9th Edition (2000) of the Statute of the Bank of Greece until May 2009**, http://eng.bankofgreece.gr/en/bank/legal_framework.asp (29 Ekim 2009)

²²³ İspanya Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Ofisi, http://www.spainbusiness.gen.tr/icex/cda/controller/PageInvTurco/0,8040,6255629_6255877_6257256_0_-1_TR,00.html (21 Ekim 2009)

Tablo 18. İspanya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

İspanya	2004	2005	2006	2007	2008	2009t
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	42,35	43,04	43,76	44,47	45,28	45,83
Kişi Başı GSYİH (SAGP) (EU27=100)	101,00	102,00	104,00	105,40	104,20	-
Reel GSYİH Büyüme (%)	3,30	3,60	3,90	3,70	1,20	-3,20
Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (HICP)	3,10	3,10	3,40	3,60	2,80	4,10
Kamu Açığı / GSYİH	0,30	-1,00	-2,00	-1,90	4,10	-
İstihdam Oranı (%)	61,10	63,30	64,80	65,60	64,30	-
İşsizlik Oranı (%)	10,60	9,20	8,50	8,30	11,30	-
Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım / GSYİH (%)	4,10	3,00	5,20	6,40	-	-
GSYİH (Milyar \$)	933,50	995,20	1.085,90	1.180,30	1.182,40	-
İthalat / GSYİH (%)	27,00	28,00	28,00	30,00	-	-
İhracat / GSYİH (%)	26,00	29,00	27,00	28,00	-	-

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)

1970'li yılların ortasında başlayan demokratikleşme süreci sonucunda İspanya AB üyesi oldu. O ana kadar genellikle tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olan İspanya'nın sanayi üretimi de oldukça verimsizdi. Avrupa Birliği süreci sonrasında İspanya hızlı bir toparlanma sürecine girdi. Zaman içinde rekabetçi bir ekonomiyi benimseyen İspanya verimliliğe dayalı bir ekonomiyi kurma yolunda önemli adımlar attı. Bugün için İspanya Avrupa'nın tarımsal üretim merkezi olmasının yanı sıra gelişmiş sanayisiyle tüm dünyayla rekabet edebilen bir ülke niteliğindedir.

3.2.2.2. İspanya Merkez Bankası Para Politikası Uygulamaları

İspanya Merkez Bankası (Banco de Espane) ilk modern İspanyol Bankası olup 2 Haziran 1782 tarihinde kurulmuştur. Banco de Espana, 1847 yılında başka banka ile birleşmiş, 1856 yılında ismi şuan ki ismi olan Banco de Espana olarak ismi değiştirilmiştir. Bankanın merkezi Madrid'te bulunmaktadır. 1962 yılında devletleştirilmiş olan banka Law of Autonomy adlı 1994 yasa değişikliği ile politik etkilerden uzaklaşmaya ve AB kriterlerine yakınlaşmaya çalışmıştır. Söz konusu yasa değişikliği, para politikasının tamamen banka tarafından belirleneceğini ve bankanın bağımsız olduğunu vurgulamıştır. Merkez Bankası Başkanı ve Yardımcısının tekrar seçilebilir olarak yöneticilik süreleri minimum altı yıl olarak düzenlenmiştir.

İspanya'nın Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde özellikle 1989 yılından Avrupa Para Sistemi'ne dâhil edilmesiyle parasal büyüklüklere ek olarak kur da ara hedef olarak seçilmiştir. Ancak 1992 yılından sonra, kurdaki dalgalanmalara bağlı olarak kur ara hedef olarak kullanılmaktan vazgeçilmiş, İspanya Merkez Bankası'nın özerklik yasasının çıkması ile kurun ara hedef olarak belirlenmesi politikalarından vazgeçilmesi kolaylaşmıştır.

İspanya Merkez Bankası kredibilitesini sağlamak açısından 1995 yılından itibaren enflasyonu doğrudan hedefleyen bir para politikası benimsemiş ve üç yıllık bir süre içerisinde yıllık enflasyonunun %3'ün altına çekilebileceğini kamuoyuna ilan eden yeni bir para politikası ortaya koymuştur. İspanya Merkez Bankası'nın temel hedefi; kredibilitesi yüksek, şeffaf ve hesap verilebilirlik ilkelerini benimsemek olmuştur. Bu politikalar doğrultusunda İspanya Merkez Bankası aşağıda sayılan ilkeleri benimsemiştir.²²⁴:

- Enflasyon tahminleri ara hedefler belirtilmeden yapılmakta,
- Para ve kredi istatistiklerinde meydana gelen gelişimler izlenmekte,
- Talepteki ve maliye politikalarında meydana gelen gelişimler izlenmekte,
- Fiyat ve maliyet konularındaki (tüketici, fiyat endeksleri, ücretler ve kar gibi) gelişimler takip edilmekte ve
- Enflasyonla ilgili beklenen gelişim dikkate alınarak izlenmektedir.

İspanya Merkez Bankası, 2008 krizinin etkisiyle özellikle enflasyonist baskıları kontrol etmek amacıyla AMB direktifleri doğrultusunda ortak para politikası uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Diğer bir ifade ile özellikle finansal piyasalarda ortaya çıkabilecek riski minimize etmek adına ortak kararlar aynen uygulanmıştır. Petrol

²²⁴ Almila, Saygılı ve Yalçın, a.g.e., ss.32-33

fiyatlarındaki kümülâtif artışlar, enflasyonist baskıyı hızlandırmakla beraber ortak tüketici fiyat endeksinde yıl başına %3 civarında bir oranda yıldan yıla değişimi dikkate alınmıştır.

AMB Yönetim Kurulu, 2008 ortalarına kadar resmi faiz oranlarını %4 civarında belirlemiş, Temmuz 2008'den itibaren de enflasyon riskine karşılık her ülke için bir müdahale oranı kullanılmaya başlanmıştır²²⁵.

Eurosistem, İspanya Merkez Bankası'na diğer merkez bankalarının uygulamasına izin verdiği işlemler için yetki vermiştir. Açık Piyasa İşlemleri, Sürekli Kolaylıklar ve Asgari Rezerv Oranı bu işlemlerdendir²²⁶.

İspanya Merkez Bankası'nın Ulusal Merkez Bankası olması nedeniyle yerine getirdiği görevler ise;

- Devlete ait rezerv ve metallerin (AMS'na devredilmeyen) saklanması ve yönetilmesi,
- AMS kuralları ile çatışmadan, finansal sistemin etkin çalışmasının sağlanması,
- Kredi kuruluşları ve benzeri finansal kuruluşların denetlenmesi ve problemsiz faaliyet sürdürmesi,
- Kâğıt ve madeni paraların tedavüle sokulması ve gerektiği durumlarda piyasadan çekilmesi,
- AMS'nın istediği istatistik bilginin toplanması ve bu konuda AMS'na gerekli yardımın yapılması,
- Hükümete danışmanlık yapılması ve istenilen rapor ve denetim sonuçlarının yayınlanmasıdır²²⁷.

²²⁵ Annual Report 2008, The National Bank of Spain, s.103.

²²⁶ İspanya Merkez Bankası, Functions as a Member of ESCB, <http://www.bde.es/infoinst/funciones/funlegie.htm> (29 Ekim 2009)

²²⁷ İspanya Merkez Bankası, Functions as a National Central Bank, <http://www.bde.es/infoinst/funciones/funlegie.htm> (29 Ekim 2009)

Yukarıda sayılan maddeler haricinde ayrıca İspanya Merkez Bankası, Hükümetin talebi doğrultusunda Hazine'ye ait borçları ve hesapları yönetebilmektedir.

Tablo 19. İspanya Merkez Bankası Mali Tabloları

AKTİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Altın ve Altın Alacakları	5.627	5.145
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	8.379	7.498
<i>IMF'den Alacaklar</i>	868	590
<i>Banka, Portföy Yatırım Şirketleri, Dış Borçlar ve Dış Varlıklar Dengesi</i>	7.511	6.909
Euro Alanı Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	8.941	2.579
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Euro Alacakları	2.929	4.974
<i>Banka, Menkul kıymet Yatırımları ve Borçlar Dengesi</i>	2.929	4.974
<i>DKM2 den Gelen Kredi Kuruluşu Alacakları</i>	-	-
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarına Para Politikası Operasyonları için Verilen Euro Borçlar	92.577	71.374
<i>Temel Refinansman Operasyonları</i>	22.169	57.248
<i>Uzun Vadeli Refinansman Operasyonları</i>	70.285	14.123
<i>İnce Ayar Operasyonları</i>	-	-
<i>Yapılandırılmış Ters Operasyonlar</i>	-	-
<i>Marjinal Borç Operasyonları</i>	6.300	-
<i>Marjin tamamlama talebi Kredileri</i>	60	2
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarından Diğer Euro Alacakları	2	1
Menkul Kıymetler, Euro Alanı Yerleşiklerden Euro Cinsinden	75.904	69.697
Devlet Euro Borçları	5.249	5.832
Eurosistem İçi Alacaklar	4.787	4.787
<i>AMB'na Katılma payı</i>	438	438
<i>Yabancı Rezervlerin AMB Transferi Sonucu Oluşan Alacaklar</i>	4.349	4.349
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Alacaklar (Net)</i>	-	-
<i>Eurosistem içinde Diğer Alacaklar (Net)</i>	-	-
Netleştirme Kalemi	1	1
Diğer Varlıklar	4.593	3.340
<i>Maddi Duran ve Maddi Olmayan Duran Sabit Varlıklar</i>	236	230
<i>Diğer Finansal Varlıklar</i>	50	51
<i>Bilançodışı Kalemler; değerlendirme farkları</i>	621	103
<i>Tahakkuk ve Peşin Ödenen Harcamalar</i>	2.430	1.795
<i>Çeşitli Kalemler</i>	1.256	1.161
	208.988	175.228

PASİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Tedavüldeki Banknotlar	76.018	67.613
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Para Politikası Operasyonları Euro Borçlar	54.315	52.320
<i>Hazır Değerler</i>	24.136	38.327
<i>Mevduatlar</i>	30.106	21.500
<i>Sabit Dönem Mevduatlar</i>	-	13.775
<i>İnce Ayar Operasyonları</i>	-	-
<i>Marjin tamamlama talebi Mevduatları</i>	72	3
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Diğer Euro Borçlar	-	-
İhraç Edilen Borç Senetleri	-	-
Euro Alanı Yerleşiklere Diğer Euro Borçlar	20.545	20.356
<i>Devlet Mevduatları</i>	18.771	18.030
<i>Diğer Yükümlülükler</i>	1.774	2.325
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Euro Borçlar	172	158
Euro Alanı Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	1	1
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	72	117
<i>Mevduatlar ve Diğer Yükümlülükler</i>	72	117
<i>DKM2 den Gelen Kredi Kuruluşu Yükümlülükleri</i>	-	-
IMF'e SDR Karşılığı	330	321
Eurosistem İçi Borçlar	42.047	21.142
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Borçlar (Net)</i>	7.125	17.903
<i>Eurosistem içinde Diğer Borçlar (Net)</i>	34.921	3.238
Netleştirme Kalemleri	247	240
Diğer Yükümlülükler	492	579
<i>Bilançodışı Kalemler, değerlendirme farkları</i>	-	-
<i>Tahakkuk ve Peşin Alınan Avanslar</i>	220	293
<i>Çeşitli Kalemler</i>	271	286
Provizyonlar	4.848	4.006
Değerleme Hesabı	5.812	4.371
Sermaye ve Rezervler	2.000	2.000
<i>Sermaye</i>	1.000	1.000
<i>Rezervler</i>	1.000	1.000
Dönem Karı	2.090	2.005
	208.988	175.228

Kaynak: İspanya Merkez Bankası, **Banco de Espana Annual Report**, 2008, ss. 198 - 199

3.3. Geçiş Ekonomisinde olan AB'ye Üye Ülkelerinin Ekonomileri ve Merkez Bankalarının Uygulamaları

3.3.1. Romanya

3.3.1.1. Romanya Ekonomisinin Genel Yapısı

Geçiş ekonomileri olarak adlandırılan Doğu Bloğu ülke ekonomilerinde, 1989 yılında Sosyalist sistemin çöküşü ile beraber yaşanan dışa açılma çalışmaları ve serbest piyasa ekonomisinin koşulları, ciddi bir çöküşün yaşanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede özellikle Romanya, Bulgaristan ve Polonya, artan bütçe açıklarını para basımı ile kapatmaya çalışmışlar ve bu da enflasyonist baskılara yol açmış ve bu ülkelerde istikrar politikalarının uygulamasını başlatmıştır²²⁸. Bu politikalarda AB'ne üyelik sürecinde enflasyon istikrarı, bankacılık sisteminin düzenlenmesi ve reformları öncelik kazanmış ve bu konuda ciddi adımların atıldığı gözlemlenmektedir.

AB'nin 2007 yılındaki genişleme sürecinde Romanya ve Bulgaristan Birliğe dâhil olmuşlardır. Romanya 1998 ve 1999 yıllarında sırasıyla 5.4 ve 3.2 oranlarında küçülerek Rusya krizinden en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. AB, Kopenhag ekonomik kriterlerini karşılamaktan bir hayli uzak olan Romanya'ya temel önceliğin, ekonomik istikrarın sağlanması ve yapısal problemlerin çözümü için kamuda mali disiplinin sağlanmasına ve hantal kamu iktisadi teşebbüslerinin yeniden yapılanmasına ya da özelleştirilmesine öncelik vermesi gerektiğini vurgulamıştır.

Romanya'da 2004 yılından itibaren Bütçe gelirleri sürekli olarak artış göstermiştir. Bütçe gelirlerindeki artış, AB'ye katılım sürecinin, hükümet üzerinde kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi yönünde baskı oluşturduğu dönemlerde, acilen ihtiyaç duyulan eğitim ve altyapı yatırımlarına mali kaynak sağlamıştır.

²²⁸ Nigel M. Healey, Janet Illeeva, Central Banking and Economic Transition, Marmara Journal of European Studies, Vol:8, No:1-2, 2000, ss. 184-185.

Tablo 20. Romanya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Romanya	2004	2005	2006	2007	2008	2009t
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	21,71	21,66	21,61	21,57	21,53	21,50
Kişi Başı GSYİH (SAGP) (EU27=100)	34,10	35,00	38,30	42,10	44,90	-
Reel GSYİH Büyüme (%)	8,50	4,20	7,90	6,20	7,10	-4,00
Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (HICP)	11,90	9,10	6,60	4,90	7,90	-
Net Borç Alma-Verme / GSYİH	-1,20	-1,20	-2,20	-2,50	-5,40	-
İstihdam Oranı (%)	57,70	57,60	58,80	58,80	59,00	-
İşsizlik Oranı (%)	8,10	7,20	7,30	6,40	5,80	-
Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım / GSYİH (%)	-	3,30	4,80	3,00	-	-
GSYİH (Milyar \$)	75,49	98,91	122,64	165,98	-	-
İthalat / GSYİH (%)	45,00	43,00	44,00	44,00	-	-
İhracat / GSYİH (%)	36,00	33,00	34,00	31,00	-	-

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)

Büyük ölçüde ülkenin dışarı göç vermesine bağlı olsa da, işsizlik oranı %5'in biraz üzerinde kalmıştır. Kişi Başı GSYİH oranına baktığımızda AB27'nin ciddi altında olmasına rağmen sürekli hızlı olarak artmaktadır. 2008 sonundaki küresel kriz ile uzun süredir ortalama %7 civarında seyreden reel büyüme rakamı 2009 yılında yerini küçülmeye bırakması beklenmektedir²²⁹.

3.3.1.2. Romanya Merkez Bankasının Para Politikası Uygulamaları

Romanya Merkez Bankası (The National Bank of Romania) Nisan 1880 yılında kurulmuştur. Tarihsel olarak bakıldığında Dünyadaki 19. Merkez Bankasıdır. Banka'nın merkezi, Chrissoveloni Palace'da bulunmaktadır ve 19 şubesi vardır. Banka'nın Yönetim Kurulu üyeleri 5 yıllığına parlamento tarafından tekrar seçilebilir olarak atanırlar. Banka'nın Yönetim Kurulu kur ve para politikalarını belirler. Kurul'un altında dört komisyon bulunmaktadır. Para Politikası Komitesi, Danışmanlık Komitesi, Denetleme Komitesi ve Yabancı Para Yönetimi Komitesi olmak üzere faaliyet gösteren bu alt gruplar Yönetim Kuruluna bağlı olarak görev yaparlar. Para Politikası Komitesi 13 üyeden oluşmaktadır, Başkanlığını ise Merkez Bankası Başkanı yapmaktadır. 1 Ocak

²²⁹ News Coverage on Southeast Europe, **Economic Crisis to Hit Romania in 2009-2010**, <http://www.seeurope.net/?q=node/164300> (19 Haziran 2009)

2007 yılında AB üyesi olan Romanya, AMBS'ne dâhil olmuştur. Euro alanına dâhil olmayan Romanya'da enflasyon hedeflemesi yapılmaktadır²³⁰.

Tablo 21. Romanya Enflasyon Hedeflemesi

	Enflasyon Hedefi	Değişim Bandı
2005	7,5	6.5-8.5
2006	5,0	4.0-6.0
2007	4,0	3.0-5.0
2008	3,8	2.8-4.8
2009	3,5	2.5-4.5
2010	3,5	2.5-4.5

Kaynak: Romanya Merkez Bankası, **Inflation Targets**, <http://www.bnro.ro/Inflation-Targets-3241.aspx> (30 Ekim 2009)

Geçiş ekonomilerinde ve özellikle Romanya'da bağımsız bir merkez bankasının oluşturulma çabaları, ekonominin daha geniş ve bir bütün olarak ele alınmasının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle merkez bankası, ulusal bankacılık sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesi yanında parasal istikrarı sağlamak, para kredi hacmini kontrol etmek ve eski kamu kurumlarının geri dönmeyen kredilerini yüklenmek gibi görevleri de üstlenmişlerdir²³¹.

Romanya Euro alanına geçebilmek için 2012 – 2014 yılları arasını adaptasyon süreci olarak değerlendirmektedir. Enflasyon hedeflemesi programındaki başarısı ve Merkez Bankası bağımsızlığı yönünden attığı adımlar ile Euro alanına DKM2'de 2 yıl test edildikten sonra girmeyi planlamaktadır²³².

²³⁰ Romanya Merkez Bankası, The decision-making bodies and organisation of the National Bank of Romania, <http://www.bnro.ro/The-decision-making-bodies-and-organisation-of-the-National-Bank-of-Romania-1944.aspx> (29 Ekim 2009)

²³¹ Healley, Illieva, a.g.m., s.202.

²³² Cristian Popa, **Monetary Policy in the Shadow of the Euro**, Vienna, 2006, ss.3 – 8.

Ancak Avrupa Birliği'ne üyelik çerçevesinde Romanya Merkez Bankası'nın temel amacı yasal olarak fiyat istikrarını sağlamak ve para politikasının ana hedeflerini belirlemek olmuştur²³³.

Merkez bankasının sorumlulukları ise aşağıdaki şekilde tanımlanabilir²³⁴:

- Para Politikası ve döviz kuru politikasını belirlemek ve uygulamak.
- Finansal istikrarı sağlamak için kredi kurumları dâhil tüm sistemi denetleme ve gözetleme otoritesi olmalı.
- Romanya parası ihraç etmek.
- Kur rejimini belirlemek ve denetlemek.
- Resmi Rezervleri yönetmektir.

1 Ocak 2007'den itibaren Euro alanına geçiş sürecine başlayan Romanya Merkez Bankası, para politikası amaçlarını ve hedeflerini ortak politikalar paralelinde güncellemektedir. 2008'deki küresel krizin yarattığı özel koşullar neticesinde merkez bankası, orta vadede fiyat istikrarının tanımlanabilmesi için dezenflasyon uygulamalarının ve yıllık enflasyon hedeflerinin belirlenmesine yönelik para politikası hedeflerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Son iki yıldır, Maastricht kriteri çerçevesinde fiyat istikrarını sağlayabilmesi için Romanya Hükümeti ve merkez Bankası cari enflasyon hedeflemesi stratejisi çerçevesinde yıllık hedefleri belirlemektedir ve 2008-2009 yılları sonu itibarıyla % ±1 sapma payıyla sırasıyla %3,8 ve %3,5 hedeflenmektedir.

²³³ The National Bank of Romania Law No: 312/2004.

²³⁴ National Bank of Romania, <http://en.wikipedia.org/wiki>, National Bank of Romania. (29.10.2009).

Tablo 22. Romanya Merkez Bankası Mali Tabloları

AKTİF	2008 (Milyon Ron)	2007 (Milyon Ron)
Nakit ve Benzeri Değerler	13	11
Değerli Metaller ve Taşlar	103	93
<i>Parasal olmayan Altın</i>	86	73
<i>Diğer Değerli Metaller</i>	17	19
Yabancı Varlıklar	116.394	101.408
<i>IMF ve SDR 'den Alacaklar</i>	345	1
<i>Parasal Altın</i>	8.153	6.774
<i>Vadesiz Mevduat</i>	10.334	5.414
<i>Vadeli Mevduat</i>	4.093	13.452
<i>Yabancı Para Yatırımları</i>	1.533	1.244
<i>Yabancı Para Menkul Kıymetler</i>	87.320	57.690
<i>Lent Menkul Kıymetler</i>	-	12.734
<i>Uluslararası Finansal kurumlar Hissesi</i>	4.615	4.100
<i>IMF Hissesi</i>	4.497	3.994
Ulusal Para Cinsinden Menkul Kıymetler	-	0
Yerel Kredi Kurumlarına Verilen Krediler	1.377	-
<i>Lombard Borçu ve Diğer Krediler</i>	1.377	-
<i>Yerel Kredi Kurumlarına Verilen Krediler</i>	12	12
<i>Mahkeme Borçları</i>	13	13
<i>Kredi Riski Provizyonu, Anapara</i>	25	25
Diğer Varlıklar	1.374	1.367
<i>Çalışanlara Verilen Borçlar</i>	0	0
<i>Sabit Kıymetler</i>	1.315	1.325
<i>Stoklar</i>	3	3
<i>İştirakler</i>	2	2
<i>Devlet Bütçesi Alacakları</i>	14	21
<i>Diğer Netleştirme Kalemi</i>	58	66
<i>Bilançodışı Kalemler, değerlendirme farkları</i>	14	-
<i>Diğer Varlıklar</i>	28	27
<i>Varlıklar için Provizyon</i>	60	78
Tahakkuk eden Faiz Alacakları	884	925
<i>Tahakkuk eden Faiz Alacakları</i>	890	931
<i>Kredi Riski Provizyonu, Faiz</i>	6	6
	120.145	103.804

PASİF	2008 (Milyon Ron)	2007 (Milyon Ron)
Tedavüldeki Banknotlar	29.061	25.456
Yabancı Yükümlülükler	6.072	4.867
<i>Uluslararası Finansal kurumlardan</i>	4.527	4.045
<i>IMF'den</i>	4.497	3.994
<i>Alınan Vadesiz Mevduatlar</i>	1.209	523
<i>Alınan Vadeli Mevduatlar</i>	-	-
<i>Banka ve Diğer Finans Kurumlarından Alınan Borçlar</i>	4	4
<i>IMF'e SDR Karşılığı</i>	332	294
Yerel Kredi Kurumları	73.934	64.683
<i>Yerel Kredi Kurumları Hesapları</i>	21.420	21.420
<i>Yasal Karşılık</i>	13	5
<i>Yerel Kredi Kurumları Vadeli Mevduatları</i>	536	4.046
<i>Yabancı Para Minimum Rezervler</i>	51.960	37.203
<i>Batmış Kredi Kuruluşu Hesapları</i>	5	2
Hazine Hesapları	1.428	8.499
Diğer Yükümlülükler	20	25
<i>Borçlar ve Diğer Yükümlülükler</i>	1	1
<i>Çeşitli Kalemler</i>	1	9
<i>Maaş ve Personel Giderleri</i>	2	2
<i>Devlet Bütçe Kalemleri</i>	5	5
<i>Netleştirme Kalemleri</i>	4	6
<i>Diğer Yükümlülükler</i>	2	2
Tahakkuk Eden Faiz Borçları	54	31
Sermaye ve Rezervler	9.577	242
<i>Sermaye</i>	30	30
<i>Rezervler</i>	1.693	1.693
<i>Özel Değerleme Hesabı</i>	10.675	4.679
<i>Dönem Karı</i>	3.338	458
<i>Dönem Kar Dağıtımı</i>	3.338	458
<i>Geçmiş Yıl Zararları</i>	2.822	6.160
	120.145	103.804

Kaynak: Romanya Merkez Bankası, **National Bank of Romania Annual Report**, 2008, ss. 173 - 174

3.3.2. Slovenya

3.3.2.1. Slovenya Ekonomisinin Genel Yapısı

10 Haziran 1996 tarihinde yaptığı başvuru ile üyelik yolunda ilk adımlarını atan Slovenya, Komisyon'un verdiği olumlu görüş ardından 1997 yılında müzakere sürecine girmiştir. 2004 yılında diğer 9 ülke ile birlikte Birlik üyesi olan Slovenya yaklaşık 2 milyon nüfusu ile AB'nin en küçük üyelerinden birisidir.

Tablo 23. Slovenya Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Slovenya	2004	2005	2006	2007	2008	2009t
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	2,00	2,00	2,00	2,01	2,03	2,05
Kişi Başı GSYİH (SAGP) (EU27=100)	86,40	87,40	87,60	89,20	90,80	-
Reel GSYİH Büyüme (%)	4,30	4,30	5,90	6,80	3,50	-3,40
Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (HICP)	3,70	2,50	2,50	3,80	5,50	-
Net Borç Alma-Verme / GSYİH	-2,20	-1,40	-1,30	0,50	-0,90	-
İstihdam Oranı (%)	65,30	66,00	66,60	67,80	68,60	-
İşsizlik Oranı (%)	6,30	6,50	6,00	4,90	4,40	-
Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım / GSYİH (%)	1,70	2,10	2,00	3,70	-	-
GSYİH (Milyar \$)	33,72	35,69	38,90	47,18	-	-
İthalat / GSYİH (%)	59,00	63,00	67,00	71,00	-	-
İhracat / GSYİH (%)	58,00	62,00	67,00	70,00	-	-

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)

AB ilerleme raporlarında Slovenya ile ilgili makroekonomik istikrarı sağladığına, işleyen bir pazar ekonomisine ve AB'nin rekabet baskısına ve piyasa güçlerine karşı koyabilmek yeterliliğine sahip bir ülke konumunda olduğuna vurgu yapılmıştır. Slovenya, Haziran 1999'da katma değer vergisinin uygulamaya koymakla birlikte enflasyon oranını iyileştirmiş, iki büyük kamu bankasının satılmasıyla birlikte, özelleştirmede önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Slovenya'nın dikkat etmesi gereken iki önemli husus, mali reformları ve kamu harcamalarındaki sıkılığı sürdürmesi olarak AB ilerleme raporunda gösterilmektedir.

Avrupa Birliği nüfusunun yüzde 0.4'ünü, GSMH'sının ise yüzde 0.3'ünü oluşturan Slovenya, Kişi Başı GSYİH oranına baktığımızda gelişmiş AB ülkeleri ile paralellik arz etmektedir. Ayrıca ihracat ve ithalatın GSYİH içindeki payının bu kadar yüksek olması da ticari faaliyetler açısından ne denli çekici bir ülke olduğunu bize göstermektedir. İşsizlik oranı düşük olan ülkede 2008 yılını hariç tutarsak enflasyon istikrarlı ve düşük seviyelerdedir.

3.3.2.2. Slovenya Merkez Bankası Para Politikasının Uygulamaları

Slovenya Merkez Bankası (Bank of Slovenia), 25 Haziran 1991 tarihinde yayınlanan kanunla (Bank of Slovenia Act (BoSA)) kurulmuştur. Bankanın Yönetim Kurulu, Başkan ve 4 yardımcısından oluşmaktadır. Başkan ve yardımcıları tekrar seçilebilir olmak üzere 6 yıllık bir süre için Millet Meclisi tarafından görevlendirilir ve Başbakan tarafından atanmaktadırlar. Alınan kararlar çoğunluğun kararı ile alınmaktadır²³⁵.

Banka, tüzel kişilik olarak kamu hukukuna tabii, özerk bir yapıya sahiptir. Bu nedenle banka yönetimi, her türlü karar ve politika uygulamalarında bağımsız karar verebilmektedir. 1 Ocak 2007 tarihinde Euro alanına ve Avrupa Merkez Bankası tüzük ve yönetmeliklerini uygulamaktadır²³⁶.

AMB'nın para politikası çerçevesinde Slovenya Merkez Bankası attığı ilk adım para politikası uygulamalarına uyumdur. Bu para politikası uygulamalarının temel amacı interbank piyasasında kısa vadeli faiz oranlarının ECB gösterge faiz oranı seviyesine çekilmesidir. Eurosystem'in Euro için gösterdiği piyasa faiz oranı, bankacılık sistemi için sürekli olarak sağlanan ve özünde merkez bankası için para talebini karşılayacak likidite ile belirlenmektedir.

Eurosystem'in para politikası uygulaması merkezci bir yapıda değildir. Sorumluluğu dağıtan bir yapıya sahip olan bu uygulamalar, AMB Yönetim Kurulu'nun piyasa faiz oranı hususunda aldığı kararlara bağlı olarak belirlenmektedir. Buna göre Slovenya Merkez Bankası, sistemdeki likiditeyi Euro alanındaki para politikası araçları vasıtasıyla yönetmektedir²³⁷.

Slovenya Merkez Bankası, ortak para politikasını uygulamak, AB üye diğer ülkeler ile ortak rezervlerin yönetilmesi için yardımcı olmak ve ödeme sisteminin operasyonel olarak sağlıklı işleyebilmesi gerekli tedbirleri almak gibi görevleri vardır.

²³⁵ Bank of Slovenia Act, **Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 58/02**, 2002, ss. 23 – 25

²³⁶ The Bank of Slovenia , <http://www.bsi.si/en/>, (29.10.2009)

²³⁷ Annual Report 2008, The Bank of Slovenia, syf.61.

Ülke içindeki bankaları ve finans kuruluşları için danışmanlık ve denetim işlerini yapmaktadır. Risk yönetimi, finansal kurumların hesaplarının denetlenmesi, lisans işlemleri, mevduat garantisi, mortgage ihraç etme ve diğer birçok işlemi Slovenya Merkez Bankası yapmaktadır.

AMBS'nin uygulamalarını etkin biçimde yapmak Banka'nın temel görevleri arasındadır. Para politikası uygulamaları olarak Açık Piyasa İşlemleri, Sürekli Kolaylıklar ve Asgari Rezerv Oranı uygulamalarını kullanmaktadır. Kara para aklanması için yapılan işlemleri ülke sınırları içinde önlemek. Paranın tedavüle koyulması ve dolaşımdaki paranın zarar gören bölümünü yenilenmesi ve yabancı para ile ilgili AMBS'nin düzenlemelerinin uygulanması Eurosystem'in tüm Euro alanı bankalarına olduğu gibi Slovenya Merkez Bankası'na yüklediği görevlerdendir²³⁸.

Tablo 24. Eurosystem Para Politikası Operasyonları

Eurosystem Para Politikası Operasyonları					
Para Politikası Operasyonları	İşlemin Türü		Vade	Sıklık	Prosedür
	Likidite Provizyonu	Tam Likidite			
Açık Piyasa İşlemleri					
Yeniden Finansmana Yönelik İşlemler	Tersine İşlemler	-	Bir Hafta	Haftalık	Standart İhale
Yeniden Finansmana Yönelik Uzun Vadeli İşlemler	Tersine İşlemler	-	Üç ay	Aylık	Standart İhale
İnce Ayar Operasyonları	Tersine İşlemler Yabancı Para Swap'ları	Tersine İşlemler Sabit Mavduatların Toplamı Yabancı Para Swap'ları	Standart dışı	Düzensiz	Seri İhale İkitarafılı Prosedür
Yapısal Operasyonlar	Tersine İşlemler	Borç Sertifikası İhracı	Standart/ Standart dışı	Düzenli/ Düzensiz	Standart İhale
	Kesin Alım	Kesin Satım	-	Düzensiz	İkitarafılı Prosedür
Sürekli ve Kalıcı Hizmetler					
Marjinal Borçverme İşlemleri	Tersine İşlemler	-	Gecelik	Karşı Tarafın Takdirine Açık	
Mevduat İşlemleri	-	Mevduatlar	Gecelik	Karşı Tarafın Takdirine Açık	

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, **The Implementation of Monetary Policy in November 2008**, <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/gendoc2008en.pdf>, s.9 (28.10.2009)

Eurosystem'de para politikası uygulamaları ile belirlenen para politikası araçlarını Slovenya Merkez Bankası Sisteme dâhil olması nedeni ile aynen yurtiçi uygulamalarında

²³⁸ Slovenya Merkez Bankası, Laws and Regulations, <http://www.bsi.si/en/laws-and-regulations.asp?MapaId=69> (29 Ekim 2009)

da kullanmaktadır. Dolayısıyla bu para politikası araçlarını da yukarıdaki tabloda ayrıntılı bir şekilde görmek mümkündür.

Tablo 25. Slovenya Merkez Bankası Mali Tabloları

AKTİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Altın ve Altın Alacakları	64	58
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	618	657
<i>IMF'den Alacaklar</i>	42	26
<i>Banka, Portföy Yatırım Şirketleri, Dış Borçlar ve Dış Varlıklar Dengesi</i>	576	632
Euro Alanı Yerleşiklerden Yabancı Para Alacakları	262	498
Euro Alanı Harici Yerleşiklerden Euro Alacakları	1.140	1.083
<i>Banka, Menkul kıymet Yatırımları ve Borçlar Dengesi</i>	1.140	1.083
<i>DKM2 den Gelen Kredi Kuruluşu Alacakları</i>	-	-
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarına Para Politikası Operasyonları için Verilen Euro Borçlar	1.198	156
<i>Temel Refinansman Operasyonları</i>	134	80
<i>Uzun Vadeli Refinansman Operasyonları</i>	1.064	76
<i>İnce Ayar Operasyonları</i>	-	-
<i>Yapılandırılmış Ters Operasyonlar</i>	-	-
<i>Marjinal Borç Operasyonları</i>	-	-
<i>Marjin tamamlama talebi Kredileri</i>	-	-
Euro Alanı Kredi Kuruluşlarından Diğer Euro Alacakları	636	972
Menkul Kıymetler, Euro Alanı Yerleşiklerden Euro Cinsinden	2.442	2.103
Devlet Euro Borçları	-	-
Eurosistem İçi Alacaklar	2.651	2.576
<i>AMB'na Katılma payı</i>	55	55
<i>Yabancı Rezervlerin AMB Transferi Sonucu Oluşan Alacaklar</i>	184	184
<i>AMB'nın Bono İhraçlarından Alacaklar</i>	-	-
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Alacaklar (Net)</i>	2.398	2.335
<i>Eurosistem içinde Diğer Alacaklar (Net)</i>	14	2
Netleştirme Kalemi	-	-
Diğer Varlıklar	299	220
<i>Madeni Para</i>	1	4
<i>Maddi Duran ve Maddi Olmayan Duran Sabit Varlıklar</i>	19	18
<i>Diğer Finansal Varlıklar</i>	51	48
<i>Bilançodışı Kalemler, değerlendirme farkları</i>	-	2
<i>Tahakkuk ve Peşin Ödenen Harcamalar</i>	77	64
<i>Çeşitli Kalemler</i>	151	85
Dönem Zararı	30	36
	9.338	8.360

PASİF	2008 (Milyon Euro)	2007 (Milyon Euro)
Tedavüldeki Banknotlar	3.215	2.900
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Para Politikası Operasyonları Euro Borçlar	984	356
<i>Hazır Değerler</i>	403	335
<i>Mevduatlar</i>	582	16
<i>Sabit Dönem Mevduatlar</i>	-	5
<i>İnce Ayar Operasyonları</i>	-	-
<i>Marjin tamamlama talebi Mevduatları</i>	-	-
Euro Alanı Kredi Kuruluşları Diğer Euro Borçlar	10	53
İhraç Edilen Borç Senetleri	-	-
Euro Alanı Yerleşiklere Diğer Euro Borçlar	309	392
<i>Devlet Mevduatları</i>	268	341
<i>Diğer Yükümlülükler</i>	42	51
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Euro Borçlar	33	70
Euro Alanı Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	72	66
Euro Alanı Harici Yerleşiklere Yabancı Para Cinsinden Borçlar	-	-
<i>Mevduatlar ve Diğer Yükümlülükler</i>	-	-
<i>DKM2 den Gelen Kredi Kuruluşu Yükümlülükleri</i>	-	-
IMF'e SDR Karşılığı	28	27
Eurosistem İçi Borçlar	3.570	3.491
<i>Yabancı para Rezervlerinin Transferi Sonucu oluşan Yükümlülükler</i>	-	-
<i>Eurosistem Bono Borçları</i>	-	-
<i>Eurosistem içinde Euro Banknotların Dağıtım Sonucunda Oluşan Borçlar</i>	-	-
<i>Eurosistem içinde Diğer Borçlar (Net)</i>	3.570	3.491
Netleştirme Kalemleri	-	-
Diğer Yükümlülükler	202	158
<i>Bilançodışı Kalemler, değerlendirme farkları</i>	13	-
<i>Tahakkuk ve Peşin Alınan Avanslar</i>	13	22
<i>Çeşitli Kalemler</i>	176	136
Provizyonlar	62	30
Değerleme Hesabı	101	18
Sermaye ve Rezervler	752	800
<i>Sermaye</i>	8	8
<i>Rezervler</i>	743	792
Dönem Karı	-	-
	9.338	8.360

Kaynak: Slovenya Merkez Bankası, **Bank of Slovenia Annual Report, 2008**, ss. 115 - 116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TCMB UYGULAMALARI VE UYUM SÜRECİNDE AMB KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

4.1. Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Para ve Sermaye Piyasaları

Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı istikrarsız bir gelişim sergilemiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından ilişkiler resmen askıya alınmıştır. İlişkilerin dondurulmasının ardından, Ortaklık Konseyi ilk kez 1986 yılında toplanabilmiştir. Bu noktada Türkiye, üyelik başvurusunda bulunmayı amaçladığını belirtmiş ve 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşması'nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, Roma Antlaşması'nın 237., AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine dayanarak üyelik başvurusunda bulunmuştur²³⁹.

Komisyon, bu başvuru ile ilgili görüşünü 18 Aralık 1989'da açıklamış ve kendi iç bütünlüğünü tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi daha kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, Topluluğa katılmaya ehil olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasi alanda gelişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle, üyelik müzakerelerinin açılması için bir tarih belirlenmemesi ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.

Avrupa Birliği ülkelerinin tek para sistemine yani Euro'ya geçişinin AB'ye aday olan ülkemizde yarattığı ekonomik etkiler çok yönlü yaşanmıştır. Türkiye 1987'de tam üyelik başvurusunu yapmış ancak beklediği gelişmeleri yaşayamamıştır.²⁴⁰

30 Ekim 1995 Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye'nin gümrük birliğine geçiş için gerekli düzenlemeleri ve hazırlıkları gerçekleştirdiğini ve gümrük birliğinin

²³⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Accession_of_Turkey_to_the_European_Union#1960s_-_1990s (10 Aralık 2008)

²⁴⁰ Cengiz Aktar, a.g.e., ss.180-181.

düzenli işleyebileceğini kabul edilince 1 Ocak 1996'da gümrük birliğinin gerçekleşmesi onaylanmıştır. Türkiye'nin gümrük birliğine girmek istemesinin nedeni gümrük birliğini AB'ye girmenin bir basamağı olarak görmesi olmuştur. Türkiye – AB ekonomik ilişkileri gümrük birliği ile sağlam bir temele oturmuş ve karşılıklı olarak ticaret artmıştır. Türkiye AB 'nin ihracatında 7. sıraya, ithalatında ise 12. sıraya gelmiştir. AB Türkiye'nin hem ihracatında hem ithalatında birinci sırada yer almıştır.²⁴¹

16- 17 Haziran 1997'de Amsterdam Zirvesi gerçekleşmiştir. Zirvede, hükümetler arası konferansta hazırlanan Kurucu Antlaşmasında değişiklikler yapan antlaşma imzalanmıştır, ayrıca zirvede istihdamla ilgili düzenlemeler ve Schengen Protokolü gibi konular, Amsterdam Antlaşması'nda yer almaktadır. Amsterdam Zirvesi'nden bir ay sonra 16 Temmuz 1997'de AB Komisyonu "Gündem 2000" raporunu açıklanmıştır.

AB ile ilişkileri tek elden organize ve takip etmek için, uzmanlardan oluşan bir ekip ile 2000 yılında faaliyete geçmiştir. Bundan sonra Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'nde (KOB) belirtilen AB'ye tam üye olabilmenin şartlarını yerine getirmeliydi. KOB'da, ekonomik, siyasi, anayasal düzenlemeler gibi birçok kriterler yer almaktaydı.²⁴²

Son olarak 17 Aralık 2004 yılında gerçekleşen Brüksel Zirvesi'nde AB, Türkiye'ye 3 Ekim 2005'te tam üyelik için müzakereye başlama tarihi vermiştir. Tam üyelik için en erken 2014 – 2016 döneminde AB üyesi olması beklenmektedir. Müzakere sürecinin yaklaşık 7 – 8 yıl sürmesi beklenmektedir. Bu süre zarfında 30'u aşkın konu başlığı 120 bin sayfayı aşkın Avrupa Birliği Müktesebatına uyum sağlanması gerekmektedir. Müzakereye başlamanın ilk ayağı tarama sürecidir; Türkiye'nin AB müktesebatı ile karşılaştırılması, Türk mevzuatının ve yapısının bugünkü halinin tespitidir. KOBler, adalet, çevre ve içişleri gibi konular da tarım

²⁴¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Avrupa Birliği ve Türkiye", www.dtm.gov.tr (28 Temmuz 2007).; Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler.**, ss.365-377.

²⁴² Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, **Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**, Ankara, 2002, ss.78-79.

kadar zor geçmesi beklenen uyum aşamalarındandır. 1959 yılından beri devam eden AB rüyasında gelinen son nokta müzakere sürecinin başlamasıdır.

Türkiye'nin tam üyelik hedefini gerçekleştirebilmesi politik unsurların yanı sıra, makroekonomik unsurlarda da belirli kriterlerin tutturulmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, enflasyon probleminin çözülmesi ve dolayısıyla makroekonomik istikrarını sağlaması, ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi yönünde atılan adımların devamlılığının sağlanması; enflasyon, bütçe açıkları ve özelleştirme gibi konulara öncelik verilerek alınacak yapısal tedbirlerle Maastricht kriterlerine uyum sağlayacak seviyelere indirilmelidir.²⁴³

Hükümetin, AB'ye sunduğu Katılım Öncesi Ekonomik Programda temel hedefler şu başlıklar altında toplanabilir:

- Büyümenin sürdürülebilir kılınması
- Tek haneli düşük enflasyonun kalıcı olması ve faizlerdeki inişin devam ettirilmesi
- Net kamu borcunun milli gelire oranının azaltılması
- Program sonunda bütçe açığının hemen hemen ortadan kaldırılması²⁴⁴.

Bu çerçevede 2005–2007 döneminde aşağıdaki başlıklar göze çarpmaktadır:²⁴⁵

- Ortalama büyümenin %5 olup ortalama 1 milyon 650 bin yeni istihdam oluşturulacağı ve 2007 sonun da işsizlik oranının %9.3'e gerileyeceği tahmin edilmektedir.

²⁴³ Canbolat, **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**, ss.376-377.

²⁴⁴ “Katılım Öncesi Program”,www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/eurokitap/yenipara.doc, (13 Mart 2007).; Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu.

²⁴⁵ “Katılım Öncesi Program”,www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/eurokitap/yenipara.doc, (13 Mart 2007).

- Programda 2005–2007 döneminde, sabit sermaye yatırımlarının %8.9, özel tüketim harcamalarının %3.3, kamu harcamalarının %1.3 ortalama artış göstereceğinin hedefleneceği belirtilmiştir.
- Ayrıca programda yabancı sermaye yatırımlarının 2005-2007 döneminde 15 milyar dolara ulaşmasının beklendiği ifade edilmiştir.
- Net kamu borç stoku / milli gelirin %60'ın altına düşürülmesi hedeflenmektedir.
- Önümüzdeki üç yıllık dönemde IMF'ye olan ortalama 22 milyar dolarlık borç, 2007 yıl sonunda 9.3 milyar dolar seviyesine düşecektir. Bu dönem zarfında IMF'den 10 milyar dolarlık bir kaynak kullanımı söz konusudur.
- Bütçe harcamalarının yapısının tedricen değiştirilerek, kamu yatırımları ve bilimsel araştırmalara daha fazla kaynak aktarılması, gene bu dönemin önemli değişim hedeflerindedir.
- Yine bu dönemde bankaların düzenleme ve denetiminin AB standartlarına getirilmesi kapsamındaki yenilikler, Finansal Hizmetler Kanunu tasarısının gündeme gelmesiyle, uygulamaya geçme imkânı bulacaktır.
- Türkiye'nin 2005 yılındaki ekonomi politikasının ağırlık merkezi, iç borç faiz oranlarının düşürülmesi ve kamu borç stokunun milli gelire oranının aşağı çekilmesi olmuştur.
- Türkiye, 2004 yılında ilk defa tek haneli enflasyon rakamlarını görmüştür. Ancak dünya ekonomisinde ortaya çıkan eğilimler, 2005 yılı enflasyon hedefine ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Özellikle yüksek petrol fiyatları, bunun en önemli nedenlerindedir.
- Türkiye 2004 yılında da mali disiplini sürdürmüştür. Bunun sonucu olarak Ocak-Kasım 2004 itibariyle bütçe açığında %-26 oranında azalma, faiz dışı fazlada da %38'e varan artışlar görülmüştür. 2004 yıl sonu itibariyle

ise faiz dışı fazla / GSMH oranının, %6.1 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sebebi de GSMH'da beklenen yüksek büyüme oranıdır. 2005 yılı faiz dışı fazla/GSMH oranının %6.5 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye dış ticaretinin yaklaşık %50'sinin Avrupa Birliği ülkeleri ile gerçekleştirildiği ve 1996 yılı başında Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği tesis edildiği dikkate alındığında, ekonomik ve ticari anlamda bu denli bağımlı olduğumuz bir oluşumun dışında kalmamız gerekmektedir.²⁴⁶

Euro'ya geçiş ile birlikte ortaya çıkan rekabet ortamı ile Avrupa Birliği genelindeki firmalarda yeniden yapılandırma faaliyetleri, evlilikler ve satın almalar yaşanmaktadır. Bu durum etkin kaynak dağılımının sağlandığı, daha üretken, daha rekabetçi ve kendi ülkelerinin ön planda olduğu içe dönük bir Avrupa yaratmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin AB ile olan ticari ilişkilerini geliştirebilmesi, rekabet gücünü artırabilmesi ile doğru orantılı bir hale gelecektir. Bu itibarla, ülkemizin bu yeni oluşumdan uzak kalmaması için, sanayici ve ihracatçılarımızın uzun vadeli plan yapabilmelerine imkân tanıyan elverişli bir makroekonomik ortamın yaratılması gerekliliğinin yanı sıra yeniden yapılandırma ve maliyetleri düşürme faaliyetlerine ağırlık verilmeli, Avrupalı firmalarla ortaklık arayışına girilmeli, artan rekabet ortamına hazırlıklı olunmalıdır.

Euro'nun tek para birimi olarak kullanıma girmesi, Türkiye'nin malî sektörünü dolaylı yollardan da olsa etkilemektedir. Euro'ya geçişle birlikte AB'de görülen değişimler şu şekilde görülmüştür; Mali piyasaların entegre olması ile azalan maliyetler, artan rekabet ve mali disiplin piyasaları, daha istikrarlı bir konuma getirmiştir. Buna bağlı olarak risk primleri azalırken kur riski ortadan kalkmış ve faiz oranlarında da düşüşler kaydedilmiştir.²⁴⁷

➤ Sermaye piyasalarının birleşmesi sonucu yatırım portföylerinin boyutu büyümüştür.

²⁴⁶ İKV, a.g.e., ss.88-89.

²⁴⁷ İlhan Uludağ ve Arıcan Erişah, "The Transition Period to Euro at Full Monetary Integration and Turkish Financial Sektor", **Marmara Journal of European Studies**, Vol:7, No:1-2, 1999, s.263.

➤ Büyüyen portföy yapısı, artan entegrasyon ve yoğunlaşan rekabet ortamıyla beraber yeni finansal ürünler sunulmaya başlanmıştır. Euro cinsinden menkul kıymetlerin likiditesi artmıştır.

Bu gelişmeler sonucu, Türk ekonomisi kaynak temininde büyüyen bir pazardan yararlanmakta, hem mali kuruluşlar hem de özel sektördeki kuruluşların birlik tahvil piyasalarından daha etkin bir biçimde yararlanması beklenmiştir.

Türkiye'deki büyüme hızının Euro'ya dâhil ülke ortalamalarının üzerinde olması, düşük faiz oranları karşısında yüksek getiri arayan fonların IMKB'ye yönelmesini olumlu yönde etkileyecek ve bu ülkelerden sermaye piyasasına kaynak akışı söz konusu olacaktır.

Ayrıca Avrupa genelinde, hazine ihraçlarının düşük getirileri, yatırımcıları daha riskli ancak yüksek getirili kurumsal tahviller, menkul kıymetleştirilmiş aktiflere, riskli fakat potansiyel getirisi yüksek hisse senetlerine yatırım yapmaya itebilmiştir. Birçok kurumsal yatırımcının portföyü tahvil ağırlıklı yapıdan ayrılıp, hisse senedi ağırlıklı duruma geçebileceğinden, hisse senetleri piyasası getiri açısından oldukça cazip olan IMKB, daha fazla yabancı kurumsal yatırımcıya ulaşmıştır.

Euro'ya geçişle birlikte AB içindeki malî piyasaların bütünleşmesi, üçüncü dünya ülkeleri için, daha ucuz ve daha kolay borçlanabilme imkânlarının ortaya çıkmasıyla, Türkiye'deki firmaların AB'den daha ucuz kredi alabilmesini sağlamış ve ticaretlerini daha da genişletebilme imkânına olanak tanımıştır.²⁴⁸

Avrupa Birliği'ne katılımın Türkiye üzerindeki en büyük etkisi, iş çevresinde yapılacak iyileştirmeler ve devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılması aracılığı ile meydana gelecektir. Her ne kadar, son hükümetler finansal piyasalar ve emek

²⁴⁸ Tokatlıoğlu, **Avrupa Birliğinde Maliye Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, ss.122-127; Tonus, a.g.e., ss.148-149.

sektörünü iyileştirmeye çalışsa da, birçok şirket Türkiye’de iş yapmanın hala zor olduğunu düşünmektedir²⁴⁹.

Yüksek vergi oranları, rüşvet ve yanlı ticari yargı sistemi, stratejik coğrafi konumu ve ucuz faktör piyasasına rağmen Türkiye’nin doğrudan yabancı yatırımlardan yeteri kadar pay alamamasına sebep olmaktadır. Türkiye’nin çok düşük yatırım oranları, gelişmeye çok açık bir piyasanın varlığını da ima etmektedir. (Örneğin, Avrupa Birliği yönünde atılan etkili adımlar sayesinde 2005 yılındaki doğrudan yabancı yatırım miktarı önemli ölçüde arttırmıştır.) Doğrudan yabancı yatırım miktarlarının artması sadece sermaye piyasalarına uzun dönemli nakit girişi demek anlamına gelmemektedir. Doğrudan yabancı yatırım, çok yeni teknolojiler, yönetim becerileri ve batı pazarlarına ihracat imkânlarının da ülkeye transfer edilmesi anlamına gelmektedir²⁵⁰.

4.2. Ekonomik ve Parasal Politika Müktesebatının İçeriği ve Türkiye’nin Uyumunu

Avrupa Birliğinin, Ekonomik ve Parasal Ortak Politika başlıklı Birlik müktesebatı, temelde birliğe üye ülkelerin merkez bankalarının bağımsızlığını gerektiren, kamu kesiminin merkez bankalarınca doğrudan finansmanını ve kamu kesiminin mali kurumlara ayrıcalıklı erişimini yasaklayan belirli kuralları içermektedir. Bu bağlamda, mali gözetimle ilgili olarak “İstikrar ve Büyüme Pakti”na dâhil olan üye ülkelerden mevcut ekonomi politikalarını kontrol etmeleri ve düzenlemeleri de beklenmektedir.²⁵¹

Yeni üye ve aday ülkeler ise, birliğe dâhil olmalarından belirli bir süre sonra Euro sistemine geçebilmek için, öngörülen kriterleri yerine getirmek zorundadırlar. Mevcut üyeler ve aday ülkeler, gerekli koşullar sağlanıncaya kadar, Ekonomik ve Parasal Birliğe Euro kullanımından muaf üye ülkeler olarak katılacaklardır ve para

²⁴⁹ Arjan Lejor and others, **Assessing the economic implications of Turkish accession to the EU**, Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, March 2004, s.25.

²⁵⁰ Lejor, a.g.e., s.27.

²⁵¹ Savaş, a.g.e., ss.54-58.

birimlerinin değişim kurlarını ortak anlayış çerçevesinde düzenlemelerde bulunacaklardır.

4.2.1. T.C. Merkez Bankası'nın Euro Hazırlıkları Ve Uygulamaları

Euro'nun 1999 yılında yürürlüğe girmesiyle TCMB mali kesimde koordinasyonu sağlamak, bilgi alışverişinin ve sektörün konu ile ilgili gereksinimlerinin saptamak amacıyla Avrupa Birliği ile İlişkiler Müdürlüğünde olan "Euro Projesi" başlatılmış ve bu proje çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin bir kısmı aşağıda özetlenmiştir²⁵²;

TCMB bankalararası Türk lirası fon transferlerinin ve bu transferlere ait mutabakatın elektronik olarak gerçek zamanlı yapılması amacıyla Elektronik Fon Transfer (EFT-RTGS) sistemi kullanmaktadır. AMB ile muhabir ilişkilerinin kurulması ve dünya standartlarına uygun olan EFT-RTGS sisteminin TARGET'a bağlantı olanaklarının yaratılması açısından AMB ile temasa geçilmiştir.

Euro ile birlikte, Döviz ve Efektif Piyasaları, Uluslararası Menkul Kıymet İşlemleri, Depo ve Arbitraj İşlemleri, Muhabir Hesapları İzleme İşlemleri, Yurtdışı Efektif Sevkiyatı ile ilgili bilgisayar programlarında ve raporlarda gerekli değişiklikler yapılmıştır. Bahsedilen programlara, gümrüklerdeki programlar, muhasebe sistemlerinde kullanılan programlar ve kur görüntüleme programları gibi birçok program dâhildir.

Euro hesapların nasıl açtırılabileceği ile mevcut hesapların hesap sahiplerince istendiği takdirde Euro'ya dönüşümlerinin nasıl yaptırılabilceği konularında hesap sahiplerini bilgilendirmek amacıyla, tüm hesap sahiplerine duyurular gönderilmiş, gazetelere tanıtım ilanları verilmiş, Radyo ve Televizyon aracılığı ile tanıtımlar yapılmıştır.

Euro'ya geçiş döneminde, EMU'ya üye 11 ülkedeki muhabir hesapların takibi ile ilgili olarak söz konusu ülkelerdeki muhabirler nezdinde ulusal para birimlerine ek olarak Euro cinsinden döviz hesapları açılmıştır.

²⁵² TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/> 15 Ocak 2008

4 Ocak 1999 tarihinden itibaren Euro'nun uluslararası piyasalarda kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, TCMB aracılığı ile yapılmakta olan depo ve arbitraj (alım-satım) işlemlerine Euro da ilave edilmiştir.

4 Ocak 1999 tarihinden itibaren yurt dışından yapılan efektif alım ve satımlarında EMU-11 ülkelerinin para birimleri için Euro cinsinden kotasyon alınmaya başlanmış ve işlemlerin döviz karşılıkları Euro cinsinden ödenmiş ya da tahsil edilmiştir.

Her gün saat 15.00'da ilan edilen gösterge niteliğindeki TCMB kur bülteninde 31 Aralık 1998 tarihinden itibaren ECU'nun yerini Euro almıştır. Ayrıca Euro'ya dâhil 11 ülkenin para biriminin ABD doları karşılıklarının ilanına son verilerek Euro'nun ABD doları karşılığı ve Euro'ya dâhil ülke paralarının Euro'ya dönüşüm kurları eklenmiştir.

Parasal ve mali istatistikler açısından AB ile ilgili mevzuatın incelenmesi ve derlenmesi çalışmalarına başlanmıştır.

İstatistikî bilgilerin elektronik ortamda aktarılmasında güvenilirlik ve koruma sağlama açısından uygulanması gereken veri denetim sistemlerini tanımak açısından, AB'de uygulanan sistemler ve bu konudaki mevzuat incelenmektedir.

Değişik sektörlerde anketler yapılarak Euro konusunda firmaların bilgileri ölçülmüş, bilgi eksikliği olan sektörler bilgilendirilmiştir.

4.2.2. Türkiye'nin Euro Öncesi Durumu ve Maastricht Kriterleri

Türkiye ekonomisinin AB ve Euro Alanı öncesi durumunun ve gelişiminin irdelenmeden, AB ülkeleri ve PB'e geçiş yapmış ekonomilerin bazı datalarını incelemekte fayda vardır.

Parasal Birliğe henüz katılmamış olan Estonya'nın 1998 yılında % 13.17 olan uzun vadeli borçlanma oranını 2005 yılına kadar % 4.17'ye kadar düşürmeyi başarmış ancak finansal piyasalardaki faiz artırma trendi Estonya'yı da etkilemiş ve 2008 yılında % 8.16 faiz oranına kadar yükselmiştir. 28 Haziran 2004 tarihinden

itibaren DKM2'ye dâhil olan Estonya 2010 yılında Parasal Birliğe dâhil olma hedefi vardır. Uzun vadeli borç verme oranında ve % 8 enflasyon oranıyla Estonya diğer Maastricht kriterleri uyum sağlamıştır²⁵³.

Tablo 26. Uzun Vadeli Faiz Oranları (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AB27	:	:	:	:	:	:	:	:	4,08	4,57	4,54
Belçika	4,75	4,75	5,59	5,13	4,99	4,18	4,15	3,43	3,82	4,33	4,42
Bulgaristan	:	:	:	:	:	6,45	5,36	3,87	4,18	4,54	5,38
Çek Cumhuriyeti	:	:	:	6,31	4,88	4,12	4,82	3,54	3,8	4,3	4,63
Danimarka	4,94	4,91	5,64	5,08	5,06	4,31	4,3	3,4	3,81	4,29	4,28
Almanya	4,57	4,49	5,26	4,8	4,78	4,07	4,04	3,35	3,76	4,22	3,98
Estonya	13,17	11,39	10,48	10,15	8,42	5,25	4,39	4,17	5,01	6,09	8,16
Yunanistan	8,48	6,3	6,1	5,3	5,12	4,27	4,26	3,59	4,07	4,5	4,8
İspanya	4,83	4,73	5,53	5,12	4,96	4,12	4,1	3,39	3,78	4,31	4,37
Fransa	4,64	4,61	5,39	4,94	4,86	4,13	4,1	3,41	3,8	4,3	4,23
İtalya	4,88	4,73	5,58	5,19	5,03	4,25	4,26	3,56	4,05	4,49	4,68
Kıbrıs	:	:	:	7,63	5,7	4,74	5,8	5,16	4,13	4,48	4,6
Macaristan	:	:	:	7,95	7,09	6,82	8,19	6,6	7,12	6,74	8,24
Malta	:	:	:	6,19	5,82	5,04	4,69	4,56	4,32	4,72	4,81
Hollanda	4,63	4,63	5,4	4,96	4,89	4,12	4,1	3,37	3,78	4,29	4,23
Portekiz	4,88	4,78	5,59	5,16	5,01	4,18	4,14	3,44	3,91	4,42	4,52
Romanya	:	:	:	:	:	:	:	:	7,23	7,13	7,7
Slovenya	:	:	:	:	8,72	6,4	4,68	3,81	3,85	4,53	4,61
Slovakya	:	:	:	8,04	6,94	4,99	5,03	3,52	4,41	4,49	4,72
Finlandiya	4,79	4,72	5,48	5,04	4,98	4,13	4,11	3,35	3,78	4,29	4,29
İngiltere	5,6	5,01	5,33	5,01	4,91	4,58	4,93	4,46	4,37	5,06	4,5

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> , (25 Kasım 2008)

Yine aynı tabloda Macaristan, Kıbrıs, Yunanistan, Slovakya, Slovenya ve Malta'nın uzun vadeli faiz oranlarına baktığımızda Kıbrıs, Yunanistan, Slovakya, Slovenya ve Malta'nın faiz oranlarını Maastricht kriterlerinin altına indirmeyi başarmış ancak Macaristan'ın daha da artırmıştır. Macaristan 2010 – 2014 arasında

²⁵³Symposium. Monetary Policy and EMU Enlargement: Strategies for the Adoption of the Euro - Four Case Studies. **Atlantic Economic Journal**, 2004. ss. 2.8

bir tarihte Parasal Birliğe dâhil olma hedefi koymuş ancak henüz DKM2'ye dâhil olmamıştır.

Tablo 27. Kişi Başı Gayrisafi Milli Hâsıla (Euro)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
AB27	17.800	19.100	19.800	20.500	20.700	21.600	22.500	23.600	24.900	25.100	25.700	26.400
<i>Belçika</i>	23.300	24.600	25.200	25.900	26.500	27.800	28.800	30.200	31.500	32.500	33.000	33.800
<i>Bulgaristan</i>	1.500	1.700	1.900	2.100	2.300	2.600	2.800	3.300	3.800	4.400	5.000	:
<i>Çek Cumhuriyeti</i>	5.500	6.000	6.800	7.800	7.900	8.600	9.800	11.100	12.300	14.700	13.700	14.500
<i>Danimarka</i>	30.700	32.500	33.500	34.400	35.000	36.500	38.300	40.200	41.500	43.100	44.200	45.600
<i>Almanya</i>	24.500	25.100	25.700	26.000	26.200	26.800	27.200	28.200	29.500	30.300	31.000	32.000
<i>Estonya</i>	3.900	4.400	5.100	5.700	6.400	7.100	8.200	9.700	11.400	11.800	12.300	13.000
<i>Yunanistan</i>	12.100	12.600	13.400	14.300	15.500	16.800	17.800	19.100	20.400	21.700	22.900	24.100
<i>İspanya</i>	14.500	15.700	16.700	17.700	18.600	19.700	20.900	22.300	23.400	24.000	24.200	24.700
<i>Fransa</i>	22.700	23.700	24.500	25.100	25.700	26.600	27.500	28.600	29.800	30.500	30.900	31.600
<i>İtalya</i>	19.800	20.900	21.900	22.700	23.200	23.900	24.400	25.200	26.000	26.300	26.800	27.500
<i>Kıbrıs</i>	13.300	14.500	15.400	15.700	16.300	17.200	18.000	19.000	20.000	21.400	22.400	23.600
<i>Macaristan</i>	4.400	5.100	5.800	6.900	7.400	8.100	8.800	8.900	10.100	10.500	9.300	9.700
<i>Malta</i>	9.400	10.800	10.900	11.300	11.100	11.300	11.900	12.500	13.300	13.700	14.300	14.800
<i>Hollanda</i>	24.400	26.300	27.900	28.800	29.400	30.200	31.500	33.000	34.600	35.900	37.200	38.100
<i>Portekiz</i>	11.200	12.000	12.600	13.100	13.300	13.700	14.100	14.700	15.400	15.600	16.100	16.600
<i>Romanya</i>	1.500	1.800	2.000	2.200	2.400	2.800	3.700	4.500	5.800	6.400	6.300	7.200
<i>Slovenya</i>	10.400	10.800	11.400	12.300	12.900	13.600	14.400	15.400	17.100	18.200	19.400	20.900
<i>Slovakya</i>	3.600	4.100	4.400	4.800	5.500	6.300	7.100	8.300	10.200	12.000	13.500	14.700
<i>Finlandiya</i>	23.800	25.500	26.900	27.700	28.000	29.100	29.900	31.700	34.000	35.000	36.200	37.600
<i>İngiltere</i>	24.000	27.200	27.800	28.800	27.700	29.600	30.400	32.000	33.700	29.700	26.800	27.400
<i>Türkiye</i>	3.600	4.300	3.200	3.500	3.800	4.400	5.400	5.700	6.500	6.900	6.800	7.500

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> , (25 Kasım 2008)

Euro bazında kişi başı milli gelire bakıldığında, Slovakya ve Estonya'da çok ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Fransa, Almanya ve İtalya gibi gelişmiş ülkelerde aynı tarih aralığında kişi başı gelirin arttığı görülmekte ancak bu artış AB'ye yeni giren ve Parasal Birliğe dâhil olan küçük ekonomilerdeki kadar ciddi değildir. Buda AB'ye giren ekonomilerin birbirlerine yakınsamasını başka bir açıdan göstermektedir.

Türkiye ile AB arasındaki süreç çalışmanın daha önceki bölümlerinde detaylıca incelenmiştir. Türkiye'nin AB'ne üye olabilmesi için ekonomik ve sosyal

açından istikrarlı bir ülke olması gerekmektedir. 40 yılı aşkın süredir AB sürecinde bekleyen Türkiye, şu ana kadar Gümrük Birliğe dâhil olabilmıştır.

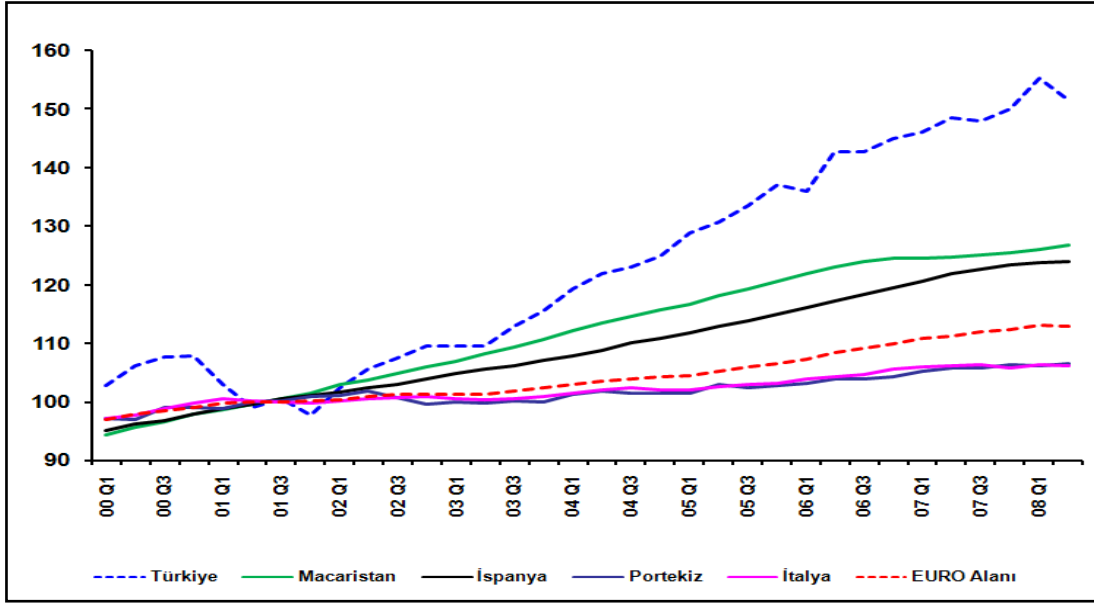
Tablo 28. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Türkiye	2004	2005	2006	2007	2008	2009t
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	70,69	71,61	72,52	69,69	70,59	70,59
Kişi Başı GSYİH (SAGP) (EU27=100)	37,30	40,40	42,60	44,70	44,40	-
Reel GSYİH Büyüme (%)	9,40	8,40	6,90	4,50	1,10	-3,70
Yıllık Ortalama Enflasyon Oranı (HICP)	10,10	8,10	9,30	8,80	10,40	-
Net Borç Alma-Verme / GSYİH	-4,50	-0,60	-0,10	-1,20	-	-
İstihdam Oranı (%)	46,10	46,00	45,90	45,80	45,90	-
İşsizlik Oranı (%)	-	-	8,40	8,50	9,40	-
Ortalama Doğrudan Yabancı Yatırım / GSYİH (%)	0,50	1,20	2,00	1,90	-	-
GSYİH (Milyar \$)	393,04	483,99	529,93	655,88	-	-
İthalat / GSYİH (%)	26,00	25,00	28,00	27,00	-	-
İhracat / GSYİH (%)	24,00	22,00	23,00	22,00	-	-

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)

Toplam 70 milyon nüfusu ile AB'nin en kalabalık ülkeleri arasında olmaya aday Türkiye'nin Kişi Başı GSYİH rakamına baktığımızda AB27 ortalamasının ciddi oranda altında olduğunu görmekteyiz. İşsizlik oranı %8-9 civarında seyreden Türkiye'de 2009 ve sonrası için bu oranın tekrar çift haneli rakamlara çıkması hem ülkemiz için hem de AB üyeliği süreci için sıkıntı olacaktır. Enflasyon oranına baktığımızda, yıllardır kronik enflasyon ile uğraşan Türkiye için tek haneli rakamları görmek önemli bir gelişmedir.

Euro alanı, İtalya, İspanya, Portekiz, Macaristan ve Türkiye'nin GSYİH büyüme oranlarının 2001 yılının baz alarak karşılaştırıldığı grafikte Türkiye'nin diğer ülkelerden daha iyi oranlara sahip olduğu görülmektedir. Bu grafiğin 2001 yılındaki bankacılık krizinden sonrasını içermesi, Türkiye'nin 2001 yılı krizden sonra yapılan reformlar ve AB uyum kriterleri için izlediği mali ve para politikalarının sonuçlarını göstermesi açısından önemlidir.

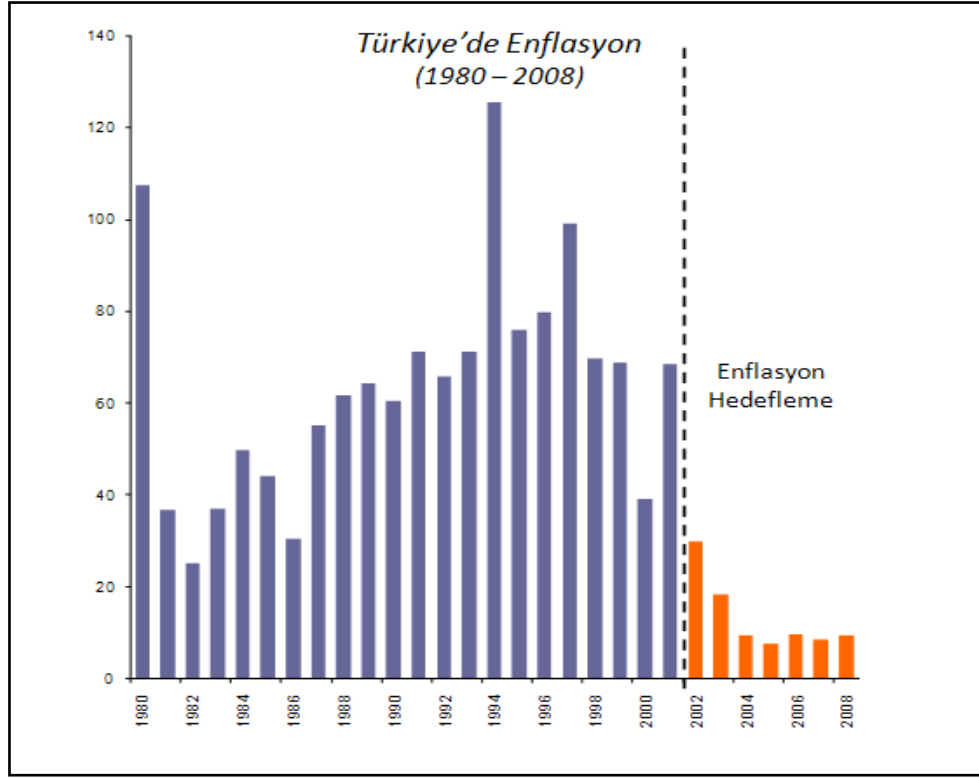

Şekil 15. Avrupa ve Türkiye GSYİH Büyümelerinin Karşılaştırması (2001 = 100)

Kaynak: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), <http://www.oecd.org> (22 Kasım 2008)

Türkiye uzun yıllardır Cari Açık ve enflasyon problemi yaşayan bir ülke konumundadır. Enflasyon ile mücadele etmek amacıyla 2002 yılından itibaren enflasyon hedeflemesi adı altında bir takım para ve maliye politikaları yürütmüş, hatta enflasyonun en büyük tetikçisi olan piyasa beklentilerini kırmak amacıyla TL'den altı sıfır atmıştır. 2004 yılından itibaren tek haneli enflasyon rakamı ile yaşayan Türkiye, Maastricht Kriterlerine yaklaşmış durumdadır.

2002 sonrası dönemin temel özellikleri, serbest piyasa ekonomisini ve bütçe disiplini destekleyen yapısal reformlar, 2001 yılında bankacılık krizinin neticesi olarak sağlıklı bir bankacılık sistemine yönelik uygulamalar, fiyat istikrarına odaklı para politikaları ve bunların sonucunda da hızla düşen enflasyon ve reel faizler ile gelen istikrarlı ve yüksek büyüme ile dışsal şoklara karşı kırılganlığın önemli ölçüde azalmasıdır.

Şekil 16. Türkiye Enflasyon Oranları (1980-2008, %)

Kaynak:Türkiye İstatistik Kurumu, www.turkstat.gov.tr/, TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi <http://www.tcmb.gov.tr/>, (22 Ekim 2008)

Ülkelerin para ve maliye politikalarını incelerken ya da başarılarını ölçerken ekonomik konjonktörün yönü de en önemli faktörlerden biridir. Finansal piyasada, tüm dünya ülkelerinin faizleri artırdığı bir ortamda faiz hedefini tutturmak Türkiye gibi faize duyarlı bir ülke için zor görünmektedir. Dünyada emtia fiyatlarının artması dolayısıyla enflasyonun artması trendi yaşanırken Türkiye'nin bu hassas dönemde en fazla etkilenen ülkeler arasında olmasına şaşırılmamalıdır.

Türkiye 2001 yılından itibaren sürekli artan emtia fiyatlarına rağmen enflasyon oranını tek haneli rakamlara indirmeyi başarmıştır. 2008 yılından sonra genel beklenti emtia fiyatlarında bir gerileme olacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin aynı kararlılıkla devam etmesi durumunda enflasyon oranını % 5'in altına indirmesi beklenmektedir.

Türkiye Cari Açık problemini finanse edebilmek amacıyla faizleri yüksek tutmuştur ancak ekonomik dalgalanmalarda bunun bedelini fazlasıyla ödemiştir.

Faizleri yüksek tutmak, ÷lkedeki doğrudan yatırımların miktarını azaltmakta, dolaşımında olan para fazla olmasına rağmen iş imkânları oluşturacak, ihracatı artıracak yatırımlara dönüşmemektedir. Dolayısıyla sıcak para olarak tabir edilen bu yabancı paralar finansal dalgalanmalarda hızlı bir şekilde ÷lke dışına çıkmakta ve birçok banka ve firmayı zor durumda bırakmaktadır.

Cari açığı düşürmek amacıyla yapılması gerekenler; faizlerin düşürülmesi ve yatırımın artırılması bunun neticesinde finansman maliyeti az olan ve üretim miktarını artırdığı için birim başına maliyetlerin düştüğü ürünlerin ihracatının artırılması, yüksek faiz getirisi için ÷lkeye giriş yapan yabancı paranın az olması nedeniyle yüksek kurun ihracatı artırması, turizm gelirini artıracak yurtdışı tanıtımların yapılması, istikrarlı yönetimler ile yabancı yatırımcının Türkiye'yi yüksek faiz için değil doğrudan yatırım yapılabilecek ÷lkeler arasında görmesi gibi maddeler sayabiliriz.

Yukarıda bahsedilen faizlerin düşmesi ve enflasyon ile mücadele Parasal Birliğe dâhil olabilmek amacıyla Türkiye'nin yapması gerekenlerdir. Ekonomik konjunktörün de bu programa destek olacak şekilde gelişmesi Maastricht Kriterlerine Türkiye'yi yaklaştıracaktır. Aynı zamanda yukarıda bahsedilenler Türkiye'yi daha istikrarlı bir ekonomi olması yönündedir.

Türkiye Merkez Bankasına baktığımızda ise çalışmanın daha önceki bölümlerinde bahsedildiği gibi, fonksiyonlarının belirgin, bağımsızlığı ve bunu desteklen kanunlar ve politik kararlılık olması gerekmektedir. Kısaca Merkez Bankası'nın bağımsızlığının sağlanmasını tanımlamak gerekirse; Merkez Bankası'nın temel amacı fiyat istikrarı olmalıdır; emir verecek, onaylayacak, sansürleyecek, tartışacak ya da kararlara ortak olacak hiçbir dış yapının bulunmaması gerekmektedir. Türkiye de Merkez bankasının kamu borç araçlarına doğrudan erişiminin yasaklanması gibi yöntemlerle kamu sektörünün doğrudan finanse edilmesinin önlenmesi, Kamu sektörünün mali kurumlara imtiyazlı erişiminin yasaklanması da gerekmektedir.

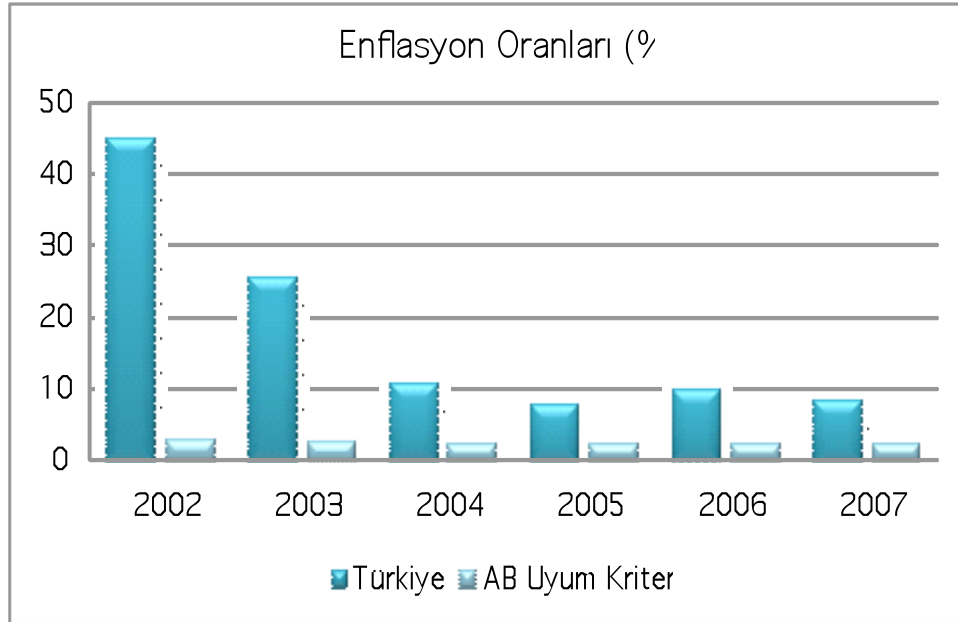
2001 ve 2008 yıllarında yaşanan krizlerde olduğu gibi, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan, güvenli liman algısı ile yabancı tüm yatırımcıların dövizlerini alarak ülkeyi terk etmeleri sonucu ortaya çıkan krizlerin yönetimi hem para hem de maliye politikalarında oldukça hızlı ve kararlı önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede kriz yönetiminde alınan politika kararları, sonuçları itibariyle önemli avantajlar yaratmıştır.

Şubat 2001 bankacılık krizinden sonra gerçekleştirilen diğer bir yapısal reform da TCMB Yasasının değiştirilmesi olmuştur. Gerçekleştirilen yasal değişikliklerle; kamuya kredi vermesi yasaklanmış, TCMB'nın idari bağımsızlığı güvence altına alınmış, TCMB'nın temel hedefinin fiyat istikrarı olduğu açık bir şekilde belirtilmiş ve TCMB araç bağımsızlığına kavuşturulmuştur. Yapılan yasal değişiklikler sonrası, TCMB'nın temel önceliği, finansal piyasalardaki istikrarın sağlanması ve bu amaçla piyasalara sağlanan olağanüstü tutardaki likiditenin enflasyonda sıçramalara yol açmasının önlenmesi olmuştur.

Ancak Merkez Bankasının bağımsızlığı yasa ile belirtilmiş olsa da bu alanda halen eksik reformların olduğu 2006 yılındaki İlerleme Raporu'nda belirtilmiştir. Yine aynı raporda kamu otoritelerinin Hazine kaynaklarına erişiminin olduğu ve bu alanda da reformlar yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. 2007 yılında ki ilerleme raporunda ise ekonomi konusunda hükümet ve kurumlar arasındaki görev dağılımından dolayı eşgüdüm eksikliğinin bulunduğu ve orta-uzun vadeli reform ve bütçe çalışmalarının yapılamadığına işaret ediliyor²⁵⁴.

Türkiye Parasal Birliğe dâhil olabilmesi için çalışmanın daha önceki bölümlerinde bahsedilen Maastricht Kriterlerine uyum sağlaması gerekmektedir. Aşağıda bu kriterler ve Türkiye rakamları tek tek incelenmiştir.

²⁵⁴ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?l=1&p=41014> , 20 Ağustos 2008

Şekil 17. Türkiye Enflasyon Oranları – AB Uyumu (%)

Kaynak: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, (22 Mart 2008)

TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/>, (22 Mart 2008)

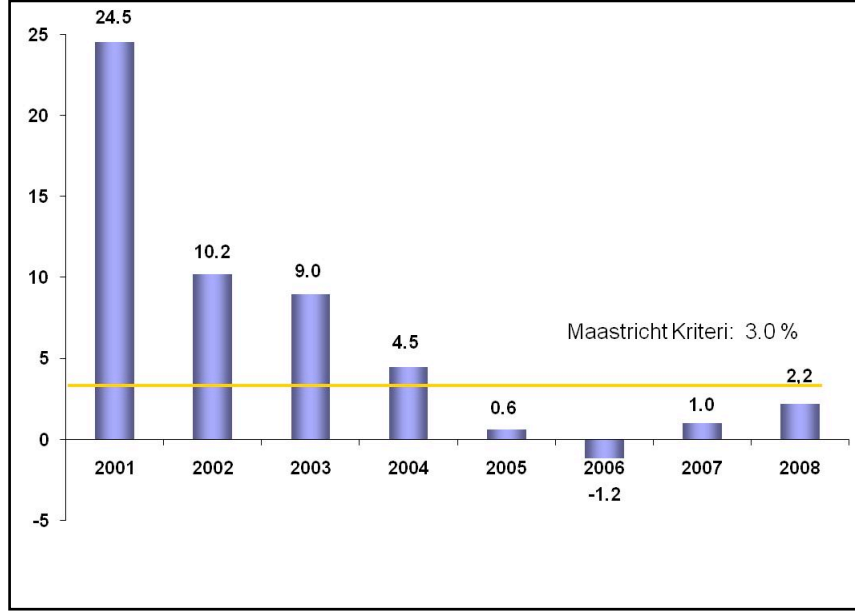
Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma, m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol, m. 1)²⁵⁵.

Enflasyon hedeflemesi programı ile Maastricht Kriterlerine ciddi yaklaşan Türkiye 2009 yılı sonrasında azalacak olan emtia fiyatlarının etkisi ile uyum kriterlerini yakalamayı hedeflemektedir.

Üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'larına oranı %3'ü geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran

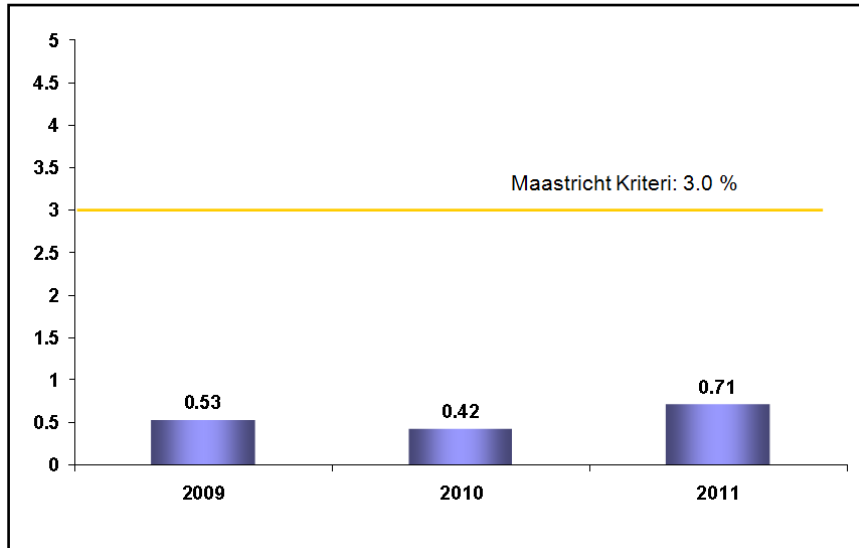
²⁵⁵ ECB, The Maastricht Convergence Criteria and Optimal Monetary Policy for the EMU Accession Countries, **Working Paper Series**, No 896, 2008, s.s. 23-66

Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 2; Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol)²⁵⁶.

Şekil 18. Türkiye - Kamu Bütçe Açığı / GSYİH (% , 2008)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Portalı http://www.treasury.gov.tr/irj/portal/anonymous?guest_user=treasury (23 Kasım 2008)

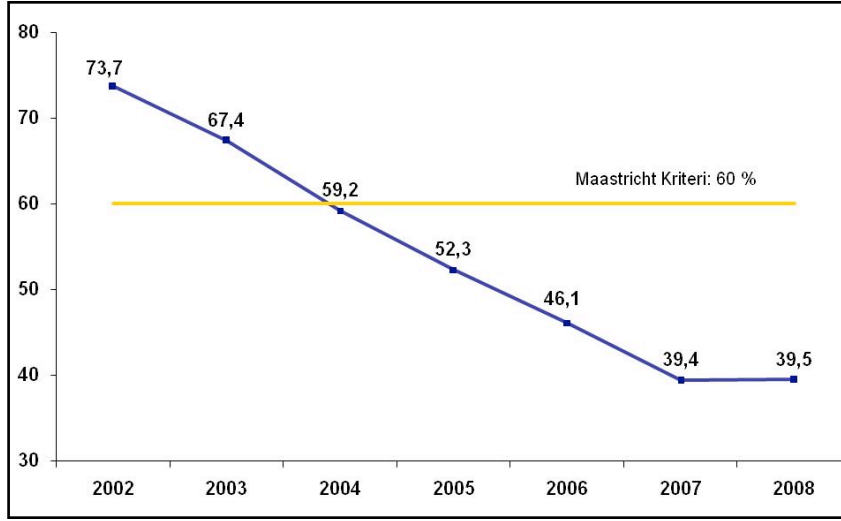

Şekil 19. Türkiye - Kamu Bütçe Açığı / GSYİH Hedefleri (% , 2008)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Portalı http://www.treasury.gov.tr/irj/portal/anonymous?guest_user=treasury (23 Eylül 2009)

²⁵⁶ http://ec.europa.eu/economy_finance/the_euro/joining_euro9413_en.htm (22 Eylül 2008)

Grafikte de görüldüğü gibi Türkiye bu kritere 2005 yılında uyum sağlamış ve bütçe disiplinine sahip bir ülke konumuna gelmiştir, ayrıca Türkiye'nin 2009 ve sonrası için kamu bütçe açığının GSYİH'ya oranı için hedeflerini Parasal Birlik uyum kriterinin altında bir oran olarak belirlemiştir.

Şekil 20. Türkiye - Kamu Borçları / GSYİH (% , 2008)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Portalı http://www.treasury.gov.tr/irj/portal/anonymouse?guest_user=treasury (23 Eylül 2009)

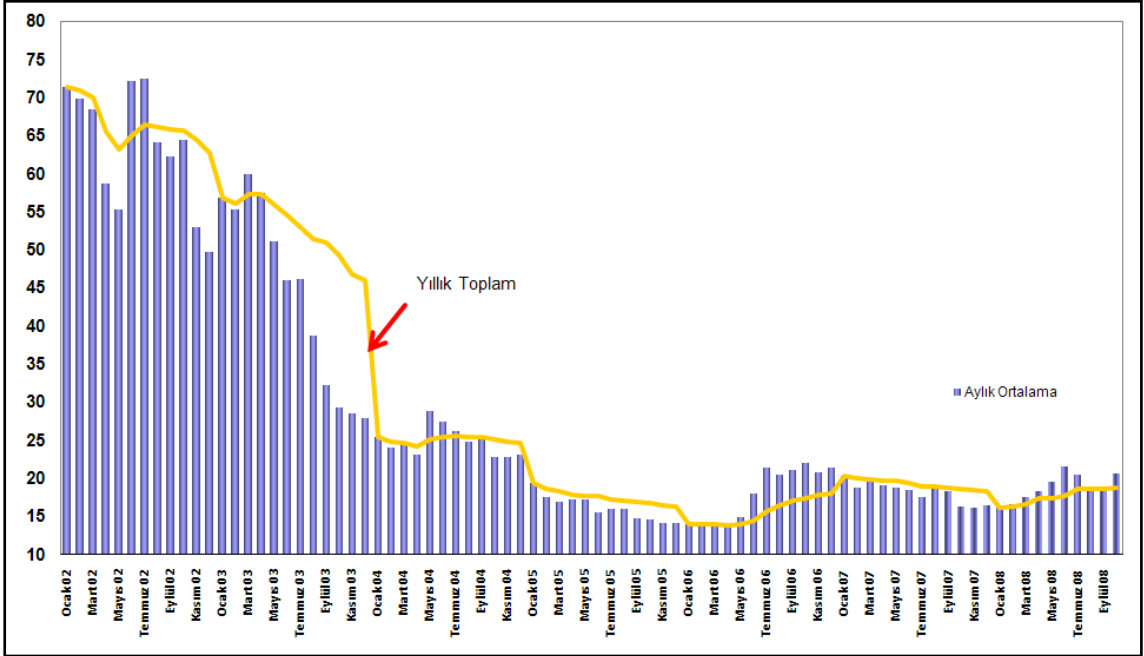
Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'larına oranı %60'ı geçmemelidir. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 2; Aşırı Kamu Açığı Prosedürüne İlişkin Protokol). Grafikte görüldüğü üzere 2004 yılından itibaren Türkiye Kamu borçlarının GSYİH'ya oranını ciddi oranda düşürmüş ve bu kritere son dört yıl uyum sağlamış durumdadır.

Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır²⁵⁷. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 4). Aşağıdaki grafikte verilen faiz oranı Türk Lirası bazlı kupon ödemesiz borçlanma oranlarını ifade etmektedir. Türkiye enflasyon oranında olduğu gibi faiz oranında da ciddi gelişme kaydetmiştir, ancak uyum

²⁵⁷ http://glossary.reuters.com/index.php?title=Maastricht_Criteria (22 Eylül 2008)

kriterine halen uzak sayılmaktadır. 2007 yılında yaklaşık %5 faiz oranının yukarısında kalan oranlar kritere uyum sağlayamamış sayılmaktadır.

Son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır. (Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma m. 121(1); Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmanın 121'inci Maddesinde Öngörülen Yakınlaşma Kriterlerine İlişkin Protokol m. 3). Bu kriterin Türkiye açısından değerlendirilebilmesi için AB'ye üye olması gerekiyor ve DKM2 ye dâhil olması gerekiyor. Ancak AB üyesi olduktan sonra Türkiye için bu kriter değerlendirilecektir.

Şekil 21. Türkiye - Faiz Oranı (% , 2008)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Portalı http://www.treasury.gov.tr/irj/portal/anonymouse?guest_user=treasury (23 Eylül 2009)

4.2.3. Türkiye Merkez Bankası'nın Genel Özellikleri

1970'li yıllardan sonra, Dünyadaki merkez bankacılığı sistemine bakıldığında merkez bankalarının amaçlarının fiyat istikrarının en temel ve bir çok ülkede tek değişken olmaya başladığı görülmektedir. Para politikası araçlarında da doğrudan (Faiz Oranları Kontrolleri, Kredi Tavanı Kontrolleri, Disponibilite Uygulaması, Özel

Mevduatlar...vb) kontrollere dayalı araçlardan, piyasa bazlı dolaylı (Açık Piyasa İşlemleri, Döviz – Efektif İşlemleri, Reeskont Penceresi İşlemleri, Zorunlu Karşılık İşlemleri) araçlara geçiş olduğunu gözlemlenmiştir. 1990’lı yıllardan itibaren ise artık doğrudan para politikası araçlarına günümüz modern merkez bankacılığında rastlanılmamaktadır.

Türkiye’deki merkez bankacılığı da aslında dünyadaki genel eğilimlere paralel bir seyir izlemiştir. Türkiye’de 1931 yılında kurulan Merkez Bankası, ilk yıllarında katı bir anlayış sergilemiş ve Hazine’ye kredi sağlama fonksiyonu olmadığı gibi fiyat istikrarı konusu üzerinde de ciddi olarak durulduğu tespit edilmiştir. Bu anlayış savaş yıllarını içeren 1940’lı yıllarda da devam etmiş, merkez bankası kaynaklarının bütçe açıkları finansmanı için mümkün olduğunca az kullanılmıştır²⁵⁸.

Ancak, Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren banka daha gevşek bir anlayışla fiyat istikrarına odaklanamamış, bankanın kaynakları kamu açıklarının finansman kaynağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1950 – 2000 dönemine Türkiye’nin genel makroekonomik verileri, gelişmeler ile merkez bankacılığı anlayışındaki değişimlere bir bütün olarak incelendiğinde, merkez bankacılığı ve uygulamaları açısından 1960, 1970, 1980,1987, 1994 ve 2001 yılları ön plana çıkan, dönüm noktaları olan yıllar olmuştur.

1960’ta Hazine’ye kısa vadeli avans imkânı kısıtlanmış, 1970’te TCMB Kanunu değiştirilmiş, zorunlu karşılık uygulaması gibi para politikası araçlarının kullanımı TCMB’na bırakılmıştır. 1980’de kur politikası uygulaması ve faiz oranlarının tespiti TCMB’na bırakılmış, 1987’de dolaylı para politikası araçlarının kullanımını teminen TCMB bünyesinde piyasalar oluşturulmuştur. 1994 krizi sonrasında Hazine’nin TCMB’den kısa vadeli avans kullanımı aşamalı olarak kısıtlanmış ve en son olarak da 2001 yılındaki TCMB yasa değişiklikleri ile TCMB ve Kamu kredi ilişkisine son verilmiş, TCMB tam olarak araç bağımsızlığına kavuşturulmuştur.

²⁵⁸ TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/>, (21 Ekim 2009)

Merkez bankaları genel iktisat politikaları amaçları doğrultusunda ana hedefe ulaşmak için ara hedefleri kontrol etmeyi seçmektedir. Merkez bankasının nihaiyi hedefleri kontrol edebilmesi güçtür. Ara hedef olarak faiz oranı veya para arzını seçildiğinde çok kısa sürede bu değişkenler izlenerek ekonominin durumu hakkında bilgi alınabilir. İzledikleri dengeli politikalarla büyüme, enflasyon, ödemeler dengesi denklığı hedefleriyle uyumlu bir likidite düzeyi sağlamaya çalışırlar.²⁵⁹

Günümüzde fiyat istikrarı hemen hemen her ülkenin merkez bankasının birincil amacı olmuştur. Bu amaçla, 1990'lı yıllardan itibaren enflasyon hedeflemesi uygulaması önce gelişmiş ülkelerde ve ardından da gelişmekte olan ülkelerde giderek yaygınlaşmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde enflasyon hedeflemesinin uygulanması konusunda karşılaşılan zorluklar açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu zorlukların büyük bir bölümünü yapısal farklılıklar oluşturmaktadır. Bu çalışma genel olarak iki ana bölüme ayrılmıştır birinci bölümde TCMB para politikası uygulamaları ve bilançoları incelenirken ikinci bölümde Türkiye'de enflasyon hedeflemesi incelenmiştir.

Banka'nın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Temel amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler. Banka'nın temel görevleri,²⁶⁰

- Açık piyasa işlemleri yapmak,
- Hükümetle birlikte Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak ve kur rejimini belirlemek,
- Zorunlu karşılıklar ve umumi dispoñibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,
- Reeskont ve avans işlemleri yapmak,

²⁵⁹ Eroğlu, a.g.e., ss.157-159; Üstünel, a.g.e., s.146.

²⁶⁰ **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu**, Kanun No: 1211, Madde 4- (25.4.2001 tarih, 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli).

- Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
- Ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak ve bunların kesintisiz işlemlerini sağlamak,
- Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,
- Mali piyasaları izlemektir.

Banka'nın temel yetkileri;

- Türkiye'de banknot ihracı imtiyazı tek elden Banka'ya aittir.
- Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler.
- Banka, Kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya, uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir.
- Banka, nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütür.
- Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve diğer kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistikî bilgi toplamaya yetkilidir.

Banka'nın başlıca müşavirlik görevleri;²⁶¹

- Banka, Hükümetin mali ve ekonomik müşaviri, mali ajanı ve haznedarıdır.
- Banka, finansal sistemle ilgili olarak istenilecek hususlarda Hükümete görüş verir, bankalar ve uygun göreceği diğer mali kurumlar hakkındaki

²⁶¹ Oğuzhan Ardiç ve Pınar Yılmaz, **Para-Banka ve Uluslararası İktisat**, İstanbul: Agon Yay, 2006, ss.34; Nur Keyder, **Para: Teori, Politika, Uygulama**, Seçkin Yay, 2005, s.80.

görüşlerini ve tespitlerini Başbakanlık ile bu kurum ve kuruluşları düzenleme ve denetleme yetkisine sahip kuruluşlara bildirebilir.

➤ Banka, Kanunla ve mevzuatla kendisine verilen yetki ve görevlerle ilgili olarak düzenlemeler yapmaya, bu düzenlemelere tabi kurum ve kuruluşlar nezdinde bunlara uygun hareket edilip edilmediğini ve kendisine gönderilen bilgilerin doğru olup olmadığını denetlemeye görevli ve yetkilidir.

TCMB, temel para politikası aracı olan fiyat istikrarına ulaşmak amacıyla uyguladığı enflasyon hedeflemesi stratejisinde, faiz oranlarını temel para politikası aracı olarak seçmiş bulunmakta, bu çerçevede, standart para politikası araçlarını kullanmaktadır. Bu araçlar;

Açık piyasa işlemleri, Para politikası uygulaması çerçevesinde, merkez bankaları bünyesinde para miktarının artırılıp azaltılması amacıyla, hazine kâğıtlarının alım ve satımının (kesin alım, kesin satım, geri satım vaadiyle alım (repurchase agreements), geri alım vaadiyle satım (reverse repurchase agreement)) yapılması işlemleridir. Bankalararası Para Piyasası işlemleri de “Açık Piyasa İşlemleri” kapsamı içerisindedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası bünyesinde bu tür işlemler, Açık Piyasa İşlemleri ve Para Piyasası Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

Döviz ve efektif alım – satım işlemleri, Merkez Bankası, Döviz ve Efektif alım – satım işlemleri ile kurlar ve likidite üzerinde etki yapabilmektedir. 2002 yılında kurlarda siyasi belirsizlik algılamasının artışı ile başlayan dalgalanmalarla birlikte döviz alım ihaleleri yapılmış, kurlardaki baskı azalınca tekrar durdurulmuştur. Benzer süreç 2009 yılında kur dalgalanmaları ile yaşanmış ve kur dalgalanmaları azalınca alım ihaleleri de durdurulmuştur.

Reeskont penceresi işlemleri, İskonto edilmiş, diğer bir deyişle bir bedel karşılığı (ıskonto) el değiştirmiş olan kıymetlerin yeniden bir bedel karşılığı (re-ıskonto) el değiştirmesini ifade eder. Merkez bankalarının, şartlarını kendileri belirlemek şartı ile çeşitli senetleri ıskontoya tabi tutarak (re-

iskonto), reeskont penceresi adı altında para politikası uygulamalarında kullandıkları bir araçtır.

Zorunlu karşılıklar, Mevduat kabul eden finansal kurumların bu mevduatlara karşılık olarak merkez bankasında tutmak zorunda oldukları mevduatlarının kanunen saptanan oranını ifade etmektedir. Merkez bankaları bu oranı bir para politikası aracı olarak kullanabilmektedir. Eğer bankalar atıl rezervlere sahip değilse, zorunlu karşılık oranı artırıldığında bankalar verdikleri kredileri geri çağırırlar ve bu durum para arzının azalmasına neden olur. Zorunlu karşılık oranı düşürüldüğünde ise zorunlu karşılıkların bir kısmı kullanılabilir rezerv şekline dönüşür, bu da bankaların kredi tabanını artırır. Bankaların kredi tabanının genişlemesi de para arzının artmasına neden olur²⁶².

Analitik Bilânço Para politikası uygulamaları açısından önem arz etmektedir. 1990 yılından itibaren sürekli açıklanmaktadır. Bu bilânçoda bütün kalemler ayrıntılı olarak yer almaz. Yer alan kalemler genellikle para politikası uygulamaları açısından gösterge olarak değerlendirilen büyüklüklerdir. Bilânçoda yer alan Dış Varlıklar, Merkez Bankasının uluslararası ödemelerde kullanabileceği toplam rezervleri göstermektedir. Hazine Borçları Kamuya açılan kredileri göstermektedir. Döviz Yükümlülükleri TCMB nin yurt içi ve yurt dışı döviz borçlarını gösterirken Pasif kalemde yer alan Merkez Bankası Parası içinde emisyon, rezerv para, zorunlu karşılıklar, açık piyasa işlemlerinden kaynaklanan bankanın borçları yer almaktadır.²⁶³

TCMB Analitik Bilânçosu, Bankanın varlıkları ile yükümlülüklerini yani kaynakların kullanımı ve bu kullanımların kaynağını gösteren bir tablodur. TCMB'nin finansal pozisyonunu göstermektedir. Finansal Pozisyon, bilânçonun aktif ve pasif kalemlerindeki parasal büyüklüklerin hacimlerini değiştirerek, Bankanın hedeflerine ve planlarına ulaşma ve uygulama yeteneği olarak tanımlanabilir.

²⁶² TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/sozluk.htm#acikpiyasa (21 Ekim 2009)

²⁶³ Keyder, a.g.e., s.112; Ardıç ve Yılmaz, a.g.e., ss.35-36.

Tablo 29. TCMB Bilançosu (2008, Milyon TL)

Aktif	Aralık 07	Aralık 08	Pasif	Aralık 07	Aralık 08
1.ALTIN MEVCUDU	3.736	5.017	18.TEDAVULDEKİ BANKNOTLAR	27.429	31.743
1.1.Uluslar. Stand. Olan Altın	3.637	4.883	19.HAZINE'YE BORCLAR	247	316
1.2.Uluslar. Stand. Olmayan Altın	100	134	19.1.Altın (TL)	11	15
2.DOVİZ ALACAKLARI	85.392	107.385	19.2.Rezerv Dilim Imkani	208	265
2.1.Konvertibl (YP)	85.392	107.385	19.2.Diger (Net)	28	37
2.11.Efektif Deposu	324	571	20.DOVİZ BORCLARI	1	1
2.12.Muhabir Hesapları	84.860	106.549	20.1.Konvertibl	1	1
2.13.Rezerv Dilim Pozisyonu	208	265	20.2.Konvertibl olmayan	0	0
2.2.Konvertibl Olmayan (YP)	0	0	21.MEVDUAT TOPLAMI	74.006	90.436
2.21.Efektif Deposu	0	0	21.1.Mevduat (TL)	23.450	33.083
2.22.Muhabir Hesapları	0	0	21.11.Kamu Sektoru	4.429	1.991
3.MADENİ PARA	71	59	21.12.Bankacılık Sektoru	18.921	30.942
4.DAHİLDEKİ MUHABİRLER	0	213	21.121.Yurticindeki Bankalar	18.912	30.933
5.MENKUL KIYMETLER	16.927	33.654	21.122.Yurdisindeki Bankalar	9	9
5.1.Devlet Ic Borçlanma Senetleri	16.927	33.654	21.13.Muhtelif	1	1
5.111.Kuponlu (TL)	16.927	33.654	21.14.Uluslararası Kuruluslar	6	6
5.111.Kuponlu (YP)	0	0	21.15.Fonlar	92	143
5.12.Kuponsuz	0	2.688	21.2.Mevduat (YP)	50.556	57.353
5.2.Diger	0	0	21.21.Kamu Sektoru	10.451	11.313
6.IC KREDİLER	0	0	21.22.Bankacılık Sektoru	19.673	21.703
6.1.Kamu Sektoru	0	0	21.221.Yurticindeki Bankalar	6.542	8.060
6.2.Bankacılık Sek. Kullandirilan	0	0	21.222.Yurdisindeki Bankalar	0	0
6.211.Reeskont Kredileri	0	0	21.223.Zorunlu Karsilik	13.132	13.642
6.22.Ticari	0	0	21.23.Muhtelif	18.689	20.788
6.23.Tarım	0	0	21.231.Kredi Mektuplu Doviz Mevd.	18.636	20.724
6.24.Sinai	0	0	21.232.Diger	53	65
6.25.Tahvil Uzerine Avans	0	0	21.24.Fonlar	1.743	3.549
6.26.Diger	0	0	21.241.Tasarruf Mevduati Sig. Fonu	14	1
6.27.TMSF'na kullandirilan Krediler	0	0	21.242.Diger	1.729	3.549
7.ACİK PIYASA İŞLEMLERİ	0	20.061	22.LİKİDİTE SENETLERİ	994	0
7.1.Vadeli İşlemlerden Alacaklar	0	20.061	23.ACİK PIYASA İŞLEMLERİ	2.918	29.935
7.11.Nakit	0	20.061	23.1.Vadeli İşlemlerden Borçlar	0	20.000
7.111.Doviz	0	0	23.12.Menkul	0	20.000
7.112.Menkul Deger	0	20.061	23.2.Diger	2.918	9.935
8.DIS KREDİLER	33	38	24.DIS KREDİLER (YP)	11	14
9.İSTIRAKLER	18	24	24.1.Kisa Vadeli	0	0
10.GAYRİMEN. VE DEMİRBAŞLAR	279	286	24.2.Orta ve Uzun Vadeli	11	14
11.TAKİPTEKİ ALACAKLAR (Net)	0	0	25.İTHALAT AKRED.BED.TEMİNAT	859	777
11.11.Takipteki Alacaklar (TL)	0	0	25.1.Doviz satışı Yapılmış Akreditif	859	777
11.12.Takipteki Alacaklar (YP)	1.709	2.284	25.2.Mal Bedeli ve Teminatlar	0	0
11.2.Takipteki Alacaklar Karsiligi	1.709	2.284	26.ODENECEK SENET VE HAV.	73	30
12.SDR TAH.NED.HAZINE YUK.	207	264	27.SDR TAHSİSATI	207	264
13.DEĞERLEME HESABI	4.711	0	28.SERMAYE	46	46
13.1.3836 Sayılı Tahkim K.Uyar.Akt.A	0	0	29.İHTİYAT AKCESİ	2.824	3.037
13.2.1211 S.K.61.Md.Geregi Degerlem	0	0	30.KARSILIKLAR	163	470
13.21.Madde Kapsamina Alinanlar	0	0	31.DEĞERLEME HESABI	0	6.377
13.22.Madde Kapsamina Alınma.lar	0	0	32.FAİZ VE GİDER REESKONTLARI	1.319	1.469
14.FAİZ VE GELİR REESKONTLARI	9	44	33.MUVAKKAT BORCLAR	68	52
15.MUVAKKAT ALACAKLAR	40	211	34.DİĞER YUKUMLULUKLAR	285	2.331
16.DİĞER VARLIKLAR	26	42			
17.GECMİS YILLAR ZARARLARI	0	0			
TOPLAM AKTİFLER	111.450	167.298	TOPLAM PASİFLER	111.450	167.298

Kaynak: TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Merkez Bankası Bilançosu**, <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html> (08 Haziran 2009)

TCMB'nın uygulayacağı politikalar yanında, bilânço içindeki kalemlerin büyüklükleri de önemlidir. Çünkü bu durum TCMB'nın likiditesini değiştirmeye yönelik işlemler açısından önemlidir. Merkez Bankası bilânçosu büyüklüklerinin hacmini değiştirmek yoluyla, parasal yükümlüklerinin niteliğini değiştirerek, ekonomideki likidite düzeyi etkilenmekte ve bu yolla fiyat istikrarının sağlanmasında önemli olmaktadır.²⁶⁴

Tablo 30. TCMB Analitik Bilânçosu (Milyar TL, 13.10.2009)

A.VARLIKLAR	108.190.644
A.1-DIŞ VARLIKLAR	110.733.156
A.2-İÇ VARLIKLAR	-2.542.511
A.2-a-Nakit İşlemler	845.493
A.2-aa-Hazine Borçları	8.797.521
A.2-aa-i-Bankamız Portföyü	8.891.441
A.2-aa-i-a-5 Kasım 2001 Öncesi DİBS	8.891.441
A.2-aa-ii-Diğer	-93.920
A.2-ab-Bankacılık Sektörüne Acılan Nakit Krediler	596.865
A.2-ad-Diğer Kalemler	-8.548.893
A.2-b-Değerleme Hesabı	-3.388.004
P.YÜKÜMLÜLÜKLER	108.190.644
P.1-TOPLAM DÖVİZ YÜKÜMLÜLÜKLERİ	58.607.771
P.1-a-Dış Yükümlülükler	23.019.934
P.1-b-İç Yükümlülükler	35.587.837
P.1-ba-Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat	16.594.102
P.1-bb-Bankaların Döviz Mevduatı	18.993.735
P.2-MERKEZ BANKASI PARASI	49.582.873
P.2-A-REZERV PARA	52.941.560
P.2-Aa-Emisyon	35.453.213
P.2-Ab-Bankalar Mevduatı	17.393.563
P.2-Abb-Bankalar Serbest İmkarı	17.393.563
P.2-Ac-Fon hesapları	59.532
P.2-Ad-Banka Dışı Kesimin Mevduatı	35.252
P.2-B-DİĞER MERKEZ BANKASI PARASI	-3.358.686
P.2-Ba-Açık Piyasa İşlemleri	-10.864.787
P.2-Bb-Kamunun TL Mevduatı	7.506.101

Kaynak: TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/>, (15 Ekim 2009)

Analitik bilânço, merkez bankası bilânçosundan farklı olarak detay kalemleri kapsamaktadır. Özellikle, para ve kur politikasının esas parametrelerini göstermekte olup, 1990 yılında itibaren kamuoyuna sunulmaktadır. Dolayısıyla, analitik bilânço

²⁶⁴ Keyder, a.g.e., s.112; Ardic ve Yilmaz, a.g.e., ss.35-36.

sadece, para politikasının etkin işleyişinde geçerli kalemleri dikkate alan ve ayrıntılardan kaçınmış bir bilânçodur. Bu bilânçoda, yıllık bilânçonun aktifinde bulunan sabit kıymetler, bina ve demirbaşlar, pasifte özvarlık veya ihtiyatlar gibi para politikası ile ilgili olmayan kalemler yer almaz. Analitik bilânçosunun sağladığı bir diğer kolaylık da bu tablodan diğer tablolara (Parasal Büyüklükler Tablosu, Merkez Bankası Parası Tablosu) kolaylıkla geçilebilmesidir.²⁶⁵

TCMB'nın analitik bilânçosunun aktifinde temelde iki büyüklük vardır. Bunlar dış ve iç varlıklardır. Dış varlıkları, MB'nın döviz cinsinden sahip olduğu aktifleri kapsar. Bir anlamda MB'nca tutulan döviz rezervlerini ifade eder. İkinci büyüklük ise iç kredilerdir. Bilânçoda iç krediler ana başlığı altında yer alan kalemler; kamu sektörüne ve bankacılık sektörüne aşılacak krediler olmak üzere ikiye ayrılır.²⁶⁶

Para arzı gibi parasal büyüklüklerin nasıl türetildiğini anlamak için Varlıklar / Yükümlülükler Tablosu'nu basitleştirerek açıklamak gerekirse aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Tablo 31. TCMB Varlıklar / Yükümlülükler Tablosu

TCMB	
AKTİF	PASİF
I - NET DIŞ VARLIKLARIMIZ	I – REZERV PARA 1 – Emisyon 2 – Zorunlu Karşılıklar
II - TOPLAM İÇ KREDİLER	3 – Bankalar Mevduatı 4 – Fon Hesapları 5 – Banka Dışı Kesimin Mevd.
III-DİĞER KALEMLER	II – PARASAL TABAN (I + 6) 6 – Açık Piyasa İşlemleri III – MERKEZ BANKASI PARASI (II +7) 7 – Kamu Mevduatı IV – TL YÜKÜMLÜLÜKLERİMİZ(III + 8) 8 – Döviz Olarak Takip Edilen Mevduat V – TOPLAM İÇ YÜKÜMLÜLÜKLER (IV+ 9)

Kaynak: TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/>, 10 Ekim 2009

²⁶⁵ Ardıç ve Yılmaz, a.g.e., ss.35-36.

²⁶⁶ Ardıç ve Yılmaz, a.g.e., ss.35-36.

4.2.4. Avrupa Merkez Bankası'nın İşleyişi

AMB'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. AMB orta vadede enflasyon oranını %2'nin altında ancak bu değere yakın bir oran olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bahsedilen düşük enflasyon oranının sürdürülebilir olması da çok önemlidir. Nitekim sürdürülebilir olmayan düşük enflasyon oranları fiyat istikrarının sağlanması anlamına gelmemektedir. Para politikasının kısa vadeyi etkileyebileceği bilinen bir gerçektir. AMB fiyat istikrarı ile birlikte işgücü ve üretim düzeylerini de aşırı dalgalanmalardan uzak tutacak bir politika izlemektedir²⁶⁷.

TCMB'da AMB ile aynı politikayı takip etmektedir. TCMB fiyat istikrarı ile ilgili benimsediği tanım; insanların yatırım, tasarruf ve tüketim gibi kararlarını verirken dikkate almayacakları kadar düşük bir enflasyon oranı olarak belirtmiştir. TCMB Yasasının 4 Maddesinde, "Madde 4- (25.4.2001 tarih, 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli) Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır.

Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Banka, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler" temel hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olduğunu belirtmiştir. AMB ile para politikası aynı olup TCMB da diğer makro ekonomik verileri takip etmektedir. Merkez Bankaları şirketler gibi finansal tablolara sahiptirler. Bu tablolar bankaların finansal durumları ve politikaları hakkında bilgiler içermektedir²⁶⁸.

Merkez Bankası Finansal Raporlarını ve kullanım amaçlarını incelemek gerekirse, öncelikle bankacılık işlemi olarak incelemek gerekir. Bankalar, ellerinde fazla fonu olanlarla ile kaynak arayışı içinde olanların arz ve talebinin karşılandığı finansal piyasalarda faaliyet göstermektedir. Finansal tablolar ise bir işletme hakkında diğer işletmeler ile veya aynı işletmenin başka bir dönemi ile karşılaştırılması amacıyla hazırlanan mali tablolardır. Bankaların mali tabloları incelenerek

²⁶⁷ Euromoney Books, Fundamentals of International Finance, London, ss.14-17

²⁶⁸ TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu**, <http://www.tcmb.gov.tr>, (21 Ekim 2009)

ekonominin kaynaklarının verimli kullanılıp kullanılmadığı konusunda bilgi alınabilmektedir²⁶⁹.

Bankalar mali tablolarında taşıdıkları mevduat miktarları ve bu mevduatların vadeleri, taşıdıkları kur ve diğer riskler gibi birçok veriye bakılarak toplanan mevduatı geri ödeme gücü ölçülebilmektedir²⁷⁰.

Merkez bankalarının bilânçoları ve diğer mali tabloları kullanıcılarına ve hazırlanış amacına göre bankalara kıyasla daha kapsamlı ve geniştir. Merkez bankalarının piyasada üstlendiği görev en önemli farklılıklardan birisidir. Merkez Bankası, fiyat istikrarı ve sürdürülebilir büyüme, düşük ve istikrarlı enflasyon, kabul edilebilir işsizlik, sabit sermaye yatırımının gerçekleşebileceği ekonomi için sağlam bir finansal altyapıyı hazırlamayı hedefler. Merkez bankaları için karlılık diğer bankalara kıyasla daha sonra gelmektedir. Merkez bankaları para basma yetkileri vardır bu basılan parayı piyasaya sürme de Merkez Bankalarının görevleri arasındadır. Tedavüle sunulan para Merkez Bankasının yükümlülüğünü oluşturmaktadır²⁷¹.

Bu bölümde AMB ile TCMB 'sının bilânço kalemlerini içeren tablolar bulunmaktadır. TCMB'sının AB'ne üye olması durumunda TCMB'sının AMB'sına yakınsaması gerekmektedir. Bu husus göz önüne alınarak öncelikle AMB bilânço kalemleri incelenmiş ve TCMB'sının ilgili kalemleri bu bölümlerde ele alınmıştır. Daha sonraki bölümde ise olası üyelik sürecinde bulunan TCMB'sının yapması gereken önemli konular üzerinde durulmuştur.

²⁶⁹ Akdoğan, Nalan, **Banka Temel Finansal Tabloların Düzenlenmesine İlişkin Öneriler**, Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi, Ekim 2000 ss.2-3

²⁷⁰ Akdoğan, Nalan ve Tenker, Nejat **Finansal Tablolar Ve Mali Analiz Teknikleri**, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları Ve Basım A.Ş. 1997, ss.470-480

²⁷¹ Board of Governors of The Federal Reserve System, **The Federal Reserve System Purposes & Functions**, Washington D.C. 1994, ss.17-21

4.2.4.1. Avrupa Merkez Bankası'nın Bilânço Kalemleri

1) Aktif Kalemleri

a) AMB Altın ve Altın Alacakları

AMB Altın ve Altın Alacakları depodaki ya da işlem halindeki fiziksel olan ve olmayan altını belirtmektedir. Toplam miktar piyasa fiyatları üzerinden değerlenir. TCMB altın mevcudu ile ilgili kalem, uluslararası standartta olan ve olmayan altından oluşmaktadır. Uluslararası standartta olmayan altınların bir kısmı Hazine'ye ait olup burada yer almaktadır²⁷².

b) AMB Euro Alanı Dışı Yerleşiklerden Döviz Alacakları

Yabancı para cinsinden Euro'nun kullanılmadığı alanlarda sahip olunan aktiflerdir, bunlar uluslararası ve uluslararası kuruluşları ile APB dışındaki merkez bankalarındaki aktiflerdir. IMF'den alacaklar, SDR (Özel Çekme Hakkı) ve yabancı para banknot ve bozuk paralar gibi alt kalemleri bulunmaktadır. TCMB kalemlerinden; Bankalardan Alacaklar, Menkul Kıymet Yatırımları, Dış Krediler, Diğer Dış Varlıklar, Muhabir Hesapları, Döviz Alacakları (Konvertible Olmayan), Dış Krediler, Takipteki Alacaklar (YP) ve Muvakkat Alacaklar kalemleri bulunmaktadır²⁷³.

c) AMB Euro Alanı Yerleşiklerden Döviz Alacakları

Pazarlanabilir bonolar, para piyasası kâğıtları, sentler ve tahviller gibi aktiflerdir. TCMB kalemlerinden; Döviz Alacakları (Konvertible efektifin Euro Dışı Olanı) ve Dâhildeki Muhabir Euro Dışı Olanı kalemleri bulunmaktadır.

d) AMB Euro Alanı Dışı Yerleşiklerden Euro Alacakları

DKM II den doğan alacaklar, Euro alanı dışındaki bankalardaki bakiyeler ve menkul kıymet yatırımları, Euro bölgesi dışına verilen borçlardan (EIB – AYB Avrupa Yatırım Bankası aracılığı ile verilen borçlar bu aktif kalemde yer alır) oluşan

²⁷² İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2009 s.295

²⁷³ European Central Bank, **Guideline of the Central Bank ECB**, 2000/18, ss.20-44

aktif kalemdir. TCMB kalemlerinden; Bankalardan Alacaklar, menkul kıymetler, krediler DKM II kapsamındaki kredi işlemlerinden alacaklar kalemleri bulunmaktadır.

e) AMB Euro Alanı Kredi Kuruluşlarından Euro Alacakları

Para politikası sonucu Euro alanı kredi kurumlarından alacak kalemleri, bu kuruluşlardaki vadeli ve vadesiz mevduatlardan oluşan alacak hakları bu aktif kalemdedir. TCMB kalemlerinden; API, İnce ayar ters repolar, yapısal ters repolar, ekstrem borçlanma kolaylığı, marjı denkleştirme alacakları, Dâhildeki muhabirler (Euro cinsinden), iç krediler, döviz alacakları (Euro cinsinden), muvakkat borçlar (Euro cinsinden) kalemleri bulunmaktadır.

Tablo 32. AMB Bilânçosu

Aktif	2008 Yılındaki			Pasif	2008 Yılındaki		
	Payı (%)	2008 (bin €)	2007 (bin€)		Payı (%)	2008 (bin €)	2007 (bin€)
1. Altın Mevcudu Ve Altın Alacakları	2,78%	10.663.514	10.280.374	1. Dolaşımdaki Para	15,90%	61.021.794	54.130.518
2. Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklerden Döviz Alacakları	10,84%	41.610.752	29.170.985	2. Euro Alanındaki Yerleşiklere Euro Cinsinden Yükümlülükler	0,27%	1.020.000	1.050.000
<i>IMF'den Alacaklar</i>	0,09%	346.651	449.566	3. Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklere Euro Cinsinden Yükümlülükler	66,14%	253.930.530	14.571.254
<i>Bankalara Menkul Değer Yatırımları, Dış Krediler Ve Diğer Dış Varlıklar</i>	10,75%	41.264.101	28.721.419	4. Euro Alanındaki Yerleşiklere Döviz Yükümlülükleri	0,07%	272.823	0
3. Euro Alanındaki Yerleşiklerden Döviz Alacakları	5,79%	22.225.883	3.868.163	5. Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklere Döviz Yükümlülükleri	0,38%	1.444.797	667.076
4. Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklerden Euro	0,16%	629.326	0	6. Euro Sistem İçi Yükümlülükler	10,46%	40.149.616	40.041.834
5. Euro Alanındaki Kredi Kuruluşlarından Euro Cinsinden Alacaklar	0,00%	25	14	7. Diğer Yükümlülükler	1,36%	5.212.790	2.577.611
6. Euro Sistem İçi Alacaklar	76,87%	295.117.310	71.371.701	8. Provizyonlar	1,05%	4.038.858	2.693.816
7. Diğer Alacaklar	3,56%	13.656.414	11.337.017	9. Yeniden Değerleme Hesabı	2,96%	11.352.601	6.169.010
				10. Sermaye ve Rezervler	1,08%	4.137.160	4.127.136
				11. Yıllık Kar	0,34%	1.322.254	0
Toplam Aktifler	100,00%	383.903.224	126.028.254	Toplam Pasifler	100,00%	383.903.224	126.028.254

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, **Weekly Financial Statements**, <http://www.ecb.int/press/pr/wfs/2008/html/fs081223.en.html> (09 Haziran 2009)

f) AMB Diğer Aktifler

Bu aktif kalemi AMB’nda bulunan madeni paralardan, ödeme sürecindeki kalemlerden, maddi olan ve olmayan kalemlerden meydana gelmektedir. Aşınma oranları bilgisayar ve teçhizat için 4 yıl, binalardaki mobilya için 10 yıl ve bina ve

yenileme harcamaları için 25 yıl olarak belirlenmiştir. TCMB kalemlerinden; Madeni para, maddi olan ve olmayan duran varlıklar(gayrimenkul ve demirbaşlar),iştirakler ve diğer aktifler kalemleri bulunmaktadır²⁷⁴.

2) Pasif Kalemleri

a) AMB Dolaşımdaki Banknotlar

AMB Dolaşımdaki Banknotları pasif kalemi matbaadan gelen veya üretilen banknotlardan, yok edilen banknotlar, UMB tarafından tutulan diğer katılımcı üyelerin banknotlar ve stoktaki banknotların çıkarılması ile elde edilen pasif kalemdir. TCMB kalemlerinden;Tedavüldeki banknotlar kalemi bulunmaktadır.

b) AMB Euro Alanı Kredi Kuruluşlarına Euro Borçlar

Zorunlu karşılıklar dâhil mevduatlar, mevduat kolaylıkları, vadeli mevduatlar ve repo işlemlerinin toplamından oluşan pasif kalemdir. TCMB kalemlerinden; Bankacılık sektörü mevduat ve mevduat karşılıkları, döviz borçları (konvertible Euro cinsinden olanlar) ve API röpor borçları kalemleri bulunmaktadır.

c) AMB Euro Alanı Yerleşiklere Euro Borçları

AMB Euro Alanı Yerleşiklere Euro Borçları pasif kalemi Hazine'nin, müşterilerin, personelin ve satıcıların cari ve vadeli hesaplarından oluşmaktadır. TCMB kalemlerinden; Hazine mevduatları, Kamu Sektörü mevduatları (Euro cinsinden olanlar), bankacılık ve diğer mevduatlar (Euro cinsinden olanlar),fonlar, uzun ve kısa vadeli dış krediler (Euro cinsinden olanlar) ve ithalat akreditif bedelleri kalemleri bulunmaktadır.

d) AMB Euro Alanı Yerleşiklere Döviz Borçları

Bilânçodaki bu pasif kalemi, cari hesaplar, ters repo işlemlerinden oluşan ve genellikle altın veya döviz kullanılan yükümlülükler kalemdir. TCMB kalemlerinden; Hazine alacakları (altın ve Euro olmayanlar), döviz alacaklıları (konvertible ve Euro dışı olanlar), Kamu Sektörü mevduatları (Euro dışı olanlar),

²⁷⁴ Bernstein, Leopold, **Analysis of Financial Statements**, Illinois: R. Irwin Inc. 1990 s.28-54

bankacılık ve diğer mevduatlar (Euro dışı olanlar), uzun ve kısa vadeli dış krediler (Euro dışı olanlar) ve döviz satışı yapılmış akreditif bedelleri kalemleri bulunmaktadır.

e) AMB Euro Alanı Dışı Yerleşiklere Döviz Borçları

Bilânçodaki bu pasif kalemi, cari hesaplar, ters repo işlemlerinden oluşan ve genellikle altın veya döviz kullanılan yükümlülükler ve DKM II kapsamında alınan borçlardan oluşmaktadır. TCMB kalemlerinden; Mevduat ve diğer borçlar (konvertible olmayan), Uluslararası kuruluşlar (IMF), DKM II kapsamındaki kredi işlemleri kalemleri bulunmaktadır.

f) AMB Diğer Pasifler

Ödeme sürecindeki pasif kalemler, diğer pasifler ve karşılıklar burada değerlendirilmektedir. TCMB kalemlerinden; Ödenecek senet ve havaleler, muvakkat alacaklılar, diğer pasifler ve karşılıklar kalemleri bulunmaktadır.

g) AMB Sermaye ve Yedekler

Ödenmiş sermaye ve yasal yedeklerin yer aldığı pasif kalemdir. TCMB kalemlerinden; Sermaye ve İhtiyat akçesi kalemleri bulunmaktadır.

4.2.4.2. AMB ve TCMB Analitik Bilânçolarının Karşılaştırılması

AMB ile TCMB analitik bilânçolarının kalemleri AB'ye entegrasyon sürecinde, uyumu göstermek açısından karşılaştırılarak incelemiştir. Tablo oluşturulurken TCMB'nin 1990 yılından beri ilan ettiği analitik bilânço kalemleri esas alınmıştır. TCMB'nin 1990 yılından beri ilan ettiği analitik bilânço, Alman Merkez Bankası Bundesbank'ın 1973 petrol şokları sonrası fiyat istikrarını sağlamak için oluşturduğu bilânço kalemleri dikkate alınarak hazırlanmış olması, AB Merkez Bankası'nın Bilânço kalemlerine uyum sağlamada önemli bir gelişme olmuştur.²⁷⁵

²⁷⁵ Deniz Gökçe, "Saraçoğlu Cephede", **Finans Dünyası**, İstanbul, 1990, s.27 ve İlhan Uludağ, **Türkiye'de Ekonomi Politikalarının Etkinliği Açısından Merkez Bankasının Özerklik Sorunu**, Frederich Ebert Vakfı, İstanbul, 1990, ss. 38-39.

**Tablo 33. AMB Ve TCMB Analitik Bilânçolarının Karşılaştırılması
(2007-2008) (milyon)**

AKTİF				PASİF			
		2007	2008			2007	2008
NET DIŞ VARLIKLAR (Altın Mevcudu ve Altın Alacakları+Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklerden Döviz Alacakları+Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklerden Euro Alacakları)	AMB (€)	68.620	94.512	PARASAL TABAN (Dolaşımdaki Para+Euro Alanındaki Yerleşiklere Euro Cinsinden Yükümlülükler+Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklere Euro Cinsinden Yükümlülükler)	AMB (€)	69.751	315.971
	TCMB (TL)	90.891	114.963		TCMB (TL)	50.459	52.841
NET İÇ VARLIKLAR (Euro Alanındaki Yerleşiklerden Döviz Alacakları+Euro Alanındaki Kredi Kuruluşlarından Euro Cinsi Alacaklar+Euro Sistem İçi Alacaklar)	AMB (€)	86.576	317.342	DÖVİZ YÜKÜMLÜLÜKLERİ (Euro Alanındaki Yerleşiklere Döviz Yükümlülükleri+Euro Alanı Dışındaki Yerleşiklere Döviz Yükümlülükleri)	AMB (€)	667	1.716
	TCMB (TL)	15.733	(-1504)		TCMB (TL)	51.834	58.758
DİĞER KALEMLER (Diğer Alacaklar)	AMB (€)	11.337	13.656	TL-EURO YÜKÜMLÜLÜKLERİ (Euro Sistem Yükümlülükleri)	AMB (€)	40.041	40.149
	TCMB (TL)	(-5865)	(-8730)		TCMB (TL)	-	-
DEĞERLEME HESABI*	AMB (€)	(-6169)	(-11352)	SERMAYE VE YEDEKLER**	AMB (€)	4.127	4.137
	TCMB (TL)	4.710	(-6377)		TCMB (TL)	-	-
				DİĞER PASİFLER (Diğer Yükümlülükler+Provizyonlar)		5.270	9.250
						-	-

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr/> , 10 Ekim 2009 ve <http://www.ecb.int/press/pr/wfs/2008/html/fs081223.en.html> (09 Haziran 2009) ve <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html> (08 Haziran 2009) kaynaklarından ve TCMB Analitik Bilânçosu Rakamları esas alınarak hazırlanmıştır.

* TCMB Değerleme hesabı aktiflerde eksi olarak gösterildiğinden, analizimizde de bu şekilde gösterilmiştir.

** Sermaye ve Yedekler Hesabı sadece AMB Bilânçosunda yer almaktadır.

Tablo incelendiğinde, kalemler açısından TCMB'nin AMB kalemleri ile uyum gösterdiği görülmektedir. Sadece TCMB'nin Analitik Bilânçosu'nun pasif bir kalem olan Değerleme Hesabı, eksi işareti verilerek aktif kalemler içinde gösterilmektedir. Bu kalem, AMB'da ise pasif kalemler içinde yer almaktadır. Ayrıca, AMB'nin

Bilânçosu'nun pasifinde yer alan Sermaye ve Yedekler Hesabı, TCMB Analitik Bilânço'sunda yer almamakta, Vaziyetinde yer almaktadır.

Bununla beraber, AMB Bilânçosu'nun pasiflerinde kar hesabı da yer alırken TCMB Bilânçosu'nda bu kaleme yer verilmemektedir. Zaten Merkez Bankaları Analitik Bilânço'larının esas işlevi genel bilânçoların özetlenmiş, ayrıntılardan arındırılmış ve sadece parasal göstergeleri gösteren bir bilânço olmasıdır. Her iki bilânçonun rakamsal karşılaştırılmasında AMB'nin Bilânçosu'nun parasal büyüklüğü Euro Bölgesi Ülkelerini kapsadığı için daha büyük bir değer göstermektedir. Tablo'da ana kalemlerin altına bilânçoda gösterilen ayrıntılı kalemlere de yer verilmiştir.

TCMB için öneriler aşağıda özetlenmiştir;

TCMB başta bilânço olmak üzere diğer finansal tablolarının da entegrasyon sürecine hazırlanabilmesi amacıyla olabildiğince AMB finansal tabloları ile aynı isimler ve aynı kırılımlarda olması gerekmektedir.

AMB bilânçosunda olduğu gibi yurtiçi yerleşikler ve yurtdışı yerleşikler gibi ayrımların bilânço kalemleri için yapılması uyumu artırması açısından diğer önemli hususlardan birisidir.

AMB bilânçosu bir önceki dönem ve içinde olduğumuz dönemi karşılaştırmaya daha elverişli bir finansal tablodur ve TCMB bilânçosu da aynı şekilde bir önceki dönem ile karşılaştırma yapmaya daha uygun olacak şekilde dizayn edilmelidir. Değerleme konusunda AMB örnek alınmalı ve bir önceki döneme kıyasla değişimin ne kadarının değerlemeden kaynaklandığı belirtilmelidir.

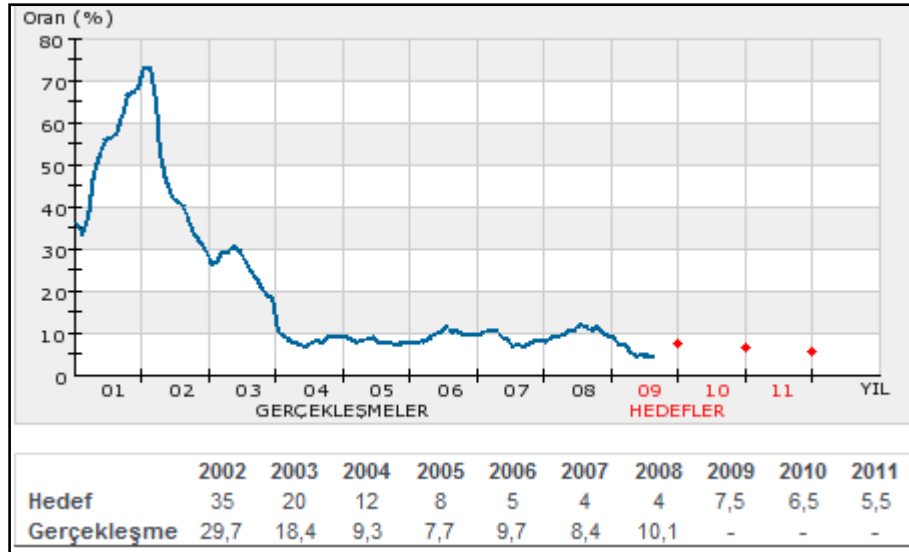
TCMB para politikalarını bilindiği üzere Açık Piyasa İşlemleri ile sık sık yapmaktadır. TCMB bahse konu işlemlerin türü ve vadesi bilânço kalemlerinde daha açıklayıcı olarak düzenlemeli ve mali tablolarda bu işlemlerin daha anlaşılır takip edilmesine olanak vermelidir.

TCMB gayrimenkul, teçhizat ve demirbaş gibi bilânço kalemlerindeki aktiflerin amortisman metotlarını AMB ile uyumlu hale getirmesi entegrasyon sürecinde önemli rol oynayacaktır.

TCMB Türk ve uluslararası muhasebe standartlarına hâkim bir komite oluşturarak sadece bilânço değil tüm finansal tablolarını AMB ile uyumlu hale getirebilecek çalışmaları başlatmalı ve ülkemizde yıllarca süren yüksek enflasyon sonucunda oluşabilecek değerlendirme hataları ile ilgili gelebilecek eleştiriler konusunda ciddi hazırlıklar yapmalıdır.

4.2.5. Türkiye’de Enflasyon ve Enflasyon Hedeflemesi

Enflasyon hedeflemesi rejimi; merkez bankasının nihai hedefi olan fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla yönelik olarak para politikasının makul bir dönem için belirlenen sayısal bir enflasyon hedefi ya da hedef aralığına dayandırılması ve bunun kamuoyuna açıklanması şeklinde tanımlanabilen para politikası uygulamasıdır²⁷⁶.

Şekil 22. Enflasyon Hedeflemesi

Kaynak: TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, www.tcmb.gov.tr, 10 Ekim 2009

Para politikasını, bir ara hedef ya da hedefler seçme zorunluluğu olmadan doğrudan nihai hedefe dayandıran enflasyon hedeflemesi rejiminin, enflasyonu kontrol eden diğer yöntemlerden temel farkı para politikası araçlarının geçmiş ya da cari enflasyon yerine gelecek enflasyona dayanması ve gelecekteki enflasyon hakkında rastlantısal varsayımların yapılmamasıdır. Merkez bankası enflasyon

²⁷⁶ TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Enflasyon Hedeflemesi**, www.tcmb.gov.tr (12 Mart 2007).

hedefini gerçekleştirmek için enflasyon tahminleri yaparak enflasyon hedefinden muhtemel sapmalara karşı parasal araçları nasıl kullanacağını ve politikasını belirler.

Uygulamada enflasyonun doğrudan hedeflenmesi rejimi genellikle merkez bankaları ile hükümetler arasındaki anlaşmalar çerçevesinde oluşturulmuştur. Söz konusu rejim ülke koşullarına bağlı olarak farklılıklar göstermektedir.²⁷⁷

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2002 yılı başında para politikasının genel çerçevesine ilişkin yaptığı duyuruda, para politikasında nihai hedefin enflasyon hedeflemesine geçmek olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda Hükümet ile birlikte enflasyon hedefleri saptanmıştır. Kısa vadeli faiz oranları enflasyonla mücadelede etkin olarak kullanılırken, para tabanı da ek bir çapa olarak belirlenerek, enflasyon hedeflerinin güvenilirliğinin artırılması amaçlanmıştır.

Uygulanan bu politika; Merkez Bankası'nın bağımsızlığı yolunda adımlar atılmıştır. Dalgalı kur rejimine uyum artmış ve enflasyon hedeflemesi rejimine geçim için elverişli bir ortam oluşmuştur. Türk lirasından altı sıfır atılarak Yeni Türk Lirası'na geçilmiştir. Merkez Bankası, enflasyon hedeflemesi rejimi konusunda 2000 yılından bu yana çalışmalarını sürdürmektedir.²⁷⁸

Türkiye'de enflasyon hedeflemesine geçiş süreci 2002-2005 yılları arası olarak, enflasyon hedeflemesi dönemi ise 2006 ve sonrası olarak değerlendirilmektedir. Geçiş yılı olarak ilan edilen 2005 yılından itibaren para politikası karar alma mekanizmasının şeffaflaştırılarak öngörülebilir bir yapıya kavuşturulması, iletişim politikasının daha etkin olarak yürütülebilmesine olanak tanımıştır. 2005 yılından itibaren Para Politikası Kurulu'nun önceden ilan edilen takvime uygun olarak toplanmasına ve politika kararlarının gerekçeleri ile birlikte duyurulması uygulamasına başlanmıştır.

Para Politikası Kurulu, enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde, para politikası kararlarının alındığı organdır. Para Politikası Kurulu, Başkanın (Guvernör) başkanlığı altında, Başkan (Guvernör) Yardımcıları, Banka Meclisi üyeleri arasından

²⁷⁷ Keyder, a.g.e., ss.129-449; **Enflasyon Hedeflemesi**, www.tcmb.gov.tr (10 Mart 2007).

²⁷⁸ Keyder, a.g.e., s.135.

seçilecek bir üye ve Başkanın (Guvernör) önerisi üzerine müşterek kararlar atacak bir üyeden oluşur. Hazine Müsteşarı veya belirleyeceği Müsteşar Yardımcısı toplantılara oy hakkı olmaksızın katılabilmektedir. Para Politikası Kurulu, üyelerin en az üçte ikisinin katılımıyla toplanır ve mevcut üyelerin çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği halinde, Başkan'ın katıldığı tarafın teklifi kabul edilmiş sayılır²⁷⁹.

Para Politikası Kurulunun karar alma sürecindeki rolü giderek güçlendirilerek resmi enflasyon hedeflemesine yumuşak bir geçiş yapılması amaçlanmıştır. Para politikasının kamuoyu nezdinde ki itibarının artmasına için çalışmalar yapılmıştır. Tüm bu uygulamalar para politikasının kamuoyu ile iletişimini güçlendirerek enflasyon beklentilerini kontrol etme gücünü artırmıştır.

Merkez Bankası'nın bağımsızlığına ilişkin hükümlerin müktesebatla daha fazla uyumlaştırılması gerekmektedir. Özellikle, Hükümet tarafından enflasyon hedefi belirlenmesi uygulaması sona erdirilmelidir. Merkez Bankası Yasası kamu sektörünün finansmanına genel bir yasaklama getirmiş olmasına rağmen, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun finansmanını mümkün kılan hüküm müktesebatla uyumlu değildir. Mali yükümlülükler ilke olarak devlet tarafından üstlenilmek zorunda olduğu için, mali yükümlülükleri sonuçta kendisi üstlenmek zorunda kalırsa, Merkez Bankası'nın bu tür bir kuruma borç verme olasılığı Avrupa Birliği Antlaşması'nın 101. maddesine aykırıdır.²⁸⁰

Merkez Bankası hesapları yabancı müfettişlerce denetlenmekte olsa da, Merkez Bankası Yasası'nda dış denetim sadece ihtiyari olarak öngörülmektedir. Banka, ticari bankalara teminat karşılığında sınırsız miktarda borç verebilir. Merkez Bankası'nın sınırsız "nihai borç verme" işlevinden kaynaklanan ahlaki risklerin ortadan kaldırılması için gerekli mekanizmalar mevcut değildir.

Para politikası alanında önemli bir gelişme kaydedilmediğine işaret eden Avrupa Birliği, Türkiye'nin müktesebata uyum düzeyini şöyle özetliyor: bankalar ve sigorta şirketleri, yalnızca, Türk Hazine bono ve tahvillerini, Türk kamu kuruluşları hisse senetlerini, borsaya kayıtlı şirketlerin hisse senetleri ve ticari kâğıtlarını, ortak

²⁷⁹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, <http://www.tcmb.gov.tr>, (21 Ekim 2009)

²⁸⁰ Keyder, a.g.e., ss.129-449; Enflasyon Hedeflemesi, www.tcmb.gov.tr (15 Mart 2007).

fon katılım sertifikalarını ve Türkiye'deki gayrimenkulleri güvence olarak kullanabilmektedirler. Bu tanım, yabancı menkulleri, örneğin yabancı bir devlete ait tahvilleri içermemektedir.

Uygulamada bu zorunluluk, Türk sermaye piyasalarına kamu borçlanma senetleri hâkim olduğundan, yalnızca Türk Hazine bono ve tahvilleri ile yerine getirilebilmektedir. Ekonomik politikanın koordinasyonundan sorumlu makamlar birbirinden ayrı yapılanmıştır. Koordinasyon mekanizmalarının yeniden yapılandırılması, ekonomik politikaların sürdürülebilir bir şekilde uygulanması için temel koşuldur.²⁸¹

4.2.6. T.C. Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı

4.2.6.1. Bireysel Bağımsızlık

AMBS statüsünün 14(2). maddesinde, her milli merkez bankası statüsünde, merkez bankası guvernörünün görev süresinin beş yıl ve yenilenebilir olarak tanımlanması ve guvernörün ancak görevini yerine getirmek için gerekli koşulları kişisel olarak sağlayamaması ya da bir dizi yanlış icraatta bulunması nedeniyle görevinden alınabileceğinin güvence altına alınması öngörülmüştür. Antlaşma ve AMBS statüsü maddelerinde bir yorumlama yaparak, Bankanın karar alma organlarının diğer üyeleri için de görev süresi ve görevden alınmaya ilişkin söz konusu tanımlamaların yapılması yoluyla bireysel bağımsızlık koşulunun amacına uygun olarak karşılanması sağlanacaktır.²⁸²

5 Mayıs 2001 tarihinde yeni Merkez Bankası Yasasını yürürlüğe girmiştir. Yasa değişikliğinin temel amacı Merkez Bankası'nın para politikasının uygulama konusundaki bağımsızlığının güçlendirilmesidir. Bu çerçevede Banka Başkanı

²⁸¹ Gürbüz Evren, **Parasal Birlik**, Kanal B Dış Haberler Editörü 14 Aralık 2005.

²⁸² Melike Alparslan, "T.C. Merkez Bankası Statüsü ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Statüsü'nün Bağımsızlığa İlişkin Hükümlerinin Karşılaştırılması", Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu, **Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi**, İstanbul, 1997, s.22.

(Guvernör) ve Yardımcıları'nın görev süreleri 3 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır. Benzer şekilde Para Politikası Kurulu üyesinin görev süresi de 5 yıla çıkarılmıştır²⁸³.

5 yıldan az görev süresi olan bir merkez bankası yöneticisinin seçildiği dönemde siyasi iktidarlar etkilidir. Guvernörün görev süresi ne kadar kısa olursa siyasi otoritenin, guvernörün kişiliğini etkilemesi olanağı ve banka üzerindeki nüfuzu o oranda artmaktadır. Bu nedenle guvernörün çok sık değişmesi, bankanın bağımsızlığına gölge düşürecek ve azaltacaktır. AMB Başkanının görev süresi minimum 5 yıl olarak düzenlenmiştir. Yönetim Kurulu üyeleri ise tekrar seçilmemek kaydı ile 8 yıl yönetimde kalacak şekilde seçilmektedir²⁸⁴.

Banka statüsünün 28. maddesinde, “Başkan ancak Banka Kanunu ile kendisine verilen görevlerin devamlı surette ifasını imkânsız kılacak durumların ortaya çıkması hallerinde atanmasındaki usule uygun olarak görevinden af olunabilir.” şeklindeki ifade ile AMBS statüsünün öngördüğü şekilde merkez bankası başkanının görevden alınma koşulları güvence altına alınmıştır. Benzer ifadeler Statünün 19. maddesinde Banka Meclisi üyeleri için de kullanılmıştır. AB üyesi ülkelerin merkez bankaları statülerinde benzer hükümler yer almaktadır.

TCMB'nın başkanın atanması bakanlar kurulu kararıyla olmaktadır. TCMB başkanı daha önce de belirtildiği gibi 5 yıllık bir süre için atanır. Merkez bankalarının başkanlarının değişim sıklığı merkez bankasının politik değişmelerden etkilenmediğini göstermektedir. Yeni TCMB kanununa göre başkan doğrudan görevden alınmaz. TCMB'nın başkanının atanması ve görevden alınması 25. Ve 27. maddelerde düzenlemiştir. TCMB başkanı 27. madde de belirtilen haller de ve kanunun kendisine verdiği görevleri gerçekleştirilemediği takdirde bakanlar kurulu kararı ile görevden alınır. Dolayısıyla TCMB başkanları kanunun belirttiği sınırların dışında bakanlar kurulu kararı ile direkt olarak görevden alınmaz. TCMB Yeni

²⁸³ Parasız,a.g.e.,ss.294 – 295

²⁸⁴ Avrupa Merkez Bankası, **Organisation, Independence**, <http://www.ecb.int/ecb/orga/independence/html/index.en.html> (22 Ekim 2009)

Merkez Bankası Yasası'nda Başkan ve Yardımcıları'nın görev süresi bitiminden evvel değiştirilmelerinin mümkün olmadığı hükmü getirilmiştir.²⁸⁵

4.2.6.2. Kurumsal Bağımsızlık

Merkez Bankasının kurumsal olarak bağımsızlığı, Antlaşmanın, AMBS'nin üçüncü kişilerden talimat almaksızın bağımsız olarak faaliyetini sürdüreceğini ifade eden, 108. maddesi ile AMBS statüsünün ilgili 7. maddesinde yer almaktadır. Madde 108'e göre; "Bu Antlaşma ve AMBS statüsünün tanıdığı yetkilerin kullanımında ve bu misyonlar ile ilgili görevlerin yerine getirilmesinde, ne AMB, ne milli merkez bankaları, ne de karar organlarının herhangi bir üyesi, Birlik kurumlarının ya da organlarının, üye devlet hükümetlerinin ya da diğer herhangi bir kuruluşun talimatlarını alabilirler ya da kabul edebilirler."²⁸⁶

Bankanın bağımsızlığı konusunda olumsuzluk yaratabilecek önemli bir husus bulunmaktadır. Banka statüsünün 8. maddesindeki sermaye tanımında Hazine'nin Banka'daki hisselerinin sermayenin yüzde 51'inden daha aşağı olamayacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla sermayenin önemli kısmını tek olarak elinde bulunduran Hazine'nin aynı zamanda Bankanın karar alma organı olan Banka Meclisi üyelerinin, Banka hissedarlarından oluşan Genel Kurulca seçilmesi yoluyla Banka'nın yönetiminde etkili olabilmesi söz konusu olabilir. Oysa ki Maastricht Anlaşmasının 108. maddesinde AMBS'nin işleyişinde Birlik kurum ve kuruluşlarının yanı sıra üye devletlerin hükümetleri ya da herhangi bir kurumundan talimat almaksızın bağımsız olarak faaliyet göstermesi öngörülmüştür²⁸⁷.

AMB ve milli merkez bankalarından oluşan AMBS'nin bağımsız olarak işleyebilmesi için aynı zamanda milli merkez bankalarının da bağımsız olarak idare edilmesini gerektirmektedir. Söz konusu madde ile Merkez Bankası üzerinde siyasi etkilerin önlenmesi amaçlanmıştır. Hazine'nin Banka Meclisi üyeleri üzerinde etkili olabilme imkânını kullanması durumunda, T.C. Merkez Bankası'nın bağımsızlığını

²⁸⁵ Parasız, a.g.e. s.295; Alparslan, a.g.e., s.22.

²⁸⁶ Avrupa Merkez Bankası, **Treaty On European Union**, http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf ss.15 – 18 (22 Ekim 2009)

²⁸⁷ TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/kanunacik.html> (10 Aralık 2008)

olumsuz yönde etkileyecek ve dolayısıyla 108. madde ile amaçlanan bağımsızlık koşulu zedelenebilecektir.²⁸⁸

Diğer yanda para ve kredi politikasının yürütülmesinde Türkiye’de ikili bir yapıdan söz etmek mümkündür. Hazine Müsteşarlığı Kuruluş Kanunu’nun 2. maddesinin birinci fıkrasında “Türk parasının dolaşımını ve istikrarını sağlamaya yönelik politikaları T.C. Merkez Bankası ile birlikte oluşturmak ve uygulamak, para politikası ile ilgili konularda Hazine ve T.C. Merkez Bankası ilişkisini kurmak, ...” şeklinde ifadeye yer verilmiştir. T.C. Merkez Bankası Kanun ve Statüsünde yine Banka ve Hükümetin para ve kredi politikalarını birlikte uygulamalarına yönelik ifadeler farklı konularda sıkça kullanılmıştır.

Dolayısıyla hem Hazine hem T.C. Merkez Bankası’na yasal olarak para ve kredi politikasının uygulanmasında birlikte yetki verilmiştir. Yapısal olarak ayrı amaç ve görevleri olan bu iki kurumun arasında bir çıkar farklılığı olması kaçınılmazdır. Bu durumda para politikasının merkez bankalarının bağımsızlığında esas ölçü olan fiyat istikrarı hedefine ulaşılmasını güçleştirmektedir.²⁸⁹

4.2.6.3. İşlevsel Bağımsızlık

Anlaşma’nın 106 ve AMBS statüsünün 1(2) maddelerine göre, AMBS’nin milli merkez bankaları ile AMB’dan teşekkül etmesi dolayısıyla Anlaşma’nın 105(1) maddesi ile AMBS statüsünün ilgili 2. maddesinde Sistem için tanımlanan hedeflerin milli merkez bankaları statülerinde yer alması öngörülmüştür. Üye ülkelerin Sistem ile ilgili olarak Anlaşma ve AMBS statüsünde belirtilenler dışındaki işlevlerini de sürdürebilecekleri yine AMBS statüsünün 14(4). maddesinde güvence altına alınmıştır.

Anlaşmanın 105(1) maddesinde ifade edilen temel hedef “fiyat istikrarıdır”. Merkez bankasının bağımsızlık koşulu için fiyat istikrarı tek ve temel hedef olarak

²⁸⁸ Treaty On European Union, http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf ss. 16 – 17, (22 Ekim 2009)

²⁸⁹ Alparslan, a.g.e., s.24.

kabul edilmiştir. 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nu ile Banka statüsünün 4. maddelerinde Banka için tanımlanan görevler;²⁹⁰

a) Para ve kredi politikasını, kalkınma planları ve yıllık programlar göz önünde bulundurularak ekonominin gereklerine göre ve fiyat istikrarını sağlayacak bir tarzda yürütmek.

b) Hükümetle müştereken milli paranın iç ve dış değerini korumak amaçlarıyla gerekli tedbirleri almak, şeklinde tanımlanmıştır. Burada Banka'ya fiyat istikrarını sağlama yükümlülüğü verilmiştir. Ancak bu hedefin önceliğinin ve esas hedef olduğunun daha açık bir ifade ile tanımlanması gerekecektir. Anlaşma ve AMBS statüsünde öngörülen hedefin kelime kelime aynen milli merkez bankaları statülerine aktarılması gerekmemeyle birlikte merkez bankasının temel hedefleriyle ilgili yükümlülüklerin sorgulanması durumunda, statüde kullanılan ifadede kesinlik belirtmeyen tanımlamaların bulunmaması ve karar vermeyi güçleştirecek ifadelerden kaçınılması gerekmektedir.

Dolayısıyla statüde esas hedef tanımlanırken kullanılan ifadenin net ve açık olarak anlaşılır olması önem taşımaktadır. Diğer yandan statüde fiyat istikrarı hedefinin yanında farklı başka amaçların bulunması fiyat istikrarını bozucu önlemlerin alınmasını gerektirebilir. Anlaşma ve AMBS statüsünde öngörüldüğü üzere T.C. Merkez Bankası Kanunu ve Statüsünde de işlevsel bağımsızlık konusunda muhtemel bir uyumun sağlanması yönünde fiyat istikrarının tek ve temel hedef olarak ayrıca tanımlanması gerekecektir.

4.2.6.4.Ekonomik Bağımsızlık

Para politikasının bağımsız olarak uygulanmasında kurumsal, işlevsel ve bireysel bağımsızlık kadar merkez bankasının ekonomik olarak da bağımsız olması önem taşımaktadır. Hükümet yetkililerinin merkez bankası bütçesinin ayarlanması ya

²⁹⁰ Treaty On European Union, http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf s.14, (22 Ekim 2009)

da merkez bankası finansal araçlarının kullanılması konusunda söz sahibi olması merkez bankası bağımsızlığını ihlal edecektir²⁹¹.

AB üyesi ülkelerin merkez bankaları statüleri ve ilgili mevzuatında üçüncü şahısların müdahalesi olarak kabul edilecek bu tür uygulamaları koruyucu yönde hükümlerin kaldırılması ve merkez bankalarının amaçları ve bunları gerçekleştirirken kullanacağı finansal araçların neler olduğunun hiç bir tartışmaya yol açmayacak şekilde tanımlanması uygun görülmüştür.²⁹²

T.C. Merkez Bankası statüsünde, Bankanın bütçesinin oluşturulması ya da kararının dağıtılmasının belirlenmesi konusunda hükümete yasal bir yetki verilmemiştir. Bu yönüyle T.C. Merkez Bankasının bağımsızlığı yasayla korunmuştur. Maastricht Anlaşması ve AMBS statüsünün merkez bankası bağımsızlığına ilişkin hükümleriyle T.C. Merkez Bankası statüsünü karşılaştırdığımızda yasal olarak bir kısım bağımsızlığın sağlanmış olduğunu görmekteyiz. Öncelikle merkez bankası bağımsızlığında oldukça önemli bir unsur olarak görülen ve merkez bankası başkanının politik baskılardan korunması amacıyla getirilen görev süresi ve görevden alınmaya ilişkin yasal güvence sağlanmıştır.²⁹³

Bu değerlendirmelere rağmen karar almada politik baskıların tamamen ortadan kaldırıldığını düşünmek pek mümkün değildir. Hazinesinin ağırlıklı olarak söz sahibi olma imkânı bulduğu Genel Kurulca seçilen Banka Meclisi üyelerinin karar almada tarafsızlıklarını ne derece koruyacakları önem taşımaktadır. Diğer yandan T.C. Merkez Bankası'nın ekonomik bağımsızlığı yasal olarak korunmuştur.

Para ve kredi politikasının T.C. Merkez Bankası ve Hazine ile birlikte yürütülmesi, Türkiye'nin ekonomik yapısında kronik bir sorun haline gelen kamu kesimi açıklarının yeterli kaynak bulunamaması dolayısıyla merkez bankasının kamu

²⁹¹ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, Madde 43, ss.13-15.

²⁹² Alparslan, a.g.e., s.25.

²⁹³ Alparslan, a.g.e., s.25.

sektörünün finansman ihtiyacını karşılaması, T.C. Merkez Bankası tarafından bağımsız olarak fiyat istikrarının sağlanmasına engel teşkil etmektedir²⁹⁴.

Oysa ki merkez bankalarının temel hedefi olan fiyat istikrarının sağlanması bağımsızlığın da ön koşulu olmaktadır. Yasal olarak T.C. Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Ancak Türkiye gibi bütçe ve kamu kesimi açığının çok büyük olduğu ve Merkez Bankasının kamu kesimini finanse eder durumda olduğu bir ülkede yapısal bu problemin aşılıp AB mevzuatına göre kamu sektörünün kredilendirilmesinden vazgeçilmesi oldukça zor görülmektedir. Bundan vazgeçilmesi ve para politikasının yürütülmesinde tek yetkili kurum olması halinde T.C. Merkez Bankasının esas hedefinin fiyat istikrarını sağlamak olması güç olmayacaktır. Ancak yasayla T.C. Merkez Bankası'nın Hazine ile kamu kurum ve kuruluşlarına avans verilmesi ve kredi açılması yasaklanmıştır²⁹⁵.

Sonuç olarak, T.C. Merkez Bankası statüsünün Maastricht Anlaşması ve AMBS statüsü ile uyumu söz konusu olursa bazı yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Ancak Merkez Bankasının bağımsızlığı konusunda sadece yasal düzenlemelerin olması yeterli değildir. Uygulamada, yasaları zorlayacak bir takım siyasi müdahalelerin olması mümkündür. Dolayısıyla, yasayla tanımlanmış olsa dahi uygulamadan kaynaklanan birtakım sorunların giderilmesi için siyasi otoritelerin merkez bankası ile hükümet ilişkileri konusundaki yaklaşımlarında tarafsız bir tavır almaları ayrıca önem taşımaktadır.

4.2.7. Bağımsızlık Kriterleri Çerçevesinde TCMB'nin AMB'sına Uyumu

Uyum sürecini merkez bankaları bağımsızlık ilkeleri, bilânço kalemleri ve para politikası uygulama araçları gibi kriterler çerçevesinde düşünülürse; bağımsızlık kriterleri açısından 2001 yılındaki Merkez Bankası Yeni Yasası ile ciddi mesafe kat edilmiştir. TCMB bilânço kalemleri, Türk ve uluslararası muhasebe standartlarına hâkim bir komite oluşturarak gözden geçirilmelidir. Para politikası araçları ülkemizde diğer dünya merkez bankaları ile aynı dönemlerde gelişme göstermiştir. Piyasa

²⁹⁴ Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, Madde 22/A, ss.6-8.

²⁹⁵ Parasız, a.g.e, s.294

şartlarına göre şekillenen uygulamalarda temel hedef fiyat istikrarının sağlanması yönünde olmuştur.

TCMB ile AMB'nın aşağıdaki tablodaki kriterler çerçevesinde karşılaştırdığımızda TCMB'sının 2001 yılındaki yasa değişikliği ile AMB'sına oldukça yakınsadığını görülmektedir.

Tablo 34. TCMB ve AMB Karşılaştırma

Kriter	TCMB	AMB
Başkanın Görevde Kalma Süresi	5 yıl	5 Yıl
Başkanı Kim Tayin Ediyor	Meclis ve bakanlar kurulu	MB Kurulu
Başkanın Görevden Alınma Koşulları	Politik olmayan nedenler	Politik olmayan nedenler
Para Politikasını Kim Belirler?	MB hükümet ile	MB kendisi
Hükümetin Emirleri ile çatışmanın çözümü	MB en son otoritedir	MB en son otoritedir
MB Hükümetin Bütçesinin Olusturulmasında Aktif Rol sahibidir.	Hayır	Hayır
MB Amaçları	Fiyat istikrarı tek Amaçtır	Fiyat istikrarı tek Amaçtır
API İşlemlerinin Sınırlandırılması	Limitsiz	Limitsiz
Borç vermeyi Kim Kontrol Ediyor	MB kontrol ediyor	MB kontrol ediyor
Kimler Borç Alıyor	Kurumlar	Kurumlar
MB kredileri piyasa faizinden	Evet	Evet
MB 1. piyasadan hükümet tahvillerinin almasını sınırlı	Evet	Evet
MB Kredileri 1-6 ay ile sınırlanmıştır	Evet	Evet

Kaynak: Avrupa Merkez Bankası, <http://www.ecb.int/> (24 Ekim 2009); TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr>, (21 Ekim 2009)

ABM'nin başkanının görev süresi, atanma şekli ve Para Politikasının belirlenme yöntemlerinde çok az farklılıklar bulunmaktadır. TCMB yasal bağımsızlık açısından ABM ile uyumlu bir yapısı bulunmaktadır. TCMB'ni zorlayan kamu borçlanma süreci ve ekonominin dışa bağımlılığının yüksek olmasıdır. Bu konudan dışa bağımlılık veya cari işlemler dengesindeki dengesizlik Türkiye'nin AB'ye entegre olması ile önemli ölçüde ortadan kalkacaktır. Bununla

birlikte kamu borçlanma sürecindeki düzelme devam etmektedir. Dolayısıyla TCMB tarihinin hiç bir döneminde olmadığı kadar ABMS entegre olmaya hazırdır.

4.2.8. Avrupa Merkez Bankası ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Performans ve SWOT Analizi

Çalışmada, AMB ve TCMB'nin performans ve SWOT analizi yapılırken karşılaşılan en önemli metodolojik güçlük, her iki merkez bankasının hacim, işlev, görev, sorumluluk gibi alanlarda birbirlerinden devasa boyutlarda farklı olmasıdır. Öbür yandan her iki merkez bankasının da izledikleri parasal büyüklük tanımlarının birbirinden farklı tanımlar içermesi bir diğer önemli güçlüktür. Performans analizinde AMB için M3, TCMB için ise M2Y alınmıştır. AMB için M3'ün alınması geniş para tanımı olmasıdır. TCMB için M2Y alınmasının nedeni, Türkiye'deki dolarizasyon olgusudur.

i. Performans Analizi

Çalışmada, AMB ve TCMB'nin AB'ne uyum aşamasında göstergelerle performansları dikkate alınarak analiz edilmiştir. AMB, Euro alanı içerisinde bulunan 16 ülke merkez bankasının çatısı olarak görev yapmaktadır.

Bu açıdan AMB, para politikası süreçlerini en iyi kontrol eden merkez bankalarından biri olarak söylemek mümkündür. Öncelikle, para politikasını oluşturma sürecinde, strateji fiyat istikrarı hedefli parasal büyüklüklerdir. Buna göre, fiyat istikrarı için yıllık yüzde 0-2 aralığında bir hedef belirlenmiştir. Özellikle orta vadede fiyat istikrarına böyle bir sınır konulmasının temel nedeni, enflasyonun kısa vadede merkez bankasının kontrolünde olmadığı düşünülmesi olabilir. Bu çerçevede, fiyat istikrarını sağlayabilmek için, parasal büyüklüklerin de analiz içerisinde önemini vurgulamak amacıyla geniş tanımlı bir para stokunu (M3) fiyat istikrarı ile tutarlı bir şekilde kontrol edebilmek için bu büyüklüğe de yüzde olarak 4,5 referans büyüme oranı kamuoyuna açıklanmıştır. M3 para arzı büyüklüğünün bu değerden saptması durumunda AMB, alternatif para politikalarını kullanarak bu hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, AMB Para Politikası Stratejisinde parasal analizle beraber kısa dönemde

ekonomik gelişmelerden oluşan ekonomik analiz de önem taşımaktadır²⁹⁶. Böylece ekonomiye yansıyan şokların fiyat istikrarında risk unsuru olup olmadığı dikkate alınmaktadır.

Performans analizinde para arzı büyüklüğü AMB için M3, TCMB içinse M2Y; enflasyon ve GSYİH ile reel faiz oranları dikkate alınarak küresel krizin yoğun yaşandığı 2008-2009 yılları arasında AMB ve TCMB'nın izledikleri para politikaları ile beklenen hedeflere ulaşabilmeleri değerlendirilmiştir.

Tablo 35. AMB ve TCMB'nın Göstergelerle Performans Analizi (%)

Göstergeler	AMB					TCMB				
	2005	2006	2007	2008	2009	2005	2006	2007	2008	2009
M3	7,8	10,2	11,2	8,2	2,8	–	–	–	–	–
M2Y	–	–	–	–	–	–	25	16	15	26
TÜFE	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3	9,23	7,93	9,93	8,17	7,89
GSYİH	1,7	2,9	2,6	0,7	-3,9	7,4	6,1	4,6	3,0	-0,2
Reel Faiz Oranları	2,25	2,22	2,25	1,5	1	13,77	19,07	15,07	16,83	10,11

Kaynak: ECB Monthly Bulletin November 2009, 2008, 2007, 2006, 2005 ve TCMB Enflasyon Raporları, TCMB Yıllık Rapor 2008, 2007, 2006, 2005, Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 2008, s.vii. ve diğer TCMB verileri (www.tcmb.gov.tr).

Euro alanında 2005 ve 2006'ya kadar istikrarlı bir şekilde yükselen M3'ün, kriz yılları olarak görülen 2008 ve 2009 yıllarında dramatik bir biçimde düştüğü görülmektedir. Bunda hane halkının mevduat eğilimlerinde gözlenen azalmanın rolü olduğunu düşünebiliriz. M2Y Türkiye'de paralel dönemde artış göstermektedir. Bunda kriz dönemindeki görece gevşek para politikasının rolü büyüktür.

²⁹⁶ K. Azim Önder, "Para Politikası, Parasal Büyüklükler ve Küresel Mali Kriz Sonrası Gelişmeler", TCMB Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No:09/5, ss. 13-14

2005-2009 döneminde Euro alanında enflasyon verileri de 2008 yılı dışında düşme eğilimindedir. 2008 kriz yılı olmasına karşın, enflasyonun bir önceki yıla göre %1'in üzerinde yükselmesi geçici bir tepkinin bir sonucu olabilir. Nitekim 2009'da enflasyonun üç puan birden düşerek 0,25'e inmesi beklentilerle uyumlu gibi görülmektedir. Aynı dönemde Türkiye'de, enflasyon hedeflemesi stratejisi ile uyumlu sonuçlar gözlemlenmektedir.

TCMB açısından parasal büyüklüğün seçimi önem taşımaktadır. Özellikle diğer ülkelerin enflasyonla mücadele politikalarında para arzı göstergeleri ile fiyat istikrarı arasında sıkı bir ilişkinin olması AMB'na uyum açısından uygun bir gösterge olduğu kabul edilebilir. Bunun nedeni Türkiye'de yabancı para kullanmanın yaygınlığıdır²⁹⁷. M2Y ile AMB'nın tanımladığı M3 arasında dört temel fark vardır.

Bu temel farklılıkları; katılım bankaları mevduatı, repo, B tipi likit fonlar ve merkez bankasındaki vadesiz YP mevduatı olarak sıralamak mümkündür. Bu nedenle M2Y serisi uzun vadeli analizlerde güvenilirliği açısından M3 yerine kullanabilmesini olanaklı hale getirmektedir²⁹⁸. Bununla beraber enflasyon, milli gelirdeki gelişmeler ve reel faizler gibi değişkenlerin para politikası tarafından kontrol edilebilmesi, merkez bankalarının performanslarında önemli olmaktadır.

Bu çerçevede yukarıda hazırlanan tabloya göre küresel krizin yoğun bir şekilde etkilerini hissettirdiği günümüzde merkez bankalarının fiyat istikrarını korumak için para politikalarını ona göre yönlendirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu tabloda M2Y'nin yüksek olması Türkiye'de kriz öncesi dönemde kısa vadeli faizlerin yüksek olması nedeniyle reponun artışı ve Merkez bankasındaki YP vadesiz mevduatındaki artış ile açıklanabilir. Aslında TCMB, uyguladığı para politikası ile fiyat istikrarını korumayı esas almaktadır. Ancak fiyat istikrarı ile çelişmeyecek büyüme oranları ile reel faiz oranları da bu uygulamalarda önem taşımaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ekonomik daralma ve talep yetersizliği nedeniyle gerek AMB ve gerekse TCMB özel olan bu dönemde verilerinde dalgalanma görülmekte ve her iki merkez bankası da uyguladıkları politikalarla piyasalara güven vermeye çalışmaktadır. Bu nedenle TCMB'nın AB'ye uyum sürecinde güçlü bir performans sergilemeye çalışarak

²⁹⁷ Önder, a.g.e., s.16.

²⁹⁸ Önder, a.g.e., s.17.

kullandığı para politikası araçları ile piyasalara müdahale ettiği görülmektedir. Bunun yanında aşağıda hazırlanan SWOT analiziyle her iki bankanın güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

ii. SWOT Analizi

SWOT Analizi ile AMB ve TCMB'nin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditleri karşılaştırılmalı bir şekilde tablolar halinde aşağıda verilmiştir. Bu tablolar, AB'ne uyum aşamasında TCMB'nin alması gereken yolu gösterme açısından önem taşımaktadır.

Tablo 36. Güçlü Yönler

AVRUPA MERKEZ BANKASI	TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
Optimum Para Sahası olma yolunda bugüne kadar oluşturulmuş en güçlü ve başarılı para sahası	TCMB'nin birincil amacının fiyat istikrarı olması
Ekonomik entegrasyon sağlanmış	TCMB'nin bireysel, ekonomik, fonksiyonel ve politik açıdan bağımsız olması
DKM ile üye ülkelerin ulusal paraları arasında sabit kur ilişkisi kurularak, kur farkı, riski ve belirsizlik kalkmakta, devalüasyon riski ve risk primi azalmakta bir güven ortamı oluşmaktadır.	TCMB'nin Maastricht kriterlerini içine alan AMB kriterlerine oldukça yaklaşmış olması
Düşük faiz oranları	Enflasyonun tek haneli rakamlara düşmesi
Bankanın güçlü organizasyon ve kurumsal yapısı	Mali disiplinin sürdürülmesi (Bütçe açığı azalırken, faiz dışı fazlanın artması)
Target' in (ödeme sistemlerinin) etkin işleminin sağlanması	Enflasyon hedeflemesine geçilmiş olması
Ekonomik istikrarın sağlanmış olması	Bankacılık düzenleme ve denetiminin AB standartlarına yaklaşması
Ülkelerin makro ekonomik politikaları uyumlaştırılmış	Finans sisteminde yeniden yapılandırmanın ve reformların sürmesi
Ortak bir para biriminin kullanılması	İMKB' de yabancı kurumsal yatırımcıların artması
Üye ülkelerin; coğrafi yakınlığı, benzerliği, etkileşimlerinin fazlalığı, ortak menfaatleri	Euro'nun kullanımıyla ihracat gelirlerinde istikrar sağlanması ve kur riskinin azalması
Uluslar üstü bir yapının oluşturulması	AMB ile muhabir ilişkilerin kurulması ve dünya standartlarına uyum için EFT-RTGS sisteminin kullanılması
Fiyat istikrarının birincil hedef olması	
Fiyat istikrarı için iki kutuplu analiz yapılması (Ekonomik ve parasal analiz)	
Tek para politikasını tanımlama ve uygulama	
Tek para ile fiyatlarda şeffaflık sağlanması, fiyat rekabetinin artması	
Uzun vadede enflasyonu önlemede elde edilen başarı ve sürdürülebilir düşük enflasyon hedefi	

AVRUPA MERKEZ BANKASI	TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
AMB'nın bağımsız yapısı (Bireysel, fonksiyonel, kurumsal ve ekonomik AMB' nin kendine ait bütçesinin oluşu- anlamda bağımsızlık)	
Eurosistem' e dâhil Ulusal Merkez Bankalarının bağımsız bir yapı arz etmeleri	
Gümrük Birliği' nin sağlanması, tek pazar vergi politikalarının uyumlaştırılması	
Finans sektörünün bütünleşmesi	
APB' ye katılan ülkelerin resmi döviz rezervlerinin tutulması ve yönetilmesi	
Ortak Rezerv Fonu'nun varlığı ile döviz rezervlerinde tasarruf sağlanması	
AMB' nin döviz piyasasına müdahale gücü, döviz işlemlerini yürütmesi	
Finansal aracılık maliyetlerindeki düşüş (Tam konvertibilite ile ulusal paraların birbirine dönüştürülmesinde işlem maliyetlerinden tasarruf)	
Dış denge sorunu yaşayan ülkelere orta vadeli finansal destek verilmesi	
Ülkelerdeki düşük işsizlik oranları	
Ülkelerde sürdürülebilir ve enflasyon içermeyen büyümenin varlığı	
Euro'nun kullanımının Birlik ülkelerinin uluslar arası rekabet gücünü arttırması	
M3' ün bir parasal büyüklük olarak hedeflenmesi	
Para politikası araçlarının bağımsızca kullanılabilmesi	
Üye ülkelerin çoğunun kurumsal yapısının Birliğin kurumsal yapısına uyumu	
Mali disiplinle birlikte üye ülkelerde enflasyon oranlarının düşmüş, ülkelerin rakamlar bazında birbirine yaklaşmış olması	
Dolar' a karşı güçlenen Euro (Euro'nun uluslar arası ödemeler, resmi ve özel rezervler içindeki payının artması)	
Şeffaflık ve açıklık	
Güvenilirlik	
Finansal piyasaların likiditesinin artması	
Sermaye piyasalarının birleşmesi ile yatırım portföyünün boyutunun büyümesi	
Yeni finansal ürünlerin sunulmaya başlanması	
Euro cinsinden menkul kıymetlerin likiditesinin artması	
Üretim faktörlerinin (emek ve sermaye) serbest dolaşımı	
Para ve maliye politikalarının uyumu	
Kaynak verimliliğinin artması	
Toplumsal refah artışı	

Tablo 37. Zayıf Yönler

AVRUPA MERKEZ BANKASI	TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
Ulusal Merkez Bankalarının otorite kaybı	Tek haneli, düşük enflasyonun sürdürülememesi
Ulusal para birimlerinden vazgeçilmesi, para politikasının uluslararası bir otoriteye devri (Devleti devlet yapan özelliklerden vazgeçilmesi) Ülkelerin bağımsız para, kredi ve faiz politikaları belirleyememeleri	Faizdeki düşüşün sürdürülememesi
Ülkelerin bağımsız döviz kuru politikası izleyememeleri	Para arzının kontrolünde parasal büyüklüklerin hedeflenebilmesi
Birlik içinde uygulanan para ve kur politikaları her üye ülke için optimal olmayabilir.	TCMB' nin mülkiyet yapısı nedeniyle kurumsal açıdan bağımsız olmaması
Güçsüz üyelerin diğer üyelere bağımlılığı, çıkarlarını koruyamamaları	Hazine ve TCMB' ye para ve kredi politikasının uygulanmasında birlikte yetki verilmiş olması, bu durumun TCMB' nin fiyat istikrarı hedefine ulaşmasını güçleştirilmesi
Birlik'te üye sayısı arttıkça karar alma sürecinin uzaması	Makro ekonomik istikrarın ve devamlılığının sağlanamaması
Üye sayısı fazlalığının bazı kararların oy birliği ile değil, oy çokluğu ile alınmasına neden olması	Sürdürülebilir büyümenin sağlanamaması
Ulus devlet yapısının korunması	Bütçe açıkları
Büyük ülkelerin yönetimde daha etkin olmaları	Kişi başına GSYİH'nın AB ortalamasının altında olması
Üye ülkelerin bilanço açıklarının diğer ülkeler tarafından finanse edilmesi	İşsizlik oranının yüksekliği
Ülkelerin senyoraaj kaybı	Ülkenin dışa bağımlılığının yüksekliği
Üretim faktörlerinin tam hareketli olmaması	Cari işlemler dengesinin bozuk, dengesiz oluşu
Reel ücretlerin ve fiyatların yeterince esnek olmayışı	Kamu borcunun milli gelire oranının yüksekliği
İşgücü piyasalarında uyum sorunu	Kamunun mali kurumlara imtiyazlı erişimi
İşsizlik ve enflasyon oranları arasındaki farkın fazlalığı	Özelleştirmenin yetersiz oluşu
Birlik içinde para ve maliye politikalarını uyumlaştıramamış ülkelerin varlığı	Yapısal tedbirlerin yetersizliği
Parasal hedefleme politikalarının reel şoklara, kur ve faiz değişimlerine karşı duyarlı olması (Kısa vadede hedeften sapmaların görülebilmesi)	Maastricht kriterlerine uyumun tam olmaması
	Yüksek maliyetler
	Doğrudan yabancı yatırımların yetersizliği (Yüksek faiz, yüksek vergi, rüşvet ve yanlış ticaret , stratejik coğrafi konum nedeniyle)

Tablo 38. Fırsatlar

AVRUPA MERKEZ BANKASI	TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
Güçlü ekonomik ilişkiler	Euro' ya geçişin Türkiye' nin dış ticaretine etkisi (Ticaret yaratıcı etki)
Siyasi birliğin hedeflenmesi	Türkiye' nin DKM' ye katılabilme alternatifinin oluşu
Euro'nun dünya finans ve ekonomi sistemine etkisi (Köklü değişikliklere neden olması)	Birleşme ve devralmalardaki artışın rekabet gücünü arttırması
Ticari engellerin kaldırılması	Gümrük Birliği' ne girmenin olumlu etkileri
Ölçek ekonomileri (İçsel-dışsal)	AB sermaye piyasalarının birleşmesinin Türk ekonomisine kaynak temininde büyüyen bir pazardan yararlanma imkânı tanınması
Uluslar arası rekabet artışı	Türkiye' de büyüme hızının Euro' ya üye ülke ortalamalarının üzerinde olması düşük faiz oranları karşısında yüksek getiri arayan fonların Türk sermaye piyasasına yönelmesine neden olacak
Federal bir yapının oluşturulması fikri	AB' de finansal piyasaların bütünleşmesi ile Türk firmaları AB' den ucuz kredi alabilecek
Ülkelerin dışa açıklığı ve birbirleri ile ticaret partneri olmaları	
İhracatta çeşitlilik olması	
Ülkelerin yüksek finansal entegrasyon düzeyi	
Ülkelerin fiyat istikrarını sağlamaları ve enflasyon hızlarının yakınlığı	
Ülkelerin işsizlik oranlarının yakınlığı	
Euro ile AB' de üçüncü dünya ülkeleriyle ticaret yaratıcı etki yaratılması	
AB içinde Euro'yu kabul eden ve etmeyen ülkelerin izledikleri politikaların paralel olması nedeniyle makro ve sektörel göstergeler arası ciddi farklar görülmemesi	

Tablo 39. Tehditler

AVRUPA MERKEZ BANKASI	TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI
AB' ye üye ancak Euro' ya üye olmayan ülkelerin varlığı	IMF' ye olan borç
Federal yapının oluşturulamaması	Yüksek petrol fiyatları
Ülkelerin istedikleri enflasyon, faiz ve işsizlik hedeflerini koyamamaları, en uygun kaynak kullanımını gerçekleştirememeleri	Gümrük Birliği' nin beklenen kadar olumlu etki yaratmaması
Komünist rejimi terk ederek serbest piyasa ekonomisini benimseyen yeni üyelerin ekonomilerinin zayıf olması	Türkiye gibi borcu fazla olan ülkelerin Euro sistem' e girmesi durumunda ekstra borçlanma imkânının kısılanması ve finansman aracı olarak daha etkin vergi toplama yolu tercih edilmesi
Birliğin farklı kültürleri içermesi ve farklı	

karakteristik özelliklere sahip ülkelerden oluşması	
Asimetrik bilgi sorunu	
Asimetrik şoklara adaptasyon sorunu	
AMB' nin müdahale sınırları dışında oluşan ekonomik olaylar (Global kriz gibi)	
Ülkeler üzeri bir mali yapının olmayışı (Ülkeler üstü bir mali yapı krizlerin olumsuz etkilerini bölgeler arasında paylaşırma açısından önem taşır)	
Sosyal güvenlik ve siyasi işbirliği alanında yapılan düzenleme ve uygulamaların yetersizliği	
Para politikalarını kullanamayan ülkelerin, asimetrik şoklara karşı maliye politikaları uygulamalarına yönelmelerinin, AMB üzerinde enflasyonist baskı oluşturabilmesi	

SONUÇ

Günümüze kadar oluşturulmuş siyasi ve ekonomik birliklerden en başarılısı olan AB, Euro alanını genişleterek Avrupa entegrasyonunu hızlandırmak istemektedir. Parasal Birlik, ortak makro ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi için politikaların birlikte uygulandığı bir para alanını ifade etmektedir. Böyle bir parasal entegrasyon ile AB, nihai hedefi olan siyasi birliğe daha da yakınlaşacaktır.

Ortak para politikasına geçişin bir takım sorunları beraberinde getirdiği görülmekle birlikte, AB ülkelerinin Maastricht kriterlerine uyum konusunda gösterdikleri kararlılık, başarı ve atılan adımdan geriye dönüş imkânının bulunmadığı dikkate alındığında, karşılaşılmakta olan muhtemel sorunlar Avrupa Merkez Bankası'nın izlediği istikrarlı politikanın da olumlu etkisi ve alınan tedbirlerle, uyum içerisinde çözümlenmektedir. Bu çerçevede, söz konusu oluşum, Birlik genelinde mal, sermaye ve faktör piyasalarının bütünleşmesine büyük katkıda bulunmakta, rekabetin artmasına yol açmakta, finansal piyasaları canlandırıp, firma bazında daha rasyonel kararların alınmasına ve firmalar arası birleşmelere yol açmakta ve netice itibariyle birlik genelinde refahın artmasına büyük katkıda bulunmaktadır.

AB'nin "Ekonomik ve Parasal Birlik" ve EURO'ya geçiş açısından ortaya koymuş olduğu bu performans, gerçekten de ekonomi tarihinde ekonomik birlik oluşumları arasında en iyiler arasında yerini çok çabuk almıştır. Daha önceleri 1834'te Alman Para Birliği, 1865'te Latin Para Birliği, 1873-75'te İskandinav Birliği şeklindeki ekonomik entegrasyon denemelerinden istediği sonuçları alamayan Avrupa ülkeleri, bu sefer uzun ama sancılı geçen bir süreç sonrasında ve uluslararası konjonktürün de gerektirdiği bir biçimde, bir "Avrupa Birleşik Devletleri" olma yolunu takip ederken, özellikle "Ekonomik ve Parasal Birlik" alanında başarılı bir performans göstererek bugün adeta dünyada birçok ülkenin imrenerek izlediği bir ekonomik model olma özelliğine kavuşmuştur.

AB, “Ekonomik ve Parasal Birlik” alanında gösterdiği bu performansı, sosyal güvenlik ve siyasi işbirliği alanında gösterememiş; bu alanlarda yaptığı düzenlemeler ve uygulamalarda henüz istediği mesafeyi kat edememiştir.

Para birliği sürecine 2001 yılından itibaren İsveç, Danimarka ve İngiltere dışında 16 üye ülke dâhil olmuştur. Yakın zamanda Birliğe dâhil olan 8 yeni üyenin de bu örnek ekonomik modele oturtulup tek para sistemine geçmeleri için, Birliğin hazırlamış olduğu reçete bellidir. 8 aday ülke müzakereler sürecinde Ortak Para Birimine uyum için bazı politikaları izlemişlerdir. Bunlar uygulamaya geçirilebildiği takdirde, bu yeni 8 üye ile birlikte üyelikleri gündemde olan Hırvatistan ve Türkiye de bu sisteme dâhil olabileceklerdir.

Birliğin dışında kalan ülkelerden İsveç , ekonomik ve teknik koşullar yerine getirilmediğinden sürece dâhil olamamıştır. Kendi tercihi nedeniyle birliğe katılmayan ülkeler ise; Danimarka ve İngiltere’dir. İngiltere’nin parasal birliğe dâhil olmamasının en önemli nedeni ise böyle bir birlik üyeliğinin ulusal egemenlik kavramı ile bağdaşamayacağına inanmasıdır. Ayrıca İngiltere’nin Sterline ve geleneksel yapısına verdiği önem ve Londra’nın dünyanın önemli finansal merkezlerinden biri olması gibi sebepler sürece dâhil olmamasının nedenlerindedir. İngiltere Hazine’si İngiltere’nin parasal birliğe hangi nedenlerden dolayı katılmadığını ve hangi koşullarda katılacağını yayınlamış olduğu Beş Ekonomik Test adlı raporunda belirtmiştir. Bu raporda İngiltere parasal birliğe katılmak için iki temel şart aramaktadır. Birincisi; birliğe katılacak ülkelerin İngiltere ekonomisinin yapısının ve işleyişinin, parasal birliğe katılacak diğer ülkelerin ekonomi yapısına ve işleyişine aynen ve kalıcı bir şekilde benzemesidir. Diğeri ise, Birlik yapısının beklenmedik olaylar karşısında gerekli esnekliğe sahip olmasıdır. Raporda bu iki temel şartın gerçekleşmediği ve şimdilik parasal birliğe katılmanın doğru olmadığı sonucuna varılmıştır.

İsveç, İngiltere ve Danimarka Euro’ya dâhil olmasalar bile Ortak Para Politikası ve Merkez Bankaları Sisteminden tamamen bağımsız değildirler. Özellikle Tek Pazar ilkesinin sekteye uğramaması için para ve maliye politikalarında belirli bir ortak politika gözetmektedirler. Yani ilgili ülkelerin resmi para birimi olarak Euro’ya

geçmemeleri, Avrupa Birliği ekonomik ve para politikalarından tamamen bağımsız olma anlamına gelmemektedir. Hatta belirli ölçüde ortak para politikasının ilke ya da kurumları ile uyumlu hareket etmektedirler. Bu bağlamda, ortak para politikalarının tamamen dışında değildirler.

Euro'yu kabul eden ve etmeyen ülkelerin izledikleri politikalar paralel olması nedeniyle makro ve sektörel göstergeler itibariyle çok ciddi farklar görünmemektedir. Farklılık ya da tartışmalar ekonomik koşullardan ziyade para politikaları ve bağımsızlığı alanında sürmektedir.

Euro'ya geçen ülkeler için şüphesiz belirli yükümlülüklerin oluştuğu söylenebilir. İlgili ülkeler bazı kriterleri sürekli gözetmek durumundadır. Fakat ihracatta önemli bir potansiyele sahip üye ülkeler, Euro'ya geçmekle ABD gibi ülkelerle uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek bir güç sağlamaktadır. Euro'ya dâhil olan ülkeler ortak para politikasının sayesinde dünya pazarlarına daha güçlü girebilmektedirler.

Birliğe katılmanın faydaları olduğu gibi maliyeti de vardır. Faydalarını şu şekilde özetlemek mümkündür. Birliğe katılma ile birlikte döviz rezervlerinde tasarruf sağlanır, üye ülkelere birisi dış dengesizlikle karşılaşırsa, ortak rezerv bu açığı kapatır, diğer üyelere borç almış sayılır. Her ülkenin kendi rezervini tutmasının yerine ortak bir rezerv vardır, dolayısıyla üyelerin ortak rezerv için ayırdıkları miktar her zaman birlik dışında kalmaları durumunda ayıracakları miktardan daha azdır. Tek para birliği, Birlik içinde maksimum kredibilitate sağlayacaktır. Döviz kuru belirsizliği ortadan kalkmış olur ve kurlardan dolayı mal ve hizmet ticaretindeki olumsuzluk ortadan kalkmış olur. Tek bir para birimi kullanılması ile kambiyo işlemlerine gerek kalmaz, bu alanda ve döviz çevrim maliyetleri hususunda tasarruf sağlanır. Sağlanan bu tasarruflar sadece maddi anlamda değil, kişi ve kurumların zaman ve emeğinden de tasarruf sağlanmış olur.

Parasal birliğe katılmanın yukarıda belirtilen faydalarına karşılık bir de maliyeti vardır. Bu maliyet sabit kur sisteminin kullanılmasından dolayı ortaya çıkar. Ülke para birliğine katılınca bağımsız bir döviz politikası izleyemez. Bağımsız bir

ülke, para, kredi, maliye ve döviz politikaları ile istenilen üretim ve istihdam seviyesine göre dış dengeyi ayarlayabilir. Parasal birliğe katılan ülke giderek para, kredi, faiz politikalarında bağımsızlığını kaybeder. Birlikçe kabul edilen para politikası ve para artış hızı her ülke için optimal olmayabilir. Dolayısıyla, birlik içinde bazı üyeler istemedikleri halde yüksek bir enflasyon hızına ya da tersine işsizlik oranına katlanmak zorunda kalabilirler ve uygun bir kaynak kullanımını ortaya çıkırmaz. Eğer ülke de reel sektör hâkim ise, kaynakların optimal kullanılmaması ülkeye ciddi zararlar verir.

Türkiye dış ticaretinin yaklaşık %50'sinin Avrupa Birliği ülkeleri ile gerçekleştirildiği ve 1996 yılı başında Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği tesis edildiği dikkate alındığında, ekonomik ve ticari anlamda bu denli bağımlı olduğumuz bir oluşumun dışında kalmamamız gerekmektedir.

APB yeni üye ülkelerin tam uyumu ve adaylarında sürece katılımı gerçekleştiğinde, ülkeler sabit kur sistemine girecekler, AMB tarafından belirlenen faiz oranlarını kullanacak ve para politikasındaki serbestliklerini kaybedeceklerdir. Parasal birliğe dâhil olmak ile birlikte ülkeler ulusal para politikalarını uygulayamayacak ve olası bir durgunluk veya enflasyonist baskı altında ülke içi faiz oranlarının bu baskıları azaltacak şekilde yükseltip düşürülebilmesi mümkün olmayacaktır.

Yeni AB üyesi ve şu andaki aday ülkeler (Türkiye ve Hırvatistan) para politikaları uygulamalarında önemli kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Parasal birliğe sağlanan uyum, uygulanacak politikaları daha belirginleştirmektedir. Bunun getirisi ve olumsuz etkileri ise para otoritelerinin mali serbestliği ne derece etkin kullandığına bağlı olacaktır ve ülkenin serbestçe para politikası uygulama şansının olmayacağını bilmesi ve altyapısını buna uyumlaştırması gerekmektedir.

APB'ye uyumla birlikte hem Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin adaylık sürecinde hem de Türkiye ve Hırvatistan'ın adaylığıyla birlikte döviz kurlarının dalgalanma ihtimali sona ermektedir. Kur politikaları eğer makro ekonomik uyumu

sağlamak için yardımcı bir mekanizma olarak kullanılıyorsa bu serbestliğin yitirilmesi aday ülkelere belirli maliyetleri beraberinde getirmektedir.

Dış ticaret açısından bakıldığında, parasal birliğe geçişle kurların malların görelî fiyatlarında ciddi değişikliklere yol açması ihtimali ortadan kalkmaktadır. Bu bölümde sorun olarak sayılabilecek bir konu ise AB içindeki büyük devletlerin kendi çıkarları ya da AB'nin genel makro ekonomik hedeflerini tutturma adına alınan kararlar; aday ve yeni üye ülkelerin çekirdek ve büyük ülkelere bağımlılığı arttırdığı yönünde eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Yapısal ve ekonomilerin işleyiş biçimleri farklılaştıkça asimetrik şoklardan yeni birliğe katılacak ülkelerin etkilenme ihtimali de oldukça yüksektir. Bu tarz şoklardan en az etkilenmek için ülkeler bağımsız para politikasını kullanamayacağı için alternatif mekanizmalara sahip olması gerekmektedir.

Birliğe yeni girmiş bir ülke asimetrik bir şoka maruz kalır ve uzun süreli bir durgunluk içine girerse, artan işsizlik ülke dışına gidebilecek ve reel ücretlerde meydana gelecek değişikliklerle emek piyasası tekrar dengeye ulaşabilecektir. Euro alanında reel ücretlerin seviyesi Türkiye gibi ülkelere göre yüksek olduğundan Türkiye'de işgücü piyasasında meydana gelecek uyumun temel etkisi ücretlerin yukarı doğru hareket etmesi şeklinde olacaktır.

Yukarıda sayılan denge unsurları haricinde para politikasını kullanamayan ülkeler, asimetrik şoklara karşı tek araç olan maliye politikası kullanımına yöneleceklerdir. Maliye politikası uygulamasında kamu kesimi açığını normalden daha düşük bir rakam olarak hedeflemeyi tercih edeceklerdir. APB ülkeleri ve gelecekte üye olacak bugünün aday ülkeleri Maastricht'de belirlenen şartlardan daha sıkı bir maliye politikası izlemezlerse, olası bir daralma döneminde yeterli manevra alanı bulamayacaklardır. Ancak, maliye politikasının etkinliği AMB tarafından kısıtlanmıştır. Bu kısıtlamaların bir nedeni ise, her ülkenin kendi inisiyatifinde bulunan maliye politikaları, AMB üzerinde enflasyonist bir baskı oluşturabileceği beklentisidir. Aşırı borçlanmayı önleyecek şekilde özerklikler sınırlandırılmıştır çünkü aşırı borçlanan bir ülkeye Birliğin yardım etmesi ortak para politikasının stratejilerini olumsuz etkileyebilecektir. Ancak, AB'de vergilerin kontrolünün

tamamen ulusal hükümetlerde olduğu düşünülürse mali kısıtlamaların aday ülkelerdeki etkisi daha kısıtlı kalmaktadır. Türkiye gibi borcu fazla olan ülkeler borç limitleri belirlendiğinden dolayı ekstra borçlanma yapamayacak ve finansman aracı olarak daha etkin vergi toplamaya çalışacaktır.

Euro'nun tek para birimi olarak kullanıma girmesi ile mali piyasaların entegre olması ile azalan maliyetler, artan rekabet ve mali disiplin piyasaları, daha istikrarlı bir konuma getirmiştir ve buna bağlı olarak risk primleri azalırken kur riski ortadan kalkmış ve faiz oranlarında da düşüşler kaydedilmiştir. Türkiye'deki büyüme hızının Euro'ya dâhil ülke ortalamalarının üzerinde olması, düşük faiz oranları karşısında yüksek getiri arayan fonların IMKB'ye yönelmesini sağlamıştır ve AB içindeki malî piyasaların bütünleşmesi sonucunda daha ucuz ve daha kolay borçlanabilme imkânlarının ortaya çıkmasıyla, Türkiye'deki firmaların AB'den daha ucuz kredi alabilmesini sağlamış ve ticaretlerini daha da genişletebilme imkânına olanak tanımıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin Euro Birliği sürecine dâhil olması ile birlikte, bu fonların ülkeyi terk etme ihtimali yüksektir. Buna karşın Türkiye'ye sıcak para diye bilinen ekonomiye kalıcı zarar veren yatırımlar yerine istikrarlı ekonomiyi seçen uzun vadeli kalıcı yatırımlar gelecektir.

Ülkemiz açısından, AB ile olan ilişkilerde önemli adımlar atılmıştır. Makroekonomik istikrar ve yapısal reformlara yönelik olarak atılacak ilave adımlar ile Türkiye'nin Birlik içerisindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile baş edebilme kapasitesi güçlendirilmektedir. Mevcut reform süreci sürdürülmelidir. Mali disiplin ve istikrar odaklı ekonomi politikası, piyasa güveninin ve sürdürülebilir kamu maliyesinin güçlendirilmesi için temel yapı taşlarıdır. Dengeli ve güçlü bir ekonomik yapının oluşturulması için enflasyonla mücadeleye devam edilmelidir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması henüz yeterli seviyede değildir. Kamu bankalarının ve kuruluşlarının özelleştirilmesi ve piyasaların serbestleştirilmesi hızlandırılmalı ve yapısal bozukluklar düzeltilmelidir.

İsteyerek bu sistemin dışında kalmayı tercih etmiş olan ama sistemle adeta iç içe yaşayan bazı Avrupalı ülkelerin var olduğunu da unutmadan, Euro'nun uluslararası tedavüldeki paralar açısından en büyük para kabul edilen ABD Doları'nın

en ciddi rakibi olduğunu ve rezerv para olma yolunda emin adımlarla ilerlediği söylenebilir.

Euro alanına girebilmek için öncelikle AB üyesi olmak gerekmektedir. AB üyesi olduktan sonra iki yıl DKM II'ye dahil olmak ve uyumlaştırma çalışmalarına başlamak gerekmektedir. Bu uyumlaştırma çalışmaları TCMB bilanço kalemleri, TCMB bağımsızlık ilkeleri ve para politikası araçları ve stratejileri gibi bir takım yükümlülüklerdir. Para ve Ekonomi Politikası alanında müktesebata genel uyumun yetersiz olduğunu bildiren Avrupa Birliği, Merkez Bankası'nın bağımsızlığının sağlanması için mevzuatın gözden geçirilmesini, Merkez Bankası'nın Hazine adına yürüttüğü faaliyetler için ücret almasına izin verilmesini, resmi makamların mali kurumlara ayrıcalıklı erişiminin ve kamu sektörünün doğrudan finanse edilmesinin yasaklanmasına ilişkin müktesebat hükümleriyle uyumlaştırmanın tamamlanmasını beklenmektedir. TCMB bilanço kalemleri AMB bilanço kalemleri ile hemen hemen aynıdır ve bağımsızlık kriterleri göz önüne alındığında ciddi mesafe kat edilmiştir.

Özetle, Türkiye AB üyesi olma yolunda çalışmalara devam etmektedir. AB üyesi olduktan sonra, yukarıda da detayları verilen avantajlar nedeniyle, Türkiye'nin Para Birliği'ne girmesi gerekmektedir. Sadece AB üyesi olmak, bu avantajlardan faydalanmadan bazı kısıtlamalara katlanmak demektir. Türk Lirası son yıllarda güçlü bir görünüm verse de, AB üyesi olduktan sonra Para Birliği'ne üye ülkeler karşısında rekabet avantajını yitirmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin AB üyesi olması ve beraberinde Parasal Birlik için çalışmalara başlaması kaçınılmazdır. TCMB henüz AB üyesi olmayan bir ülkenin Merkez Bankası olmasına rağmen AMB ile birçok alanda uyumludur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

-Alper, Cem ve Tuba Ongun. **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**. Ankara: Türkiye Ekonomi Yayınları. Aralık 1990.

-Akat, Vural Fuat. **Çağımızın Deneyi Euro**. İstanbul. 2004

-Akdoğan, Nalân ve Tenker, Nejat. **Finansal Tablolar Ve Mali Analiz Teknikleri**, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları Ve Basım A.Ş. 1997.

-Aktar, Cengiz. **Avrupa Okumaları**. İstanbul: Kanat Yayınları. 2003.

Akgüç, Öztin. **Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetim ve Gözetimi**, ISO Yayınları, İstanbul, 1982.

-Andrews, John. “**The Nice Summit-Nicer than it Looked**”. *Europ*. Sayı 403. Şubat 2001.

-Angeloni, Ignazio, Anil K Kashyap and Benoit Mojon. **Monetary Policy Transmission in the Euro Area**. A Study by the Eurosystem Monetary Transmission Network. Cambridge University Press.

-Ardıç, Oğuzhan ve Pınar Yılmaz. **Para-Banka ve Uluslararası İktisat**, İstanbul: Agon Yayınları. 2006.

-Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri**. İstanbul: Alfa Yay,.

-Armaoğlu, Fahir. **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**. Ankara: Türkiye İis Bankası Kültür Yayınları. 1983.

-Azrak, Ülkü. **Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları 1982.

-Balaam, David N. **Introduction to International Political Economy Upper Saddle River**. New Jersey: 2001.

-Bernstein, Leopold. **Analysis of Financial Statements**, Illinois: R. Irwin Inc. 1990

-Ben, Rosamond. **Theories of European Integration**. (ed: Neill Nugent, William E. Paterson, Vincent Wright). New York: Palgrave. 2000.

-Bozkurt, Enver, Mahmut Özcan ve Arif Köktaş. **Avrupa Birliği Hukuku**. Ankara: Asil Yayınları. 2004.

-Bozkurt, Veysel. **Avrupa Birliği Ve Türkiye**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı. 2001

-Canbolat, İbrahim. **Uluslararası Sistem ve Avrupa Birliği: Bir Dönüşümün Analizi**. Alfa Yayınları. 1998.

-Canbolat, İbrahim. **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye İle İlişkiler**. İstanbul: 3. b. Alfa Yayınevi. 2002.

-Cooper, Russell. **Overturing Mundell: Fiscal Policy in a Monetary Union**. Federal Reserve Bank of Minneapolis. 2002.

-Çakmak, Haydar. **Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri**. Ankara: Platin Yayınları. 2005.

-Çakır, Emre. **Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları**. İstanbul: Beta Yayınları. 2001.

-Çelebi, Aykut. **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği**. İstanbul: Metis Yayınları. 2002.

-Dallmeyer, J., Klaus, D., Hans-Dieter H. **The Euro, A Stable Currency for Europe**. Deutsche Bank Research. 1997.

- Dedeoğlu, Beril. **Adım Adım Avrupa Birliği**. İstanbul: Çınar Yayınları. 1996.
- Delors, Jacques. “**Europe Needs an Avant-Garde, but...**”. Centre for European Reform. Ekim / Kasım 2000.
- Denman, Roy. **The Good Advice to the European Union is to Forge Ahead**. International Herald Tribune. 28 Nisan 2000.
- Diamandouros, P. Nikiforos. **The European Ombudsman**. 2005.
- Diez, Thomas ve Anje Wiener. **European Integration Theory**. Oxford University Press. December 2003.
- Dougherty, James E. ve Robert L. Pfaltzgraff. **Contending Theories of International Relations**. New York: 1981.
- El-Agraa, Ali M. **The Economics of the European Community**, 4. Baskı, Harvester Wheatsheaf.,1994.
- Erdoğdu, Pekcan. **Avrupa Para Birliği Euro ve Türkiye**. Prive Grafik & Matbaacılık. 1999.
- Ertürk, Emin. **İktisadi Birleşmeler Teorisi**. İstanbul: Alfa Yayınları. 1998.
- Erol, İbrahim. **Para-Banka Teori Ve Politika**, Manisa: 1999.
- Fişne, Mustafa. **Avrupa Birliğinin Doğuşu ve Gelişimi, Avrupa Birliği Ortak Politikaları ve Türkiye**. İstanbul: Der:Muhsin Kar ve Harun Arıkan. Beta. 2003.
- Hitiris, Teo. **European Community Economics**, New York: Harvester Wheatsheaf, 1999.
- Gasset, J. Ortega. **Kütlelerin İsyanı**. çev. N. Muallimoğlu. İstanbul: 1976.
- Gökçe, Deniz. “**Saraçoğlu Cephede**”, Finans Dünyası, İstanbul, 1990.

-Güran, Nevzat. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği.** 2.b. İzmir: Anadolu Matbaacılık. 2002.

-Günuğur, Haluk. **Avrupa Topluluğunda Gümrük Birliği, Tek Pazar,** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993.

-Jurgen, Van Hagen. **“Monetary Targeting with Exchange Rate Constraints: the Bundesbank in The 1980’s”**, Federal Reserve Bank of St.Louis, 71(5), Sep/Oct 1989.

-Katzenstein, Peter. **Policy and Politics in West Germany.** Temple University Press. 1987

-Keyder, Nur. **Para: Teori, Politika, Uygulama.** İstanbul: Seçkin Yayınları. 2005.

-K.Scheller, Hanspeter. **History, Role and Functions, European Central Bank.** 2006.

-Krugman, Paul. “Policy Problems of a Monetary Union”. P. De Grauwe ve L. Papademos, **The European Monetary System in the 1990s.** Harlow.

-Laursen, Finn. **Theories of European Integration.** Taiwan: The Graduate Institute of European Studies. Tamkang University. Taipei. March 2002.

-Major, Laszlo, Villamor Vital, Marvin Castell, Maricon Latoja and Ponciano Intal, Review. **Assessment, and Comparison of Economic Surveillance and Policy Dialogue Systems.** Manila. June 2005.

-McCormick, John. **Understanding the European Union.** Londra: Macmillan Press Ltd. 1999.

-Mongelli, Francesco Paolo, Barbara Roffia and Dieter Gerdesmeier. **The Eurosystem, The US Federal Reserve And the Bank of Japan.** Germany: European Central Bank. 2007.

-Mourmouras, I. A., Argyrou M.G. **Monetary Policy at the European Periphery**. Springer Germany.

-Moussis, Nicholas. **Avrupa Birliği Politikaları Rehberi**. İstanbul: Mega Pres. 2004.

-Moutot, Philippe, Alexander Jung And Francesco Paolo Mongelli. **The Working Of The Eurosystem: Monetary Policy Preparations And Decision-Making**. January 2008

-Oder, Bertil Emrah. **Avrupa Birliğinde Anayasa ve Anayasacılık**. İstanbul: Anahtar Yayınları. 2004.

-Otmar, Issing. **The ECB and the euro – the first 6 years: A view from the ECB**. Germany: European Central Bank. May 2005.

-Önder, K. Azim. “Para Politikası, Parasal Büyüklükler ve Küresel Mali Kriz Sonrası Gelişmeler”, **TCMB Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliğ No:09/5**

-Özgüven, Ali. **Ortak Pazar Tarım Politikası ve Türkiye**. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları. 1982.

-Özbay, Pınar. **Avrupa Para Birliği ve Euro**. Ankara: TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü. 1999.

-Parasız, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa,Ezgi Kitabevi, 2009.

-Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2009.

-Stapelfeld, Gerhard. **Avrupa Birliğinin Ortak Ekonomik ve Para Birliği Avrupa Entegrasyonun Prensipleri ve Sorunları**. Avrupa Yolunda Türkiye ve Polonya- Değişim Sürecinde İki AB Aday Ülkesi. Konrad Adenauer Vakfı. 2001.

-Svensson, Lars E.O. **What Is Good and What is Bad with the Eurosystem's Published Forecasts, and How Can They Be Improved?** Princeton University. February 2003.

-Svensson, Lars E.O. **A Reform of the Eurosystem's Monetary-Policy Strategy Is Increasingly Urgent.** Princeton University. May 2002.

-Tekinalp, Ünal. **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 2.b., 2000.

-Tokathoğlu, Mircan Yıldız. **Avrupa Birliğinde Maliye Politikaları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme.** İstanbul: Alfa Yayınları. 2004.

-Tonus, Özgür. **Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye.** İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı. 2000.

-Uğur, Mehmet. **Avrupa Birliği ve Türkiye: Bir Dayanak ve İnandırıcılık İkilemi.** İstanbul: 2000.

-Uludağ, İlhan. **Türkiye'de Ekonomi Politikalarının Etkinliği Açısından Merkez Bankasının Özerklik Sorunu**, Frederich Ebert Vakfı, İstanbul , 1990.

-Utkulu, Utku. **Avrupa Parasal Birliği Gerçekten bir Optimum Para Sahası mıdır?.** Sayı 1. İzmir: 2005.

-Ülger, İrfan Kaya. **Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme.** Ankara: Gündoğan Yayınları. 2002.

-Verdun, Amy. **The Role Of The Delors Committee İn Creating Emu.** 2002

-Yüceol, Hüseyin Mualla. **Why european union is not an optimal Currency area: the limits of Integration.** Mersin: 2006.

Dergi ve Süreli Yayınlar

-Açıkmeşe, Sinem Akgül. “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”. **Uluslararası İlişkiler Dergisi**. Ankara: Cilt 1. Sayı 1. Stradigma Yayınları. 2004.

-Afşan, Bilge. Seçilmiş Dünya Merkez Bankalarına örnekler, **Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu**, 2006.

-Akdoğan, Nalan. Banka Temel Finansal Tabloların Düzenlenmesine İlişkin Öneriler, **Muhasebe Ve Denetime Bakış Dergisi**, Ekim 2000.

-Aktar, Cengiz. **Türkiye'nin Avrupa Sınavı**. Radikal. 28 Şubat2002.

-Almanya Merkez Bankası, **Deutsche Bundesbank Annual Report**, 2008.

-**Asomedy**a. Küreselleşme. Ankara Sanayi Odası Yayınları. Ankara: 1999.

-Arslan, Özlem. Avrupa Birliğini Oluşturan Ülkelerde Merkez Bankası Bağımsızlığı, Enflasyon, ve Diğer Makro Ekonomik Büyüklükler Arasındaki İlişkiler. **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**. Piyasalar Genel Müdürlüğü. Ankara: Eylül 2003.

-Ata, Defne ve H. Serkan Silahşör, Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve Türkiye, **Hazine Müsteşarlığı**, Ankara: Mayıs 1999.

-Avrupa Birliği, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. **Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu**. Ankara: 2002.

-Avrupa Komisyonu, Avrupa... Sorular ve Yanıtlar, “Euro Ne Zaman Ceplerimizde Olacak. **Avrupa Komisyonu Tanıtım Kitapçığı**. 2005.

-**Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ve Avrupa Merkez Bankası Yasası**.

- Avrupa Para Enstitüsü**, Avrupa Para Enstitüsü ,Eylül1997
- Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü.
Avrupa Birliği ve Türkiye. Doğuşum Matbaacılık. Ankara: 1999.
- Bank of Slovenia Act**, Official Gazette of the Republic of Slovenia No. 58/02, 2002.
- Berksoy, Taner. **Küreselleşmenin Ulusal İktisat Politikaları Üzerindeki Etkisi**, Konferans, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Konferans Salonu, 21 Ekim 2004.
- Board of Governors of The Federal Reserve System, **The Federal Reserve Sysytem Purposes & Functions**, Washington D.C. 1994.
- Barro, R., Gordon, D. **Journal of Monetary Economics 12 (July)**. Rules, Discretion and Reputation in a Model of Monetary Policy. 1983.
- Could Everything Now Go Horribly Wrong?. *Economist*. Cilt 359 (8226). 16 Haziran 2001.
- ECB **Monthly Bulletin** November 2009, 2008, 2007, 2006, 2005 ve TCMB **Enflasyon Raporları**, TCMB **Yıllık Rapor** 2008, 2007, 2006, 2005, Türkiye Bankalar Birliği, **Bankalarımız 2008**.
- ECB. **Occasional Paper No:79**. January 2008.
- ECB, **The Monetary Policy of The ECB**, 2004.
- ECOFIN, **2095th Council Meeting**, 8682/98 (Presse 157): Brussels,1998.
- ECB, The Maastricht Convergence Criteria and Optimal Monetary Policy for the EMU Accession Countries. **Working Paper Series**. No 896. 2008
- Economies, **Comperative Economics**, No: 35, 2007.
- Egert, Balzas. “Central Bank Interventions, Communication and interest Rate Policy in Emerging Economies. **Comperative Economics**. No: 35. 387-413. 2007.

-Evren, Gürbüz. **Parasal Birlik**, Kanal B Dış Haberler Editörü 14 Aralık 2005.

-European Commission. **Talking about the Euro**. Office for official publications of EC. Luxembourg: 1997.

-European Economic Commission, European Economy: **Special Report**. No:1/2005.

-European Central Bank, **Guideline of the Central Bank ECB**, 2000/18.

-Euromoney Books, **Fundamentals of International Finance**, London.

-Ford, Richard. **Bibliography on GATT**. 1976

-Fransa Merkez Bankası, **Banque de France Annual Report**, 2008.

-Healey, Nigel M. ve Janet Illeeva, Central Banking and Economic Transition, **Marmara Journal of European Studies**, Vol:8, No:1-2, 2000.

-Heylen, Poeck. National Labour Market Institutions and the European Economic and Monetary Integration Process. **Journal of Common Market Studies**. vol. 33. 1995.

-**İKV**. Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Parasal Birlik ve Türkiye. İKV Yayınları. No:163. İstanbul: 2000.

-İspanya Merkez Bankası, **Banco de Espana Annual Report**, 2008.

-Kunze, Karl ve Karl Wolf, Grundwissen Geschichte. **Ernst Klett Verlag**. Stuttgart 1964.

-Kenneth, Shepsle. Institutional Arrangements and Equilibrium in Multidimensional Voting Models. **American Journal of Political Science**. No.23. 1979.

-Kathleen McNamara, The Currency of Ideas: Monetary Politics in European Union. **Cornell University Press**. 1998.

-Kaya, Bülent. “**Avrupa Entegrasyon Modelleri**”. Birikim: Avrupa Kavşağında Türkiye. Sayı:128. Aralık. İstanbul: 1999.

-Lejor, Arjan and others. Assessing the economic implications of Turkish accession to the EU. **Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis**. March 2004.

-McKinnon, R. “Optimum Currency Areas”. **American Economic Review**. No: 53. 717-725. 1963.

-McKinnon, R. A Common Monetary Standard or a Common Currency for Europe?. **Scottish Journal of Political Economy**. vol. 41. no. 4. 1994.

-Melike Alparslan. “T.C. Merkez Bankası Statüsü ile Avrupa Merkez Bankaları Sistemi Statüsü’nün Bağımsızlığa İlişkin Hükümlerinin Karşılaştırılması”, Türkiye Bankalar Birliği Bankacılık ve Araştırma Grubu. **Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi**. İstanbul: 1997.

-Milward, Alan. “Bütünleşmenin Baharları”. **Avrupa Sorunu, (der Peter Gowan ve Perry Anderson)**. Aykırı Yayınları. 2005.

-Michele Chang, The Logic of Collective Responsibility in European Monetary Integration. **Political Science**. 2002

-Tokatlıoğlu, Mircan Yıldız. “Ekonomik Entegrasyonlar ve AB”. **Dış Ticaret Dergisi**. Sayı:15. Yıl: 4. Ekim 1999. Dış Ticaret Müsteşarlığı Matbaası. Ankara: 1999.

-Mundell, R. A. “A Theory of Optimum Currency Area”. **American Economic Review**. No:51. 1961.

-Mundell, R. Making the Euro Work. **The Wall Street Journal Europe**. April 30. 1998.

-Töre, Nahit. Avrupa Birliği El Kitabı: Avrupa Birliği ve Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Semineri (20-31 Mart 1995). **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası**, (TCMB). Ankara: 1995.

-N. Piers Ludlow. An opportunity or a threat? : the European Commission and the Hague Council of December 1969. **Journal of European integration history**. 2003.

-**Official Journal Of The European Communities**. Consolidated Version Of The Treaty Establishing The European Community. 2002.

-Philippart, Eric. “**The Convention on the Future of the EU**”. *CEPS Policy Brie.*, Sayı 11. Centre for European Policy Studies. Şubat 2002.

-Popa, Cristian. **Monetary Policy in the Shadow of the Euro**, Vienna: 2006.

-Romanya Merkez Bankası, **National Bank of Romania Annual Report**, 2008.

-Slovenya Merkez Bankası, **Bank of Slovenia Annual Report**, 2008.

-Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. **Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. DPT. Yayın no: 2545- ÖİK:561. Ankara: 2000.

-Smith, Anthony D. “Ulusal Kimlik ve Avrupa’nın Bütünleşme Fikri”. **Avrupa Sorunu, (der Peter Gowan ve Perry Anderson)**. Aykırı Yayınları. 2005.

-Symposium. Monetary Policy and EMU Enlargement: Strategies for the Adoption of the Euro - Four Case Studies. **Atlantic Economic Journal**. 2004.

-Trehan, Bharat. “The Practice of Monetary Targeting: A Case of Study of The West German Experience” **Economic Review, Federal Reserve Bank of San Fransico**, Spring 1988.

-**The National Bank of Romania Law** No: 312/2004.

-Towards the Sixth Framework Programme. **European Commission Research DG**. 2003.

-**Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu**. Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. 2003.

-TC. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, **Avrupa Topluluğu'nda Ekonomik ve Parasal Birlik Hakkındaki Delors Komitesi Raporu'nun Özet Çevirisi**, Mayıs 1989

- **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu**, Kanun No: 1211, Madde 4- (25.4.2001 tarih, 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli).

-Uludağ, İlhan ve Arıcan Erişah. The Transition Period to Euro at Full Monetary Integration and Turkish Financial Sektor. **Marmara Journal of European Studies**. Vol:7. No:1-2. 1999.

-Yunanistan Merkez Bankası, **Bank of Greece Summary of The Annual Report**, Nisan 2008.

-Wyplosz, Charles. "EMU: Why and How It Might Happen?". **Journal of Economic Perspectives** 1 (4). Fall. 1998.

İnternet Ve Diğer Yayınlar

-Almanya Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Tasks of Bundesbank**, http://www.bundesbank.de/aufgaben/aufgaben_aufgaben.en.php#monetarypolicy (23 Ekim 2009)

-Almanya Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Tasks of Bundesbank**, http://www.bundesbank.de/aufgaben/aufgaben_aufgaben.en.php#financial (23 Ekim 2009)

-Almanya Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Tasks of Bundesbank**, http://www.bundesbank.de/aufgaben/aufgaben_aufgaben.en.php#cash (23 Ekim 2009)

-Avrupa Merkez Bankası, **The Implementation Of Monetary Policy In The Euro Area**, Kasım 2008, <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/gendoc2008en.pdf> (11Aralık 2008), ss. 8-15

-**AB-Türkiye İşbirliği Derneği**, <http://www.turkab.net/ab/wkmeri01.html> (27 Ekim 2007)

-**Avrupa Birliği Kurumları ve Diğer Organları**, <http://europa.eu/institutions> (27 Kasım 2007).

-Avrupa Birliği Portal Sitesi, **Maastricht Treatment**, <http://www.europe.eu.int/eurlex/en/treaties/selected/livre235.htm> (12 Şubat 2008).

-**Avrupa Birliği Resmi Sitesi**, http://europa.eu.int/citizenrights/index_en.cfm (12 Eylül 2007).

-**Avrupa Birliği Resmi Sitesi**, http://europa.eu/abc/europeancountries/index_en.htm (09 Aralık 2008)

-Avrupa Merkez Bankası, **Weekly Financial Statements**, <http://www.ecb.int/press/pr/wfs/2008/html/fs081223.en.html> (09 Haziran 2009)

-Avrupa Merkez Bankası, **Capital Subscription**, <http://www.ecb.int/ecb/orga/capital/html/index.en.html> (30 Ekim 2009)

-Avrupa Merkez Bankası, http://www.ecb.int/press/pr/date/1998/html/pr981231_2.en.html, (22 Mart 2008)

-Avrupa Merkez Bankası, **Organisation, Independence**, <http://www.ecb.int/ecb/orga/independence/html/index.en.html> (22 Ekim 2009)

-Avrupa Merkez Bankası, **Treaty On European Union**, http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/maastricht_en.pdf ss.15 – 18 (22 Ekim 2009)

-Avrupa Merkez Bankası, **Number Of Monetary Financial Institutions**, http://www.ecb.int/stats/money/mfi/statrep/html/mfis_list_2009-04.en.html (30 Ekim 2009)

-Avrupa Merkez Bankası, **The Implementation of Monetary Policy in November 2008**, <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/gendoc2008en.pdf>, (28 Ekim 2009)

-Benelux in a nutshell, General Secretariat of the Benelux, www.benelux.be. (24 Aralık 2007)

-Bundebank Resmi Sitesi, **Bundesbank Act**, http://www.bundesbank.de/download/presse/publikationen/bbkgesetz_en.pdf, (24 Ekim 2009)

-Bundesbank Resmi Sitesi, **Monetary Policy of Bundesbank**, http://www.bundesbank.de/download/presse/publikationen/geldpolitik_bundesbank_199610_en.pdf (15 Ekim 2009)

- Council of Europe**, <http://www.coe.int/> (23 Mart 2008).
- The Economist print edition, **Country Profile**, <http://www.economist.com/countries/greece/> (23 Haziran 2009)
- Avrupa Yatırım Bankası, **The European Investment Bank**, <http://www.eib.org/> (24 Kasım 2007)
- Eurostat, **IMF World Economic Outlook, IMF Country Information**, <http://www.imf.org/external/pubind.htm>
- Eurostat**, <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do#>, (20 Eylül 2009)
- Eurostat**, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/guip/countryAction.do> (09 Haziran 2009)
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)**, <http://www.oecd.org> (22 Kasım 2008)
- Ekonomik ve Parasal Birlik**, www.deltur.cec.tr (27 Ekim 2007)
- Fransız İstatistik Enstitüsü**, <http://www.insee.fr/fr/insee-statistique-publique/default.asp> (22 Haziran 2009)
- Fransa Merkez Bankası Resmi Sitesi, **1993 A landmark reform grants the Bank independence**, <http://www.banque-france.fr/gb/instit/histoire/histor5.htm>
- Fransa Merkez Bankası, **Open Market Operations Conducted At Market Conditions**, <http://www.banque-france.fr/gb/instit/sebc/2a.htm> (29 Ekim 2009)
- Fransa Merkez Bankası, **Regulating and Supervising The Banking System and Investment Firms** <http://www.banque-france.fr/gb/instit/sebc/page5.htm> (29 Ekim 2009)
- Hazine Müsteşarlığı Portalı**, http://www.treasury.gov.tr/irj/portal/anonymo us?guest_user =treasury 23 Kasım 2008)

-**Historical Archives of the European Union**, <http://www.iue.it/ECArchives/EN/Index.shtml> . (08 Aralık 2008).

-İspanya Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Ofisi, http://www.spainbusiness.gen.tr/icex/cda/controller/PageInvTurco/0,8040,6255629_6255877_6257256_0_-1_TR,00.html (21 Ekim 2009)

-İspanya Merkez Bankası, **Functions as a Member of ESCB**, <http://www.bde.es /infoinst/funciones/funlegie.htm> (29 Ekim 2009)

-News Coverage on Southeast Europe, **Economic Crisis to Hit Romania in 2009-2010**, <http://www.seeurope.net/?q=node/164300> (19 Haziran 2009)

-**National Bank of Romania**, <http://en.wikipedia.org/wiki>, National Bank of Romania. (29 Ekim 2009)

-Romanya Merkez Bankası, **Inflation Targets**, <http://www.bnro.ro/Inflation-Targets-3241.aspx> (30 Ekim 2009)

-Romanya Merkez Bankası, **The decision-making bodies and organisation of the National Bank of Romania**, <http://www.bnro.ro/The-decision-making-bodies-and-organisation-of-the-National-Bank-of-Romania-1944.aspx> (29 Ekim 2009)

-Slovenya Merkez Bankası, **Laws and Regulations**, <http://www.bsi.si/en/laws-and-regulations.asp?MapaId=69> (29 Ekim 2009)

-**TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi**, <http://www.tcmb.gov.tr/> , (15 Ekim 2009)

- **Türkiye İstatistik Kurumu**, www.turkstat.gov.tr/ (22 Ekim 2008)

-TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/sozluk.htm#acikpiyasa (21 Ekim 2009)

-TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Enflasyon Hedeflemesi**, www.tcmb.gov.tr (12 Mart 2007).

-TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/emu/kitap4.html> (08 aralık 2008).

-TC. Merkez Bankası Resmi Sitesi, **Euro'nun Gelişmekte Olan Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1998/k7.html> (12 Haziran 2009)

-TC. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, **Toplantılar ve Sunumlar**, <http://www.sgb.gov.tr/esad/Yaynlar/Ara%C51%9Ft%C4%B1rmalar/Ekonomik%20ve%20Parasal%20Birlik.pdf> (16 Haziran 2009)

-Treaty establishing the European Economic Community (1957), **Official Journal C 191**, 29 July 1992, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/html/11992M.html> (22 Eylül 2009)

-**Treaty On European Union**, <http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/maastrichten.pdf> ss. 16 – 17, (22 Ekim 2009)

-**The Bank of Slovenia** , <http://www.bsi.si/en/>, (29.10.2009)

-Yunanistan Merkez Bankası, **Amendments to the 9th Edition (2000) of the Statute of the Bank of Greece until May 2009**, http://eng.bankofgreece.gr/en/bank/legal_framework.asp (29 Ekim 2009)